

การใช้กระบวนการทางปัญญาตามแนวพระพุทธศาสนา
เพื่อการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทย
THAI MONK'S BUDDHIST INTUITIVE THINKING FOR MEDIA LITERACY

นางสาวอลิษา ตริโรจนานนท์

ดุष्ฎินิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุष्ฎินิบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

การใช้กระบวนการทางปัญญาตามแนวพระพุทธศาสนา
เพื่อการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทย

นางสาวอลิษา ตรีโรจนานนท์

ดุชฎินิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุชฎินิพนธ์
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Thai Monk's Buddhist intuitive thinking for Media Literacy

Miss Aicha Treerotchananon

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับคุณูปการเรื่อง
“การใช้กระบวนการทางปัญญาตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อการเรียนรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทย” เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบคุณูปการ

ประธานกรรมการ

(ดร.พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์)

กรรมการ

(พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน, ดร.)

กรรมการ

(ผศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ)

กรรมการ

(พระวิสิทธิ์ จิตวิสิทฺโธ, ดร.)

กรรมการ

(พระครูพิพิธสุตาทร, ดร.)

คณะกรรมการควบคุมคุณูปการ

พระวิสิทธิ์ จิตวิสิทฺโธ, ดร.

ประธานกรรมการ

พระครูพิพิธสุตาทร, ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(นางสาวอลิษา ตรีโรจนานนท์)

ชื่อคุณิพนธ์ : การใช้กระบวนการทางปัญญาตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทย

ผู้วิจัย : นางสาวอลิษา ตรีโรจนานนท์

ปริญญา : พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมคุณิพนธ์

: พระวิสิทธิ์ จิตวิสิทธิ์, ดร., พธ.บ. (จริยศึกษา), พธ.ม. (พระพุทธศาสนา), Ph.D. (Philosophy)

: พระครูพิพิธสุตาทร,ดร.,ป.ธ. ๓, พธ.บ. (ศาสนา),M.A.(Buddhist Studies), M.Phil.(Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)

วันสำเร็จการศึกษา : ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง “การใช้กระบวนการทางปัญญาตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) สสำรวจการรู้เท่าทันสื่อของพระภิกษุ และสามเณร (๒) ศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาว่าด้วยกระบวนการทางปัญญาเพื่อการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทย และ (๓) วิเคราะห์การใช้กระบวนการทางปัญญาในการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทย การวิจัยใช้วิธีการแบบผสมผสาน (Mixed Method) ซึ่งประกอบด้วยวิธีการเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ศึกษาหลักธรรมจากพระไตรปิฎก และผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ด้านการสื่อสารมวลชน และผู้ปฏิบัติงานด้านการสื่อสารมวลชนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นพระภิกษุสงฆ์ หรือสามเณรในประเทศไทย ที่มีอายุตั้งแต่ ๑๕ ปีขึ้นไป ผลการวิจัยพบว่าพระภิกษุสามเณร เปิดรับสื่อผ่านอินเทอร์เน็ตเป็นหลัก รองลงมาได้แก่สื่อโทรทัศน์โดยสนใจข้อมูลประเภทสารคดี และข่าว การรู้เท่าทันสื่อของพระภิกษุ สามเณรอยู่ในระดับ “ดี” หลักธรรมที่พระภิกษุ สามเณรเห็นว่ามีผลสอดคล้องเหมาะสมกับการพิจารณาข่าวสารข้อมูลก่อนเชื่อได้แก่ โยนิโสมนสิการ และกาลามสูตร โดยความสามารถเชื่อมโยงหลักธรรมเข้ากับการรู้เท่าทันสื่ออยู่ในระดับ “ปานกลาง” หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ปัญญาเพื่อการรู้เท่าทันสื่อได้แก่หลักปัญญา โยนิโสมนสิการ และกาลามสูตร โดยพระสงฆ์นำหลักโยนิโสมนสิการในการปรับฐานคิดเมื่อรับสื่อและใช้กาลามสูตรเพื่อพิจารณาความน่าเชื่อถือของแหล่งสารตลอดจนตัวสาร โดยกระบวนการทั้งหมดดำเนินบนฐานแห่งสติ ในการนี้ผู้วิจัยได้ทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะประชากรกับความรู้ทางธรรมด้วยค่าสถิติไค-สแควร์ (Chi-square) พบว่าความรู้จากการศึกษาทางโลกมีผลต่อความเข้าใจในหลักธรรม ได้แก่

พระภิกษุ สามเณรที่มีการศึกษาทางโลกสูงมีความเข้าใจในหลักธรรมสูงตามไปด้วย นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังแสดงว่าอายุพรรษาและอายุจริงไม่มีความสัมพันธ์กับการรู้เท่าทันสื่อ

ข้อเสนอแนะเพื่อการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อแก่พระภิกษุและสามเณรไทยได้แก่การผนวก บริบททางโลกที่เข้ากับยุคสมัยผสมผสานกับหลักธรรมเกี่ยวกับการใช้ดุลพินิจนำสู่กระบวนการทางปัญญา อาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อและสถานศึกษาทุกระดับ ของพระภิกษุ สามเณร เพื่อร่วมขับเคลื่อนสู่การเป็นสังคมแห่งปัญญาต่อไป

Dissertation Title : Thai Monk’s Buddhist intuitive thinking for Media Literacy

Researcher : Miss Alichia Treerotchananon

Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Studies)

Dissertation Supervisory Committee

: PhraWisit Thitavisiddho, B.A. (Ethical Studies),
M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Philosophy)

: Phrakruphitsuatorn, Dr., Pali III. B.A. (Religions),
M.A. (Buddhist Studies), M.Phil. (Buddhist Studies),
Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : May 4, 2018

Abstract

The research “Thai Monk’s Buddhist intuitive thinking for Media Literacy” was conducted under three objectives which were , (1) to investigate Thai monks media literacy (2) to explore Buddhist’s intuitive thinking concerning considerations for believing and (3) to examine the relationship between Buddhist’s intuitive thinking and Media Literacy. The methodology used in the research is a mix – methods of qualitative and quantitative. Dhamma was indicated from the Tripitaka and key informants were invited from the academic field of Buddhist Studies, Mass Communications and communication practitioners. Samples were selected from Thai monks and novices in Chiang Mai province or traveled on pilgrimage to Chiang Mai aged above 15. The finding revealed that Yonisomanasikara is used most in mind conditioning and the Kalama Sutra was often used as check list for believing and Sati obtained the function of of thinking background. Thai monks media exposure was concentrate on internet media and television respectively. Contents that attracts samples most were documentaries and News. Thai monks’ Media Literacy was at “Advanced” level. Samples indicated “Yonisomanasikara” and “Kalama Sutra” as Dhamma for intuitive thinking for media consumption. The capacities to link Dhamma and Media Literacy was at “Moderate” level. Chi-square was used to examine

relationship between demographic characteristics and knowledge level of Dhamma. Result showed that knowledge on Dhamma was varied by noble education as monks obtained higher degree expressed more of Dhamma knowledge while ages had no relationship with Media Literacy. The suggestions for Media Literacy promotion is to conclude social - contemporary context with Dhamma and conduct collaborations activities as multi institutions basis.

กิตติกรรมประกาศ

ดุชนิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีโดยความสนับสนุนได้รับความเมตตา และความเอื้ออาทร จากผู้อนุเคราะห์หลายฝ่าย ซึ่งผู้วิจัยซาบซึ้งในพระคุณ และรู้สึกขอบพระคุณเป็นอย่างสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งขอกราบขอบพระคุณ ดร.พระวิสิทธิ์ จิตวิสิทฺโธ ประธานกรรมการ และที่ปรึกษาดุชนิพนธ์ฉบับนี้คือ ดร.พระครูพิพิธสุตาทาทที่ท่านเป็นอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ ให้คำปรึกษาด้วยเมตตา พร้อมทั้งเป็นแบบอย่าง เป็นแรงบันดาลใจในการนำความรู้ทางพระพุทธศาสนาสร้างประโยชน์สู่สังคมเสมอมา ขอขอบพระคุณ ผศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ ที่เมตตาเป็นผู้วิจัยเป็นนักศึกษาในความดูแลและยังชี้แนะผู้วิจัย ตลอดหลักสูตรการศึกษา ขอขอบคุณศาสตราจารย์ เกียรติคุณ ดร.อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์ และ รศ.ดร.วีลงกานี สำหรับความอนุเคราะห์ตรวจสอบเครื่องมือ และให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์นานัปการ ขอขอบพระคุณ ดร.พระมหาประสิทธิ์ ญาณปทีโป คุณถนอมสิงห์ โกศลนาวิน คุณภัทรรัตน์ สุวรรณวัฒนา อาจารย์คาร์ณ คุณะติลก อาจารย์ ดร.วิโรจน์ สุทธีมา อาจารย์ ดร.ศิษฐ์ วงศ์อาษา อาจารย์ศิริธร ศิริวรรณ อาจารย์กรรณ เกตุเวช คุณพงศ์ธร จันท์เลื่อน และคุณปารีสสา กาญจนกุล ที่ให้ความอนุเคราะห์ในฐานะผู้เชี่ยวชาญ ขอขอบพระคุณ ผศ.ดร.มานพ แก้วโมราเจริญ และคุณสุรินทร์า หล้าสกุล สำหรับความอนุเคราะห์ข้อมูลและการสืบค้น กราบขอบพระคุณพระมหาวิเชียร วชิรเมธี สำหรับความเมตตาประสานเก็บข้อมูลภาคสนาม ถวายการขอบคุณพระคุณเจ้าตลอดจนสามเณรผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ แม้ผู้วิจัยมีภาระบุญนาม ฉายา ได้ถ้วนทั่ว แต่สำนึกในคุณูปการของทุกท่านอยู่เสมอ ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาจะเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ต่อไป ขอขอบคุณปียมิตรร่วมรุ่นโครงการดุชนิพนธ์จิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา รุ่นที่ ๕ โดยเฉพาะคุณเอกสิทธิ์ สีนลา และคุณเดือนใจ สุกใส พร้อมครอบครัวของทั้งสองท่าน สำหรับการอนุเคราะห์อำนวยความสะดวกและแบ่งปันความรู้ กำลังใจ ขอขอบคุณคณาจารย์เจ้าหน้าที่ศูนย์บัณฑิตศึกษา และเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ โดยเฉพาะคุณบุญมี แก้วตา และคุณพัลลภ หารุจาคำ ที่ให้ความกรุณาผู้วิจัยตั้งแต่วันแรกของการศึกษา ผู้วิจัยขอขอบคุณอย่างหาที่สุดมิได้แต่คุณพ่อชัยวัฒน์ และคุณแม่ณงลักษณ์ ตรีโรจนานนท์ คุณรวีและ ดช. เนธัญ ทิวทอง ความสำเร็จทางการศึกษาล้วนมีพื้นฐานจากการบ่มเพาะตัวตนทั้งทางวิชาการและทางสังคมจากท่าน คุณความดีอันใดที่จะพึงเกิดจากดุชนิพนธ์ฉบับนี้ ขอน้อมถวายบูชาคุณพระรัตนตรัย ตลอดจนถึงศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองปกป้องประเทศไทย รวมถึงบูชาคุณบิดา มารดา ครูอาจารย์ ตลอดจนถึงผู้มีพระคุณทุกท่านทั้งในอดีตและปัจจุบัน การสนับสนุนจากทุกท่านล้วนประกอบสร้างความหมายของ “กัลยาณมิตร” ให้ชัดเจนในคุณค่าและงดงามโดยแท้

นางสาวอลิษา ตรีโรจนานนท์

๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง/ภาพ	ช
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ สมมติฐานการวิจัย	๔
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับ	๕
บทที่ ๒ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ	๖
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับปัญญาตามแนวพระพุทธศาสนา	๙
๒.๓ แนวคิดทางพระพุทธศาสนาว่าด้วยกระบวนการทางปัญญา	๑๘
๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๓๙
๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๔๓
บทที่ ๓ วิธีดำเนินงานวิจัย	๔๔
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๕๔
๔.๑ ลักษณะของข้อมูล สถิติเชิงพรรณนา ประชากรศาสตร์	๕๔
๔.๒ ผลการศึกษาตามกรอบวัตถุประสงค์	๖๒
๔.๒.๑ การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของพระภิกษุและสามเณร	๖๒
๔.๒.๒ การเปิดรับสื่อของพระภิกษุ สามเณร	๖๓

๔.๒.๓ ความรู้ในหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันสื่อ	๖๗
๔.๒.๔ การรู้เท่าทันสื่อของพระภิกษุและสามเณร	๗๕
๔.๒.๕ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการทางปัญญาและการรู้เท่าทันสื่อ	๘๘
๔.๓ สรุปผลการทดสอบสมมติฐาน	๙๑
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๙๒
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๙๒
๕.๒ อภิปรายผล	๙๘
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๐๓
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป	๑๐๓
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป	๑๐๔
บรรณานุกรม	๑๐๕
ภาคผนวก	๑๐๘
ประวัติผู้วิจัย	๑๓๒

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
ภาพที่ ๓.๑ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ชั้นที่ ๑	๔๔
ภาพที่ ๓.๒ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ชั้นที่ ๒	๔๕
ภาพที่ ๓.๓ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ชั้นที่ ๓	๔๖

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
ตารางที่ ๔.๑ ลักษณะของพระภิกษุจำแนกตามอายุ และอายุพรรษา	๕๕
ตารางที่ ๔.๒ ความถี่ ร้อยละผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามสถานะ	๕๕
ตารางที่ ๔.๓ จำนวนผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามจังหวัดที่สังกัด	๕๖
ตารางที่ ๔.๔ ข้อมูลผู้ตอบจำแนกตามนิกาย	๕๗
ตารางที่ ๔.๕ ข้อมูลผู้ตอบจำแนกตามประเภทวัดที่สังกัด	๕๗
ตารางที่ ๔.๖ ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามระดับการศึกษาทางโลก	๕๘
ตารางที่ ๔.๗ ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามระดับการศึกษาทางโลกที่ได้รับการจัด กลุ่มใหม่	๕๘
ตารางที่ ๔.๘ ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามการศึกษาในทางธรรม: นักธรรม	๕๙
ตารางที่ ๔.๙ ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามการศึกษาทางธรรม : เปรียญธรรม	๖๐
ตารางที่ ๔.๑๐ ค่าทางสถิติ ระดับการศึกษาทางธรรม	๖๐
ตารางที่ ๔.๑๑ ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามการศึกษาทางธรรม : อภิธรรม	๖๑
ตารางที่ ๔.๑๒ ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามสมณศักดิ์	๖๑
ตารางที่ ๔.๑๓ ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์	๖๑
ตารางที่ ๔.๑๔ ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามการถือครองโทรศัพท์มือถือแบบ พื้นฐาน	๖๒
ตารางที่ ๔.๑๕ ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามการถือครองโทรศัพท์มือถือแบบ พื้นฐาน	๖๒
ตารางที่ ๔.๑๖ ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามการถือครองแท็บเล็ตหรือ ไอแพด	๖๓
ตารางที่ ๔.๑๗ ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามการถือครองเครื่องคอมพิวเตอร์แบบ พกพา	๖๓
ตารางที่ ๔.๑๘ ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามการถือครองเครื่องคอมพิวเตอร์แบบ ตั้งโต๊ะ	๖๓
ตารางที่ ๔.๑๙ ความถี่ผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามการถือครองอุปกรณ์ที่ใช้เป็นช่อง ทางการรับสื่อ	๖๔
ตารางที่ ๔.๒๐ ความสนใจของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามประเภทของข่าวสารที่รับ	๖๕
ตารางที่ ๔.๒๑ ระดับของการรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อแต่ละประเภท	๖๕
ตารางที่ ๔.๒๒ สถิติเชิงพรรณนาความรู้ในทางพุทธศาสนา	๖๗
ตารางที่ ๔.๒๓ สถิติเชิงพรรณนาความรู้ในหลักธรรมทางพุทธศาสนา	๖๘
ตารางที่ ๔.๒๔ การแจกแจงความถี่ของคะแนนความรู้ในหลักธรรมที่เกี่ยวข้องในภาพรวม	๖๙
ตารางที่ ๔.๒๕ ความถี่ และร้อยละของผู้ตอบตามระดับของคะแนนความรู้หลักธรรม ประกอบกรเชื่อ	๗๐

ตารางที่ ๔.๒๖	ความถี่ และร้อยละของผู้ตอบตามระดับของคะแนนความรู้เกี่ยวกับ หลักการเท่าทันสื่อ	๗๐
ตารางที่ ๔.๒๗	ค่าทางสถิติของผู้ตอบคำถามในประเด็นของความหมายกาลามสูตรและ ที่มาของกาลามสูตร	๗๑
ตารางที่ ๔.๒๘	ค่าทางสถิติของคำตอบ	๗๒
ตารางที่ ๔.๒๙	ค่าทางสถิติความคิดเห็นของพระสงฆ์เกี่ยวกับหลักธรรมที่สอดคล้องกับการ รู้เท่าทันสื่อ	๗๓
ตารางที่ ๔.๓๐	ค่าทางสถิติ ความถี่และร้อยละ ความเกี่ยวข้องของหลักธรรมกับการรับ ข่าวสาร	๗๔
ตารางที่ ๔.๓๑	ค่าทางสถิติ ของภาพรวมและรายละเอียดของการรู้เท่าทันสื่อ	๗๕
ตารางที่ ๔.๓๒	ระดับการศึกษาทางโลก และ ความรู้หลักธรรม	๘๓
ตารางที่ ๔.๓๓	ค่าสถิติระดับความรู้ทางธรรมกับความรู้ทางพระพุทธศาสนา : เปรียบ ธรรม	๘๖
ตารางที่ ๔.๓๔	สมการถดถอยพหุคูณระหว่างการรู้เท่าทันสื่อและความรู้หลักธรรมในทาง พระพุทธศาสนา	๘๙
ตารางที่ ๔.๓๕	สรุปผลการทดสอบสมมติฐาน	๙๑

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การใช้อักษรย่อพระไตรปิฎกและอรรถกถา

การใช้อักษรย่อและหมายเลขในพระไตรปิฎกและอรรถกถาจะแจ้ง เล่ม ข้อ หน้า ตามลำดับ ตัวอย่างเช่น วิ.มหา. (ไทย) ๔/๑/๗๒ หมายถึงวินัยปิฎก มหาวิภังค์ เล่มที่ ๔ ข้อที่ ๑ หน้าที่ ๗๒ เป็นต้น โดยอ้างอิงจาก พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร) พ.ศ. ๒๕๓๙ และพระไตรปิฎกภาษาไทย พระสูตรและอรรถกถาแปลชุด ๙๑ เล่ม โดย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (มมร.) พ.ศ. ๒๕๒๕

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	ปริวารวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลป้อนาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.ธ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	ชาตุกถา	(ภาษาไทย)
--------------	---	-------------	---------	-----------

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การสื่อสารเป็นหนึ่งในธรรมชาติของมนุษย์ โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบันที่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลขยายวงกว้างด้วยเทคโนโลยี ส่งผลต่อข่าวสารข้อมูลในระบบสื่อสารในสังคม ทั้งในเชิงปริมาณและความซับซ้อนเชิงคุณภาพ โดยเฉพาะระบบเทคโนโลยีสารสนเทศผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่เป็นทั้งแรงเสริมเทคโนโลยีการสื่อสารเดิมในระบบออนไลน์ และเป็นการทลายข้อจำกัดด้านการนำสาร ข้ามผ่านอุปสรรคเดิมและนำสังคมมนุษย์เข้าสู่พรมแดนใหม่ของการเชื่อมต่อระบบข่าวสารข้อมูล

ประสิทธิภาพของการสื่อสารที่ทวีสูงขึ้นสร้างประโยชน์แก่สังคมมนุษย์อย่างไม่จำกัด ประกอบกับการที่สังคมไทยอยู่ภายใต้บริบทประชาธิปไตย ซึ่งบรรจุสิทธิในการแสดงความคิดเห็นไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๕๕๐ หมวดที่ ๗ มาตรา ๔๕ ว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น...”^๑ องค์การภาครัฐ เอกชน สื่อมวลชน ตลอดจนจนถึงประชาชนจึงมีเสรีภาพในการออกความคิดเห็นตลอดจนนำเสนอข้อมูลอันไม่ขัดต่อกฎหมายหรือความสงบเรียบร้อย และผู้บริโภคข่าวสารเป็นผู้ตัดสินใจเลือกเปิดรับเลือกเชื่อ และเลือกนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์เอง หลายครั้งที่เนื้อหาในสื่อมีปัญหาอันเกิดจากการขาดสมดุลของการรับข้อมูล ส่งผลเป็นข้อขัดแย้งในระดับต่าง ๆ ในสังคมและเชื่อมโยงกับปัญหาในมิติอื่น ๆ เช่น เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

การรู้เท่าทันสื่อ หรือที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า Media Literacy คือทักษะและความสามารถในการเข้าถึง วิเคราะห์ ประเมินและผลิตสื่อได้ในหลายรูปแบบ^๒ โดยมุ่งให้ผู้รับสื่อสามารถป้องกันตนเองจากการถูกจูงใจจากเนื้อหาที่สื่อเสนอ สามารถใช้วิจารณ์ญาณวิเคราะห์เนื้อหา ประเมินค่าเนื้อหาที่เผยแพร่ผ่านสื่อ และสามารถใช้ประโยชน์จากเนื้อหานั้นอย่างเหมาะสม การรู้เท่าทันสื่อจึงเป็นหนทางสร้างดุลยภาพในการรับสาร เพราะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันจากเนื้อหาในเชิงลบ^๓ โดยแนวคิดการรู้เท่าทันสื่อได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในวงการศึกษาและการหล่อหลอมทางสังคม

^๑ “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับพุทธศักราช ๒๕๕๐” หมวดที่ ๗ มาตรา ๔๕.

^๒ Thoman E. and Jolls T., *Literacy for the 21st Century : An Overview & Orientation Guide To Media Literacy Education*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา www.medialit.org [๑๑ ก.ย. ๒๕๕๘].

^๓ วรชัญญ์ คุรุจิตและฉัตรฉวี คงดี, “การสำรวจการเรียนรู้การรู้เท่าทันสื่อในสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย”, *รายงานการวิจัย, รายงานสืบเนื่องจากการประชุมระดับชาติเพื่อนำเสนอผลงานวิจัยด้านการสื่อสาร ครั้งที่ ๑, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (คณะกรรมการสื่อมวลชน: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔), หน้า ๓๗.*

ในทางพระพุทธศาสนา การรู้เท่าทันจัดเป็นกระบวนการทางปัญญาว่าด้วยการใช้ดุลพินิจก่อนที่จะปลงใจเชื่อพระสูตรที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยการใคร่ครวญหาเหตุผลได้แก่เกสปุตตสูตร^๔ หรือที่พุทธศาสนิกชนไทยรู้จักกันในนาม “กาลามสูตร” ว่าด้วยกระบวนการไตร่ตรองมิให้มงายหรือด่วนปลงใจเชื่อในข้อมูลใดในทันที กล่าวถึงธรรมะที่พระพุทธเจ้าได้แสดงต่อชาวกาลามะ แห่งเกสปุตตนิคม ในแคว้นโกมล ประเทศอินเดีย^๕ มีหลักสำคัญ ๑๐ ประการได้แก่

- (๑) อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการฟังตาม ๆ กันมา
- (๒) อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการสืบ ๆ กันมาตามประเพณี
- (๓) อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการเล่าลือ
- (๔) อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการอ้างตำรา หรือคัมภีร์
- (๕) อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยวิสัยแห่งตรรกะ
- (๖) อย่าปลงใจเชื่อ โดยการอนุมาน
- (๗) อย่าปลงใจเชื่อ โดยอาการที่ปรากฏตามความรู้สึก
- (๘) อย่าปลงใจเชื่อ เพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีที่ตนยึดถือ
- (๙) อย่าปลงใจเชื่อ เพราะเห็นว่ารูปลักษณะภายนอกดูดี น่าเชื่อถือ
- (๑๐) อย่าปลงใจเชื่อ เพราะนับถือว่า สมณะนี้เป็นครูของเรา

ทั้งหลักธรรมว่าด้วยกระบวนการทางปัญญาและหลักวิชาว่าด้วยการรู้เท่าทันสื่อสะท้อนถึงคุณค่าของดุลพินิจที่มีต่อข่าวสารข้อมูล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่สื่อมีความหลากหลายทั้งจำนวนช่องทาง ปริมาณเนื้อหา และประสิทธิภาพในการเผยแพร่ข่าวสารกระจายไปในวงกว้าง ประกอบกับความสามารถในการเข้าถึงข่าวสารของประชาชนที่สูงขึ้น ยกตัวอย่างถึงการขยายตัวของกรให้บริการโทรทัศน์ดิจิทัลจากเดิมที่มีโทรทัศน์แบบไม่บอกรับสมาชิก (ฟรีทีวี) เพียง ๖ ช่องสัญญาณ มาเป็น ๔๘ ช่องสัญญาณ โดยสำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช) ได้ออกใบอนุญาตแก่ผู้ให้บริการคลื่นความถี่โทรทัศน์ในระบบดิจิทัลแล้ว ๒๔ ใบ^๖ พิจารณาร่วมกับอัตราการใช้อินเทอร์เน็ตของคนไทยในปี พ.ศ.๒๕๕๗ คือ ๗.๒ ชั่วโมงต่อวัน เพิ่มจากปี พ.ศ. ๒๕๕๖ ที่ค่าเฉลี่ยชั่วโมงการใช้งานอินเทอร์เน็ตคือ ๔.๖ ชั่วโมงต่อวัน โดยมีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง^๗และการใช้งานหลักได้แก่เว็บไซต์ประเภทสื่อสังคมออนไลน์ (โซเชียลมีเดีย) ซึ่งมีลักษณะเป็นช่องทางในการแบ่งปันข้อมูล ทั้งนี้การคัดเลือกสาร การตรวจสอบเนื้อหาสารขึ้นอยู่กับผู้ใช้งานทั้งสิ้น

^๔ ดูรายละเอียดใน อง ทุ ก. (ไทย) ๒๐/๒/๒๒๖

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๓๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ พลิจั ม, ๒๕๕๕), หน้า ๕๙๐.

^๖ สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ, **รายงานผลการดำเนินงานประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๗**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://broadcast.nbtc.go.th/services> [๑๕ ก.ย. ๒๕๕๘].

^๗ สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน) กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, **รายงานผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ปี ๒๕๕๗**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.etta.or.th/download-publishing> [๑๕ ก.ย. ๒๕๕๘].

ในประเด็นของการสื่อสารศาสนา พระสงฆ์ไทยมีบทบาทเป็นผู้สื่อสารในฐานะบุคคลากรทางศาสนาที่เป็นกลไกการเผยแพร่หลักธรรมสู่สังคม ดำเนินบทบาทโดยการประกอบสร้างเนื้อหาและกระจายเนื้อหานั้นสู่สังคมผ่านช่องทางต่าง ๆ ตามโครงสร้างการสื่อสารที่ปรากฏ ตั้งแต่ระดับการสื่อสารระหว่างบุคคลในลักษณะการสนทนาธรรม บรรยายธรรม ไปจนถึงสื่อมวลชน เช่นการเป็นผู้ดำเนินรายการประเภทธรรมะ หรือแต่งหนังสือธรรมะ ตลอดจนเผยแพร่ข้อคิดเห็น คำแนะนำสู่ผู้ศรัทธา ส่งผลต่อการสร้างความรู้ และเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ตลอดจนการปลูกฝังความดีหรือแนวคิดเชิงคุณค่าที่สังคมรับรู้ร่วมกันในลักษณะการขัดเกลาทางสังคม และในขณะเดียวกันพระสงฆ์ยังมีสถานะเป็นผู้รับสื่อเนื่องจากอยู่ภายใต้บริบททางสังคมเดียวกับประชาชนกลุ่มอื่น ๆ ในประเทศไทยซึ่งขึ้นชื่อว่าเป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนา ด้วยจำนวนศาสนิกชนที่มากกว่าศาสนาอื่น ๆ ได้แก่ ร้อยละ ๙๔ ของประชากรในประเทศ^๘ มีจำนวนนักบวชได้แก่พระสงฆ์และสามเณรรวม ๒๙๐,๐๑๕ รูป^๙ จึงเรียกได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาครอบคลุมพื้นที่ทางความเชื่อส่วนใหญ่ของประเทศ ด้วยเหตุนี้ทำให้พระสงฆ์ต้องเปิดรับสื่อเพื่อเข้าใจสังคม สามารถถ่ายทอดคำสอนในพระพุทธศาสนาได้อย่างกลมกลืนกับบริบทร่วมสมัย การเปิดรับสื่อของพระสงฆ์จำเป็นต้องประกอบด้วยความรู้เท่าทันเพื่อสามารถใช้วิจารณ์ญาณประกอบการประเมินค่า สามารถแยกแยะได้ว่าสิ่งใดคือความจริงของสังคม มีความเข้าใจกระบวนการทำงานของสื่อ ธรรมชาติของสื่อ รู้จักเทคนิควิธีการจัดการกระทำเนื้อหาของสื่อ สามารถวิเคราะห์เนื้อหา เข้าใจความหมาย ตลอดจนสามารถใช้ช่องทางการสื่อสารใช้ประโยชน์จากข่าวสาร ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความจำเป็นต้องศึกษาการใช้กระบวนการทางปัญญาตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทย เพื่อมีข้อมูลประกอบการพิจารณาส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อในพระสงฆ์อย่างเหมาะสม เป็นประโยชน์ต่อการสื่อสารในสังคมเพื่อการบ่มเพาะความดี สร้างสังคมที่เป็นสุขท่ามกลางความเชื่ออันประกอบด้วยความดีต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อสำรวจการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทย
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาว่าด้วยกระบวนการทางปัญญาเพื่อการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทย
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์การใช้กระบวนการทางปัญญาในการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทย

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ พระสงฆ์ไทยมีการรู้เท่าทันสื่อในระดับใดตามองค์ประกอบของการรู้เท่าทันสื่อ
- ๑.๓.๒ หลักธรรมว่าด้วยกระบวนการทางปัญญาประกอบการรู้เท่าทันสื่อมีอะไรบ้าง
- ๑.๓.๓ พระสงฆ์ใช้กระบวนการทางปัญญาในพระพุทธศาสนาเพื่อการรู้เท่าทันสื่ออย่างไร

^๘ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, การสำรวจสถานะทางสังคมและวัฒนธรรม พ.ศ.๒๕๕๔, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.nso.go.th> [๑๑ ก.ย. ๒๕๕๘].

^๙ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, จำนวนพระภิกษุ – สามเณรทั่วประเทศ ประจำปี ๒๕๕๗, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.onab.go.th/> [๑๕ ก.ย. ๒๕๕๘].

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตเนื้อหาและพื้นที่ ตลอดจนกลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษา เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ดังนี้คือ

ขอบเขตพื้นที่ ศึกษาเฉพาะในจังหวัดเชียงใหม่ ประเทศไทย

ขอบเขตประชากร ศึกษาเฉพาะผู้มีสถานภาพเป็นพระสงฆ์หรือสามเณรในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท สัญชาติไทย บรรพชาหรือ อุปสมบทในประเทศไทย สังกัดศาสนาสถานในประเทศไทย ถือน้ำสวดที่ออกให้โดยกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ในฐานะบัตร์ประจำตัว สังกัดวัดในประเทศไทย แต่ช่วงเวลาที่ทำการศึกษาวัดในจังหวัดเชียงใหม่ หรือจาริกมาปฏิบัติกิจ ณ จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน ๑๑,๙๘๓ รูป (กรมการศาสนา, ๒๕๕๙)^{๑๐}

ขอบเขตระยะเวลา ศึกษาระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๕๙ – ๒๕๖๑

๑.๕ สมมติฐานการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง “การใช้กระบวนการทางปัญญาตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทย” ตามวัตถุประสงค์การศึกษาข้อที่หนึ่ง ที่สำรวจการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทย ผู้วิจัยมีสมมติฐานหลัก ได้แก่พระสงฆ์ไทยขาดความรู้เท่าทันสื่อ โดยสามารถแจกออกเป็นสมมติฐานย่อยได้ดังต่อไปนี้

- ๑.๕.๑ พระสงฆ์ไทยขาดความรู้เท่าทันสื่อในระดับความรู้ความเข้าใจ
- ๑.๕.๒ พระสงฆ์ไทยขาดความรู้เท่าทันสื่อในระดับการวิเคราะห์
- ๑.๕.๓ พระสงฆ์ไทยขาดการนำความรู้เท่าทันสื่อไปใช้ประโยชน์
- ๑.๕.๔ ลักษณะประชากรที่ต่างกันของพระสงฆ์ไทยส่งผลต่อความรู้เท่าทันสื่อ
 - ๑.๕.๔.๑ พระสงฆ์ไทยที่มีอายุต่างกันจะมีความรู้เท่าทันสื่อต่างกัน
 - ๑.๕.๔.๒ พระสงฆ์ไทยที่มีพรรษาต่างกันจะมีความรู้เท่าทันสื่อต่างกัน
 - ๑.๕.๔.๓ พระสงฆ์ไทยที่มีระดับการศึกษาต่างกันจะมีความรู้เท่าทันสื่อต่างกัน
 - ๑.๕.๔.๔ พระสงฆ์ไทยที่มีระดับชั้นสมณศักดิ์ต่างประเภทกันจะมีความรู้เท่าทันสื่อต่างกัน
- ๑.๕.๔.๕ การใช้กระบวนการทางปัญญาตามแนวพระพุทธศาสนา จะช่วยให้สามารถพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อได้มากขึ้น

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๖.๑ **พระสงฆ์ไทย** หมายถึงภิกษุ นักบวชชายในพระพุทธศาสนา รวมถึงสามเณรในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท สัญชาติไทย บรรพชาหรือ อุปสมบทในประเทศไทย สังกัดศาสนาสถานในประเทศไทย ถือน้ำสวดที่ออกให้โดยกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ในฐานะบัตร์ประจำตัว

^{๑๐} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, จำนวนพระภิกษุ – สามเณรทั่วประเทศ ประจำปี ๒๕๕๙, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.onab.go.th/> [๑๕ ก.ย. ๒๕๖๐].

๑.๖.๒ การรู้เท่าทันสื่อ หมายถึง ทักษะหรือความสามารถของผู้รับสารในการเข้าถึงสื่อตีความ แยกแยะ โต้ตอบ โดยอาศัยความเข้าใจธรรมชาติและข้อจำกัด ตลอดจนเหตุผล นัยยะที่แฝงมากับเนื้อหาสื่อ นั้น ๆ

๑.๖.๓ สื่อ หมายถึง ช่องทางการติดต่อส่งผ่านความหมาย หรือสารจากผู้ส่งสาร ไปถึงผู้รับสาร ครอบคลุมทั้งสื่อที่ใช้ระหว่างบุคคลไปถึงสื่อมวลชน ทั้งสื่อดั้งเดิมและสื่อออนไลน์

๑.๖.๔ กระบวนการทางปัญญา หมายถึง กระบวนการคิดใคร่ครวญ มีลักษณะเป็นขั้นตอนและเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

๑.๖.๕ หลักธรรมว่าด้วยกระบวนการทางปัญญา หมายถึง หลักธรรมะในพระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับการใช้ปัญญาไตร่ตรองหาเหตุผลก่อนการปลงใจเชื่อ เช่น โยนิโสมนสิการ และเกสปุตตสูตร เป็นต้น

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๗.๑ ทราบข้อมูลเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทย

๑.๗.๒ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาบุคลากรทางพระพุทธศาสนามีข้อมูลพื้นฐานสำหรับการดำเนินงานส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อในพระสงฆ์ไทย

๑.๗.๓ ได้แนวทางการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อด้วยกระบวนการทางปัญญาตามแนวพระพุทธศาสนา

๑.๗.๔ ได้แนวทางในการใช้ข้อมูลเพื่อพุทธศาสนิกชนไทยได้รับการบ่มเพาะคุณธรรมธรรมะในพระพุทธศาสนาจากพระสงฆ์ที่มีคุณภาพ

บทที่ ๒

ทบทวนเอกสารและงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง “การใช้กระบวนการทางปัญญาตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทย” ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิด ทฤษฎีเพื่อเป็นกรอบและแนวทางในการวิเคราะห์เป็นสองกลุ่มหลัก ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ และหลักธรรมในพระพุทธศาสนาว่าด้วยกระบวนการทางปัญญา การตรัสกรองใคร่ครวญก่อนปลงใจเชื่อ นำเสนอเป็นลำดับดังต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับปัญญาตามแนวพระพุทธศาสนา
- ๒.๓ แนวคิดทางพระพุทธศาสนาว่าด้วยกระบวนการทางปัญญา
- ๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ

การรู้เท่าทันสื่อ หรือที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า Media Literacy คือทักษะและความสามารถในการเข้าถึง วิเคราะห์ ประเมินและผลิตสื่อได้ในหลายรูปแบบ โดยมุ่งให้ผู้รับสื่อสามารถป้องกันตนเองจากการถูกจูงใจจากเนื้อหาที่สื่อนำเสนอ สามารถใช้วิจารณ์ญาณวิเคราะห์เนื้อหา ประเมินค่าเนื้อหาที่เผยแพร่ผ่านสื่อ และสามารถใช้ประโยชน์จากเนื้อหานั้นอย่างเหมาะสม การรู้เท่าทันสื่อจึงเป็นหนทางสร้างดุลยภาพในการรับสาร เพราะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันจากเนื้อหาในเชิงลบโดยแนวคิดการรู้เท่าทันสื่อได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในวงการศึกษและการหล่อหลอมทางสังคม โดยแนวคิดเรื่อง “การรู้เท่าทันสื่อ” (Media Literacy) มีความหมายเดียวกับ “สื่อมวลชนศึกษา” (Media Education or Media Study) (พรทิพย์ เย็นจะบก, ๒๕๔๗: ๑) โดยนักวิชาการและองค์กรที่เกี่ยวข้องได้ให้ความหมายแก่นแนวคิดดังกล่าว ดังนี้

James Potter (๑๙๙๘ อ้างใน พรทิพย์ เย็นจะบก, ๒๕๔๗: ๑) ได้ให้คำนิยามเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อว่า เป็นความเข้าใจลักษณะและรูปแบบของสื่อ รวมทั้งความสามารถในการอธิบายความหมายของสิ่งที่ผู้รับสารได้รับรู้จากสื่อ โดยผู้รับสามารถเข้าใจลักษณะรูปแบบของสื่อและสามารถอธิบายความหมายของข้อมูลข่าวสารหรือเนื้อหาของสื่อได้จากฐานความรู้ที่แต่ละคนมี ซึ่งฐานความรู้ นั้นต้องการเครื่องมือและวัตถุดิบในการสะสมเพิ่มพูน โดยเครื่องมือ คือ ทักษะความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ และวัตถุดิบคือ ข้อมูลข่าวสารจากสื่อและจากโลกความจริง

Jane Tallim (๑๙๙๓) กล่าวว่า การรู้เท่าทันสื่อคือความสามารถในการเลือกและวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารจากสื่อที่ได้ให้ความรู้ ความบันเทิง และเผยแพร่แก่ผู้รับสารอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งเป็นความสามารถในการวิเคราะห์สื่อมวลชนทุกแขนงตั้งแต่มีวิดิทัศน์และข้อมูลที่อยู่ในเว็บไซต์ ไปจนถึงการวางตำแหน่งผลิตภัณฑ์ในภาพยนตร์ และป้ายโฆษณาบนรถบัส ความ

รู้เท่าทันสื่อเกี่ยวข้องกับการตั้งคำถามได้อย่างเหมาะสมว่ามีอะไรแฝงอยู่ในสารนั้น อีกทั้งเป็นสัญญาณในการตั้งคำถามว่าอะไรอยู่เบื้องหลังการผลิตสื่อ ซึ่งประกอบด้วย วัตถุประสงค์ เงินทุน ค่านิยมและเจ้าของ เพื่อให้รู้ว่าปัจจัยเหล่านี้มีอิทธิพลต่อเนื้อหาที่นำเสนอในสื่ออย่างไร การรู้เท่าทันสื่อช่วยให้บุคคลเข้าใจถึงโลกของสื่อ เช่น ทำให้บุคคลรู้ว่าสารนี้สร้างขึ้นเพื่อใคร สารนี้ให้ประโยชน์อะไร เรื่องราวในสารถูกถ่ายทอดจากมุมมองของใคร สื่อรับฟังใครและไม่รับฟังใคร หรือเพื่อดึงดูดความสนใจใคร เป็นต้น

Rick Shepherd (๑๙๙๓) กล่าวว่า การรู้เท่าทันสื่อ คือความเข้าใจในการวิเคราะห์ความหมายของสื่อได้อย่างลึกซึ้ง สามารถวิเคราะห์สารได้อย่างละเอียด และยังเกี่ยวข้องกับการพิจารณาเรื่องเทคนิค เทคโนโลยี และองค์การในการผลิตสื่อ และสามารถคาดเดาได้ว่าผู้รับสารแปลความหมายของสารนั้นอย่างไร

The Canadian Ministry of Education (๑๙๙๗ อ้างในพรทิพย์ เย็นจะบก ๒๕๔๗: ๓) ได้ให้คำจำกัดความของการรู้เท่าทันสื่อว่า เป็นความสามารถในการทำความเข้าใจ วิเคราะห์ ตั้งคำถาม และประเมินว่าสื่อทำงานได้อย่างไร สื่อมีการสร้างความหมายอย่างไร สื่อได้รับการจัดการอย่างไร สื่อเป็นศูนย์กลางในการสร้างความจริงได้อย่างไร และสื่อส่งผลกระทบต่อผู้รับสารอย่างไร นอกจากนี้ การรู้เท่าทันสื่ออาจรวมถึงความสามารถในการสร้างสรรค์และผลิตสื่อด้วย

สรุปได้ว่า “แนวคิดเรื่องการรู้เท่าทันสื่อ” คือ แนวคิดที่สร้างเสริมความสามารถในการอ่านหรือประเมิน วิเคราะห์ข่าวสาร ข้อมูล ความคิดเห็น อารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ที่นำเสนอผ่านสื่อแขนงต่าง ๆ ได้ และการรู้เท่าทันสื่อทำให้บุคคลมีความเข้าใจว่า สื่อมวลชนสร้างความจริงขึ้นมาได้อย่างไร เพื่อให้สามารถบริโภคข่าวสารที่นำเสนอผ่านสื่อต่าง ๆ อย่างมีวิจารณญาณ และสามารถตัดสินใจเพื่อเลือกเชื่อหรือไม่เชื่อข่าวสารเหล่านั้นโดยผ่านการไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล

การรู้เท่าทันสื่อเป็นทักษะที่จำเป็นมากสำหรับทุกคนในยุคปัจจุบัน เพราะสื่อมวลชนเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อชีวิตของผู้คนเกือบทุกด้าน แทนที่สถาบันทางสังคมที่มีมาแต่ดั้งเดิม (อาทิ ครอบครัว โรงเรียน วัด ชุมชน) ทุกสิ่งทุกอย่างที่บุคคลรับรู้เกี่ยวกับโลกซึ่งอยู่ไกลเกินกว่าประสบการณ์ตรงที่สามารถสัมผัสได้ล้วนเป็นการรับรู้ผ่านสื่อทั้งสิ้น ดังนั้น ทักษะในการรู้เท่าทันสื่อจะช่วยให้ผู้รับสารเกิดความเฉลียวฉลาดในการรับสื่อ เป็นนายของสื่อ สามารถแยกแยะความคิดเห็นและความเชื่อต่าง ๆ ที่สอดแทรกมากับเนื้อหาของสื่อได้ อีกทั้งสามารถจำแนกโลกแห่งความจริงกับโลกแห่งจินตนาการได้อย่างชัดเจนขึ้น นอกจากนี้ การรู้เท่าทันสื่อเป็นทักษะที่ต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพราะรูปแบบและเนื้อหาของสาระสื่อมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

ในสังคมไทย แนวคิดเรื่องการรู้เท่าทันสื่อเป็นแนวคิดที่ค่อนข้างใหม่ ในขณะที่กลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว อาทิ ประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกา และแคนาดา แนวคิดเรื่องการรู้เท่าทันสื่อเป็นวิชาที่ผนวกเข้าสู่หลักสูตรการเรียนการสอนตั้งแต่ชั้นมัธยม บางประเทศเริ่มสอนตั้งแต่ระดับประถมศึกษา (อุณาโลม จันทร์รุ่งมณีกุล, ๒๕๔๗: ๖) โดยนักวิชาการได้นำแนวคิดเหล่านี้มาประมวลกับอิทธิพลของสื่อมวลชนที่ได้รับความสนใจอย่างมากในระยะ ๓๐ ปีมานี้

จุดประสงค์หลักของแนวคิดการรู้เท่าทันสื่อมีดังนี้ (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ และคณะ, ๒๕๔๗: ๕๓๙-๕๔๓)

๑. เพื่อสร้างเสริมภูมิคุ้มกันแก่เด็กและเยาวชนในการเลือกรับสื่อ (Inoculation Approach)

๒. เพื่อสร้างความสามารถในการวิพากษ์สื่อให้แก่ผู้อ่านหรือผู้รับสาร (Critical Reader/ Viewer Approach)

๓. เพื่อสร้างความสามารถในการผลิตสื่อชุมชน (Production of Community Media)

๔. เพื่อสร้างความสามารถของผู้รับสื่อในการตีความหมายและวิเคราะห์ภาพลักษณ์รูปแบบ และเนื้อหาสาระของสื่อ

นอกจากนี้ Masterman (๑๙๘๕ อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ, ๒๕๔๗ ก: ๑๓-๑๕) ได้ประมวลเหตุผลสำคัญ ๗ ประการที่บุคคลต้องรู้เท่าทันสื่อ ดังนี้

๑. ปริมาณการบริโภคสื่อของผู้คนในยุคปัจจุบันมีสูงมาก โดยเฉพาะเด็กวัยรุ่นและเยาวชน

๒. ข่าวสารจากสื่ออื่น ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงแค่ “แจ้งให้ทราบ” เท่านั้น แต่ยังสามารถหล่อหลอมอุดมการณ์และปั้นแต่งจิตสำนึกของผู้รับสารได้ด้วย

๓. การบริหารจัดการและกระบวนการสร้างข้อมูลข่าวสารมีพัฒนาการที่เจริญเติบโตและมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้นตลอดเวลา จนกระทั่งผู้รับสารไม่อาจรับมือได้

๔. สื่อมวลชนเกิดมาพร้อมกับระบอบประชาธิปไตย และเป็นหลักการสำคัญสำหรับระบอบการปกครองดังกล่าว แต่มีคำถามว่า สื่อมวลชนได้ทำหน้าที่เป็นหลักประกันที่ดีหรือไม่ เนื่องจากลักษณะที่ไม่เป็นประชาธิปไตยของสื่ออาจทำได้อย่างซ่อนเร้น แบนเนียน และไร้ร่องรอย

๕. ในยุคแรกเริ่มของสื่อสิ่งพิมพ์ สถาบันการศึกษาเคยมุ่งรณรงค์ให้มีทักษะในการอ่านหนังสือและการเขียนหนังสือ (Literacy) เนื่องจากสื่อสิ่งพิมพ์ใช้ภาษาเป็นตัวอักษรที่ต้องฝึกฝนสำหรับการถอดรหัส แต่ปัจจุบันมีสื่อแบบใหม่ที่ใช้ภาษาเป็นภาพเคลื่อนไหว ทำให้ผู้รับสารส่วนใหญ่อาจเข้าใจว่า ไม่มีความจำเป็นต้องฝึกฝนเป็นพิเศษ เพราะสามารถถอดรหัสจากการเห็นภาพได้อยู่แล้ว แต่อย่างไรก็ตาม ภาพจากสื่อเหล่านั้น ไม่ได้เป็นภาพ “ธรรมชาติ” แต่เป็นภาพที่เกิดจากการ “ประกอบสร้าง” ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการเลือกมุกกล้อง การจัดระยะห่าง การให้แสง การตัดต่อ การแสดงของนักแสดง ฯลฯ เพื่อนำไปสู่ความหมายตามความประสงค์ของผู้ส่งสาร จึงทำให้เห็นว่าผู้รับสารมีความจำเป็นต้องศึกษาให้รู้เท่าทันสื่อในรูปแบบใหม่ ให้มากยิ่งขึ้น

๖. ขอบเขตข่าวสารของโลกได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวางทั้งในระดับชาติและระดับโลก แต่ในเวลาเดียวกัน ในด้านเศรษฐกิจกลับมีการกระจุกตัวของการเป็นเจ้าของมากขึ้น และข้อมูลข่าวสารจากสื่อได้เข้าไปมีบทบาทสำคัญในระบบเศรษฐกิจและการเมืองอย่างแยกไม่ออก ดังนั้น ผู้รับสารจะเปิดรับสารเพียง “ผลผลิตปลายทาง” ไม่ได้ แต่ต้องมองย้อนขึ้นไปถึงต้นทางของการผลิตข่าวสารนั้นด้วย

๗. ในอนาคต เด็กวัยรุ่นและเยาวชนต้องมีชีวิตอยู่ในสังคมข่าวสารที่สลับซับซ้อนและแตกแยกกระจายมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ดังนั้น จึงมีความจำเป็นต้องมีการเตรียมพร้อมเด็กวัยรุ่นและเยาวชนให้มีความสามารถในการรู้เท่าทันสื่อได้ดีในอนาคต

ขณะนี้ แนวความคิดเรื่องการเรียนรู้เท่าทันสื่อได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวางในหลายประเทศทั่วโลก และเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรม (Cultural Movement) ที่มีความสำคัญยิ่ง การเรียนรู้เท่าทันสื่อจึงมีความจำเป็นต้องได้รับการเผยแพร่ให้กว้างขวางและรวดเร็ว ควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ เพื่อให้เด็กวัยรุ่นที่เติบโตท่ามกลางสิ่งแวดล้อมของการสื่อสารแบบใหม่ได้มีทักษะในการวิเคราะห์สื่อ มีความสามารถเชิงวิพากษ์และตีความหมายจากสื่อ และมีความคิดเห็นต่อสื่อนั้นอย่างอิสระได้โดยผ่านการไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล

๒.๑.๑ แนวคิดหลักของการรู้เท่าทันสื่อ

กระแสการตื่นตัวเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อได้แพร่หลายมากขึ้นในหลายประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสหรัฐอเมริกาและแคนาดา ในปี พ.ศ.๒๕๓๐ กลุ่มคณาจารย์จากสมาคมการเรียนรู้เท่าทันสื่อแห่งเมืองออนตาริโอ (Ontario Association for Media Literacy or AML) ได้ร่างแนวคิดหลัก (Key Concept) ของการเรียนรู้เท่าทันสื่อเพื่อตอบสนองต่อรัฐบาลเมืองออนตาริโอ ประเทศแคนาดา ซึ่งถือเป็นแบบฉบับของแนวคิดการเรียนรู้เท่าทันสื่อ และเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา แนวคิดหลักการเรียนรู้เท่าทันสื่อมีสาระสำคัญ ดังนี้ (อุณาโลม จันทรรุ่งมณีกุล, ๒๕๔๗: ๙-๑๓, พรทิพย์ เย็นจะบก, ๒๕๔๗: ๕-๖, อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ และคณะ, ๒๕๔๗: ๕๔๑-๕๔๓)

๑. **สื่อทั้งหลายล้วนแต่เป็นสิ่งประกอบสร้าง (All Media are Constructions)** ถือว่าเป็นประเด็นสำคัญที่สุดตามแนวคิดการเรียนรู้เท่าทันสื่อ เนื่องจากสื่อไม่ได้สะท้อนความจริงของโลกภายนอกแบบเรียบง่าย แต่ทว่าสื่อได้สร้างภาพต่าง ๆ ขึ้นมาอย่างประณีตและมีกระบวนการที่ซับซ้อน เช่น การใช้เทคนิคพิเศษ มุมกล้อง แสง เสียง ฯลฯ เพื่อให้ภาพที่ออกมาดูเป็นธรรมชาติที่สุด ดังนั้น “ความสมจริง หรือเหมือนจริง” ที่สื่อสร้างขึ้น ย่อมไม่ใช่ “ความจริง” ในโลกแห่งความเป็นจริง แต่เนื่องจากความคุ้นเคยของผู้รับสารที่บริโภคสื่อมาตลอดชีวิตทำให้ผู้รับสารบางส่วนไม่ได้ตระหนักในข้อเท็จจริงที่ว่า ภาพต่าง ๆ ที่นำเสนอในสื่อ นั้น แท้จริงคือผลผลิตจากการประกอบสร้างความจริงของผู้ผลิตสื่อนั่นเอง ฉะนั้น แนวคิดเรื่องการเรียนรู้เท่าทันสื่อสามารถทำให้ผู้รับสารสามารถรื้อถอน (Deconstruct) ภาพที่ผ่านการประกอบสร้างเหล่านั้นออกมา เช่น แยกเทคนิควิธีการออกจากเนื้อหาเพื่อดูว่าเมื่อรื้อส่วนประกอบเหล่านั้นออกมาแล้ว ส่วนประกอบแต่ละส่วนจะส่งผลอย่างไรต่อผู้ชมบ้าง

๒. **สื่อสร้างภาพความจริง (The Media Construct Reality)** การรับรู้และความเข้าใจของผู้รับสารต่อสิ่งต่าง ๆ ในโลกเกิดจากการนำเสนอจากสื่อ ซึ่งภาพเหล่านั้นล้วนผ่านการประกอบสร้าง เผยแพร่ และผลิตซ้ำ โดยสื่อทั้งสิ้น ดังนั้น สื่อจึงเป็นแหล่งสร้างภาพความเป็นจริงที่สำคัญ ผู้ที่มีทักษะการเรียนรู้เท่าทันสื่อจึงควรตั้งคำถามทุกครั้งกับสิ่งที่เรียกว่า “ความจริงผ่านสื่อ” เพื่อให้สื่อส่งอิทธิพลต่อทัศนคติและความรู้ของผู้รับสารมากเกินไป

๓. **ผู้รับสารสามารถต่อรองความหมายของสารที่นำเสนอในสื่อ (Audiences Negotiate Meaning in Media)** สื่อมิได้เป็นสถาบันที่ประกอบสร้าง “ความจริง” แต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ผู้รับสารก็มีสิทธิในการเลือกตีความสารที่นำเสนอในสื่อเดียวกันด้วยทัศนคติที่ต่างกันได้ เรียกว่ากระบวนการ “ต่อรอง” ความหมาย ทั้งนี้ กระบวนการดังกล่าวขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ของผู้รับสาร เช่น ความต้องการส่วนตัว ความพึงพอใจ บริบททางสังคมและวัฒนธรรม เชื้อชาติ เพศ วัฒนธรรม จุดยืนทางศีลธรรม และปัจจัยอื่น ๆ

๔. **สารที่นำเสนอผ่านสื่อมีนัยทางธุรกิจแฝงอยู่** (Media Message have Commercial Implications) ผู้รับสารสามารถมีทักษะการรู้เท่าทันสื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นเมื่อมีความตระหนักอยู่เสมอว่าสื่อส่วนใหญ่เป็นองค์กรทางธุรกิจที่มีเป้าหมายในการทำกำไรสูงสุดให้แก่องค์กร ดังนั้น การผลิตเนื้อหาต่าง ๆ ของสื่อจึงต้องคำนึงถึงขนาดของผู้รับสารเป็นประการแรก สื่อจึงถูกตีค่าไม่ต่างไปจาก “สินค้า” ทั่วไป รวมทั้งผู้รับสารก็ถูกตีค่าเป็น “สินค้า” เช่นกัน การที่สื่อเป็นองค์กรทางธุรกิจย่อมส่งผลโดยตรงต่อการผลิตสาร เทคนิควิธีการ และกระบวนการเผยแพร่สารไปสู่ผู้รับสาร อีกทั้งในปัจจุบัน สื่อมีแนวโน้มในการเป็นองค์กรธุรกิจที่ผูกขาดมากขึ้นดังได้เห็นว่า สื่อที่ทรงอิทธิพลต่อผู้ชมทั่วโลกในขณะนี้อยู่ภายใต้อำนาจของคนกลุ่มเล็ก ๆ หรือองค์กรทางธุรกิจไม่กี่รายเท่านั้น

๕. **สื่อมักสอดแทรกอุดมการณ์และค่านิยมของผู้ผลิตมากกับเนื้อหาของสาร** (Media Contain Ideological and Value Messages) สื่อทำหน้าที่ในการโฆษณาเผยแพร่ค่านิยม และรูปแบบการดำเนินชีวิตให้แก่ผู้คนในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในสังคมทุนนิยม สื่อได้ทำหน้าที่ต่อยุทธศาสตร์ค่านิยมกระแสหลักและช่วยนายทุนเผยแพร่รสนิยมการบริโภคสินค้าอย่างฟุ่มเฟือยและไร้สาระให้แก่ประชาชน สื่อโฆษณาสามารถสร้างภาพลวงตาให้สินค้าธรรมดากลายเป็นของวิเศษที่สามารถแก้ปัญหาของผู้บริโภคได้ทันที โดยชาวอเมริกันเรียกโทรทัศน์ว่าเป็นกลไกสร้างความฝันขนาดใหญ่ (The Great Dream Machine) ซึ่งมีบทบาทต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง และประชาชนทางสังคมเป็นอย่างมาก

๖. **สื่อมีนัยทางสังคมและการเมือง** (Media Have Social and Political Implications) สื่อมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมอย่างมหาศาล สื่อช่วยเสริมแรงให้แก่ค่านิยมทางสังคมแบบใหม่ซึ่งส่วนใหญ่เป็นค่านิยมแบบสังคมตะวันตกให้กลายเป็นค่านิยมที่สังคมโลกยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง นอกจากนี้ สื่อยังสามารถดึงความสนใจของผู้รับสารทั่วโลกให้มีความตระหนักในประเด็นต่าง ๆ ตามที่ผู้ผลิตสื่อต้องการ จนกลายเป็นโลกที่แคบลงหรือมองว่าประเทศต่าง ๆ กลายเป็นหมู่บ้านของโลกใบเดียวกัน (Global Village)

๗. **สื่อแต่ละประเภทมีรูปแบบ ระเบียบแบบแผน และสุนทรียภาพของตนเอง** (Each Medium has its own Form, Convention and Aesthetic) สื่อทุกแขนงมีวิธีการนำเสนอต่างกัน สื่อต่างชนิดกันก็มีวิธีการสื่อสารเรื่องราวหรือเหตุการณ์เดียวกันที่แตกต่างออกไป และสื่อแต่ละประเภทมีวิธีการในการสร้างความรู้สึก อรรถรสและความงามทางศิลปะให้แก่ผู้รับแตกต่างกัน อีกทั้งรูปแบบ ระเบียบแบบแผน และสุนทรียภาพของสื่อมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับการนำเสนอเนื้อหา ดังนั้นรูปแบบระเบียบแบบแผน และสุนทรียภาพของสื่อแต่ละประเภทจึงผนวกเป็นส่วนหนึ่งของสารไปด้วย

เอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์^๑ ได้แบ่งความรู้เท่าทันสื่อออกเป็น ๔ ระดับ ตามระดับของความรู้ ความคิด (Cognitive Level) ดังนี้

ระดับที่ ๑ คือผู้รับสื่อที่ตระหนักว่าสื่อ เนื้อหาสื่อมีเพื่อสนองต่อความชอบ ความพอใจ ผู้รับสื่อ กลุ่มนี้รู้จักสถาบัน/องค์กรสื่อ จากเนื้อหาสารที่รับจากสื่อ ไม่รู้สถานะภาพบทบาทของสถาบัน/องค์กรสื่อ ไม่รู้/ไม่สนใจกระบวนการผลิตสื่อ เชื่อว่าสิ่งที่สื่อนำเสนอสะท้อนความเป็นจริง

^๑ เอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์, “การวิเคราะห์ระดับมีเดียลิตเตอร์เรซีของนักศึกษาในประเทศไทย”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์*, (คณะครุศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐).

ความถูกต้อง และความตรงตามลักษณะที่นำเสนอ เข้าใจได้เฉพาะสิ่งที่สื่อเสนอได้อย่างชัดเจน ตีความการเล่าเรื่องอย่างตรงไปตรงมา ในลักษณะที่รู้จักและเคยชิน ชื่นชมโอกาสที่สื่อให้มีส่วนร่วม ตอบสนอง ตอบโต้ ร่วมมือตามที่สื่อคาดหวัง ต้องการ เข้าใจ

ระดับที่ ๒ คือผู้รับสื่อที่มีความรู้ ความเข้าใจในสื่อ แต่รู้ลักษณะของสถาบัน/องค์กรสื่อ ตามบทบาทหน้าที่ของสื่อในระบบสังคม รู้ เข้าใจ ยอมรับแบบแผนการผลิตตามลักษณะทางวิชาชีพ ของสื่อ รู้ความหมายตรง (Denotation) ที่แสดงให้เห็นชัดในรูปแบบ รหัส แบบแผนของสื่อ รู้เทคนิค ความหมาย ความคิดของเรื่องสื่อเสนอได้ตามเนื้อความที่สื่อเสนอ ยอมรับการสร้างมีส่วนร่วม ของสื่อ พุดคุย วิจาร์ณ การทำงานหรือผลผลิตสื่อในกลุ่มคนใกล้ชิด

ระดับที่ ๓ คือผู้รับสื่อสามารถวิเคราะห์การดำเนินการของสถาบัน/องค์กรสื่อ ตามสภาพ และจุดยืนหรือเป้าหมายการดำเนินการ สภาพการเป็นเจ้าของและการควบคุม รู้และวิเคราะห์ได้ว่า สื่อเป็นผู้นำเรื่องภายในสังคมด้วยการสร้าง (Construction) การกำหนดแบบฉบับ (Stereotype) สามารถวิเคราะห์จุดมุ่งหมาย วิธีการผลิต การนำเสนอ และการสร้างมีส่วนร่วมของสื่อ รับรู้สื่อ อย่างเข้าใจในสื่อและตนเอง วิเคราะห์ ตีความหมายแฝง (Connotation) ในเนื้อความ สื่อได้ทั้งใน ภาษาภาพ ภาษาพูด ภาษาเสียงและภาษาเขียน วิเคราะห์ความหมาย ความคิดและเทคนิคที่สื่อใช้ในการเล่าเรื่องตามความเป็นจริงที่เนื้อเรื่องเชื่อมโยงไปถึงผู้ผลิตสื่อหรือสื่อมวลชนอื่น

ระดับ ๔ คือผู้รับสื่อที่ประเมิน ตัดสินได้ว่า สถาบันสื่อ/องค์กรสื่อเกี่ยวข้องกับระบบ อำนาจ ทุนนิยม บริโภคนิยม ประเมินได้ว่าสื่อมีการดำเนินการทั้งแบบแผนความคิดและการผลิตใน ระบบอุตสาหกรรม และความคิดกระแสหลักที่สนับสนุนอำนาจทางเศรษฐกิจ การเมือง สามารถ ตีความเนื้อความสื่ออย่างเชื่อมโยงกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม แนวคิดหรืออุดมการณ์ของสื่อ แนวคิดเรื่องการแบ่งแยกทางเพศ ชนชั้น รู้แก่นความคิดหลักของเรื่องที่สื่อเล่า ตัดสินจุดมุ่งหมายของ การเล่าเรื่องเชื่อมโยงได้กับบริบททางสังคม วัฒนธรรม เป็นผู้รับสื่อที่มีพลังอำนาจเท่าเทียมกับสื่อ สามารถตั้งคำถามในเรื่องเกี่ยวกับการทำงานของสื่อ สนใจหรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมเกี่ยวกับการ พัฒนาศักยภาพของผู้รับสื่อ การให้การศึกษาเรื่องสื่อ (Media Education) การทำให้เป็นผู้รู้เรื่องสื่อ (Media Literacy)

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับปัญญาตามแนวพระพุทธศาสนา

คำว่า “ปัญญา” เป็นภาษาบาลี แปลว่า ธรรมชาติรู้ชัด หรือธรรมชาติเป็นเหตุรู้ชัด^๒ ผู้มี อธิปัญญาสิกขา หรือผู้ได้รับการฝึกอบรมปัญญาอย่างสูง เป็นผู้มีความรู้ชัดในระดับสูงสุด คือ รู้ชัดใน อริยสัจ ๔ ได้แก่ รู้ชัดความทุกข์ รู้ชัดทุกขสมุทัย หรือต้นเหตุของความทุกข์ รู้ชัดทุกขนิโรธ หรือความดับทุกข์ และรู้ชัดทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา หรือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์^๓

^๒ ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๕๔.

^๓ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๔๙/๔๘๙.

๑. ประเภทของปัญหา

ปัญหาจำแนกประเภทไว้หลายอย่าง มีปัญหา ๒ ประเภท ปัญหา ๓ ประเภท ปัญหา ๔ ประเภท และปัญหา ๖ ประเภท เป็นต้น

๑) การจำแนกปัญหาเป็น ๒ ประเภท แยกเป็น โลกียปัญหากับโลกุตระปัญหา ปัญหาที่เกิดจากการกำหนดนามหรือรูป ปัญหาที่จำแนกตามเวทนาที่เกิดขึ้นร่วมกัน และปัญหาขณะบรรลुरुธรรมที่จำแนกว่าเป็นขั้นแรกของการบรรลุหรือไม่

(๑) โลกียปัญหากับโลกุตระปัญหา โลกียปัญหา คือ ปัญหาทางโลก ซึ่งรวมถึงปัญหาในการดำรงชีพ ปัญหาที่เกิดจากความดิ้งาม และปัญหาที่เกิดจากการปฏิบัติภาวนา ส่วนโลกุตระปัญหา คือ ปัญหาขณะบรรลुरुธรรม^๔

(๒) ปัญหาที่เกิดจากการกำหนดนามหรือรูป แยกเป็น นามวิภูฐานปัญหา หรือ ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการกำหนดรู้ในนาม คือ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ กับ รูปวิภูฐานปัญหา หรือ ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการกำหนดรู้ในรูป ซึ่งรวมถึงการกำหนดรูปร่างกายว่าอยู่ในอริยาบถใด ยืน เดิน นั่ง หรือนอน^๕

(๓) ปัญหาที่จำแนกตามเวทนาที่เกิดขึ้นร่วมกัน แยกเป็น โสมนัสสสสหคตปัญหา หรือ ปัญหาที่เกิดร่วมกับความสุขใจ กับอุpekขาสหคตปัญหา หรือ ปัญหาที่เกิดร่วมกับความรู้สึกละเอียด ๆ ^๖

(๔) ปัญหาขณะบรรลुरुธรรมที่จำแนกว่าเป็นขั้นแรกของการบรรลุหรือไม่ แยกเป็น ทัสสนภูมิปัญหา หรือ ปัญหาในขณะบรรลुरुธรรมครั้งแรก กับภาวนาภูมิปัญหา หรือ ปัญหาในขณะบรรลुरुธรรมครั้งถัด ๆ มา^๗

๒) การจำแนกปัญหาเป็น ๓ ประเภท แยกเป็น ปัญหาจำแนกตามแหล่งที่มา ปัญหาจำแนกผ่านประเภทของโกศล และปัญหาจำแนกผ่านประเภทของปริญญา

(๑) ปัญหาจำแนกตามแหล่งที่มา ได้แก่ จินตามยปัญหา หรือ ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการคิดค้น ทดลอง พิจารณาหาเหตุผลด้วยตนเอง สุตมยปัญหา หรือ ปัญหาที่เกิดจากการฟังมาจากผู้อื่น และภาวนามยปัญหา หรือ ปัญหาที่เกิดจากการฝึกอบรมหรือปัญหาที่เกิดจากการฝึกลงมือปฏิบัติภาวนา^๘

^๔ อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๗๖๗/๕๐๐-๕๐๕.

^๕ วิสุทฺธิ. (ไทย) ๔๒๖/๗๓๔.

^๖ ส.ข. (ไทย) ๑๗/๘๗/๑๕๓-๑๖๓.

^๗ วิสุทฺธิ. (ไทย) ๔๒๖/๗๓๕.

^๘ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๑.

(๒) ปัญญาจำแนกผ่านประเภทของโกศล หรือความฉลาดทางปัญญา ได้แก่ ปัญญาที่รอบรู้ทางเจริญ และเหตุของความเจริญ ปัญญาที่รอบรู้ทางเสื่อมและเหตุของความเสื่อม และปัญญาที่รอบรู้วิธีแก้ไขเหตุการณ์และวิธีการที่จะทำให้สำเร็จ ทั้งในการป้องกันความเสื่อม และในการสร้างความเจริญ^๙

(๓) ปัญญาจำแนกผ่านประเภทของปริญา หรือการกำหนดรู้ การทำความเข้าใจ การทำความเข้าใจ ได้แก่ ญาณปริญา หรือ ปัญญาที่เกิดจากการกำหนดรู้ขั้นรู้จัก ตีรถปริญา หรือ ปัญญาที่เกิดจากการกำหนดรู้ขั้นพิจารณา และปหานปริญา หรือ ปัญญาที่เกิดจากการกำหนดรู้ขั้นการละ หรือตัดทางมิให้ฉันทะ รากะ เกิดขึ้น^{๑๐}

๓) การจำแนกปัญญาเป็น ๔ ประเภท แยกเป็น ปัญญาที่จำแนกตามอริยสัจ ๔ กับปัญญาที่จำแนกตามปฏิสัมภทา ๔

(๑) ปัญญาที่จำแนกตามอริยสัจ ๔ ได้แก่ ทุกขญาณ หรือ ปัญญาที่เกิดขึ้นจากการรู้ในทุกข์ ซึ่งทุกข์เป็นสภาพที่ทนได้ยาก สภาวะที่บีบคั้น ทุกขสมุทยญาณ หรือ ปัญญาที่เกิดจากการรู้ในเหตุเกิดแห่งทุกข์ ซึ่งเหตุเกิดแห่งทุกข์นี้คือความต้องการหรือตัณหาทุกรูปแบบ ทุกขนิโรธญาณ หรือ ปัญญาที่เกิดขึ้นจากการรู้ในความดับแห่งทุกข์ ซึ่งความดับทุกข์นี้คือภาวะที่ความต้องการทุกรูปแบบดับสิ้นไป ภาวะที่หลุดพ้นและอิสระจากความทุกข์ หรือนิพพาน และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาญาณ หรือ ปัญญาที่เกิดขึ้นจากการรู้ในข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งทุกข์^{๑๑}

(๒) ปัญญาที่จำแนกตามปฏิสัมภทา ๔ ได้แก่ อตถปฏิสัมภทา ัมมปฏิสัมภทา นิรุตติปฏิสัมภทา และปฏิภาณปฏิสัมภทา^{๑๒}

(๒.๑) อตถปฏิสัมภทา คือ ปัญญาที่แตกฉานในอรรถ ปริชาแจ้งในความหมาย เมื่อเห็นเพียงข้อความอย่างย่อ หรือหัวข้อของหลักธรรมสามารถอธิบายขยายความออกไปอย่างกว้างขวาง แจกแจงรายละเอียดได้อย่างมากมายลึกซึ้งหรือเมื่อเห็นเหตุเพียงส่วนเดียวสามารถพิจารณาแยกแยะ กระจายเชื่อมโยงต่อ ขยายผลออกไปจนทราบถึงผลได้

(๒.๒) ัมมปฏิสัมภทา คือ ปัญญาที่แตกฉานในธรรม ปัญญาที่แจ้งในหลักธรรม สามารถอธิบายขยายความได้อย่างละเอียดและพิสดาร นำมาจัดตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้ เมื่อเห็นผลอย่างใดอย่างหนึ่งจะทำให้สืบสาวไปหาเหตุได้

(๒.๓) นิรุตติปฏิสัมภทา คือ ปัญญาที่แตกฉานในนิรุตติ ปริชาแจ้งในศัพท์ ภาษา ถ้อยคำบัญญัติ รวมทั้งภาษาต่าง ๆ ใช้คำพูดชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจและสามารถเห็นตามได้

^๙ อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๗๗๑/๕๐๕.

^{๑๐} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๓/๖๓-๖๔.

^{๑๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒/๒๘๕.

^{๑๒} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๗๑๘/๔๕๙.

(๒.๔) ปฏิภาณปฏิสัมภิตา คือ ปัญญาที่แตกฉานในปฏิภาณ ปรีชารู้แจ้งทันการณในความคิด ซึมซาบเข้าใจในความรู้ที่มีอยู่ด้วยไหวพริบ นำมาเชื่อมโยงให้เข้ากับเหตุผลและความคิด และนำไปใช้ประโยชน์ให้เหมาะสม สามารถเข้ากับทุกเหตุการณ์ทุกกรณี

๔) การจำแนกปัญญาเป็น ๖ ประเภท แยกเป็น (๑) วิปัสสนา หรือ ปัญญาที่เห็นสภาวะธรรมต่าง ๆ มีอนิจจลักษณะ เป็นต้น (๒) สัมมาทิฐิ หรือ ปัญญาที่มีความเห็นถูก (๓) วิมังสา หรือ ปัญญาไตรตรอง (๔) วิจารณ์ หรือ ปัญญาพิจารณา (๕) สัมปชัญญะ หรือ ปัญญารู้สิ่งที่เป็นประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ รู้ว่าควรและไม่ควร รู้สถานที่ควรไปและไม่ควรไป และไม่หลงลืม และ (๖) เนปิกกะ หรือ ปัญญาบ่มกุศลธรรมให้สุก^{๑๓}

๒. ระดับของปัญญา

ระดับปัญญาแบ่งไว้หลายอย่าง มีระดับปัญญาที่แบ่งเป็นโลกียปัญญา และโลกุตระปัญญา ระดับปัญญาที่แบ่งตามลักษณะสัมมาทิฐิ และระดับปัญญาที่แบ่งตามวิปัสสนาญาณ

๑) ระดับปัญญาที่แบ่งเป็นโลกียปัญญา กับ โลกุตระปัญญา

(๑) ปัญญาระดับโลกียปัญญา หรือ ปัญญาที่ยังขึ้นตรงต่อโลกธรรม คือ สัจญา หรือ การจำได้หมายรู้ เกิดจากการอ่านมาก ฟังมาก เมื่อคิดว่าตนรู้มากก็เกิดความหลงมาก เกิดอึดตา มีมานะทิฐิกล้า มีความทงตน ยกตนข่มผู้อื่น เปรียบได้กับปัญญาของปุถุชนธรรมดา

(๒) ปัญญาระดับโลกุตระ หรือ ปัญญาที่เหนือจากโลก เป็นปัญญาที่พ้นวิสัยของโลก เป็นความรู้แจ้งเห็นจริง รู้เห็นในไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง หรือ ไม่เที่ยง ทุกข์ขัง หรือ เป็นทุกข์ และ อนัตตา หรือ ไม่ใช่ตัวตน ซึ่งผู้มีมากก็ละได้มาก ปล่อยวางได้มาก มีน้อยก็ละได้น้อย ปล่อยวางได้น้อย เปรียบได้กับปัญญาของอริยะบุคคล ตั้งแต่ขั้นต้น คือ สำเร็จโสดาบัน จนถึงขั้นสูงสุดคือ สำเร็จอรหันต์

๒) ระดับปัญญาที่แบ่งตามลักษณะสัมมาทิฐิ

ปัญญาแบ่งตามลักษณะสัมมาทิฐินี้มี ๒ ประการ ได้แก่ โลกียสัมมาทิฐิ และโลกุตระสัมมาทิฐิ

(๑) โลกียสัมมาทิฐิ คือ ปัญญาที่ยังขึ้นตรงต่อโลกธรรม ได้แก่ มีความเห็น ความเชื่อ ความเข้าใจเกี่ยวกับโลกและชีวิตที่ถูกต้องตามหลักแห่งความดี เป็นไปในทางที่สอดคล้องกับศีลธรรมอันดีงาม รู้จักรับผิดชอบชั่วดี รู้ทางที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ชีวิตตนเองครอบครัวและสังคมแต่ยังไม่หมดทุกข์ โลกียปัญญานี้ เป็นบาทฐานหรือเป็นบันไดก้าวแรกให้มนุษย์ก้าวเดินต่อไปสู่เส้นทางแห่งโลกุตระปัญญาในโอกาสต่อไป

^{๑๓} ส.ช. (ไทย) ๑๗/๘๗/๑๕๓-๑๖๓.

(๒) โลกุตตรสัมมาทิฐิ คือ ปัญญาที่เหนือโลกไม่ขึ้นต่อโลกธรรม ได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับโลกและชีวิตถูกต้องตามความเป็นจริง หรือรู้เข้าใจตามสภาวะของธรรมชาติ ไม่ตกเป็นทาสของกิเลสตัณหาอันเป็นมูลเหตุของความเร่าร้อนทางด้านจิตใจที่เรียกกันในภาษาสมัยใหม่ ว่าไม่ตกเป็นทาสทางอารมณ์ ไม่ตกเป็นทาสของอำนาจ หรือค่านิยมจากภายนอก มีพฤติกรรมที่อิสระ เพราะมีใจที่หลุดพ้น จากอำนาจของการปรุงแต่งจากสิ่งภายนอกของสังคมได้อย่างสิ้นเชิง

๓) ระดับปัญญาที่แบ่งตามวิปัสสนาญาณ

วิปัสสนาเพื่อปัญญา หรือ วิปัสสนาญาณ^{๑๔} แบ่งออกได้เป็น ๑๖ ระดับ ดังนี้

(๑) นามรูปปริจเฉทญาณ ญาณที่กำหนดจำแนกรู้นามและรูป คือ รู้ว่า สิ่งทั้งหลายมีแต่รูปธรรม และนามธรรม และกำหนดแยกได้ว่าอะไรเป็นรูปธรรม อะไรเป็นนามธรรม

(๒) ปัจจัยปริคคหญาณ ญาณกำหนดรู้ปัจจัยของนามและรูป คือ รู้ว่า รูปธรรมและนามธรรมทั้งหลายเกิดจากเหตุปัจจัย และเป็นปัจจัยแก่กัน อาศัยกัน โดยรู้ตาม แนวปฏิจสมุปบาท ตามแนวกฎแห่งกรรม ตามแนววิภูษะ ๓ เป็นต้น

(๓) สัมมสนญาณ ญาณกำหนดรู้ด้วยพิจารณาเห็นนามรูปโดยไตรลักษณ์ คือ ยกรูปธรรมและนามธรรมทั้งหลายขึ้นพิจารณาโดยเห็นตามลักษณะที่เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์มีใจตัวตน

(๔) อุทัพพยานุปัสสนาญาณ ญาณอันตามเห็นความเกิดและดับคือ พิจารณาความเกิดขึ้นและดับไปแห่งเบญจขันธ์ จนเห็นชัดว่า สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นครั้งแล้วก็ต้องดับไป ล้วนเกิดแล้วก็ดับไปทั้งหมด

(๕) กังคานุปัสสนาญาณ ญาณอันตามเห็นความสลาย คือ เมื่อเห็นความเกิดและดับเช่นนั้นแล้วคำนึงเด่นชัดในส่วนความดับอันเป็นจุดจบสิ้น ก็เห็นว่าสังขารทั้งปวงล้วน จะต้องสลายไปทั้งหมด

(๖) ภยตูปัญฐานญาณ ญาณอันมองเห็นสังขารปรากฏเป็นของน่ากลัว คือเมื่อพิจารณาเห็นความแตกสลายอันมีทั่วไปแก่ทุกสิ่งทุกอย่างเช่นนั้นแล้ว สังขารทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นไปในภพใด คติใด ก็ปรากฏเป็นของน่ากลัว เพราะล้วนแต่จะต้องสลายไป ไม่ปลอดภัยทั้งสิ้น

(๗) อาทีนวานุปัสสนาญาณ ญาณอันคำนึงเห็นโทษ คือ เมื่อพิจารณาเห็นสังขารทั้งปวงซึ่งล้วนต้องแตกสลายไป เป็นของน่ากลัวไม่ปลอดภัยทั้งสิ้นแล้ว ย่อมคำนึงเห็นสังขารทั้งปวงนั้นว่าเป็นโทษเป็นสิ่งที่มีความบกพร่อง จะต้องระคนอยู่ด้วยทุกข์

(๘) นิพพทานุปัสสนาญาณ ญาณอันคำนึงเห็นความหน่าย คือ เมื่อพิจารณาเห็นสังขารว่าเป็นโทษเช่นนั้นแล้ว ย่อมเกิดความหน่าย ไม่เพลิดเพลินติดใจ

^{๑๔} วิสุทธิ. (ไทย) ๓/๒๐๖-๓๒๘.

(๙) มุญจิจตุกัมยตาญาณ ญาณอันคำนึงด้วยใครจะพ้นไปเสีย คือ เมื่อหน่ายสังขารทั้งหลายแล้วย่อมปรารถนาที่จะพ้นไปเสียจากสังขารเหล่านั้น

(๑๐) ปฏิสังขานุปัสสนาญาณ ญาณอันคำนึงพิจารณาหาทางคือ เมื่อต้องการจะพ้นไปเสียจึงกลับหันไปยกเอาสังขารทั้งหลายขึ้นมาพิจารณากำหนดด้วยไตรลักษณ์เพื่อมองหาอุบายที่จะปลดปล่อยออกไป

(๑๑) สังขารูปেকชาญาณ ญาณอันเป็นไปโดยความเป็นกลางต่อสังขารคือ เมื่อพิจารณาสังขารต่อไป ย่อมเกิดความรู้เห็นสภาวะของสังขารตามความเป็นจริง ว่ามีความเป็นอยู่ เป็นไปของมันอย่างนั้นเป็นธรรมดา จึงวางใจเป็นกลางได้ ไม่ยินดียินร้ายในสังขารทั้งหลาย แต่นั้นมองเห็นนิพพานเป็นสันติบท ญาณจึงแล่นพุ่งไปยังนิพพาน เลิกละความเกี่ยวเกาะกับสังขารเสียได้

(๑๒) สัจจานุโลมิกญาณ หรืออนุโลมญาณ ญาณอันเป็นไปโดยอนุโลมแก่การหยั่งรู้ริยสัจ คือ เมื่อวางใจเป็นกลางต่อสังขารทั้งหลาย ไม่พะวง และญาณแล่นมุ่งตรงไปสู่ นิพพานแล้ว ญาณอันคล้อยต่อการตรัสรู้ริยสัจ ย่อมเกิดขึ้นในลำดับถัดไป เป็นขั้นสุดท้ายของวิปัสสนาญาณต่อจากนั้นก็เกิดโคตรภูญาณมาขึ้นกลาง แล้วเกิดมรรคญาณให้สำเร็จความเป็นอริยบุคคลต่อไป

(๑๓) โคตรภูญาณ ญาณครอบโคตร คือ ความหยั่งรู้ที่เป็นหัวใจแห่งการข้ามพ้นจากสภาวะปุถุชนเข้าสู่สภาวะอริยบุคคล

(๑๔) มัคคญาณ ญาณในอริยมรรค คือ ความหยั่งรู้ที่ทำให้สำเร็จภาวะอริยบุคคลแต่ละขั้น

(๑๕) ผลญาณ ญาณในอริยผล คือ ความหยั่งรู้ที่เป็นผลสำเร็จของอริยบุคคลขั้นนั้น ๆ

(๑๖) ปัจจเวกชนญาณ ญาณหยั่งรู้ด้วยการพิจารณาทบทวน คือ สำนวณมรรคผล กิเลสที่ละแล้ว กิเลสที่เหลืออยู่และนิพพาน เว้นแต่พระอรหันต์ไม่มีการพิจารณากิเลสที่ยังเหลืออยู่

ในญาณทั้ง ๑๖ นี้ ระดับที่ ๑ - ๑๓ และ ๑๖ เป็นโลกีย์ญาณ ส่วนระดับที่ ๑๔ และ ๑๕ เป็นโลกุตตรญาณ^{๑๕}

๓. ปัญญา กับหมวดธรรมที่เกี่ยวข้อง

สาระสำคัญของปัญญา เกี่ยวข้องกับหมวดธรรม ดังนี้

๑) ธรรมที่เป็นอุปสรรคของปัญญา

ธรรมที่เป็นอุปสรรคของปัญญา คือ ปปัญญาจธรรม^{๑๖} ซึ่งเป็นธรรมฝ่ายชั่ว รวม ๓ ประการ ได้แก่ ตัณหา มานะ และทิฏฐิ

^{๑๕} วิสุทธิ. (ไทย) ๓/๒๐๖-๓๒๘.

^{๑๖} ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๕๑๙/๔๒๙, ขุ.สสุ. (ไทย) ๒๕/๘/๕๐๐.

(๑) **ตัณหา** คือ ความกระหาย ความทะยาน ความอยาก ความแส่นหา ความร่น ความร่าน ความกระสับกระส่ายไม่รู้มี^{๑๗} มีศุนย์รวมมุ้งที่ตัวตนหรือเพื่ออัตตา บทบาทหน้าที่ของตัณหาเป็นตัวกำกับการดำเนินชีวิตมนุษย์ เป็นบ่อเกิดก่อปมปัญหา เป็นที่มาของความหวัง ความหวาดกลัว ความหวาดระแวง ความเคียดแค้นชิงชัง ความมัวเมาลุ่มหลง และความทุกข์ความเดือดร้อนทั้งสิ้น^{๑๘} เป็นต้นเหตุทำให้เกิดทุกข์^{๑๙} มนุษย์กระหายอยากในอารมณ์ที่ชอบใจหรือในกามคุณทั้งหลาย เมื่อไม่ได้ตามต้องการก็เกิดทุกข์ สร้างเสริมความรู้สึกลงผิด กลายเป็นนักเสพที่วนเวียนอยู่กับตัณหา^{๒๐} เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาปัญญา

(๒) **มานะ** คือ ความถือตัว^{๒๑} ความสำคัญตนว่าเป็นนั่น เป็นนี่ ถือสูง ถือต่ำ ยิ่งใหญ่เท่าเทียม หรือด้อยกว่าผู้อื่น^{๒๒} เป็นหนึ่งในกิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน^{๒๓} ทำให้จิตขุ่นมัว รับคุณธรรมได้ยาก จำแนกได้เป็น ๒ ประเภท ได้แก่ อายถาวรมานะ คือ ความถือตัวที่ไม่เป็นไปตามความเป็นจริง และยาถาวรมานะ คือ ความถือตัวที่เป็นไปตามความเป็นจริง^{๒๔} เมื่อมานะเกิดขึ้นและส่งผลให้คิดปรุงแต่งยึดเยื้อพิศดาร เขวห่างออกไปจากความเป็นจริงก่อให้เกิดปัญหาขัดขวางไม่ให้เข้าถึงความจริง การเรียนรู้ต่าง ๆ ย่อมลดประสิทธิภาพจากปัญหาที่ขัดขวางนั้น ปัญญาที่เป็นผลจากการเรียนรู้ย่อมไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในระดับบรรลุธรรม

(๓) **ทิฏฐิ** คือ ความยึดมั่น ถือมั่น ความยึดติดในความเห็น ตี้อธิเห็น ถือเอาแต่ความคิดเห็นของตน มีความใจแคบไม่ยอมรับฟังผู้อื่น ตัดโอกาสที่จะเจริญปัญญา^{๒๕} ทิฏฐิที่เป็นปปัญจธรรม คือ มิจฉาทิฏฐิ หรือทิฏฐุปาทาน เป็นอุปสรรคของการพัฒนาปัญญา ปิดโอกาสตนเองที่จะเรียนรู้ จึงไม่สามารถเข้าถึงความจริงได้^{๒๖}

การรู้เท่าทันสื่อ เริ่มที่ปัญญาที่เป็นสัมมาทิฏฐิ หรือการรู้ การเข้าใจ การคิดเห็นที่ถูกต้องตามความเป็นจริง โดยมีปัจจัยภายนอกตัวบุคคล ซึ่งก่อให้เกิดศรัทธา ที่เรียกว่า ปรโตโฆสะ^{๒๗}

^{๑๗} ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๕๐๒/๖๑๕.

^{๑๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม, หน้า ๔๙๒.

^{๑๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๙๑/๘๖.

^{๒๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม, หน้า ๔๙๑.

^{๒๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘/๓๐๓.

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๙๕.

^{๒๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๘๙/๘๔.

^{๒๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๙๕.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๕.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๕.

^{๒๗} อัง.สตุตถ. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

และปัจจัยภายในตัวบุคคล หรือการคิดด้วยปัญญา ที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ^{๒๘} เป็นปัจจัยเสริมสร้าง ปัญญาที่เป็นสัมมาทิฏฐิ

ปัจจัยภายนอกตัวบุคคล ที่เรียกว่า ปรโตโฆสะ แปลว่า เสียงบอกจากผู้อื่นที่เป็น กัลยาณมิตรหรือมิตรที่ดี รวมถึงได้รับอิทธิพลและรับการถ่ายทอดจากสื่อ จากสิ่งแวดล้อมที่ดี ซึ่งเป็น ปัจจัยทางสังคมที่ช่วยแนะนำในทางที่ดีงาม ให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริง เป็น ตัวนำเข้าสู่การเข้าใจ เข้าถึง และตัดสินใจเชื่อหรือไม่เชื่อ จนเกิดความไว้วางใจ

ปัจจัยภายในตัวบุคคลหรือการคิดด้วยปัญญา ที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำในใจโดยแยบคาย เป็นการคิดพิจารณาหาเหตุปัจจัย แยกแยะสิ่งทั้งหลายตามสภาวะที่แท้จริง ทำให้เกิดความดีงามและแก้ไขปัญหาได้ เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

การใช้ปัญญาในการอ่าน ฟัง และดู ข้อกำหนดหรือแนวทางการฝึกอบรมจิตให้ เกิดปัญญาที่แจ้งตามความเป็นจริง ได้แก่การบำเพ็ญวิปัสสนากัมมัฏฐาน เพื่อให้เกิดสติอยู่กับปัจจุบัน รวมทั้งเกิดความรู้ความเข้าใจเหตุผล รู้ความจริงของโลกและชีวิต จนกระทั่งสามารถทำจิตให้เป็น อิสระได้ ไม่ตกอยู่ใต้การครอบงำของสิ่งทั้งหลาย รวมทั้งดูและเห็นแบบอย่างของการปฏิบัติอภิญญา ศึกษาจากผู้อื่น

๒.๓ แนวคิดทางพระพุทธศาสนาว่าด้วยกระบวนการทางปัญญา

ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่มีความเกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันสื่อ นำเสนอต่อไปนี้

๒.๓.๑ หลักกาลามสูตร

ในพระไตรปิฎก ปรากฏหลักธรรมเกี่ยวกับความเชื่อในพระพุทธศาสนา หรือกาลามสูตร กังขานियฐาน ๑๐ เรียกโดยรวมว่า หลักกาลามสูตร

๑) ความหมายของหลักธรรม

กาลามสูตรกังขานियฐาน ๑๐ หมายถึง วิธีปฏิบัติในเรื่องที่ควรสงสัย หรือหลัก ความเชื่อที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในกาลามสูตร ไม่ให้เชื่อสิ่งใด อย่างงมงายโดยไม่ใช้ปัญญาพิจารณาให้ เห็นจริงถึงคุณโทษหรือดีไม่ดีกว่าก่อนเชื่อ ประกอบด้วย ๑๐ ข้อ คือ

๑.๑) มา อนุสสเวน หมายถึง อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตาม ๆ กันมา

๑.๒) มา ปรมปราย หมายถึง อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบ ๆ กันมา

๑.๒) มา อิติกราย หมายถึง อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ

^{๒๘} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๕๒/๔๙๑.

- ๑.๔) มา ปิฎกสมปราย หมายถึง อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
- ๑.๕) มา ตกเหตุ หมายถึง อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ
- ๑.๖) มา นยเหตุ หมายถึง อย่าปลงใจเชื่อเพราะอนุমান
- ๑.๗) มา อากาการปริวิตเคน หมายถึง อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดไตร่ตรองตามแนว
เหตุผล
- ๑.๘) มา ทิฎฐินิชฌมานกขนติยา หมายถึง อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่
พินิจไว้แล้ว
- ๑.๙) มา ภพพรูปตาย หมายถึง อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะ
เป็นไปได้
- ๑.๑๐) มา สมโณ โน ครุติ หมายถึง อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่าท่านสมณะนี้
เป็นครูของเรา

ทั้งนี้ต่อเมื่อใคร่เข้าใจด้วยตนว่า ธรรมเหล่านั้นเป็นอกุศล เป็นกุศล มีโทษ ไม่มี
โทษ เป็นต้นแล้ว จึงควรละหรือถือปฏิบัติตามนั้น

หลักกาลามสูตร ทั้ง ๑๐ ข้อนี้ พระพุทธเจ้าทรงแนะนำถึงทำที่ที่ควรมีต่อแหล่ง
ความรู้ที่เป็นความรู้เชิงประจักษ์ ความรู้ตามแนวตรรกะ ความรู้ที่ได้รับผ่านศรัทธาทั้งหลายว่าอย่าเพ็ง
ปลงใจเชื่อในทันทีแต่ก็มีได้ทรงสอนให้ไม่เชื่ออะไรเลยเพียงแต่ให้รับเข้ามาไว้แล้วตรวจสอบด้วยตนเอง
ก่อนตัดสินใจละทิ้งหรือใช้เป็นแนวปฏิบัติให้เกิดกุศลเกื้อกูลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

๒) ที่มาของหลักธรรม

หลักกาลามสูตร หรือหลักความเชื่อ ๑๐ ประการ ในพระพุทธศาสนา มีปรากฏ
อยู่ในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ๓ พระสูตร คือ เกสปุตติสูตร ภัททียสูตร และสาฬหสูตร

เนื้อหาของเกสปุตติสูตร กล่าวถึงเหตุการณ์ที่ว่าด้วยพวกกาลามะ วรรณกษัตริย์
ชาวเกสปุตตนิคม ได้มาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ แคว้นโกศล โดยประเด็นสำคัญของเหตุการณ์คือ พวก
กาลามะเหล่านั้น มีความลังเลสงสัยเกี่ยวกับการที่จะเชื่อถือคำสอนของพวกสมณะพราหมณ์ต่าง ๆ ที่
เดินทางมาเผยแพร่ความเชื่อของตนเองแก่พวกเขา จึงทูลถามพระพุทธเจ้าว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมายังเกสปุตตนิคม (ไม่เพียง)
แสดงประกาศวาตะของตนเท่านั้น แต่กระทบกระเทียบ ดูหมิ่น กล่าวข่มวาตะของผู้อื่น ทำให้ไม่
น่าเชื่อถือ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีสมณพราหมณ์อีกพวกหนึ่งมียังเกสปุตตนิคม (ไม่เพียง) แสดง
ประกาศวาตะของตนเท่านั้น แต่กระทบกระเทียบ ดูหมิ่นกล่าววาตะข่มวาตะของผู้อื่น ทำให้ไม่

น่าเชื่อถือ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความสงสัย ลังเลใจในสมณพราหมณ์เหล่านั้น
ว่า บรรดาท่านสมณพราหมณ์เหล่านี้ ใครพูดจริง ใครพูดเท็จ^{๒๙}

พระพุทธเจ้าทรงแสดงกาลามสูตรกัณหานิยฐาน ๑๐ หรือวิธีปฏิบัติ ๑๐ ประการ
ในเรื่องที่ควรสงสัย แก่พวกกาลามะ

สำหรับในภททียสูตร กล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ณ กุฎาคารศาลาป่ามทวัน ใน
เขตกรุงเวสาลี โดยเจ้าลิจฉวีนามภททียะ ได้มาเฝ้าพระพุทธเจ้าและกราบทูลถึงข้อสงสัยที่มีต่อ
พระพุทธเจ้าเกี่ยวกับวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เพื่อทำให้พวกเดียรฉัตรหรือคนนอกพระพุทธศาสนา
หันมานับถือและเชื่อในหลักคำสอนของพระองค์ ดังข้อความต่อไปนี้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ทราบว่า พระสมณโคดมทรงมีมายา ย่อมรู้
มายาที่เป็นเหตุให้สาวกของพวกเดียรฉัตรกลับใจ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกเขากล่าวตามที่พระผู้มี
พระภาคตรัสไว้ ไม่ได้กล่าวต่อพระผู้มีพระภาคด้วยคำไม่เป็นจริงหรือยอมพยากรณ์ธรรมสมควรแก่ธรรม
และการคล้อยตามวาทะอันชอบแก่เหตุใด ๆ ย่อมไม่มาถึงฐานะอันควรติเตียน หรือแท้จริง ข้า
พระองค์ไม่ประสงค์จะกล่าวต่อพระผู้มีพระภาคเลย^{๓๐}

พระพุทธเจ้าทรงอธิบายวิธีการที่ใช้สำหรับทำให้พวกเดียรฉัตรหรือคนนอก
พระพุทธศาสนาหันมานับถือและเชื่อในหลักคำสอนของพระองค์ว่า พระองค์ทรงเสนอหลักความเชื่อ
๑๐ ประการ เป็นหลักการเบื้องต้นก่อน สำหรับให้ผู้ยังไม่เห็นคล้อยตาม ได้ใช้พิจารณาหลักธรรมที่
พระองค์เสนอว่าจะเชื่อหรือไม่เชื่อดี ก่อนจะเสนอหลักธรรมหรือหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนในส่วนต่อมา

ส่วนในสาฬหสูตร กล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระนันทกะ ได้ใช้หลักความเชื่อ ๑๐
ประการ ขณะอยู่ที่ปราสาทของวิศวกรเศรษฐี ในกรุงสาวัตถี ในการเกริ่นนำเชิงเตือนให้สาฬหะ
หลานชายของวิศวกรเศรษฐี และโรหณะ ผู้เป็นหลานชายของเปชุนียเศรษฐี ว่าอย่าด่วนรีบเชื่อในสิ่งที่
ตนเองจะกล่าวต่อไป ก่อนจะอธิบายหลักเกณฑ์คำสั่งสอนที่ควรเชื่อ^{๓๑}

๓) เนื้อหาของหลักธรรม

หลักกาลามสูตร หรือหลักความเชื่อ ๑๐ ประการ ในพระพุทธศาสนา ปรากฏใน
เกสปุตติสูตร ภททียสูตร และสาฬหสูตร ทั้งสามพระสูตร มีเนื้อหาใกล้เคียงกัน ดังข้อความที่
พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสสนาในเกสปุตติสูตรว่า “สมควรที่ท่านทั้งหลายสมควรที่จะสงสัย สมควรที่จะ
ลังเลใจ ท่านทั้งหลายเกิดความสงสัยลังเลใจในฐานะที่ควรสงสัยอย่างแท้จริง” โดยมีเนื้อหาของ
หลักธรรม จำนวน ๑๐ ข้อ สรุปได้ ดังนี้

^{๒๙} อ.จ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๕๖.

^{๓๐} อ.จ.ต.ก. (ไทย) ๒๑/๑๙๓/๒๕๓.

^{๓๑} อ.จ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๖๗/๒๖๔.

- ๒.๑) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตาม ๆ กันมา
- ๒.๒) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบ ๆ กันมา
- ๒.๓) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ
- ๒.๔) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
- ๒.๕) อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ
- ๒.๖) อย่าปลงใจเชื่อเพราะอนุমান
- ๒.๗) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดไตร่ตรองตามแนวเหตุผล
- ๒.๘) อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว
- ๒.๙) อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณ์น่าจะเป็นไปได้
- ๒.๑๐) อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือที่ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา

จะเห็นได้ว่า เกสปุตตยสูตร หรือ กาลามาสสูตร คือ พระสูตรที่สอนให้เชื่อตนเอง สอนให้ฟังตนเอง ให้แสวงหาความรู้จนเกิดความมั่นใจด้วยตนเอง แล้วจึงจะปลงใจเชื่อสิ่งนั้น ๆ อธิบายขยายความได้ว่า

(๑) อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการฟังตาม ๆ กันมาพระพุทธองค์ทรงทำหน้าที่เป็นเพียงผู้บอกทางส่วนผู้ใดจะไปถึงที่สุดแห่งทุกข์ได้หรือไม่จะต้องลงมือกระทำเอง

(๒) อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการสืบ ๆ กันมาตามประเพณีพระพุทธองค์มิได้สอนให้ปฏิเสธประเพณีโดยสิ้นเชิง คำสอนนี้มีความหมายเพียงว่า ให้พิจารณาประเพณีอย่างรู้เท่าทันก่อนที่จะปลงใจเชื่อ เพราะประเพณีมิได้เป็นสิ่งที่มีความหมายในตัวของมันเอง (Intrinsic value) หากมีคุณค่าอยู่ที่ใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการดำเนินชีวิต ถ้าประเพณีใดยังใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดประโยชน์ เกิดสุข จึงจะถือว่าดี ควรปลงใจเชื่อและดำรงไว้สืบไป ส่วนอันใดที่ด้อยประสิทธิภาพในการรับใช้ชีวิตและสังคม จะถือว่าไม่ดี ไม่ควรปลงใจเชื่อ และควรตัดทิ้งไป

(๓) อย่าอย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการเล่าลือก่อนที่จะปลงใจเชื่อจะต้องใช้ปัญญา พิจารณาให้เห็นจริงก่อน พร้อมกับตรวจสอบที่มาของแหล่งข่าวอย่างรอบด้าน และยังต้องพิจารณาอีกว่าข่าวนั้นจะก่อให้เกิดประโยชน์ในทางดับทุกข์ได้จริงหรือไม่ แล้วจึงค่อยปลงใจเชื่อ

(๔) อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการอ้างตำรา หรือคัมภีร์พระพุทธองค์มิได้หมายความว่า มิให้เชื่อโดยสิ้นเชิง แต่หมายถึงให้พิจารณาก่อนปลงใจเชื่อ คือให้ใช้ปัญญา พิจารณาให้เห็นจริงก่อน ถ้าจะให้น่าเชื่อถือนั้น จะต้องเป็นผู้ทรงคุณวุฒิให้การรับรอง และถ้าจะให้น่าเชื่อถือนิ่งกว่านั้น จะต้องนำมาทดลองปฏิบัติว่าจริงหรือไม่ เพื่อเป็นการตรวจสอบพระไตรปิฎกให้มีความน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น ให้รู้จักแยกแยะว่าส่วนไหนน่าจะเป็นพระวจนะ ส่วนไหนเพิ่มเติมภายหลัง เมื่อทราบความจริงแล้วจะได้นำไปใช้อย่างเหมาะสมกับแต่ละสถานการณ์

(๕) อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยวิสัยแห่งตรรกะในการตีความประยุกต์ใช้หลักกาลามาสูตร จะต้องคำนึงถึงอุดมการณ์เรื่องความดับทุกข์ การเดินทางสายกลาง คือ เรื่องใดยังไม่มีคำตอบที่ชัดเจน ให้สงสัยไว้ก่อน ถึงไม่สงสัยจริง ๆ ก็ให้สงสัยอย่างเป็นทางการ เพื่อค้นหาคำตอบต่อไป

(๖) อย่าปลงใจเชื่อ โดยการอนุমান พุทธศาสนามีเป้าหมายถึงความดับทุกข์ ซึ่งจะต้องดำเนินการโดยถึงพร้อมด้วยองค์สามแห่งไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า การเข้าถึงความดับทุกข์ได้นั้น จะต้องลงมือศึกษาภาคทฤษฎีเพื่อนำมาสู่ภาคปฏิบัติและประเมินผลว่าดับทุกข์ได้จริงหรือไม่

(๗) อย่าปลงใจเชื่อ โดยอาการที่ปรากฏตามความรู้สึก พระพุทธองค์มิได้หมายความว่าให้ปฏิเสธสิ่งที่ได้โดยวิธีเหล่านี้โดยสิ้นเชิงแต่มีจุดมุ่งหมายเพื่อเตือนมิให้เป็นคนด่วนเชื่ออะไรง่าย เมื่อมีปรากฏการณ์ใดผ่านเข้ามา ก็ให้นำสิ่งนั้นมาพิจารณาโดยใช้ปัญญา พิจารณาให้เห็นตามที่เป็นจริงอย่างรู้เท่าทัน และยิ่งกว่านั้นจะต้องนำสิ่งที่ได้เห็น ได้ยิน ได้สัมผัส ได้สัมผัส และที่ตรึกนึกคิดลงสู่การตรวจสอบในทางปฏิบัติว่ามีข้อเท็จจริงรองรับตามนั้นหรือไม่ หรือทดลองปฏิบัติดูว่าเป็นไปตามที่คิดหรือไม่ เมื่อนำมาทดลองปฏิบัติแล้วจะต้องประเมินผลดูว่าช่วยให้สำเร็จประโยชน์ได้จริงหรือไม่ แล้วจึงค่อยปลงใจเชื่อว่าเป็นจริง

(๘) อย่าปลงใจเชื่อ เพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีที่ตนยึดถือพระพุทธองค์ทรงชี้ให้เห็นว่าในบรรดา ทิฐิ หรือหลักคำสอนทั้งหมดที่สຽงปลงในโอวาทปาฏิโมกข์ คือ ให้ละวางความชั่ว มุ่งกระทำความดีและทำให้ใจผ่องแผ้วนั้น ให้ลองนำมาปฏิบัติดูก่อนว่าก่อให้เกิดผลอย่างไร เป็นกุศล หรือ อกุศล ถ้าเป็นกุศลก่อให้เกิดประโยชน์ เกิดสุข ก็พึงปลงใจเชื่อ แต่ถ้าเป็นอกุศล ก่อให้เกิดโทษ เกิดทุกข์ ก็ไม่ต้องเชื่อ

(๙) อย่าปลงใจเชื่อ เพราะเห็นว่ารูปลักษณะภายนอกดูดี นำเชื่อถืออย่ายึดติดอยู่กับรูปลักษณะภายนอก แต่ให้มองลึกซึ้งถึงภายใน

(๑๐) อย่าปลงใจเชื่อ เพราะนับถือว่า สมณชนนี้เป็นครูของเราหลักการนี้ได้สอนให้ศิษย์ ปฏิเสธอาจารย์ ผู้สอนปฏิเสธผู้ใหญ่ เด็กปฏิเสธบิดามารดา แต่ต้องการจะบอกว่าที่พึงอันเกษมที่แท้จริงคือ การพิสูจน์และตรวจสอบข้อมูลข่าวสารนั้นด้วยตนเอง

กาลามาสูตรสามารถใช้เป็นฐานะเครื่องมือตรวจสอบความจริงแบบพุทธ โดยเปรียบเทียบเครื่องมือตรวจสอบความจริงตรรกวิทยา ได้ดังนี้

องค์ประกอบของความจริง เมื่อผู้ใดกล่าวว่า “อะไรจริง” คำกล่าวนี้จะมีความหมายต่อเมื่อองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ

(๑) สิ่งนั้นต้องเป็นจริง (P is true.)

(๒) เราต้องเชื่อว่าสิ่งนั้นเป็นจริง (We must believe that P is true.)

(๓) เราต้องมีหลักฐานยืนยันว่าสิ่งนั้นเป็นจริง (We must have evidence for P.)

(P= Proposition หมายถึง ประโยคหรือข้อความ ในที่นี้แทน สิ่งที่เราพูดถึง)

ตัวอย่างเช่น ถ้าใครพูดว่า “มีสิ่งมีชีวิตอยู่บนดาวอังคาร” คำพูดนี้จะมีความหมายต่อเมื่อ (๑) สิ่งมีชีวิตบนดาวอังคารมีจริง (๒) เราเชื่อว่าสิ่งมีชีวิตบนดาวอังคารมีจริง และ (๓) มีหลักฐานยืนยันว่าสิ่งมีชีวิตบนดาวอังคารมีจริง แต่ถ้าขาดองค์ประกอบข้อหนึ่งข้อใดเพียงข้อเดียวก็จะถือว่า คำพูดนี้ไร้ความหมาย หรือการที่มนุษย์บางเผ่าเชื่อว่า “ในโลกนี้มีช้างสีแดงที่บินได้เหมือนนก” ก็จะอธิบายในทำนองเดียวกันได้ว่า (๑) ช้างสีแดงบินได้เหมือนนกมีจริง (๒) เราเชื่อว่าช้างสีแดงเหมือนนกที่บินได้มีจริง และ (๓) เรามีหลักฐานยืนยันได้ว่าช้างสีแดงที่บินได้เหมือนนกมีจริง เป็นต้น

เมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบของความจริงที่ว่านี้ จะเห็นได้ว่า ข้อสงสัยที่ชาวกาลามะ นำมาทูลถามพระพุทธองค์ในคราวนั้น อยู่ในระดับ ความลังเลสงสัยว่าควรเชื่อหรือไม่ จึงไม่ถึงขั้นที่เรียกว่า “ความจริง” เพราะยังไม่ครบองค์ประกอบ คือ (๑) ไม่มีใครทราบได้ว่าคำกล่าวที่พวกพราหมณ์คณาจารย์เหล่านั้นนำมาสั่งสอนพวกเขาเป็นจริงหรือไม่ (๒) ชาวกาลามะยังไม่เชื่อ (ยังลังเลสงสัย) ว่าคำกล่าวนั้นเป็นจริงหรือไม่ (๓) ยังไม่มีหลักฐานยืนยันว่า คำกล่าวนั้นเป็นจริงหรือไม่

เมื่อได้รู้และเข้าใจด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านั้นเป็นอกุศล เป็นกุศล มีโทษ ไม่มีโทษ เป็นต้น แล้วจึงควรละหรือถือปฏิบัติตามนั้น ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“เมื่อใดที่ท่านทั้งหลายรู้ด้วยตนเองว่าธรรมเหล่านี้ที่เป็นอกุศล มีโทษ วิญญูชนติเตียน ยึดถือปฏิบัติแล้วย่อมก่อให้เกิดโทษทุกข์ เมื่อนั้นท่านทั้งหลายก็สมควรที่จะละเว้นธรรมเหล่านี้เสีย เมื่อใดที่ท่านทั้งหลายรู้ด้วยตนเองว่าธรรมเหล่านี้เป็นกุศล ปราศจากโทษ วิญญูชนสรรเสริญ ยึดถือปฏิบัติแล้วย่อมอำนวยประโยชน์สุขเมื่อนั้นท่านทั้งหลายจงถือปฏิบัติธรรมเหล่านั้นเถิด”

๒.๓.๒ หลักมหาปเทศ ๔

ในพระไตรปิฎก ปรากฏหลักธรรมที่ใช้อ้างอิงเกี่ยวกับความเชื่อในพระพุทธศาสนา เรียกโดยรวมว่า หลักมหาปเทศ ๔

๑) ความหมายของหลักธรรม

คำว่า มหาปเทศ มาจากศัพท์บาลีว่า มหฺนต+อปฺเตส หากเป็นกริยาอาขยัตท่านใช้ อปฺทิสฺติ ถ้าเป็นนามกิตต์ท่านใช้ อปฺเตส,อปฺทิสฺน^{๓๒} หมายถึงที่อ้างอิงข้อใหญ่, หลักใหญ่สำหรับอ้างอิง เพื่อสอบสวนเทียบเคียง^{๓๓} ซึ่งพระพุทธองค์ทรงกำหนดขึ้นมาเพื่อที่จะให้เป็นเกณฑ์หรือมาตรการในการตัดสินว่าสิ่งใดเป็นพระธรรมหรือพระวินัยที่พระองค์ทรงสั่งสอน หรือแม้ว่าไม่ใช่สิ่งพระองค์ทรงสั่งสอน แต่เข้าได้กับสิ่งที่ทรงสั่งสอน สิ่งนั้นก็ถือว่าเข้าได้ หรือเป็นสิ่งที่สามารถที่จะอนุโลมเข้าในหลักธรรมของพระองค์ หรือหลักการที่เรียกว่าเป็นกฎธรรมชาติดหรือกฎสากล ที่พระองค์ทรงบรรจุเป็นสิ่งที่พระสงฆ์สาวกในรุ่นหลังสามารถที่จะนำไปปฏิบัติได้ โดยการที่ทรงได้วางกฎเกณฑ์หรือมาตรการนี้

^{๓๒} รังษี สุทนต์, เมื่ออ้างพระไตรปิฎกต้องเชื่อ, ใน มหาจุฬาริชาการ (คณะกรรมการฝ่ายวิชาการ), บรรณานุกรม (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐) หน้า ๔๔๙.

^{๓๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๓.

ไว้ก็เพราะว่าหลักธรรมที่ทรงบรรลุนั้นมีมาก บางครั้งพระองค์ก็ไม่นำมาแสดงทั้งหมด ดังที่ทรงเปรียบไว้ในพระสูตรว่า พระธรรมที่ยังมิได้แสดงนั้นมีมากมายเหมือนใบประดู่ลายในป่า ส่วนที่นำมาแสดงนั้นเป็นเพียงแคใบไม้ในกำมือเท่านั้น^{๓๔} นอกจากนั้นยังมีประเด็นในเรื่องของกาลเวลากล่าวคือ ในสมัยที่พระองค์ทรงพระชนม์อยู่นั้น สิ่งแวดล้อมค่านิยมความเหมาะสมที่พระภิกษุจะสามารถปฏิบัติได้นั้นก็เหมาะสมเฉพาะในกาลหรือยุคสมัยนั้นเท่านั้น เมื่อเวลาเปลี่ยนไป สิ่งแวดล้อมหรือสถานที่เปลี่ยนไป สิ่งที่เหมาะสมหรือเข้าได้กับบางสถานที่บางกาลเวลาก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย เมื่อถึงเวลานั้นหากจะมีการซักถามว่าสิ่งนี้ใช่หรือไม่ใช่คำสอน หรือเป็นสิ่งที่เข้าได้หรือไม่กับสิ่งที่ทรงบัญญัติก็จำเป็นที่จะต้องมีการเกณฑ์บางอย่างเพื่อไว้สำหรับตอบปัญหาเหล่านั้นและเกณฑ์นั้นก็คือหลักมหาปเทศ ๔ นั่นเอง

๒) ที่มาของหลักธรรม

แต่แรกเริ่มนั้น พระพุทธองค์มิได้ทรงวางหลักมหาปเทศ ๔ ไว้ แต่แนวคิดเรื่องดังกล่าวเกิดจาก ๒ เหตุการณ์ คือ เหตุการณ์ที่ ๑ ปรากฏในจตุมहाปเทศกถา^{๓๕} คือ พระภิกษุกลุ่มหนึ่งเกิดความยำเกรงในพระวินัย หรือข้อบัญญัติว่า สิ่งใดพระพุทธองค์ทรงอนุญาตบ้าง สิ่งใดไม่ทรงอนุญาตบ้าง จึงพากันไปเข้ากราบทูลถามพระพุทธองค์ พระพุทธองค์จึงทรงประทานมหาปเทศไว้ ๔ ข้อ เพื่อให้พระภิกษุได้ใช้เป็นข้ออ้าง สำหรับตัดสินพระวินัยหรือข้อบัญญัติ ดังนี้

๑. ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราไม่ได้ห้ามไว้ว่า “สิ่งนี้ไม่ควร”

ถ้าสิ่งนั้น อนุโลมเข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควร

๒. ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราไม่ได้ห้ามไว้ว่า “สิ่งนี้ไม่ควร”

ถ้าสิ่งนั้น อนุโลมเข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควร

๓. ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราไม่ได้อนุญาตไว้ว่า “สิ่งนี้ควร”

ถ้าสิ่งนั้น อนุโลมเข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควร

๔. ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราไม่ได้อนุญาตไว้ว่า “สิ่งนี้ควร”

ถ้าสิ่งนั้น อนุโลมเข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควร^{๓๖}

ต่อจากนั้น เหล่าภิกษุได้สนทนากันถึงประเภทของอาหารที่มีอายุกาลเป็นตัวกำหนด

ประเภท ๔ ประเภท คือ

๑. อาหารที่รับประทานไว้ และฉันได้ช่วงเวลาเข้าถึงเที่ยงวันของวันนั้น ที่เรียกว่า ยาวกาลิก เช่น ข้าว ปลา เนื้อ ผัก ผลไม้

^{๓๔} สัมมา. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

^{๓๕} วิมมา. (ไทย) ๕/๓๐๕/๑๓๙.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๙-๑๔๐.

๒. อาหารที่รับประทานไว้ และฉันได้ชั่ววันหนึ่งกับคืนหนึ่ง ที่เรียกว่า ยามกาลิก ได้แก่ น้ำผลไม้ ๘ ชนิด มีน้ำมะม่วง เป็นต้น

๓. อาหารที่รับประทานไว้ และฉันได้ภายใน ๗ วัน ที่เรียกว่า สัตตทาหาลิก ได้แก่ อาหารที่นับเป็นยา ๕ อย่าง คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย

๔. อาหารที่รับประทานไว้ และฉันได้ตลอด ไม่จำกัดเวลา ที่เรียกว่า ยาวชิวิก ได้แก่ สิ่งของที่เป็นยารักษาโรค^{๓๗}

ประเด็นสำคัญของการสนทนาก็คือ หากอาหารทั้ง ๔ ประเภท ถูกนำมาผสมกันฉัน จะให้กำหนดนับอายุกาลของอาหารที่ผสมกันนั้นอย่างไร จะนับอายุของฝั่งข้างน้อย หรืออายุของฝั่งข้างมาก จึงพากันไปกราบทูลถามพระบรมศาสดา พระพุทธองค์ก็ได้ทรงวินิจฉัย โดยให้ถืออายุของฝ่ายข้างน้อยเป็นหลัก เช่น ข้าว ซึ่งเป็นยาวกาลิก ผสมกับน้ำผึ้ง ซึ่งเป็นสัตตทาหาลิก ก็ให้ถือเป็นยาวกาลิก ฉันได้ชั่วเวลาเข้าถึงเที่ยงวันของวันนั้น^{๓๘}

เหตุการณ์ที่ ๒ ปรากฏในมหาปริณีพพานสูตร^{๓๙} หลังจากที่พระพุทธองค์ทรงปลงพระชนมายุสังขารแล้ว ได้ทรงประทานโอวาทที่สำคัญแก่พุทธบริษัทในระยะเวลา ๓ เดือนสุดท้าย ก่อนจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ในระหว่างการเสด็จจากเมืองเวสาลีไปเมืองกุสินารา ทรงรับสั่งให้พระอานนท์นำเสด็จพระองค์แวะประทับที่โกคนคร^{๔๐} เมื่อเสด็จถึงโกคนครแล้ว ทรงประทับที่อาสน์ทเจดีย์ จากนั้นจึงมีรับสั่งเรียกพระสงฆ์มาประชุมกัน แล้วทรงประทานมหาปเทศ ๔ ด้วยพระดำรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เราจะแสดงมหาปเทศ ๔ ประการนี้ เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”^{๔๑} ต่อไปนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอพระพุทธดำรัสที่ทรงประทานมหาปเทศ ๔ แก่ที่ประชุมสงฆ์ในครั้งนั้น ดังนี้

๑. ภิกษุในธรรมวินัยนี้พึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘ผู้มีอายุ ข้าพเจ้าได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์ พระผู้มีพระภาคว่า ‘นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นสัตตสุสาน’ เธอทั้งหลายยังไม่พึงชื่นชม ยังไม่พึงคัดค้านคำกล่าวของผู้นั้นพึงเรียนบทและพยัญชนะเหล่านั้นให้ดีแล้ว พึงสบคดูในสูตร เทียบดูในวินัย ถ้อยบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ไม่ได้เทียบเข้าในวินัยก็ไม่ได้ พึงลงสันนิษฐานว่า ‘นี้มีใช้พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแน่นอน และภิกษุนี้รับมาผิด’ เธอทั้งหลาย พึงทิ้งคำนั้นเสีย ถ้อยบทและพยัญชนะเหล่านั้นสบลงในสูตรก็ได้ เทียบเข้าในวินัยก็ได้ พึงลงสันนิษฐานว่า ‘นี้เป็นพระ

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๐.

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๐-๑๔๑.

^{๓๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๑-๒๔๐/๗๗-๑๘๐.

^{๔๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๗/๑๓๔.

^{๔๑} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

คำรัสของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแน่นอน และภิกษุนี้รับมาด้วยดี’ เธอทั้งหลายพึงจำมหาปเทศป
ระการที่ ๑ นี้ไว้

๒. ภิกษุในธรรมวินัยนี้พึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘ในอวาสซ็อนันมีสงฆ์อยู่พร้อมด้วยพระเถระ
พร้อมด้วยปาโมกข์ ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะหน้าสงฆ์นั้นว่า “นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นสัตถุ
ศาสน์” เธอทั้งหลายยังไม่ฟังชื่นชม ยังไม่ฟังคัดค้านคำกล่าวของผู้ที่เรียนบทและพยัญชนะเหล่านั้น
ให้ดีแล้ว พึงสอบถามในสูตรเทียบดูในวินัย ถ้าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ไม่ได้ เทียบเข้า
ในวินัยก็ไม่ได้ พึงลงสันนิษฐานว่า ‘นี้มีใช่พระคำรัสของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแน่นอนและสงฆ์
นั้นรับมาผิด’ เธอทั้งหลายพึงทิ้งคำนั้นเสีย ถ้าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ได้ เทียบเข้า
ในวินัยก็ได้ พึงลงสันนิษฐานว่า ‘นี้เป็นพระคำรัสของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแน่นอน และสงฆ์นั้น
รับมาด้วยดี’ เธอทั้งหลายพึงจำมหาปเทศประการที่ ๒ นี้ไว้

๓. ภิกษุในธรรมวินัยนี้พึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘ในอวาสซ็อนันมีภิกษุผู้เป็นพระเถระอยู่
จำนวนมาก เป็นพหูสูต เรียนคัมภีร์ ๑ ทรงธรรม ๒ ทรงวินัย ๓ ทรงมาติกา ๔ ข้าพเจ้าได้สดับมา
เฉพาะหน้าพระเถระเหล่านั้นว่า ‘นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นสัตถุศาสน์’ เธอทั้งหลาย ยังไม่ฟังชื่น
ชม ยังไม่ฟังคัดค้านคำกล่าวของผู้ที่เรียนบทและพยัญชนะเหล่านั้นให้ดีแล้ว พึงสอบถามในสูตร
เทียบดูในวินัย ถ้าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ไม่ได้ เทียบเข้าในวินัยก็ไม่ได้ พึงลง
สันนิษฐานว่า ‘นี้มีใช่พระคำรัสของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแน่นอนและพระเถระเหล่านั้นรับมา
ผิด’ เธอทั้งหลายพึงทิ้งคำนั้นเสีย ถ้าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ได้ เทียบเข้าในวินัยก็ได้
พึงลงสันนิษฐานว่า “นี้เป็นพระคำรัสของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแน่นอนและพระเถระเหล่านั้น
รับมาด้วยดี’ เธอทั้งหลายพึงจำมหาปเทศประการที่ ๓ นี้ไว้

๔. ภิกษุในธรรมวินัยนี้พึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘ในอวาสซ็อนันมีภิกษุผู้เป็นพระเถระอยู่รูปหนึ่ง
เป็นพหูสูต เรียนคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัยทรงมาติกา ข้าพเจ้าได้สดับรับมาเฉพาะหน้าพระเถระรูป
นั้นว่า ‘นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นสัตถุศาสน์’ เธอทั้งหลายยังไม่ฟังชื่นชม ยังไม่ฟังคัดค้านคำกล่าว
ของผู้ที่เรียนบทและพยัญชนะเหล่านั้นให้ดีแล้ว พึงสอบถามในสูตร เทียบดูในวินัย ถ้าบทและ
พยัญชนะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ไม่ได้ เทียบเข้าในวินัยก็ไม่ได้ พึงลงสันนิษฐานว่า ‘นี้มีใช่พระคำรัส
ของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแน่นอน และพระเถระรูปนั้นรับมาผิด’ เธอทั้งหลายพึงทิ้งเสีย ถ้าบท
และพยัญชนะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ได้ เทียบเข้าในวินัยก็ได้ พึงลงสันนิษฐานว่า ‘นี้เป็นพระคำรัส
ของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแน่นอน และพระเถระรูปนั้นรับมาด้วยดี’ เธอทั้งหลายพึงจำมหา
ปเทศประการที่ ๔ นี้ไว้”^{๔๒}

^{๔๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๘/๑๓๔-๑๓๖.

หลังจากที่พระพุทธองค์ทรงแสดงมหาปเทศ ๔ ข้างต้นนี้แล้ว ในระหว่างที่ทรงประทับที่อาณันทเจดีย์ในโกศนคร ยังได้ทรงแสดงธรรมอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก ว่าด้วยเรื่องลักษณะของศีล สมาธิ ปัญญา อาณิสสของการอบรมสมาธิที่มีศีลเป็นฐาน อาณิสสของปัญญาที่มีสมาธิเป็นฐาน และเรื่องจิตที่ถูกอบรมโดยมีปัญญาเป็นฐาน^{๔๓}

จากเหตุการณ์ทั้งสองทำให้สรุปได้ในเบื้องต้นนี้ว่า พระบรมศาสดาทรงแสดงมหาปเทศ ๔ สองครั้ง คือ ครั้งแรกพระสาวกเข้าไปทูลถามขอให้พระองค์ทรงแสดง และครั้งที่สองพระพุทธองค์ทรงแสดงแก่พระสาวกด้วยพระองค์เองโดยมิได้ถูกทูลถาม ซึ่งอยู่ในช่วงระยะเวลา ๓ เดือนสุดท้ายก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพาน มหาปเทศ ๔ ที่ทรงแสดงครั้งแรกนั้น ถือเป็นเกณฑ์หรือข้ออ้างอิงในการตัดสินพระวินัยโดยตรง ส่วนมหาปเทศ ๔ ที่ทรงแสดงครั้งที่สอง ถือเป็นเกณฑ์หรือข้ออ้างอิงในการตัดสินทั้งพระสูตรและพระวินัย ที่นิยมเรียกรวมกันไปว่า พระธรรมวินัย^{๔๔} และเหตุการณ์ทั้งสองนี้คือ บ่อเกิดแนวคิดเรื่องมหาปเทศ ๔

๓) เนื้อหาของหลักธรรม

เมื่อพิจารณาจากบ่อเกิดแนวคิดเรื่องมหาปเทศ ๔ อันเป็นเกณฑ์การตัดสินพระธรรมวินัยนั้น สามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท หรือ ๒ หมวด คือ

ก) **หมวดว่าด้วยหลักทั่วไป**^{๔๕} ถือได้ว่าเป็นเกณฑ์ทั่วไปที่สามารถนำมาพิจารณาเรื่องต่างๆ ไปที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อตัดสินความเกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัย หรือการยกข้ออ้างหรือหลักฐาน ซึ่งในหมวดนี้แบ่งออกได้เป็น ๔ ประการคือ

๑. **พุทธาปเทศ** หมายถึง เมื่อมีข้อกังขาหรือข้อถกเถียงเรื่องพระธรรมวินัยก็จะมีผู้นำเอาหรือยกเอาพระพุทธเจ้าขึ้นอ้างว่าสิ่งที่ทำนั้นตนได้ยินได้ฟังมาเฉพาะพระพักตร์ของพระองค์^{๔๖}

๒. **สังฆापเทศ** หมายถึง ในอนาคตหรือในสมัยใดสมัยหนึ่งเมื่อพ้นสมัยพุทธกาลมาแล้วมีการปฏิบัติบางอย่างที่ส่งผลกระทบต่อพระธรรมวินัยและเกิดความไม่แน่ใจว่าสิ่งนั้นผิดหรือไม่ผิดพระธรรมวินัย ก็มีผู้ยกเอาพระสงฆ์ขึ้นอ้างว่าสิ่งที่ทำนั้นสงฆ์มีมติว่าสามารถทำได้

๓. **สัมพหุสัถเธาปเทศ** หมายถึง อนาคตหรือในสมัยใดสมัยหนึ่งเมื่อพ้นสมัยพุทธกาลมาแล้วมีการปฏิบัติบางอย่างที่ส่งผลกระทบต่อพระธรรมวินัยและเกิดความไม่แน่ใจว่าสิ่งนั้น

^{๔๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๘/๑๓๗.

^{๔๔} พระธรรมกิตติวงศ์, **คำวัด**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เลี้ยงเชิง, ๒๕๔๕), หน้า ๖๔.

^{๔๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิมพ์การพิมพ์, ๒๕๕๓. หน้า ๑๖๖.

^{๔๖} วจ.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๑๘๐/๔๐๒.

ผิดหรือไม่ผิดพระธรรมวินัย ก็มีผู้ยกเอายกเอาวาทะหรือจรรยาวัตรของพระเถระจำนวนมากขึ้นอ้างว่า พระเถระทั้งหลายก็ทำอย่างนี้

๔. **เอกเถรापत्त** หมายถึง อนาคตหรือในสมัยใดสมัยหนึ่งเมื่อพ้นสมัยพุทธกาล มาแล้วมีการปฏิบัติบางอย่างที่ส่งผลกระทบต่อพระธรรมวินัยและเกิดความไม่แน่ใจว่าสิ่งนั้นผิดหรือไม่ ผิดพระธรรมวินัย ก็มีผู้ยกเอาพระเถระรูปหนึ่งขึ้น^{๔๗} มาอ้างว่าพระเถระรูปนั้นก็สมารถทำได้ไม่ผิดใน ข้ออ้างทั้งหมดนั้นพระพุทธรองค์ทรงวางเกณฑ์เอาไว้ว่ายังไม่พึงชื่นชม ยังไม่พึงคัดค้านคำกล่าวของผู้นั้น แต่ควรเรียนบทและพยัญชนะ (ทั้งข้อความและถ้อยคำ) เหล่านั้นให้ดีแล้วให้เทียบเคียงกับพระสูตร และพระวินัยดูให้แน่ชัดก่อนตัดสินใจ หากปรากฏว่า

ก. ถ้าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ได้ เทียบเข้าในวินัยก็ได้ พึง ลงสันนิษฐานว่า นี่มิใช่คำรัสของพระผู้มีพระภาคแน่นอน ภิกษุนี้ (สงฆ์นั้นพระเถระเหล่านั้น พระเถระ รูปนั้น) ถือไว้ผิด ควรทิ้งหรือปฏิเสธเสีย

ข. ถ้าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ได้ เทียบเข้าในวินัยก็ได้ควร สันนิษฐานว่า นี่เป็นคำรัสของพระผู้มีพระภาคแน่แท้ ภิกษุนี้ (สงฆ์นั้น พระเถระเหล่านั้น พระเถระรูป นั้น) รับมาด้วยดีและควรนำไปปฏิบัติได้

ข) **หมวดเฉพาะในทางพระวินัย** หมายถึงเกณฑ์ที่จะนำมาใช้เพื่ออ้างอิงหรือเป็นเกณฑ์ ตรวจสอบสิ่งที่เกี่ยวข้องกับพระวินัยว่าสิ่งใดที่เป็นไปตามพระวินัยหรือสิ่งใดที่ขัดแย้งกับพระวินัย ซึ่ง เกณฑ์ในหมวดนี้จะว่าเฉพาะเรื่องพระวินัยคือศีลของพระภิกษุ ภิกษุณีเท่านั้น โดยพระพุทธรองค์ได้วาง กรอบไว้ ๔ ประการ คือ

๑. ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราไม่ได้ห้ามไว้ว่า “สิ่งนี้ไม่ควร” ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควร

๒. ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราไม่ได้ห้ามไว้ว่า “สิ่งนี้ไม่ควร” ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควร

๓. ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราไม่ได้อนุญาตไว้ว่า “สิ่งนี้ควร” ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่ง ที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควร

๔. ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราไม่ได้อนุญาตไว้ว่า “สิ่งนี้ควร” ถ้าสิ่งนั้น อนุโลมเข้ากับสิ่ง ที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควร^{๔๘}

จะเห็นได้ว่าข้อความหรือพุทธพจน์ดังกล่าวนี้ถือได้เป็นพระปริชาญาณของพระ พุทธรองค์ที่ทรงคาดการณ์ล่วงหน้าได้ว่า เมื่อพระพุทธรศาสนามิได้ดำรงสภาพอยู่ที่ประเทศอินเดียหรือ

^{๔๗} อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๒๐/๙๘.

^{๔๘} วิ.ม. (บาลี) ๕/๓๐๕/๙๐, วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๐๕/๑๓๙-๑๔๐.

ชมพูทวีปแล้วพระภิกษุในถิ่นนั้น ๆ ซึ่งมีขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากสมัยที่พระองค์ทรงพระชนม์อยู่ จะได้ใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาให้เห็นความสอดคล้องกับพระวินัยที่ทรงบัญญัติไว้ได้ซึ่งเหตุการณ์ก็ได้เป็นไปตามที่ทรงคาดการณ์ไว้กล่าวคือในระยะต่อมาราวปี พ.ศ.๗๐๐ ในยุคที่มีการแต่งวรรณกรรมเพื่อมาอธิบายพระธรรมวินัยที่เรียกว่าอุคคอรกถานั้น พระอรกถาจารย์ก็ได้นำเอาหลักมหาปเทศ ๔ ในส่วนของพระวินัยนี้มาอธิบายเพื่อให้เห็นว่าที่เข้ากันได้หรือไม่กับพระวินัยตามแนวทางของมหาปเทศ ๔ นั้นเป็นอย่างไร

กล่าวคือในข้อที่ ๑ คือกรณีของที่ไม่ได้ห้ามว่าไม่ควรแต่เป็นสิ่งที่ไม่ควรก็ควรจด เช่นกรณีการยกเอาตัวอย่างเรื่องของควรเคี้ยวของควรฉันมาพิจารณาว่าอะไรควรหรือไม่ควรดังตัวอย่างธัญชาติ ๗ อย่าง คือ ข้าวสาลี ข้าวเจ้า หญ้ากับแก้ว ข้าวละมาน ลูกเดือย ข้าวเหนียว ข้าวฟ่าง^{๔๙} เป็นสิ่งที่ทรงห้ามฉันในเวลาตั้งแต่เที่ยงวันจนถึงอรุณขึ้นวันใหม่ ส่วนมหาผล ๙ อย่าง คือ ตาล มะพร้าว ผลขนุน ขนุนสำปะลอบ บวบ พักเขียว แตงกวา แตงโม พักทอง รวมทั้งอุปถัมภ์ชาติทั้งหมด เช่น ถั่วเขียว ถั่วราชมาศ งา พืชผักที่กินหลังภัตตาหาร แม้จะไม่ได้ทรงห้ามไว้ แต่อุคคอรกถาจารย์ก็เข้ากับธัญชาติ ๗ อย่าง เพราะฉะนั้น จึงทรงห้ามฉันในเวลาตั้งแต่เที่ยงวันจนถึงอรุณขึ้นวันใหม่เช่นกัน เข้ากับหลักมหาปเทศข้อ ๑

ส่วนข้อที่ ๒ กรณีที่ไม่ทรงห้ามว่าไม่ควร แต่เข้ากันได้ ไม่ขัดกับสิ่งที่ควร ก็ควรอนุโลมตามข้อที่บัญญัติ เช่น พระผู้มีพระพุทธองค์ทรงอนุญาตน้ำอัฐฐบาน คือ น้ำดื่ม ๘ ชนิด แต่น้ำดื่มที่นับเนื่องในน้ำอัฐฐบาน ๘ ชนิดนั้น เช่น น้ำหวน น้ำผลมะม่วง น้ำต้นเล็บเหยี่ยว และน้ำผลไม้เล็กเป็นต้น แม้จะไม่ได้ทรงอนุญาตไว้ แต่อุคคอรกถาจารย์ก็อนุโลมเข้ากับน้ำอัฐฐบานได้ เพราะฉะนั้น จึงเป็นอันอนุญาตด้วย^{๕๐} จะเห็นได้ว่า กรณีที่พระอรกถาจารย์ได้นำหลักมหาปเทศมาพิจารณา และตีความดังกล่าวนั้น ถือได้ว่าเป็นกรณีตัวอย่างที่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระพุทธองค์ ที่ทรงมุ่งหวังให้ภิกษุในภายหลังได้นำมาเทียบหรืออ้าง ซึ่งถือได้ว่าหลักการดังกล่าวเป็นหลักการที่ประกอบไปด้วยเหตุและผล ซึ่งหากเมื่อมีเรื่องที่ต้องสงสัยหรือเป็นเหตุที่นำมาซึ่งความสงสัยเกี่ยวข้องกับพระวินัยนั้น พระสงฆ์สาวกจะสามารถอ้างเกณฑ์หรือข้ออ้างที่พระพุทธองค์ทรงประทานไว้ดังกล่าว และก็ปรากฏมีการนำเอาข้ออ้างหรือหลักการสำคัญดังกล่าวมาใช้ในยุคของพระอรกถาจารย์

กล่าวโดยสรุป มหาปเทศ หมายถึง ที่อ้างอิงข้อใหญ่, หลักใหญ่สำหรับอ้างเพื่อสอบสวนเทียบเคียง ซึ่งมีบ่อเกิดมาจาก ๒ เหตุการณ์ คือ เหตุการณ์ที่ ๑ ปรากฏในจตุตถมหาปเทศกถา คือ พระภิกษุกลุ่มหนึ่งเกิดความยำเกรงในพระวินัย หรือข้อบัญญัติว่า สิ่งใดพระพุทธองค์ทรงอนุญาตบ้าง สิ่งใดไม่ทรงอนุญาตบ้าง จึงพากันไปเข้ากราบทูลถามพระพุทธองค์ พระพุทธองค์จึงทรงประทานมหาปเทศไว้ ๔ ข้อ และ เหตุการณ์ที่ ๒ คือ เหล่าภิกษุได้สนทนากันถึงประเภทของอาหารที่มีอายุกาลเป็นตัวกำหนด จึงแบ่งประเภทของมหาปเทศ ๔ เป็น ๒ ประเภท คือ หมวดว่าด้วยหลักทั่วไป ถือได้ว่าเป็นเกณฑ์ทั่วไปที่สามารถนำมาพิจารณาเรื่องทั่ว ๆ ไปที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อการศึกษา

^{๔๙} วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๐๔/๓๖๘.

^{๕๐} วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๐๕/๑๘๘-๑๘๙.

เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัย และ หมวดเฉพาะในทางพระวินัย หมายถึงเกณฑ์ที่จะนำมาใช้เพื่ออ้างอิง หรือเป็นเกณฑ์ตรวจสอบสิ่งที่เกี่ยวข้องกับพระวินัย ว่าสิ่งใดที่เป็นไปตามพระวินัยหรือสิ่งใดที่ขัดแย้ง กับพระวินัย และจุดมุ่งหมายของหลักมหาปเทศ คือ เพื่อเป็นเกณฑ์การตัดสินหรืออ้างอิงในการ ตรวจสอบพระวินัยให้บริสุทธิ์ จึงมีจุดมุ่งหมาย เช่นเดียวกับที่ทรงบัญญัติพระวินัย โดยมีความจำเป็น ในการบัญญัติ คือ เพื่อเป็นการป้องกันอันตรายหรือภัยที่จะมีขึ้นหรือเกิดขึ้นกับพระธรรมวินัย เพื่อ ประโยชน์แก่การตั้งมั่นของพระพุทธศาสนาในอนาคต เพื่อเป็นหลักการตีความของพระธรรมและ พระวินัยธรรมในแต่ละยุคสมัย เพื่อความสอดคล้องในการรักษาความสามัคคีในหมู่คณะสงฆ์ ในที่นี้จะ ได้กล่าวถึงหมวดว่าด้วยหลักทั่วไปเป็นหลัก

๒.๓.๓ หลักโยนิโสมนสิการ

ในพระไตรปิฎก ปรากฏหลักธรรมเกี่ยวกับทักษะการคิดพิจารณาก่อนจะเชื่อ เรียก โดยรวมว่า หลักโยนิโสมนสิการ

๑) ความหมายของหลักโยนิโสมนสิการ

โยนิโสมนสิการ เป็นศัพท์วิชาการที่ใช้เฉพาะในพระพุทธศาสนา เกิดจากการสมาส ระหว่าง โยนิโส กับ มนสิการ คำว่า โยนิโส มาจาก โยนิ+โส แปลว่า โดยเหตุ ต้นเค้าแหล่งเกิด^{๕๑} ปัญญา^{๕๒} อุบาย^{๕๓} วิธี ทาง^{๕๔} คำว่า มนสิการ มาจาก มนสิ+การ แปลว่า การตั้งไว้ในใจ การคำนึงถึง การใส่ใจ การพิจารณา หมายความว่า การตั้งอารมณ์ให้แกจิต หรือความใส่ใจในอารมณ์ เมื่อรวมเข้า ด้วยกัน โยนิโสมนสิการ แปลว่า การตั้งไว้ในใจโดยแยบคาย หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการเข้าถึง สาเหตุและเงื่อนไข สามารถวิเคราะห์ ตรวจสอบ สืบถึงเหตุผล ใส่ใจ เชื่อมโยง เข้าใจตามที่เป็นจริง และหาผลสรุปได้

๑.๑) ความหมาย

เพื่อช่วยให้เข้าใจความหมายแห่งโยนิโสมนสิการในหลากหลายแง่มุม จะขอศึกษา ความหมายจากคำแปลทับศัพท์และคำแปลเป็นภาษาไทยในหลาย ๆ นัย ที่ปรากฏในคัมภีร์ พระพุทธศาสนา และในเอกสารวิชาการ การศึกษาในลักษณะนี้จะช่วยให้เข้าใจทั้งธรรม (เหตุ) และ อรรถ (ผลหรือจุดมุ่งหมาย) ของการเทศนาของพระพุทธองค์ในแต่ละสถานการณ์ได้ดียิ่งขึ้น

^{๕๑} ที.ม.อ. (บาลี) ๒๕๔, ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๑/๕๕๖, ม.อ.อ. (บาลี) ๑๘๑, ม.อ.อ. (ไทย) ๓/๒/๓๖๒.

^{๕๒} อภิธาน. (บาลี) ๑๕๓, พระมหาสมปอง มุทิโต, คัมภีร์อภิธานวรรณนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์ ปรินท์ติ้ง, ๒๕๔๗), หน้า ๒๑๐.

^{๕๓} ที.ม.อ. (บาลี) ๒๕๔, ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๑/๕๕๖, ที.ปา.อ. (ไทย) ๓/๒/๑๖๔, ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๘๐, ๘๘, ๙๐, ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑/๑๗๓, ๑๘๗, ๑๙๑.

^{๕๔} ที.ม.อ. (บาลี) ๒๕๔, ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๑/๕๕๖, ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๘๐, ๘๘, ๙๐, ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑/ ๑๗๓, ๑๘๗, ๑๙๑.

๑.๑.๑) คัมภีร์พระไตรปิฎก

ในคัมภีร์พระไตรปิฎก มีคำที่ให้ความหมายเดียวกับโยนิโสมนสิการปรากฏอยู่มากมาย เช่น พิจารณาโดยแยบคาย มนสิการโดยแยบคาย มนสิการ อุบายวิธี ใส่ใจ ใคร่ครวญ ไตร่ตรอง คำนึงถึง เป็นต้น และจากกลุ่มคำที่มีความหมายเดียวกับโยนิโสมนสิการเหล่านี้ จะเห็นถึงระดับของการนำโยนิโสมนสิการไปใช้ในความหมายต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์และสถานการณ์ ได้ ๒ ระดับ ดังต่อไปนี้

ระดับ ๑ ในการดำเนินชีวิตประจำวัน

ก) หมายถึง การพิจารณาอย่างถูกต้อง เหมาะสม ก่อนบริโภคอาหาร เช่น พระพุทธองค์ได้เทศนาแก่พระอริยสาวก ให้พิจารณาโดยแยบคายในการฉันอาหาร ไม่ใช่เพื่อเล่น ไม่ใช่เพื่อมัวเมา ไม่ใช่เพื่อตกแต่ง แต่เพียงเพื่อความดำรงอยู่ของร่างกายเท่านั้น^{๕๕}

ข) หมายถึง การมนสิการ การไตร่ตรอง การคิด ให้รอบคอบ ก่อนกล่าววาจา เช่น ที่พระพุทธองค์ทรงย้ำให้มนสิการก่อนที่จะตอบ^{๕๖} หรือ ให้ไตร่ตรองให้รอบคอบก่อนกล่าวติเตียนหรือกล่าวสรรเสริญผู้อื่น^{๕๗}

ค) หมายถึง การไตร่ตรอง การคำนึงถึงในการเล่าเรียน เนื้อความแห่งธรรมอย่างถูกวิธี ถูกทาง ดังเช่นพุทธพจน์แสดงว่า “ภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรบางพวกในธรรมวินัยนี้ยอมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัฏฐุตรธรรมและเวทัสสะ พวกเขาล่าเรียนธรรมนั้นแล้ว ย่อมไตร่ตรองเนื้อความแห่งธรรมเหล่านั้นด้วยปัญญา ธรรมเหล่านั้นจึงประจักษ์ชัดแก่พวกเขาผู้ไตร่ตรองเนื้อความด้วยปัญญา กุลบุตรเหล่านั้นเล่าเรียนธรรมมิใช่มุ่งจะข่มขู่ผู้อื่น และมีไม่มุ่งจะเปลื้องตนจากค่านินทาว่าร้ายย่อมได้รับประโยชน์แห่งธรรมนั้น เหมือนที่เหล่ากุลบุตรเล่าเรียนธรรมได้รับ ธรรมเหล่านั้นที่พวกเขาเรียนดีแล้วย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข สิ้นกาลนาน”^{๕๘}

ง) หมายถึง การคำนึงถึงอย่างเข้าใจ ถูกทาง เพื่อการดำเนินชีวิตที่เป็นสุข เช่น ไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว ไม่ควรหวังในสิ่งที่ยังมาไม่ถึง สิ่งที่ล่วงไปแล้วให้ละ สิ่งที่ยังมาไม่ถึงก็เป็นสิ่งที่มาไม่ถึงไม่ต้องนำมาคิดคำนึง^{๕๙} หรือ ในขณะที่ใกล้จะตายให้คิดคำนึงแต่ในแง่มุมที่ดี ในกุศลที่ได้ทำสำเร็จแล้ว ดังพุทธพจน์ที่ว่า “โภครัตย์ทั้งหลายเราได้บริโภคแล้ว คนที่ควรเลี้ยง เราได้เลี้ยง

^{๕๕} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๔/๒๗.

^{๕๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๕๗/๓๕๔, (ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๕๘/๑๘๖).

^{๕๗} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๓๕/๑๑๗.

^{๕๘} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๓๘/๒๕๔.

^{๕๙} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๗๒/๓๑๙.

แล้ว อันตรายทั้งหลายเราได้ข้ามพ้นแล้ว ทักษิณามีผลสูงขึ้นไปได้ให้แล้ว และพิธีกรรม ๕ อย่าง เราได้ทำแล้ว”^{๖๐} ดังนั้นจึงถือว่าเป็นผู้มีโยนิโสมนสิการ

ระดับ ๒ การเข้าถึงสังขาร

หมายถึง การพิจารณาอย่างสำรวม โดยการสำรวมในอินทรีย์ทั้ง ๕^{๖๑} ความตั้งใจ มุ่งมั่น เพียรปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรม^{๖๒} การพิจารณาสาเหตุตามเหตุปัจจัย ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดปัญหา^{๖๓} การใช้ความคิดอย่างถูกวิธี การใส่ใจ ไคร่ครวญ การพิจารณาโดยอุบายวิธีที่แยบคาย เช่น พิจารณาว่าไม่เที่ยงในสิ่งที่ไม่เที่ยง พิจารณาว่าเป็นทุกขในสิ่งที่เป็ทุกข^{๖๔} และพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายหรือใส่ใจลมหายใจเข้าออกด้วยความเพียร สัมปชัญญะและสติ^{๖๕} เป็นต้น

ดังนั้น การศึกษาความหมายของโยนิโสมนสิการในคัมภีร์พระไตรปิฎก ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการเทศนา ที่แสดงให้เห็นถึงการใช่วิธีพิจารณาโดยแยบคาย ทั้งในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น การกิน การพูด การศึกษาหาความรู้ ตลอดจนการพิจารณาเมื่ออยู่ในภาวะวิกฤตหรือเมื่อใกล้ตาย เป็นต้น ลักษณะการคิดเช่นนี้เป็นการสร้างปัญญาระดับพื้นฐานเพื่อบรรลุความสุขในทางโลกถือเป็นความสุขเบื้องต้น และการใช่วิธีพิจารณาโดยแยบคายอันเป็นเหตุให้เกิดปัญญารู้ตามความเป็นจริง ซึ่งเป็นปัญญาระดับสูง เพื่อการสิ้นกิเลสเข้าสู่ภาวะหมดการปรุงแต่งอันเป็นหนทางสู่พระนิพพาน

นอกจากพระไตรปิฎกอันเป็นหลักฐานชั้นต้น ยังมีอรรถกถาจารย์ได้ขยายความโยนิโสมนสิการ และนักวิชาการพระพุทธศาสนาให้คำอธิบายเกี่ยวกับโยนิโสมนสิการไว้ดังต่อไปนี้

คัมภีร์อรรถกถา

ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาพอสรุปความหมายของโยนิโสมนสิการ ซึ่งให้ความสำคัญกับความหมายในแง่ของการเข้าถึงสังขาร ได้ดังนี้คือ

๑. การพิจารณาใส่ใจโดยหลักการหรือแนวทางที่ถูกต้อง (กล่าวคือ การกำหนดในใจโดยความเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อสุภะ)^{๖๖}

^{๖๐} วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๑/๑๐๔.

^{๖๑} ม. มุ. (ไทย) ๑๒/ ๒๓ / ๒๒.

^{๖๒} วิ.ม. (ไทย) ๔ /๓๕/ ๔๔.

^{๖๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๗/๓๑.

^{๖๔} ที.ปา.อ. (บาลี) ๑๔๙/๗๕, ที.ปา.ฎีกา (บาลี) ๑๔๙/๗๕. ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๙/๑๐๙.

^{๖๕} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๔๘/๑๙๐.

^{๖๖} ที.ม.อ. (บาลี) , ๒/๕๐, ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๑/๑๓๕.

๒. การพิจารณาใส่ใจ โดยหลักการที่สอดคล้องกับการตรัสรู้หรือริยสัง ๔ (ได้แก่ มโน ทวาริกชวนจิตหรืออวิชชชวิตที่เป็นตัวเปลี่ยนจากภวังค์มาเป็นวิถิ)^{๖๗} หมายถึง การพิจารณาใส่ใจ ตั้งแต่เมื่อ ตากระทบกับรูป หูกระทบกับเสียง... โดยใส่ใจหรือกำหนดรู้ นี้คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค

๓. ความใส่ใจโดยแยกคายในการฟัง โดยองค์ธรรม คือ ปัญจทวาราวชชวิตมี ลักษณะใคร่ครวญอารมณ์ทางทวาร ๕^{๖๘}

นักวิชาการพุทธศาสนา

โยนิโสมนสิการที่ท่านผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการได้ให้ความหมายไว้นั้น ท่านก็ได้นำ ข้อความจากคัมภีร์มาอธิบาย โดยท่านอธิบายตามที่คัมภีร์ชั้นอรรถกถาและฎีกาซึ่งได้ไขความไว้ โดย วิธีแสดงโวพจน์ให้เห็นความหมายแยกดังต่อไปนี้

ก) อุบายมนสิการ^{๖๙} หมายถึง คิดหรือพิจารณาโดยอุบาย คือ คิดอย่างมีวิธี หรือคิดถูกวิธี หมายถึงคิดถูกวิธีที่จะให้เข้าถึงความจริง สอดคล้องเข้าแนวสัจจะ ทำให้หยั่งรู้สภาวะลักษณะและสามัญ ลักษณะของสิ่งทั้งหลาย

ข) ปถมนสิการ^{๗๐} หมายถึง คิดเป็น หรือ คิดถูกทาง คือ คิดได้ต่อเนื่องเป็นลำดับ จัดลำดับได้หรือมีลำดับ มีขั้นตอน แล่นไปเป็นแถวเป็นแนว หมายถึง ความคิดเป็นระเบียบตามแนว เหตุผล เป็นต้น ไม่ยุ่งเหยิงสับสน ไม่ใช่ประเดี่ยวนเวียนติดพันเรื่องนี่ที่นี้ เตียวเตลิดออกไปเรื่องนั้นที่ โนน หรือกระโดดไปกระโดดมา ต่อเป็นขึ้นเป็นอันไม่ได้

ค) กรณมนสิการ^{๗๑} หมายถึง คิดตามเหตุ คิดค้นเหตุ คิดตามเหตุผล หรือ คิดอย่างมี เหตุผล คิดอย่างมีเหตุผล หมายถึง การคิดสืบค้นตามแนวความสัมพันธ์สืบทอดกันแห่งเหตุปัจจัย พิจารณาสืบสาวหาสาเหตุให้เข้าใจถึงต้นเค้า หรือแหล่งที่มาซึ่งส่งผลต่อเนื่องมาตามลำดับ

ง) อุปปาทกมนสิการ^{๗๒} หมายถึง คิดให้เกิดผล คือ ใช้ความคิดให้เกิดผลที่พึงประสงค์ เล็งถึงการคิดอย่างมีเป้าหมาย ท่านหมายถึง การคิดการพิจารณาที่ทำให้เกิดกุศลธรรม เช่น ปลูกเรือ ให้เกิดความเพียร การรู้จักคิดในทางที่ทำให้หายหวาดกลัว ให้หายโกรธการพิจารณาที่ทำให้มีสติหรือ ทำให้จิตใจเข้มแข็งมั่นคง เป็นต้น

^{๖๗} ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๒๔๐, ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๑/๓๓๕.

^{๖๘} มหาภักจายนเถระ รจนา, **เนตติปกรณ์**, พระธัมมานันทมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต ตรวจชำระ พระ คันธสาราภิวังค์ แปลและอธิบาย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๔๙.

^{๖๙} ที.ม.อ. (บาลี) ๕๕,๒๕๔, ๓๙๒, ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๑/๑๓๕, ๕๕๖, ๒/๒/๓๑๘.

^{๗๐} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๗๑} ที.ส.อภินวฎีกา (บาลี) ๔๘๑.

^{๗๒} ที.ม.อ. (บาลี) ๔๐๗, ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/๓๔๒, ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๓๑๒, ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑/๗๗๑, อภิ.วิ.อ. (บาลี) ๓๐๓, อภิ.วิ.อ. (ไทย) ๒/๒/๑๔๓.

นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการอื่น ๆ ได้ให้ความหมายไว้ในเอกสารทางวิชาการ ดังนี้

๑. คิดเป็น คิดเป็นระบบ คิดเป็นเรื่องเป็นราว เป็น Systematic Thought ความคิดที่เป็นระบบหรือว่า thoughtful พวกที่คิดเป็นระบบ คิดเป็น เข้าใจในความคิด มีวิธีคิด เป็นเรื่องที่ไม่ค่อยได้สอนกันในโรงเรียน คือ วิธีคิดว่าเรื่องนี้ควรจะคิดอย่างไร แล้วมันก็จะได้ผลออกมาดีมาก ถ้ามีวิธีคิด หรือคิดเป็น^{๗๓}

๒. การทำไว้ในใจโดยแยบคาย, การพิจารณาโดยแยบคาย นั่นคือ ความเป็นผู้ฉลาดในการคิด คิดอย่างถูกวิธีถูกระบบ พิจารณา ไตร่ตรองสาวไปจนถึงสาเหตุหรือต้นตอของเรื่องที่กำลังคิด คือคิดถึงรากถึงโคนนั่นเอง แล้วประมวลความคิดรอบด้านจนกระทั่งสรุปออกมาได้ว่าสิ่งนั้นควรหรือไม่ควร ดีหรือไม่ดี เป็นวิถีทางแห่งปัญญา เป็นธรรมสำหรับกลั่นกรองแยกแยะข้อมูลหรือแหล่งข่าว (ปรโตโฆสะ) อีกชั้นหนึ่ง เป็นบ่อเกิดแห่งสัมมาทิฐิทำให้มีเหตุผลไม่มุงาย^{๗๔}

๓. การใช้ความคิดถูกวิธี คือ การกระทำในใจโดยแยบคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณาสืบถึงต้นเค้าสาวหาเหตุผลจนตลอดสายแยกแยะออก พิเคราะห์ดูด้วยปัญญาที่คิดเป็นระเบียบและอุบายวิธีให้เห็นสิ่งนั้น ๆ หรือปัญหานั้น ๆ ตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งปัจจัย และเป็นฝ่ายปัญญา ธรรมข้ออื่น ที่ได้รับยกย่องคล้ายโยนิโสมนสิการในบางแง่ ได้แก่ อปฺปมาทะ (ความไม่ประมาท) วิริยารัมภะ (การปรารถนาความเพียร) สันตฺตฺตฺตฺ (ความสันโดษ) สัมปชฺชฺญะ (ความรู้ตัว สำนึกตระหนักด้วยปัญญา) กุสลธัมมานุโยค (การหมั่นประกอบกุศลธรรม) สีลสัมปทา (ความถึงพร้อมแห่งศีล) ฉันทสัมปทา (ความพร้อมแห่งฉันทะ) อัตตสัมปทา (ความถึงพร้อมแห่งตน คือมีจิตใจซึ่งพัฒนาเต็มที่แล้ว) ทิฏฐิสัมปทา (ความถึงพร้อมแห่งทิฐิ) และอปฺปมาทสัมปทา (ความถึงพร้อมแห่งอปฺปมาทธรรม)^{๗๕}

๒) ที่มาของหลักโยนิโสมนสิการ

โยนิโสมนสิการปรากฏในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๙ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๑๑ สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค บทสาวตถีนิทาน ความว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อพระอาทิตย์จะขึ้น สิ่งที่เกิดขึ้นก่อน สิ่งที่เป็นนิมิตมาก่อน คือ แสงเงินแสงทอง สิ่งที่เป็นเบื้องต้น เป็นนิมิตมาก่อนเพื่อความคิดแห่งอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ของภิกษุ คือ ความถึงพร้อมแห่งการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ฉะนั้น เหมือนกัน ดูกรภิกษุทั้งหลาย

^{๗๓} วคิน อินทสระ, โยนิโสมนสิการ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ เรือนธรรม, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐.

^{๗๔} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ. ๙ ราชบัณฑิต, พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด, (กรุงเทพมหานคร : วัดราชโอรสาราม, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๓.

^{๗๕} น.อ. (พิเศษ) ปรีชา นันทาภิวัฒน์ ร.น., พจนานุกรมหลักธรรมพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑๐-๑๑๑.

อันภิกษุผู้ถึงพร้อมแห่งการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ จักกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘”

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ย่อมเจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฐิผู้มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ฯลฯ ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ย่อมเจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล”^{๗๖}

พระพุทธเจ้าทรงอธิบายวิธีการใช้ความคิดถูกวิธี คือ การทำในใจโดยแยบคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณาสืบค้นถึงต้นเค้า สวหาเหตุผลจนตลอดสาย แยกแยะออกพิเคราะห์ดูด้วยปัญญาที่คิดเป็นระเบียบและโดยอุบายวิธี ให้เห็นสิ่งนั้น ๆ หรือปัญหานั้น ๆ ตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย

๓) เนื้อหาของหลักธรรม

ในงานวิชาการได้กล่าวถึงบทบาทและความสำคัญของโยนิโสมนสิการไว้มากมายแต่จะขอหยิบยกงานที่ได้รับการยอมรับและมีการนำไปใช้กันอย่างแพร่หลายในสังคมไทย ได้แก่

๓.๑) วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ๑๐

แนวคิดและหลักการโยนิโสมนสิการ ๑๐ แบบ ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) เป็นแนวคิดและหลักการที่ได้รับการยอมรับมากที่สุดในปัจจุบัน ท่านนำเสนอโดยพยายามรักษารูปร่างตามที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ และมีผู้นำแนวคิดของท่านไปประยุกต์มากมายทั้งในวงการศึกษาและในสังคมทั่วไป

(๑) แนวคิด สาระสำคัญ สรุป

โยนิโสมนสิการเป็นหลักธรรมภาคปฏิบัติที่ท่านได้รวบรวมจากคัมภีร์ แล้วนำมาประมวลเป็นวิธีคิดประเภทต่าง ๆ พร้อมที่จะนำไปใช้ประโยชน์ได้ตลอดเวลา พึงใช้แทรกอยู่ในการดำเนินชีวิตประจำวัน^{๗๗} เริ่มตั้งแต่ “การวางใจ วางท่าที่ การตั้งแนวความคิด หรือ ทางเดินกระแสความคิด การทำใจ การคิดการพิจารณา” โดยอาศัยหลักธรรมที่ท่านได้ประมวลเป็นหลักธรรม หรือ วิธีคิดแนวพุทธ ๑๐ แบบ เมื่อเกิดการรับรู้ประสบการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ในทางที่จะไม่ก่อให้เกิดปัญหา ไม่ให้มีโทษแต่ให้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ทั้งตนเองและผู้อื่น เพื่อความเจริญองกามแห่ง

^{๗๖} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕-๑๒๙/๒-๓๖, อภ.เอก.๒๐/๖๐-๑๘๖/๑๓-๔๑; พุ.ยติ.๒๕/๑๙๔/๒๓๖.

^{๗๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, หน้า ๖๕๔.

ปัญญาและกุศลธรรม เพื่อเสริมสร้างนิสัยและคุณลักษณะที่ดี เพื่อความรู้ตามเป็นจริง เพื่อฝึกรบรรมตนในแนวทางที่นำไปสู่ความสุขขั้นสูงสุด คือหลุดพ้นเป็นอิสระ เป็นธรรมที่เป็นบุพภาคแห่งมัชฌิมาปฏิปทา ควบคู่กับ ปรัตโยสยะ เป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างบุคคลกับโลกหรือสภาพแวดล้อมภายนอกในทางจิตใจ อันได้แก่ ท่าทีแห่งการรับรู้และความคิดซึ่งเป็นท่าทีแห่งปัญญาหรือการคิดตามความเป็นจริงนั่นเอง เมื่อเกิดการรับรู้ (อายตนะภายนอก+อายตนะภายใน+วิญญาณ ๖) ขึ้น ความรู้สึกสุขทุกข์ย่อมเกิดตามมา หากไม่มีการโยนิโสมนสิการ (เกิดโยนิโสมนสิการ) ย่อมก่อให้เกิดตัณหา และนำไปสู่การเกิดปัญหาหรือเกิดทุกข์ต่อไป ในทางตรงกันข้าม หากมีโยนิโสมนสิการภายหลังจากเกิดการรับรู้ เกิดความรู้สึก ก็จะไปสู่การเกิดปัญญา และสามารถแก้ปัญหาช่วยดับทุกข์หรือบรรเทาทุกข์ที่เกิดขึ้นได้

(๒) รูปแบบวิธีคิด

รูปแบบวิธีคิดที่ท่านรวบรวมไว้ มี ๑๐ รูปแบบ ดังรายละเอียด ดังนี้

๑. สืบสาวเหตุปัจจัย การพิจารณาปรากฏการณ์ที่เป็นผล ให้รู้จักสภาวะที่เป็นจริงหรือพิจารณาปัญหา หาหนทางแก้ไข ด้วยการค้นหาสาเหตุและปัจจัยต่าง ๆ ที่สัมพันธ์ส่งผลสืบทอดกันมา

๒. แยกแยะส่วนประกอบ กระจายเนื้อหา เป็นการคิดที่มุ่งให้มองและให้รู้จักสิ่งทั้งหลายตามสภาวะของมันเอง ในทางธรรม ท่านมักใช้พิจารณาเพื่อให้เห็นความไม่มีแก่นสาร หรือความไม่เป็นตัวเป็นตนที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลาย ให้หายยึดติดถือมั่นในสมมุติบัญญัติ

๓. สามัญลักษณ์ คิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา คือมองอย่างรู้เท่าทันความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย ซึ่งจะต้องเป็นอย่างนั้น ๆ ตามธรรมดาของมันเอง ในฐานะที่มันเป็นไปตามเหตุปัจจัย

๔. อริยสังัจ/แก้ปัญหา วิธีแห่งความดับทุกข์ซึ่งถือเป็นวิธีคิดหลัก เพราะสามารถขยายให้ครอบคลุมวิธีคิดแบบอื่น ๆ ได้ทั้งหมด

๕. อรรถธรรมสัมพันธ์ คิดตามหลักการและความมุ่งหมาย คือ พิจารณาให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่าง ธรรม กับ อรรถ หรือหลักการ กับ ความมุ่งหมาย นำไปสู่การปฏิบัติ ถูกต้องที่เรียกว่า ธรรมานุธรรมปฏิบัติ แปลว่า ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมแปลตามความหมายว่า ปฏิบัติธรรมน้อยค่อยแก่ธรรมใหญ่ หรือ ปฏิบัติธรรมย่อยค่อยตามหลักใหญ่ ทำให้ข้อปฏิบัติย่อยเข้ากันได้ สอดคล้องกัน และส่งผลแก่หลักการใหญ่ เป็นไปเพื่อจุดหมายที่ต้องการ

๖. เห็นคุณโทษและทางออก พิจารณาครบทั้ง อัสนาทะ อาทินวะ และนิสสรณะเป็นการมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงอีกแบบหนึ่ง เน้นการยอมรับทั้งด้านดี ด้านเสีย และเป็นวิธีคิดที่ต่อเนื่องกับการปฏิบัติมาก มีลักษณะสำคัญ ๒ ประการ คือ

ก) ต้องมองเห็นทั้งด้านดี และด้านเสีย หรือ ทั้งคุณ ทั้งโทษ

ข) เมื่อจะแก้ปัญหา หรือออกไปจากภาวะที่ไม่พึงประสงค์ แค่เห็นด้านดี ด้านเสีย ไม่เพียงพอ ต้องมองเห็นทางออก เห็นจุดหมาย และรู้ว่าจุดหมายที่จะไป

๗. รู้คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม เป็นการพิจารณาเกี่ยวกับปฏิเสวนา คือการใช้ สอยหรือบริโภคน เป็นวิธีคิดแบบสกัดหรือบรรเทาต้นเหตุ เป็นขั้นฝึกหัดขัดเกลากิเลสหรือตัดทางไม่ให้ กิเลสเข้าครอบงำ ใช้มากในชีวิตประจำวัน เพราะเกี่ยวข้องกับกาบริโภคนปัจจุบัน ๔ จำแนกเป็น ๒ ประเภท

ก) คุณค่าแท้ หมายถึง คุณค่าหรือประโยชน์ของสิ่งทั้งหลาย ในแง่ที่สนอง ความต้องการของชีวิตโดยตรง หรือที่มนุษย์นำมาใช้แก้ปัญหาของตน

ข) คุณค่าพอกเสริมหรือคุณค่าเทียม หมายถึง คุณค่า หรือประโยชน์ของ สิ่งทั้งหลาย ที่มนุษย์พอกเพิ่มให้แก่สิ่งนั้น เพื่อปรนเปรอการเสพส่วยเวทนาหรือเพื่อเสริมราคา คุณค่า นี้อาศัยต้นเหตุเป็นเครื่องตีค่า จะเรียกว่าคุณค่าสนองต้นเหตุก็ได้

๘. ไร่คุณธรรม ไร่กุศล กุศลภาวนา เป็นวิธีคิดในแนวสกัดกั้นหรือบรรเทา และขัดเกลากุศลต้นเหตุ จึงเป็นข้อปฏิบัติระดับต้น ๆ สำหรับส่งเสริมความเจริญองกวมแห่งกุศลธรรม สร้างเสริมสัมมาทิฐิที่เป็นโลกียะ หลักทั่วไปของแนวคิดนี้มีอยู่ว่าประสบการณ์ คือสิ่งที่ได้ประสบหรือ ได้รับรู้อย่างเดียวกัน บุคคลผู้ประสบหรือรับรู้ต่างกันอาจมองเห็นและคิดนึกปรุงแต่งไปคนละอย่าง สุดแต่โครงสร้างของจิตใจหรือแนวทางความเคยชินต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องปรุงจิต คือสังขารที่ผู้นั้นได้สั่ง สมไว้หรือสุดแต่การทำใจในขณะนั้น ๆ โยนิสมนสิการแบบไร่กุศลนี้ มีความสำคัญทั้งในแง่ที่ทำให้ เกิดความคิดและการกระทำที่ติงามเป็นประโยชน์ในขณะนั้น ๆ และในแง่ที่ช่วยแก้ไขนิสัยความเคยชิน แบบร้าย ๆ ของจิตที่ได้สั่งสมไว้แต่เดิม พร้อมกับสร้างนิสัยความเคยชินใหม่ ๆ ที่ติงามให้แก่จิตไปใน เวลาเดียวกันด้วย ในทางตรงข้าม หากปราศจากอุปายแก้ไขเช่นนี้ ความคิดและการกระทำของบุคคล ก็จะถูกชักนำให้เดินไปตามแรงชักจูงของความเคยชินเก่า ๆ ที่ได้สะสมไว้เดิมเพียงอย่างเดียว และช่วย เสริมความเคยชินอย่างนั้น ให้มีกำลังแรงมากยิ่งขึ้นเรื่อยไป^{๗๘}

๙. อยู่กับปัจจุบัน เป็นวิธีคิดแบบมีปัจจุบันเป็นอารมณ์ วิธีคิดนี้เป็นเพียงการ มองอีกด้านหนึ่งของการคิดแบบอื่น ๆ เป็นการคิดในแนวทางของความรู้ หรือคิดด้วยอำนาจปัญญา

๑๐. วิชชชวาท การมองและแสดงความจริง โดยแยกแยะออกให้เห็นแต่ละแง่ แต่ละด้านครบทุกแง่ทุกด้าน (วิเคราะห์) แบ่งเป็น

ก) จำแนกโดยแง่ของความจริง

ข) จำแนกโดยส่วนประกอบ

^{๗๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, หน้า ๘๐.

- ค) จำแนกโดยลำดับ
- ง) จำแนกโดยความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย
- จ) จำแนกโดยเงื่อนไข
- ฉ) จำแนกโดยทางเลือกหรือความเป็นไปได้
- ช) วิธีตอบปัญหาอย่างหนึ่ง

(๓) เทคนิคการประยุกต์ใช้

ท่านได้นำเสนอเทคนิคการคิดเพื่อแก้ปัญหา ซึ่งสามารถเลือกใช้วิธีใดวิธีหนึ่งในทุกสถานการณ์หรือจะเลือกมากกว่าหนึ่งเทคนิคก็ได้

- ๑) การได้เจอเพื่อมาเป็นประสบการณ์ เป็นเรื่องซ้ำๆ ไม่รับกระทบ
- ๒) มองเป็นการเรียนรู้ มาตีก้เรียนรู้ไม่ตีก้เรียนรู้
- ๓) มองแบบเข้าใจเพื่อนมนุษย์ ช่วยแก้ปัญหาให้ผู้อื่น มีเมตตา
- ๔) มองเป็นเรื่องของการทดสอบ เช่น รับเรื่องร้าย ๆ มาเป็นบททดสอบ ทั้งแรงเบา
- ๕) มองเป็นเรื่องของแบบฝึกหัดพัฒนาตัวเอง ชีวิตราบรื่นเกินไปไม่พัฒนา ชีวิตจะไม่เข้มแข็ง ใช้กัลยาณมิตรมาช่วยฝึก ช่วยแก้ปัญหา มองแง่การพัฒนา
- ๖) มองทุกอย่างตามเป็นจริง ตามเหตุปัจจัย รู้เข้าใจถูกต้อง ไม่มีอะไรกระทบใจเป็นอิสระ
- ๗) มองทุกอย่างให้เป็นประโยชน์แก่ตน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องดีหรือไม่ดี
- ๘) มองตามขอบใจ ก็เกิดปัญหา มองตามเหตุปัจจัย เกิดปัญญา
- ๙) ตั้งคติธรรม (ทางไปให้จิตเดิน) ขึ้นก่อน แล้วใช้สติดึงตัวจิตมาใช้ ประเด็นใช้เทคนิคทำให้สติจะดึงตัวจิตมาใช้^{๗๙}

^{๗๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๑.

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์^{๕๐} ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์ระดับมีเดียลิตเตอเรซีของนักศึกษาในประเทศไทย” โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาแนวคิดและลักษณะของมีเดียลิตเตอเรซี และเพื่อวิเคราะห์ระดับมีเดียลิตเตอเรซี ของนักศึกษาชั้นปีที่ ๑ ระดับปริญญาตรีในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐที่สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ผลการวิจัยสรุปได้ว่า แนวคิดและลักษณะมีเดียลิตเตอเรซี จากการวิจัยวรรณกรรมแบ่งออกเป็น ๙ องค์ประกอบได้แก่ สถาบันสื่อองค์กรสื่อ เนื้อหาสื่อ การมีส่วนร่วมและการตอบโต้สื่อของผู้รับสื่อ รูปแบบ รหัสและแบบแผนของสื่อหนังสือพิมพ์ สื่อวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ การตีความเรื่องแนวเรื่องจริง การตีความเรื่องแนบบันเทิงคดี และการโฆษณาในโทรทัศน์ นักศึกษาส่วนใหญ่มีมีเดียลิตเตอเรซีในระดับ ที่ยังไม่รู้เท่าทันสื่อหรือยังถูกครอบงำโดยสื่อ อย่างไรก็ตาม นักศึกษามี มีเดียลิตเตอเรซีด้านการตีความเรื่องแนบบันเทิงคดี และโฆษณาในระดับที่สามารถวิเคราะห์ได้ทั้งความหมายตรง และความหมายแฝง

อรรถพร กงวิไล^{๕๑} ศึกษาเรื่อง “ความรู้เท่าทันสื่อในการเปิดรับรายงานผลการสำรวจประชามติของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร” พบว่า ประชาชนมีความรู้เท่าทันสื่อมวลชนในการเปิดรับรายงานผลการสำรวจประชามติและเชื่อถือผลการสำรวจประชามติที่น่าเสนอทางสื่อมวลชนอยู่ในระดับสูง แต่การรับรู้ว่ามีกรรายงานข้อมูลประกอบการผลการสำรวจประชามติทางสื่อมวลชนอยู่ในระดับต่ำผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า ลักษณะทางประชากรได้แก่ เพศ อายุ รายได้ต่อเดือน อาชีพ และระดับการศึกษาสูงสุด มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเปิดรับรายงานผลการสำรวจประชามติทางสื่อมวลชน รวมทั้งลักษณะทางประชากรได้แก่ เพศ อายุ รายได้ต่อเดือน อาชีพ และระดับการศึกษาสูงสุด ยังมีความสัมพันธ์กับความรู้เท่าทันสื่อมวลชนในการเปิดรับรายงานผลการสำรวจประชามติของประชาชน ขณะที่ลักษณะทางประชากรด้าน อายุ อาชีพ มีความสัมพันธ์กับความเชื่อถือผลการสำรวจประชามติที่น่าเสนอทางสื่อมวลชน นอกจากนี้ความรู้เท่าทันสื่อในการเปิดรับรายงานผลการสำรวจประชามติมีความสัมพันธ์กับความเชื่อถือผลการสำรวจประชามติที่น่าเสนอทางสื่อมวลชนของประชาชน

จินดารัตน์ บวรบริหาร^{๕๒} ศึกษาเรื่อง “ความรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ต การประเมินความเสี่ยงและพฤติกรรมการป้องกันตัวเองของนักเรียนชั้นมัธยมปลายในเขตกรุงเทพมหานคร” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปลายในเขตกรุงเทพมหานครมีความรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ต การประเมินความเสี่ยงบนอินเทอร์เน็ต และพฤติกรรมการป้องกันตัวเองจากความเสี่ยงนั้นหรือไม่ อย่างไร รวมทั้งพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งสาม นอกจากนี้ยังมุ่งตอบคำถาม

^{๕๐} เอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์, “การวิเคราะห์ระดับมีเดียลิตเตอเรซีของนักศึกษาในประเทศไทย”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์*, (คณะครุศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐).

^{๕๑} อรรถพร กงวิไล, “ความรู้เท่าทันสื่อในการเปิดรับรายงานผลการสำรวจประชามติของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร”, *รายงานวิจัย*, (มหาวิทยาลัยเซนต์จอร์จส์, ๒๕๔๕).

^{๕๒} จินดารัตน์ บวรบริหาร, “ความรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ตการประเมินความเสี่ยงและพฤติกรรมการป้องกันตัวเองของนักเรียนชั้นมัธยมปลายในเขตกรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์*, (คณะนิเทศศาสตร์, สาขาวิชาการจัดการการสื่อสารแบบบูรณาการ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

ว่าปัจจัยทางด้านลักษณะทางสังคมประชากร และปัจจัยด้านลักษณะการใช้อินเทอร์เน็ตมีความสัมพันธ์กับตัวแปรต่าง ๆ ดังกล่าวหรือไม่ อย่างไร โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามจำนวน ๔๐๐ ชุด และการสนทนากลุ่ม ผลจากการวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ตในระดับต่ำ ประเมินว่าอินเทอร์เน็ตมีความเสี่ยงในระดับสูง และมีพฤติกรรมการป้องกันตัวเองโดยรวมอยู่ในระดับสูง และเมื่อ พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งสามพบว่าความรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ตไม่มีความสัมพันธ์กับการ ประเมินความเสี่ยงบนอินเทอร์เน็ต ในขณะที่ความรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ตมีความสัมพันธ์ในทางลบกับ พฤติกรรมการป้องกันตัว อย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ ผู้ที่มีความรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ต สูงกว่า คือผู้ที่มีพฤติกรรมการป้องกันตัวต่ำกว่า ในขณะที่ผู้ที่มีความรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ตต่ำกว่า คือ ผู้ที่มีพฤติกรรมการป้องกันตัวสูงกว่า นอกจากนี้ ยังพบว่าปัจจัยทางด้านลักษณะทางสังคมประชากร และ ลักษณะการใช้อินเทอร์เน็ตอันได้แก่ เกรดเฉลี่ยรายได้ของครอบครัว ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง ระยะเวลา และประสบการณ์ในการใช้อินเทอร์เน็ต มีความสัมพันธ์กับความรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ต ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการประเมินความเสี่ยง คือ เพศ ระยะเวลา และ ประสบการณ์ในการใช้ ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการป้องกันตัวเองคือ เพศ เกรดเฉลี่ย ระยะเวลา และประสบการณ์ในการใช้

วิโรจน์ ศรีหิรัญ^{๔๓} ศึกษาเรื่อง “ความรู้เท่าทันหนังสือพิมพ์ของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร” พบว่า ความรู้เท่าทันหนังสือพิมพ์ของประชาชนโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยประชาชนมีความรู้เท่าทันในลักษณะความเข้าใจเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์อยู่ในระดับปานกลาง แต่มีความรู้เท่าทันการวิเคราะห์สื่อหนังสือพิมพ์อยู่ในระดับน้อยหรือต่ำ ทั้งนี้ส่วนใหญ่มีความเข้าใจเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์มากที่สุดในด้านกำหนดเวลาการเผยแพร่ และน้อยที่สุดด้านประเภทของข่าว ส่วนการวิเคราะห์สื่อหนังสือพิมพ์พบว่า วิเคราะห์ถูกต้องมากที่สุดในด้านการคัดเลือกข่าว และน้อยที่สุดในด้านการตลาด ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลด้านอายุ ระดับการศึกษามีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อหนังสือพิมพ์ กล่าวคือ ประชาชนที่มีอายุ ๒๐ – ๒๙ ปี มีความรู้เท่าทันมากกว่าช่วงอายุอื่น ๆ และนักเรียนหรือนักศึกษามีความรู้เท่าทันมากกว่าอาชีพอื่น ๆ ขณะที่การเปิดรับมีผลต่อการรู้เท่าทัน โดยประชาชนที่เปิดรับหนังสือพิมพ์ในระดับปานกลางคือ ๓ – ๔ วันต่อสัปดาห์จะมีความรู้เท่าทันมากกว่าการเปิดรับระดับอื่น ๆ ส่วนทักษะหนังสือพิมพ์มีผลต่อการรู้เท่าทัน พบว่า ประชาชนที่มีประสบการณ์งานข่าวจะมีความรู้เท่าทันหนังสือพิมพ์มากกว่าประชาชนที่ไม่มีประสบการณ์ด้านนี้

วาที ชันธุวาร และก่องพงษ์ พลโยธา^{๔๔} ศึกษาเรื่อง “การใช้และความพึงพอใจกับการรู้เท่าทันสื่อโทรทัศน์: นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้และความพอใจ ระดับการรู้เท่าทันสื่อและศึกษาอิทธิพลของระดับชั้น

^{๔๓} วิโรจน์ ศรีหิรัญ, “ความรู้เท่าทันหนังสือพิมพ์ของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร”, รายงานวิจัย, (คณะนิเทศศาสตร์: มหาวิทยาลัยสยาม, ๒๕๕๑).

^{๔๔} วาที ชันธุวาร และก่องพงษ์ พลโยธา, “การใช้และความพึงพอใจกับการรู้เท่าทันสื่อโทรทัศน์: นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, รายงานวิจัย, (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๕๒).

เรียน ผลการเรียน ประเภทสื่อที่ใช้ เนื้อหารายการที่ดู บุคคลที่ดูโทรทัศน์ด้วย การดูรายการโทรทัศน์ ตามคำแนะนำของเพื่อน และความถี่ในการดูโทรทัศน์และพูดคุยเกี่ยวกับรายการที่ได้ดู ที่มีผลต่อการ ใช้และความพึงพอใจกับการรู้เท่าทันสื่อต่อสื่อของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มตัวอย่างมีจำนวน ๔๑๐ คน แบ่งเป็นข้อมูลเชิงปริมาณ ๔๐๐ คน ข้อมูลเชิง คุณภาพ ๑๐ คน เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล สำคัญ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา คือ ค่าร้อยละ ความถี่ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต และสถิติเชิงอนุมาน คือ T-test F-test (One-way ANOVA) และ ค่าสหสัมพันธ์ของเพียร์สันและ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างใช้สื่อโทรทัศน์มากที่สุด เนื้อหาที่ดูบ่อยที่สุดคือรายการ บันเทิง ส่วนใหญ่ดูกับครอบครัว ส่วนใหญ่ดูทุกวันและพูดคุยกับเพื่อนในเรื่องที่ได้ดู ส่วนใหญ่ดูรายการ ตามคำแนะนำของเพื่อน กลุ่มตัวอย่างมีการรู้เท่าทันสื่อในด้านสถาบันสื่อและองค์กรสื่อ ด้าน เนื้อหาสื่อ และด้านรูปแบบ รหัส และแบบแผนของสื่อโทรทัศน์ อยู่ในระดับที่ยังไม่รู้เท่าทันสื่อหรือ ยังคงถูกครอบงำโดยสื่อ ส่วนในด้านการมีส่วนร่วม/การตอบโต้ของผู้รับสื่อ นั้น มีการรู้เท่าทันสื่อใน ระดับการวิเคราะห์ กล่าวคือสามารถวิเคราะห์ได้ทั้งความหมายตรงและความหมายแฝง

การทดสอบสมมติฐาน พบว่า ตัวแปรอิสระที่ศึกษามีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อและความพึงพอใจกับการ รู้เท่าทันสื่อในประเด็นต่าง ๆ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพช่วยสนับสนุนผลที่ได้จากการวิจัยเชิง ปริมาณ

อนงค์นาฏ รัศมีเวียงชัย และกิติมา สุรสุนธิ^{๔๕} ศึกษาเรื่อง “ การรู้เท่าทันสื่อของ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา ในโรงเรียนชุมชนประชาธิปไตยวิทยาการ ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการ เปิดรับสื่อ การรู้เท่าทันสื่อ และปัจจัยที่มีผลต่อความรู้เท่าทันสื่อของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาของ โรงเรียนชุมชนประชาธิปไตยวิทยาการจังหวัดปทุมธานี ใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณ โดยเก็บรวบรวมข้อมูล จากแบบสอบถาม จำนวน ๔๐๐ คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) และใช้สถิติเชิงพรรณนา (Deceptive Statistic) พบว่าในกลุ่มตัวอย่าง เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย เปิดรับสื่อจากอินเทอร์เน็ตมากที่สุด และมีความถี่ในการเปิดรับสื่อโทรทัศน์ ๔ - ๖ ครั้งต่อสัปดาห์ ส่วนสื่อวิทยุและหนังสือพิมพ์มีความถี่ในการเปิดรับ ๑ - ๓ ครั้งต่อสัปดาห์ รวมทั้งมีความถี่ในการ เปิดรับสื่ออินเทอร์เน็ต ๒๑ - ๓๐ ครั้งต่อสัปดาห์ ด้านเนื้อหาในการเปิดรับพบว่า เปิดรับเนื้อหา ประเภทเกมโชว์จากสื่อโทรทัศน์มากที่สุด ส่วนสื่อวิทยุจะเปิดรับเนื้อหาประเภทเพลง ในขณะที่สื่อ หนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่จะอ่านหนังสือพิมพ์ในหน้าบันเทิง ด้านสื่ออินเทอร์เน็ตจะเปิดรับเนื้อหาใน ลักษณะพูดคุย/ทั่วไปมากที่สุด

ด้านระดับการรู้เท่าทันสื่อพบว่า กลุ่มตัวอย่างโดยรวมมีระดับการรู้เท่าทันสื่ออยู่ในระดับ มาก และเมื่อพิจารณาตามรายชื่อพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ตในระดับมากที่สุด

^{๔๕} อนงค์นาฏ รัศมีเวียงชัย และกิติมา สุรสุนธิ, “การรู้เท่าทันสื่อของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนชุมชนประชาธิปไตยวิทยาการ”, รายงานโครงการวิจัย, (คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖).

รองลงมาคือสื่อวิทยุ และสื่อหนังสือพิมพ์ ตามลำดับ ซึ่งเมื่อดูรายละเอียดของการรู้เท่าทันในแต่ละสื่อ พบผลดังนี้ ด้านสื่อวิทยุพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รู้ว่าเป็นสื่อที่มุ่งหารายได้จากโฆษณามากกว่า เสนอสาระ ส่วนสื่อโทรทัศน์พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รู้ว่าเป็นที่น่าเชื่อถือของคนจำนวนมาก สำหรับสื่อหนังสือพิมพ์พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รู้ว่าเป็นที่นำเชื่อถือของคนจำนวนมาก ผู้เขียนเป็นหลัก และในส่วนสื่ออินเทอร์เน็ตพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รู้ว่ามีข้อมูลหรือเนื้อหาที่เป็น ภัยและอันตรายอยู่มาก

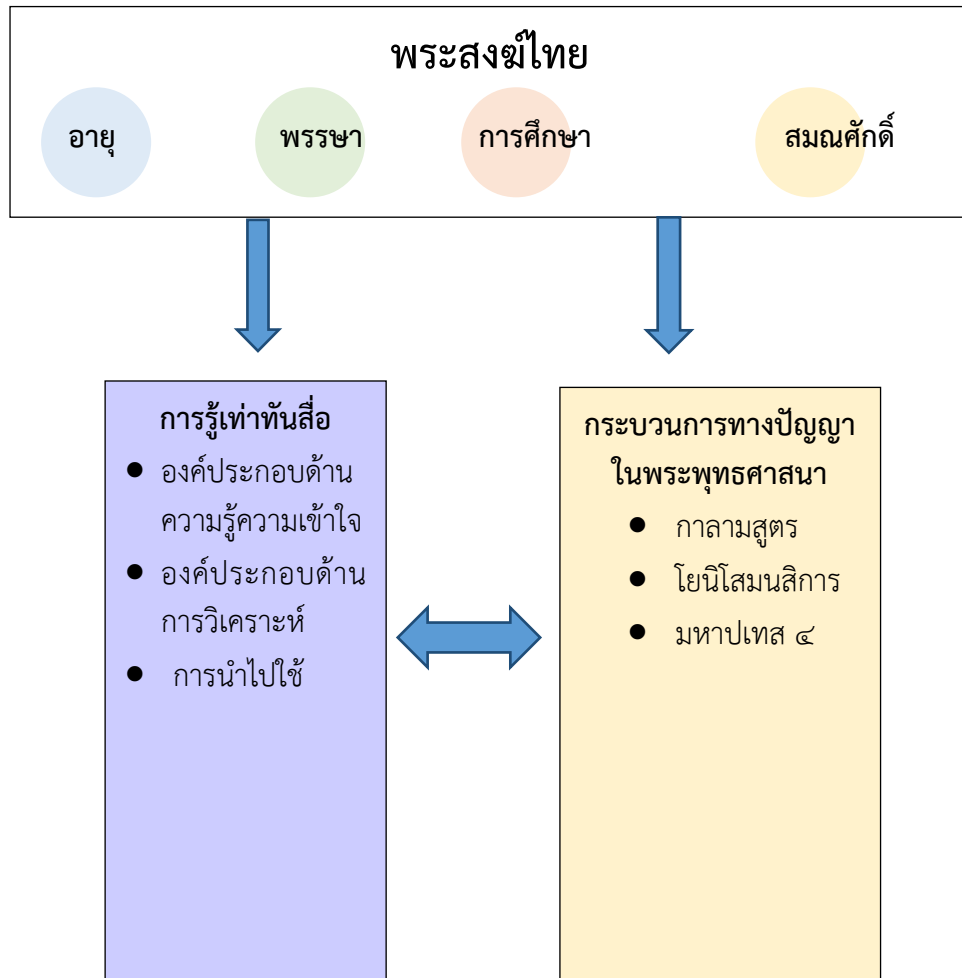
สายน้ำผึ้ง รัตนงาม^{๘๖} ศึกษาเรื่อง “พุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อเพื่อพัฒนาชีวิต: ศึกษากรณี สื่อโทรทัศน์ และสื่อสังคมออนไลน์ประเภทเฟซบุ๊ก” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการรู้เท่าทันสื่อกรณีสื่อ โทรทัศน์และสื่อสังคมออนไลน์ประเภทเฟซบุ๊กในสังคมไทย (Facebook) เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมที่ เกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันสื่อโทรทัศน์และสื่อสังคมออนไลน์ประเภทเฟซบุ๊ก และเพื่อศึกษาพุทธวิธีการ รู้เท่าทันสื่อสำหรับสื่อโทรทัศน์และสื่อสังคมออนไลน์ ประเภทเฟซบุ๊กในสังคมไทยเพื่อพัฒนาชีวิต ตาม รูปแบบ การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษากลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๕ ท่าน ด้วยการ สัมภาษณ์เชิงลึกและศึกษาเนื้อหาสื่อโทรทัศน์กระแสหลัก ๖ ช่อง รวมทั้งสื่อสังคมออนไลน์ประเภท เฟซบุ๊ก

ผลการวิจัยพบว่า การใช้พุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อเพื่อพัฒนาชีวิตของมนุษย์เป็นไปตาม กระบวนการของ Diamond Model ซึ่งมีขั้นตอนการรับรู้สื่อโทรทัศน์และเฟซบุ๊กในเชิงพุทธโดย อาศัยสติสัมปชัญญะเป็นขั้นปฏิบัติการในการระลึกแบบไม่ปล่อยตามอำนาจกระแสน้ำและมีความอดทนทางจิตใจต่อผลกระทบจากสื่อ ในขั้นคิดวิเคราะห์ใคร่ครวญอย่างรอบด้าน ใช้วิธี พิจารณาทางปัญญาตามหลักโยนิโสมนสิการ อิทัปปัจจยตา ไตรลักษณ์ และกาลามสูตรรวมทั้งการ ปฏิบัติตามรูปแบบพุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อซึ่งเป็นแนวทางพัฒนาชีวิตใน ๓ ด้าน คือด้านศีล การพัฒนา มนุษย์ให้มีพฤติกรรมในการใช้สื่อเฉพาะสิ่งที่เป็นประโยชน์ รวมทั้งใช้สื่อเพื่อให้เกิดสุจริต ด้านสมาธิ คือ การพัฒนามนุษย์ให้มีคุณภาพทางจิตที่พร้อมต่อการรับรู้สื่อแบบรู้เท่าทัน ด้านปัญญา คือ กระบวนการใช้ปัญญาคิดใคร่ครวญตามหลักธรรมเพื่อสร้างความเห็นถูกต้อง

จากการศึกษาค้นคว้าทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมดทำให้ได้แนวคิด สำคัญเพื่อใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ข้อมูล พิจารณารูปแบบการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อด้วย กระบวนการทางปัญญาตามแนวพระพุทธานุชา ดั่งจะได้ดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยต่อไป

^{๘๖} สายน้ำผึ้ง รัตนงาม, “พุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อเพื่อพัฒนาชีวิต: ศึกษากรณีสื่อโทรทัศน์และสื่อสังคม ออนไลน์ประเภทเฟซบุ๊ก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการใช้กระบวนการทางปัญญาตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทย ครั้งนี้ใช้กระบวนการแบบผสมผสาน (Mixed Method) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้หลักธรรมในทางพุทธศาสนากับการรู้เท่าทันสื่อ รายละเอียดการศึกษาแบ่งเป็น ๓ ขั้นตอน มีวิธีดำเนินการวิจัยภายใต้วัตถุประสงค์การวิจัยดังต่อไปนี้

ตอนที่ ๑ ตรวจสอบสภาพปัจจุบันของการเปิดรับสื่อ และการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทย

ตอนที่ ๒ การศึกษาเอกสาร หรือบททวนวรรณกรรมเพื่อระบุหัวข้อหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่สัมพันธ์กับการเปิดรับสื่อ และกระบวนการทางปัญญาเพื่อการรู้เท่าทันสื่อ

ตอนที่ ๓ วิเคราะห์กระบวนการทางปัญญาในทางพระพุทธศาสนาเพื่อการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทยโดยการทดสอบความสัมพันธ์ของการใช้หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนากับการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์และสามเณร

วิธีการศึกษาตอนที่ ๑ แสดงรายละเอียดเป็นภาพต่อไปนี้

ขั้นตอน	วิธีดำเนินการวิจัย	ผลที่ได้รับ
↓	↓	↓
ขั้นตอนที่ ๑ สำรวจการใช้สื่อประเภทต่าง ๆ ของพระสงฆ์และสามเณร และสำรวจการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์และสามเณร	๑. ออกแบบเครื่องมือแบบสำรวจประเด็นความเกี่ยวข้องกับการใช้สื่อและการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์และสามเณร ๒. ตรวจสอบแบบสอบถามโดยผู้เชี่ยวชาญ ๓. ทดสอบเครื่องมือเบื้องต้น ๔. ปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถาม ๕. เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อสำรวจการรับสื่อและการรู้เท่าทันสื่อ ๖. ตรวจสอบความถูกต้อง	๑. เครื่องมือ ชุดคำถามสำหรับการประเมินผลการใช้สื่อและการรู้เท่าทันสื่อ ๒. ข้อเสนอแนะการใช้สื่อ ปัญหาการใช้สื่อ และการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์และสามเณร

	ของข้อมูล ๗. กำหนดเครื่องมือทางสถิติ ที่ใช้เพื่อการวิเคราะห์ ข้อมูลเชิงปริมาณ ๘. ประเมินผลข้อมูลจากการ สํารวจ ๙. นำเสนอและวิเคราะห์ผล	
--	---	--

ภาพที่ ๓.๑ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ขั้นที่ ๑

ขั้นตอน	วิธีดำเนินการวิจัย	ผลที่ได้รับ
↓ ขั้นตอนที่ ๒ ระบุหัวข้อธรรมหรือหลักธรรม ในทางพระพุทธศาสนาที่ เกี่ยวข้องกับกระบวนการ ทางปัญญาและสัมพันธ์กับ การรับสื่อ การรู้เท่าทันสื่อ	๑. ศึกษาเอกสาร พระไตรปิฎก วรรณกรรม ทางศาสนาและงานวิจัยที่ เกี่ยวข้องกับกระบวนการทาง ปัญญา ๒. วิเคราะห์สภาพปัจจุบัน ของพระสงฆ์ในการใช้ หลักธรรมเพื่อการรู้ เท่าทันสื่อ ๓. สัมภาษณ์พระสงฆ์ ผู้มี ส่วนเกี่ยวข้อง ผู้เชี่ยวชาญ ในประเด็นของหลักธรรม ที่เกี่ยวข้องกับการรู้ เท่าทันสื่อ	๑. ระบุ เชื่อมโยงถึงหลักธรรม ในทางศาสนาที่สำคัญ ที่เกี่ยวข้องกับการรับสื่อ และการเปิดรับสื่อ ๒. ระบุถึงหลักธรรมที่พระสงฆ์ และสามเณรใช้เพื่อ ประกอบการเปิดรับ และการรู้เท่าทันสื่อ ๓. รูปแบบเครื่องมือเพื่อใช้ ในการสำรวจและวิเคราะห์ ถึงการใช้หลักธรรมเพื่อ ประกอบการรู้เท่าทันสื่อ

ภาพที่ ๓.๒ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ขั้นที่ ๒

ขั้นตอน	วิธีดำเนินการวิจัย	ผลที่ได้รับ
<p style="text-align: center;">ขั้นตอนที่ ๓</p> <p>ทดสอบ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการทางปัญญา หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา และการรู้เท่าทันสื่อ</p>	<ol style="list-style-type: none"> ๑. ออกแบบเครื่องมือเพื่อใช้ทดสอบความสัมพันธ์ ๒. ตรวจสอบแบบสอบถามโดยผู้เชี่ยวชาญ ๓. ทดสอบเครื่องมือเบื้องต้น ๔. ปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือแบบสอบถาม ๕. เก็บรวบรวมข้อมูล ๖. ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ๗. กำหนดเครื่องมือทางสถิติที่ใช้เพื่อการวิเคราะห์ความสัมพันธ์โดยใช้สถิติเชิงปริมาณ ๘. ประเมินผลของข้อมูลจากการสำรวจ ๙. นำเสนอและวิเคราะห์ผล 	<ol style="list-style-type: none"> ๑. ผลการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการทางปัญญาในทางพระพุทธศาสนาและการรู้เท่าทันสื่อ

ภาพที่ ๓.๓ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ขั้นที่ ๓

รายละเอียดการดำเนินงานทั้งสามขั้นตอนดำเนินการดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ สํารวจในสภาพปัจจุบันของพระสงฆ์และสามเณรที่เกี่ยวข้องกับการใช้สื่อ และการรู้เท่าทันสื่อในขั้นตอนที่ ๒ มีรายละเอียดการดำเนินงานดังนี้

๑. ออกแบบเครื่องมือเพื่อใช้สำหรับการสำรวจข้อมูลในการวิเคราะห์ขั้นตอนที่ ๑ ขั้นตอนที่ ๒ และขั้นตอนที่ ๓ รายละเอียดของเครื่องมือประกอบด้วยส่วนที่สำคัญ

๑.๑. ประชากรศาสตร์ของพระภิกษุสามเณร ได้แก่ สถานะ พรรษา จังหวัดที่วัดสังกัด นิกาย ประเภทวัด ระดับการศึกษาทางโลก ระดับการศึกษาทางธรรม สมณศักดิ์ ตำแหน่งปกครองทางสงฆ์

๑.๒. ข้อมูลด้านการรับข่าวสารและพฤติกรรมการรับข้อมูลข่าวสารของพระสงฆ์และสามเณร ได้แก่ เครื่องมือสื่อสารที่ใช้ ประเภทของข่าวสาร ช่องทางการรับข่าวสาร ความถี่ของการรับข่าวสาร

๑.๓. ข้อมูลการรู้เท่าทันสื่อหมายถึงทักษะและความสามารถในการเข้าถึง วิเคราะห์ ประเมินและผลิตสื่อ ข้อมูลการรู้เท่าทันสื่อจะถูกจำแนกเป็นกลุ่มตามระดับของการรู้เท่าทันสื่อคือ

ระดับที่ ๑ การเข้าถึงสื่อ

ระดับที่ ๒ การเข้าใจในสื่อที่ได้รับ

ระดับที่ ๓ การเข้าร่วมในสื่อในฐานะผู้ประกอบสร้างเนื้อหาและส่งต่อเนื้อหา

๑.๔. กระบวนการทางปัญญาของพระสงฆ์ตัวแปรนี้จะได้ใช้เพื่อศึกษาถึงวิธีการ ตลอดจนแนวทางที่พระสงฆ์ได้ใช้หลักธรรมคำสอนตามหลักของพระพุทธศาสนาประกอบการคิดใคร่ครวญตามฐานะพระสงฆ์ กระบวนการทางปัญญาของพระสงฆ์จำแนกเป็นสามองค์ประกอบ ได้แก่ ความรู้ที่พระสงฆ์มีต่อหลักธรรมในพระพุทธศาสนาความคิดและทัศนคติที่พระสงฆ์มีต่อหลักธรรมต่างๆ ในพระพุทธศาสนาการใช้ประโยชน์จากหลักธรรม ตั้งแต่การใช้เป็นแนวทางในการพิจารณา ไปจนถึงการสื่อสารถ่ายทอดเนื้อหาหลักธรรม

๒. ออกแบบเครื่องมือเพื่อรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์

๓. นำเครื่องมือที่ออกแบบไว้เข้ารับการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญซึ่งประกอบด้วย พระสงฆ์และฆราวาสจำนวน ๕ รูป / คน

๔. เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และแบบสอบถาม โดยกำหนดคุณสมบัติผู้ให้สัมภาษณ์ว่าต้องเป็นพระหรือฆราวาสที่มีความรู้ในทางพระพุทธศาสนาจำนวน ๒ รายด้วยกัน ประกอบด้วย พระวิทยากร หรือผู้มีบทบาทในการสอนพระสงฆ์ สามเณร และฆราวาสที่มีความรู้ทางธรรม

๕. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม

๕.๑. วิธีการสุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการอ่าอิงสืบต่อกัน (Snowball) ของกลุ่มตัวอย่าง ทำให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่กระจายในจังหวัดที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันในภาคเหนือเป็นส่วนใหญ่

๕.๒. จำนวนข้อมูลที่เก็บแบบสอบถามเป็นไปตามหลักการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจากการคำนวณตามวิธีการที่เสนอโดย Zikmund et al. (2010) ซึ่งถือว่ากรณีที่ไม่ทราบประชากรที่แน่นอน เช่น ในกรณีการศึกษานี้ที่มีพระภิกษุ สามเณร บรรพชาและลาสิกขา อยู่เป็นปกตินี้ การคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างเป็นไปดังนี้

$$n = \frac{P(1 - P)(Z)^2}{e^2}$$

เมื่อ n คือขนาดกลุ่มตัวอย่าง

P คือโอกาสที่ผู้ตอบสอบถามที่จะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย (ร้อยละ ๕๐)

e คือค่าร้อยละความคลาดเคลื่อนจากการสุ่มตัวอย่าง (กำหนดร้อยละ ๑๐)

Z คือค่า *Standard Value* ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ ๙๕ ซึ่งได้ค่าในการแจกแจงตามการกระจายแบบปกติเท่ากับ ๑.๙๖

$$n = \frac{0.5(1 - 0.5)(1.96)^2}{0.1^2} = 96.04$$

ได้จำนวนขั้นต่ำ ๙๖ ตัวอย่าง แต่เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์จึงใช้จำนวนตัวอย่างที่สูงขึ้นเป็น ๒๕๐ รายและเมื่อคัดกรองข้อมูลโดยการตัดข้อมูลที่ไม่น่าเป็นปกติทำให้ได้ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ในการศึกษาครั้งนี้จำนวน ๒๓๕ ราย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการสองรูปแบบคือ

๕.๒.๑. การเก็บรวบรวมผ่านช่องทางออนไลน์

๕.๒.๒. การเก็บรวบรวมผ่านช่องทาง การตอบแบบสอบถามโดยตรง โดย สัดส่วนของการเก็บข้อมูลทั้งสองรูปแบบเป็นไปอย่างประมาณเท่ากันคือประมาณ ๑๒๐ ชุด

๕.๓. เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลได้ครบถ้วน ได้นำผลการเก็บข้อมูลมาตรวจสอบความถูกต้องของคำถามอีกครั้ง โดยตัดข้อมูลที่มีค่าผิดปกติ (outlier) และตรวจสอบโดยใช้ค่าทางสถิติ ครอนแบคอัลฟาและพบว่าข้อมูลมีความน่าเชื่อถือในระดับนัยสำคัญทางสถิติ ๙๕% (ระดับนัยสำคัญ ๕%) จึงถือได้ว่าคำถามที่ใช้ในแบบสอบถามนั้นมีความเหมาะสม

๖. การวิเคราะห์ความรู้เท่าทันสื่อของผู้ตอบแบบสอบถามใช้วิธีการสำรวจความคิดเห็นของผู้ตอบที่มีต่อคำถามในประเด็นของการรู้เท่าทันสื่อจำนวน ๒๖ ข้อซึ่งสามารถแบ่งการรู้เท่าทันสื่อเป็นประเด็นย่อยได้ ๔ ประเด็นคือ

๖.๑. ความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักธรรมะ

๖.๒. การเข้าถึง และการเข้าใจลักษณะ รูปแบบ และที่มา

๖.๓. การเข้าใจความหมาย ความสามารถวิเคราะห์และประเมินเนื้อหา

๖.๔. การสร้างและการสื่อสารเนื้อหา

ความเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกเป็น ๕ ระดับตามมาตราส่วนการประมาณค่าตามเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

คะแนน	ระดับความเห็น
๕	มากที่สุด
๔	มาก
๓	ปานกลาง
๒	น้อย
๑	น้อยที่สุด

ผลคะแนนที่ได้นำมาวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย พร้อมกำหนดเกณฑ์การแปลความหมายแต่ละระดับ ตามช่วงคะแนนเฉลี่ยดังนี้

ค่าเฉลี่ย	แปลความหมาย
๔.๕๐ – ๕.๐๐	เห็นด้วยมากที่สุด
๓.๕๐ – ๔.๔๙	เห็นด้วยมาก
๒.๕๐ – ๓.๔๙	เห็นด้วยปานกลาง
๑.๕๐ – ๒.๔๙	เห็นด้วยน้อย
๐.๐๐ – ๑.๔๙	เห็นด้วยน้อยที่สุด

๗. การวิเคราะห์ผลทางสถิติ

ข้อมูลที่รวบรวมได้จากแบบสอบถามจะถูกนำมาวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) นำเสนอในรูปแบบของตารางแจกแจงความถี่ ตารางสรุปผลค่าสถิติเชิงพรรณนาซึ่งมีค่าสถิติสำคัญดังนี้

$$\text{ค่าเฉลี่ย: Mean} = \frac{\sum_{i=1}^n x_i}{n}$$

โดยที่ ค่าของ x_i คือค่าของตัวแปรที่นำมาวิเคราะห์ของค่าสังเกตข้อมูลชุดที่ i
 n คือค่าของจำนวนข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์

$$\text{ค่ามัธยฐาน: Median} = \frac{N(n+1)}{2}$$

โดยที่ ค่าของ N คือค่าลำดับที่ของข้อมูล
 ค่า n คือค่าของจำนวนข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์

$$\text{ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน: Standard Deviation} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n}}$$

โดยที่ ค่า x_i คือค่าของตัวแปรที่นำมาวิเคราะห์ของค่าสังเกตข้อมูลชุดที่ i
 \bar{x} คือค่าเฉลี่ยของข้อมูล

$$\text{ค่าสูงสุด: Max} = \max(x_i)$$

$$\text{ค่าต่ำสุด: Min} = \min(x_i)$$

โดยที่ ค่าของ x_i คือค่าของตัวแปรที่นำมาวิเคราะห์ของค่าสังเกตข้อมูลชุดที่ i

ขั้นตอนที่ ๒ ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสาร พระไตรปิฎก สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และศึกษากระบวนการทางปัญญาเพื่อการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทย ผู้วิจัยดำเนินงานเป็นลำดับดังต่อไปนี้

๑. ศึกษา พระไตรปิฎกถึงเรื่องหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางปัญญาของพระสงฆ์และสามเณร

๒. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อหลักธรรม และกระบวนการทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการรับสื่อ การรู้เท่าทันสื่อ

๓. สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องจำนวน ๒ รูป / คน ประกอบไปด้วยพระสงฆ์และฆราวาสผู้มีความรู้ทางธรรม

๔. สรุปผลและวิเคราะห์ผลการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิและข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์

๕. วิเคราะห์ผลเชิงคุณภาพเพื่อระบุการใช้กระบวนการทางปัญญาและหลักธรรมของพระสงฆ์และสามเณรประกอบการรับสื่อโดยวิธีจัดกลุ่มเนื้อหา (Thematic Analysis)

๖. การวิเคราะห์เชิงปริมาณของกระบวนการทางปัญญาของพระสงฆ์และสามเณร วัดจากข้อคำถามในเชิงถูกผิดจำนวนทั้งสิ้น ๑๔ ข้อ

โดยเมื่อผู้ตอบแบบสอบถาม ตอบได้สอดคล้องกับหลักการในทางพระพุทธศาสนา จะถือว่าค่าคะแนนที่ได้รับเป็น ๑ และเมื่อผู้ตอบแบบสอบถามตอบไม่ได้สอดคล้องกับหลักการในทางพระพุทธศาสนาจะถือว่าค่าคะแนนเป็น ๐ กระบวนการทางปัญญาทั้ง ๑๔ ข้อได้ถูกจำแนกเป็นสองส่วนย่อยคือ ความรู้ในหลักธรรมประกอบการเชื่อ ความรู้ในหลักธรรมเพื่อการเท่าทันสื่อ

๗. การวิเคราะห์ผลทางสถิติ

ข้อมูลที่รวบรวมได้จากแบบสอบถามจะถูกนำมาวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) นำเสนอในรูปแบบของตารางแจกแจงความถี่ ตารางสรุปผลค่าสถิติเชิงพรรณนาซึ่งมีค่าสถิติสำคัญดังนี้

$$\text{ค่าเฉลี่ย: Mean} = \frac{\sum_{i=1}^n x_i}{n}$$

โดยที่ ค่าของ x_i คือค่าของตัวแปรที่นำมาวิเคราะห์ของค่าสังเกตข้อมูลชุดที่ i
 n คือค่าของจำนวนข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์

$$\text{ค่ามัธยฐาน: Median} = \frac{N(n+1)}{2}$$

โดยที่ ค่าของ N คือค่าลำดับที่ของข้อมูล
 ค่า n คือค่าของจำนวนข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์

$$\text{ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน: Standard Deviation} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n}}$$

โดยที่ ค่า x_i คือค่าของตัวแปรที่นำมาวิเคราะห์ของค่าสังเกตข้อมูลชุดที่ i
 \bar{x} คือค่าเฉลี่ยของข้อมูล

$$\text{ค่าสูงสุด: Max} = \max(x_i)$$

$$\text{ค่าต่ำสุด: Min} = \min(x_i)$$

โดยที่ ค่าของ x_i คือค่าของตัวแปรที่นำมาวิเคราะห์ของค่าสังเกตข้อมูลชุดที่ i

๘. นำเสนอผลการทดสอบในรูปแบบของตารางแสดงค่าสถิติเชิงพรรณนา และการบรรยาย

ขั้นตอนที่ ๓ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการทางปัญญา หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา และการรู้เท่าทันสื่อ

๑. ออกแบบการทดสอบเพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการทางปัญญา หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาและการรู้เท่าทันสื่อ โดยใช้เครื่องมือสถิติเชิงอนุมาน (Inferential

Statistics) ได้แก่การวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson Correlation Coefficients) การวิเคราะห์สมการถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression)

๒. การพัฒนาสมมติฐานเพื่อทดสอบความสัมพันธ์ การพัฒนาสมมติฐานที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ได้นำมาจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการใช้ดุลพินิจในการไตร่ตรอง วิเคราะห์ข้อมูลก่อนการปลงใจเชื่อ โดยหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับประเด็นของการศึกษานี้ ที่ผู้วิจัยคัดเลือกมาใช้ในการศึกษาได้แก่ “กาลามสูตร” อันเป็นพระสูตรว่าด้วยความเชื่อ ที่กล่าวถึงหลักคิดที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงชี้ให้ชาวกาลามะแห่งเกสปุตตนิคม ว่าอย่าด่วนเชื่ออย่างโดยอาการ ๑๐ อย่าง แต่ให้ไตร่ตรองพิจารณาให้ถ่องแท้แล้วจึงตัดสินใจว่าจะเชื่อหรือไม่ โดยหลักธรรมนี้ได้กล่าวถึงการไตร่ตรองและวิเคราะห์ข้อมูลในทุกประเด็นซึ่งสามารถนำมาขยายถึงประเด็นที่พระสงฆ์ได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ ด้วย ดังนั้นการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์จึงมีความสัมพันธ์กับการนำหลักคำสอนในเรื่องกาลามสูตรมาใช้ อย่างไรก็ตามความรู้ในหลักธรรมของพระภิกษุสงฆ์นั้นมีความแตกต่างกันในกระบวนการทางปัญญาทั้งในมิติของความรู้ มิติของกระบวนการคิด และมิติของการประกอบสร้างเนื้อหาตลอดจนการใช้ประโยชน์จากข้อมูลข่าวสาร ซึ่งความแตกต่างในกระบวนการทางปัญญานี้มีเหตุผลที่สามารถเชื่อมโยงได้ว่าผู้มีกระบวนการทางปัญญาที่ลึกซึ้งมากกว่าย่อมสามารถมีกระบวนการไตร่ตรองประกอบการเชื่อในข้อมูลข่าวสารได้มากกว่า ดังนั้นงานวิจัยเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อที่สรุปไปในทางเดียวกันว่าการศึกษา และวิจัยควมมีผลต่อความสามารถในการพินิจวิเคราะห์สาร

จากแนวคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมที่ได้เสนอไปทำให้สามารถกำหนดเป็นสมมติฐานของความสัมพัทธ์ได้ดังนี้

H1 A: การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทยมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับระดับของกระบวนการทางปัญญาของพระสงฆ์

การวิจัยที่ผ่านมา ได้พบว่าการรู้เท่าทันสื่อโดยทั่วไปนั้น สัมพันธ์กับลักษณะโครงสร้างเชิงประชากรศาสตร์ (เช่น เพศ อายุ การศึกษา ของประชากรทั่วไปที่เป็นฆราวาส) ในทำนองเดียวกันสำหรับพระสงฆ์แล้ว การรู้เท่าทันสื่อจึงน่าที่จะมีความสัมพันธ์กับประชากรศาสตร์ในมิติของพระ (อายุ พรรษา ระดับการศึกษาในทางธรรม หรือสมณศักดิ์) จึงกำหนดเป็นสมมติฐานได้ดังกล่าว จึงนำข้อมูลนั้นกำหนดเป็นสมมติฐานได้ดังนี้

H2 A: กระบวนการรู้เท่าทันสื่อมีความสัมพันธ์กับประชากรศาสตร์ของพระสงฆ์

๓. การทดสอบสมมติฐานและการวิเคราะห์ข้อมูล
๔. การวิเคราะห์เพื่อตอบวัตถุประสงค์และการวิเคราะห์เพื่อทดสอบสมมติฐานข้างต้นนี้ จะได้ใช้วิธีการทางสถิติ โดยสถิติที่ใช้มีสองกลุ่มคือกลุ่มของสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ที่จะได้ใช้เพื่อพรรณนาถึงข้อมูลของตัวแปรที่เก็บรวบรวมได้ เช่น สถิติเชิงพรรณนาของข้อมูลระดับการรู้เท่าทันสื่อของพระภิกษุสงฆ์ กระบวนการทางปัญญาที่มีต่อหลักธรรมในทางพุทธศาสนา หรือสถิติเชิงพรรณนาของข้อมูลประชากรศาสตร์ของพระภิกษุ

สงฆ์เป็นต้น สำหรับสถิติเชิงพรรณนาที่ใช้ในการทดสอบประกอบด้วย ค่าเฉลี่ย ค่ามัธยฐาน ค่าสูงสุดและต่ำสุด และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

๕. สถิติกลุ่มที่สองคือสถิติที่ใช้เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ของตัวแปรตามสมมติฐานทั้งสองข้างต้น โดยสถิติที่ใช้เป็นสถิติที่จะใช้เพื่ออนุมานผลจากตัวอย่างไปสู่ประชากร (Inferential Statistics) และเครื่องมือที่ใช้เพื่อทดสอบความสัมพันธ์คือสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Correlation Coefficient)

สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Correlation Coefficients)

$$r_{xy} = \frac{S_{MIDL,Wisdom}}{S_{MIDL}S_{Wisdom}}$$

โดย r_{xy} เป็นค่าสถิติของสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์

$S_{MIDL,Wisdom}$ เป็นค่าความแปรปรวนร่วมของตัวแปรการรู้เท่าทันสื่อ (MIDL) กับ กระบวนการทางปัญญา (Wisdom)

S_{MIDL} ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการรู้เท่าทันสื่อ

S_{Wisdom} ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของกระบวนการทางปัญญา

การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis)

$$MIDL_i = \alpha_0 + \alpha_1 Wisdom_i + \alpha_2 Age_i + \alpha_3 M_Age_i + \alpha_4 Edu_i + \alpha_5 M_Edu_i + \alpha_6 Title_i + \alpha_7 Access_i + \varepsilon_i$$

คำอธิบายตัวแปรตาม

$MIDL_i$ เป็นข้อมูลที่บ่งบอกถึงการรู้เท่าทันสื่อของพระภิกษุสงฆ์รูปที่ i ซึ่งเป็นค่าที่คำนวณได้จากขั้นตอนที่ ๑

คำอธิบายตัวแปรอิสระ

$Wisdom_i$ เป็นข้อมูลที่สะท้อนถึงกระบวนการทางปัญญาของพระภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นค่าที่คำนวณได้จากการวิเคราะห์ขั้นตอนที่ ๒

คำอธิบายตัวแปรควบคุม

Age_i หมายถึงอายุของพระภิกษุรูปที่ i

M_Age_i หมายถึงอายุพรรษาของพระภิกษุรูปที่ i

Edu_i หมายถึงระดับการศึกษาในทางโลกเมื่อครั้งเป็นฆราวาสของพระภิกษุรูปที่ i

M_Edu_i หมายถึงระดับการศึกษาในทางธรรมของพระภิกษุสงฆ์รูปที่ i

$Title_i$ หมายถึงสมณศักดิ์ของพระภิกษุรูปที่ i

$\alpha_0 \dots \alpha_7$ หมายถึงค่าคงที่ที่จะได้จากการทดสอบสมการถดถอยแบบพหุคูณ
 ε_i หมายถึงค่าความผิดพลาดเชิงสุ่มที่ได้รับจากการทดสอบสมการถดถอย

๖. การวิเคราะห์ค่าสถิติ t-value เพื่อทดสอบถึงสมมติฐานความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ ที่สนใจคือกระบวนการทางปัญญาในทางพระพุทธศาสนา (Wisdom) ที่มีต่อตัวแปรตาม คือการรู้เท่าทันสื่อ (MIDL) ใช้ค่าระดับความเชื่อมั่น ๙๕% (นัยสำคัญ ๕%) โดยกำหนดสมมติฐานการทดสอบความสัมพันธ์ดังนี้

$$H_0: \alpha_1 = 0,$$

$$H_1: \alpha_1 \neq 0$$

๗. สรุปผลการทดสอบสมมติฐาน และแสดงผลการทดสอบในรูปแบบตาราง ที่แสดงผลของสมการถดถอยด้วยค่าสัมประสิทธิ์ ค่า t-value (p-value) ค่าสัมประสิทธิ์สมการถดถอย (R-square)

จากนั้นใช้ผลการทดสอบสมมติฐานและค่าสถิติเชิงพรรณนา มาวิเคราะห์ประกอบ หลักการรู้เท่าทันสื่อ และหลักธรรมว่าด้วยกระบวนการทางปัญญาในพระพุทธศาสนาแล้วนำเสนอข้อมูลโดยวิธีพรรณนาความ

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยเรื่อง การใช้กระบวนการทางปัญญาตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทย ผู้วิจัยขอนำเสนอผลการวิจัยออกเป็น ๓ ตอน ในแนวทางเดียวกันกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

๔.๑ ลักษณะของข้อมูล สถิติเชิงพรรณนาเกี่ยวกับประชากรศาสตร์

๔.๒ ผลการศึกษาตามกรอบวัตถุประสงค์

๑) ประเด็นวัตถุประสงค์เรื่อง ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันของการเปิดรับสื่อ และการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์การศึกษาในประเด็นวัตถุประสงค์นี้ผู้วิจัยได้ประเมิน และแสดงผลการศึกษาเป็นหัวข้อสำคัญคือ การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของพระภิกษุและสามเณรการเปิดรับสื่อของพระภิกษุ สามเณรความรู้ในหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการรับสื่อการรู้เท่าทันสื่อของพระภิกษุ สามเณร

๒) ประเด็นวัตถุประสงค์เรื่องหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่สัมพันธ์การเปิดรับสื่อ และกระบวนการทางปัญญาเพื่อการรู้เท่าทันสื่อ

๓) ประเด็นวัตถุประสงค์ ผลการวิเคราะห์กระบวนการทางปัญญาในทางพระพุทธศาสนาเพื่อการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทยโดยการทดสอบความสัมพันธ์ของการใช้หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนากับการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์และสามเณร การศึกษาในประเด็นวัตถุประสงค์นี้ ผู้วิจัยได้ประเมิน และแสดงผลการศึกษาเป็นหัวข้อสำคัญ คือการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางประชากรศาสตร์กับกระบวนการทางปัญญา และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการทางปัญญาและการรู้เท่าทันสื่อ

๔.๓ สรุปผลการทดสอบสมมติฐาน

๔.๑ ลักษณะของข้อมูล สถิติเชิงพรรณนา ประชากรศาสตร์

ข้อมูลในตอนนี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงผลการวิเคราะห์ข้อมูลลักษณะของผู้ตอบแบบสอบถามโดยอาศัยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ร้อยละ ค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย ค่ามัธยฐาน ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุดและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ตารางแสดงผลในตอนนี้ประกอบด้วยตารางที่ ๔.๑ - ๔.๑๓

ตารางที่ ๔.๑ ลักษณะของพระภิกษุจำแนกตามอายุ และอายุพรรษา

ประเภท	ค่าเฉลี่ย	มัธยฐาน	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	จำนวน	ไม่ตอบแบบสอบถาม
อายุ	๒๔.๐๒	๒๐.๐๐	๑๕.๐๐	๖๔.๐๐	๙.๙๑	๒๓๔	๑
อายุพรรษา	๖.๒๐	๕.๐๐	๑.๐๐	๓๕.๐๐	๕.๓๑	๑๓๖	๙๙

จากตารางพบว่า พระภิกษุหรือสามเณรที่ตอบแบบสอบถามในประเด็นอายุมีจำนวน ๒๓๔ รูป (ไม่ได้ตอบคำถามในประเด็นนี้ ๑ รูป) เป็นพระภิกษุหรือสามเณรที่มีอายุโดยเฉลี่ย ๒๔.๐๒ ปี โดยมีมัธยฐานอยู่ที่ ๒๐ ปี ผู้ตอบที่อายุน้อยที่สุดคือ อายุ ๑๕ ปีตามข้อกำหนดของการศึกษา และผู้ตอบที่มีอายุมากที่สุดคือ ๖๔ ปี ข้อมูลด้านอายุมีค่าของส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๙.๙๑ แสดงถึงการกระจายของข้อมูลอายุในระดับที่ดี

ในประเด็นด้านอายุพรรษานั้น พบว่ามีผู้ตอบแบบสอบถาม ๑๓๖ รูป ไม่ตอบจำนวน ๙๙ รูป เมื่อวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยของอายุพรรษาของผู้ตอบแบบสอบถามพบว่ามีค่าเฉลี่ยอายุพรรษา ๖.๒๐ พรรษา ค่ามัธยฐานของอายุพรรษาคือ ๕ พรรษา อายุพรรษาน้อยที่สุดคือ ๑ พรรษา และอายุพรรษามากที่สุดของผู้ตอบแบบสอบถาม คือ ๓๕ พรรษา จากข้อมูลและจากค่าของส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของอายุพรรษาเห็นได้ว่าข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถามกระจายตามอายุพรรษาได้เหมาะสม

ตารางที่ ๔.๒ ความถี่ ร้อยละผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามสถานะ

สถานะ	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่สะสม	ร้อยละสะสม
ภิกษุ	๑๑๐	๔๖.๘๑	๑๑๐	๔๖.๘๑
สามเณร	๑๒๕	๕๓.๑๙	๒๓๕	๑๐๐.๐๐

ตารางที่ ๔.๒ แสดงให้เห็นว่าข้อมูลผู้ตอบทั้ง ๒๓๕ รูปนั้นเป็นพระภิกษุ ๑๑๐ รูปคิดเป็นร้อยละ ๔๖.๘๑ และเป็นสามเณร ๑๒๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๑๙ โดยภาพรวมสัดส่วนของผู้ตอบจึงมีสถานะที่กระจายระหว่างภิกษุกับสามเณรในระดับที่ใกล้เคียงกัน

ตารางที่ ๔.๓ จำนวนผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามจังหวัดที่สังกัด

จังหวัดที่สังกัด	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่ สะสม	ร้อยละ สะสม
กรุงเทพมหานคร	๑	๐.๔๔	๑	๐.๔๔
เชียงราย	๘	๓.๕๙	๙	๓.๙๓
เชียงใหม่	๑๓๗	๕๙.๘๓	๑๔๖	๖๓.๗๖
นครปฐม	๓	๑.๓๑	๑๔๙	๖๕.๐๗
ประจวบคีรีขันธ์	๑	๐.๔๔	๑๕๐	๖๕.๕๐
พิจิตร	๑	๐.๔๔	๑๕๑	๖๕.๙๔
พะเยา	๑	๐.๔๔	๑๕๒	๖๖.๓๘
แม่ฮ่องสอน	๓	๑.๓๑	๑๕๕	๖๗.๖๙
ลำปาง	๖๐	๒๖.๒๐	๒๑๕	๙๓.๘๙
ลำพูน	๑๐	๔.๓๗	๒๒๕	๙๘.๒๕
เลย	๑	๐.๔๔	๒๒๖	๙๘.๖๙
สงขลา	๑	๐.๔๔	๒๒๗	๙๙.๑๓
ขอนแก่น	๑	๐.๔๔	๒๒๘	๙๙.๕๖
จันทบุรี	๑	๐.๔๔	๒๒๙	๑๐๐.๐๐

หมายเหตุ: ผู้ตอบแบบสอบถามอาจสังกัดวัดในจังหวัดอื่นแต่จาริกมายังจังหวัดเชียงใหม่ในช่วงเวลา
ที่ทำการศึกษ และไม่มีผู้ไม่ตอบแบบสอบถามในประเด็นนี้ ๖ ราย

ข้อมูลจากตารางที่ ๔.๓ แสดงถึงการกระจายของวัดที่เป็นสังกัดของผู้ตอบแบบสอบถาม
ซึ่งในการศึกษารั้งนี้ถึงแม้จะใช้กลุ่มประชากรจากพระภิกษุและสามเณรในจังหวัดเชียงใหม่ แต่จาก
ข้อเท็จจริงที่พบว่าพระภิกษุสามารถจาริกไปตามวัดในที่ต่าง ๆ ได้โดยคงสถานภาพเดิมแห่งสมณสาธูป
ดังนั้นพระภิกษุ สามเณรที่ตอบแบบสอบถามจึงอาจเป็นพระภิกษุหรือสามเณรที่จาริกจากวัดใน
จังหวัดอื่น จึงพบข้อมูลของวัดที่สังกัดในจังหวัดอื่นนอกจากจังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาจากตารางที่
๔.๓ ระบุว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีวัดที่สังกัดอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่และลำปาง และมีการ
กระจายไปในทุกภาค ในประเด็นนี้มีผู้ที่ไม่ได้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด ๖ ราย

ตารางที่ ๔.๔ ข้อมูลผู้ตอบจำแนกตามนิกาย

นิกาย	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่ สะสม	ร้อยละ สะสม
ธรรมยุตินิกาย	๘	๓.๔๕	๘	๓.๔๕
มหานิกาย	๒๒๔	๙๖.๕๕	๒๓๒	๑๐๐.๐๐

หมายเหตุ: ผู้ไม่ตอบแบบสอบถามในประเด็นนี้ ๓ ราย

ข้อมูลจากตารางที่ ๔.๔ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อยู่ในมหานิกาย คิดเป็นจำนวน ๒๒๔ รูป หรือร้อยละ ๙๖.๕๕ และมีจำนวน ๘ รูปที่อยู่ในธรรมยุตินิกาย คิดเป็นร้อยละ ๓.๔๕ ในประเด็นนี้มีผู้ที่ไม่ได้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด ๓ ราย

ตารางที่ ๔.๕ ข้อมูลผู้ตอบจำแนกตามประเภทวัดที่สังกัด

วัดที่สังกัด	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่ สะสม	ร้อยละ สะสม
วัดราชฎร์	๑๕๖	๗๐.๒๗	๑๕๖	๗๐.๒๗
วัดหลวง	๖๖	๒๙.๗๓	๒๒๒	๑๐๐.๐๐

หมายเหตุ: ผู้ไม่ตอบแบบสอบถามในประเด็นนี้ ๑๓ ราย

ข้อมูลจากผู้ตอบที่แจกแจงความถี่ตามประเภทของวัดที่สังกัดจะเห็นได้ว่าผู้ตอบที่อยู่ในวัดประเภทวัดราชฎร์ มีจำนวน ๑๕๖ รูปคิดเป็น ร้อยละ ๗๐.๒๗

ตารางที่ ๔.๖ ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามระดับการศึกษาทางโลก

วัดที่สังกัด	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่ สะสม	ร้อยละ สะสม
ประถมศึกษา	๒๒	๙.๔๐	๒๒	๙.๔๐
มัธยมศึกษาตอนต้น	๖๘	๒๙.๐๖	๑๓๕	๕๗.๖๙
มัธยมศึกษาตอนปลาย / ปวช.	๗๒	๓๐.๗๗	๒๐๗	๘๘.๔๖
อนุปริญญา / ปวส.	๖	๒.๕๖	๒๑๓	๙๖.๕๘
ปริญญาตรี	๔๕	๑๙.๒๓	๒๕๘	๑๐๐.๐๐
สูงกว่าปริญญาตรี	๑๓	๕.๕๖	๒๗๑	๑๐๐.๐๐
ไม่ได้ศึกษาในระบบโรงเรียน	๘	๓.๔๒	๒๗๙	๑๐๐.๐๐

หมายเหตุ: ผู้ไม่ตอบแบบสอบถามในประเด็นนี้ ๑ ราย

จากตารางที่ ๔.๖ แสดงให้เห็นว่าการศึกษาของผู้ตอบ อยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย / ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) มัธยมศึกษาตอนต้น และปริญญาตรีมีสัดส่วนมากที่สุด คือ ร้อยละ ๓๐.๗๗, ๒๙.๐๖ และ ๑๙.๒๓ ตามลำดับเป็นสัดส่วนรวมแล้ว คือ ร้อยละ ๗๙.๐๖ คิดเป็นจำนวน ๑๘๕ รูป ตารางที่ ๔.๖ นำไปจัดทำเป็นกลุ่มเพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ในส่วนต่อไปได้ดังตารางที่ ๔.๗

ตารางที่ ๔.๗ ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามระดับการศึกษาทางโลกที่ได้รับการจัดกลุ่มใหม่

ระดับการศึกษา	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่ สะสม	ร้อยละ สะสม
ปริญญาตรีหรือสูงกว่า	๖๔	๒๗.๒๓	๖๔	๒๗.๒๓
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	๗๒	๓๐.๖๔	๑๓๖	๖๙.๘๖
มัธยมศึกษาตอนต้นหรือต่ำกว่า	๙๙	๔๒.๑๓	๒๓๕	๑๐๐.๐๐

เมื่อนำตารางที่ ๔.๖ มาจัดกลุ่มเพื่อการวิเคราะห์ในประเด็นอื่น ๆ ทำให้ได้ผลตามตารางที่ ๔.๗ ตารางที่ ๔.๗ ได้แบ่งผู้ตอบแบบสอบถามตามระดับการศึกษาทางโลกได้สามกลุ่มคือ กลุ่มที่เป็นระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า กลุ่มที่อยู่ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือ ปวช. และกลุ่มที่ได้รับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือต่ำกว่า กลุ่มปริญญาตรีหรือสูงกว่ามีจำนวน ๖๔ รูป คิดเป็น

ร้อยละ ๒๗.๒๓ กลุ่มมัธยมศึกษาตอนปลายหรือ ปวช. มีจำนวน ๗๒ รูปคิดเป็นร้อยละ ๓๐.๖๔ และกลุ่มที่อยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือต่ำกว่า จำนวน ๙๙ รูปคิดเป็นร้อยละ ๔๑.๑๓ ในการจัดกลุ่มการศึกษาตามระดับการศึกษาทางโลกจึงสรุปว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือต่ำกว่า และรองลงมาเป็นกลุ่มที่มีการศึกษาทางโลกระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือ ปวช.

การวิเคราะห์การศึกษาในทางธรรมได้แบ่งรูปแบบการศึกษาเป็นสองประเภทคือ การศึกษานักธรรม และการศึกษาในระดับเปรียญธรรม ตารางที่ ๔.๘ เป็นตารางสรุปการศึกษาในประเภทนักธรรมและตารางที่ ๔.๙ เป็นตารางสรุปการศึกษาในประเภทเปรียญธรรม

ตารางที่ ๔.๘ ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามการศึกษาในทางธรรม: นักธรรม

นักธรรม	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่สะสม	ร้อยละสะสม
นักธรรมตรี	๒๖	๑๑.๑๑	๒๖	๑๑.๑๑
นักธรรมเอก	๑๕๗	๖๗.๐๙	๑๘๓	๗๘.๒๑
นักธรรมโท	๔๖	๑๙.๖๖	๒๒๙	๙๗.๘๖
ไม่มี / ไม่ได้สอบ นักธรรม	๕	๒.๑๔	๒๓๔	๑๐๐.๐๐

หมายเหตุ: ผู้ไม่ตอบแบบสอบถามในประเด็นนี้ ๑ ราย

สำหรับการจำแนกตามการศึกษาในทางธรรมแบบนักธรรมพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีการศึกษาอยู่ในระดับนักธรรมเอกมากที่สุดเป็นจำนวน ๑๕๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๗.๐๙ จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด รองลงมาเป็นระดับการศึกษาในระดับนักธรรมโทที่มีผู้ตอบจำนวน ๔๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๖๖

ตารางที่ ๔.๙ ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามการศึกษาทางธรรม : เปรียญธรรม

เปรียญธรรม	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่สะสม	ร้อยละสะสม
เปรียญธรรมประโยค ๓	๗๔	๓๑.๔๙	๗๔	๓๑.๔๙
เปรียญธรรมประโยค ๔	๒๑	๘.๙๔	๙๕	๔๐.๔๓
เปรียญธรรมประโยค ๕	๖	๒.๕๕	๑๐๑	๔๒.๙๘
เปรียญธรรมประโยค ๖	๓	๑.๒๘	๑๐๔	๔๔.๒๖
เปรียญธรรมประโยค ๗	๑	๐.๔๓	๑๐๕	๔๔.๖๘
เปรียญธรรมประโยค ๘	๓	๑.๒๘	๑๐๘	๔๕.๙๖
เปรียญธรรมประโยค ๙	๕	๒.๑๓	๑๑๓	๔๘.๐๙
ไม่ได้สอบเปรียญธรรม	๑๒๒	๕๑.๙๑	๒๓๕	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๙ แสดงการตอบแบบสอบถามจำแนกตามการศึกษาทางธรรมแบบเปรียญธรรม พบว่ามีผู้ไม่ได้สอบเปรียญธรรมมากที่สุดเป็นจำนวน ๑๒๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๙๑ อันดับต่อมาคือผู้ตอบแบบสอบถามที่สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรมประโยค ๓ จำนวน ๗๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๔๙ เพื่อนำข้อมูลไปวิเคราะห์ความสัมพันธ์ในส่วนต่อไป ผู้วิจัยได้จัดกลุ่มการศึกษาทางธรรมเป็น ๔ กลุ่มดังตารางที่ ๔.๑๐

ตารางที่ ๔.๑๐ ค่าทางสถิติระดับการศึกษาทางธรรม

ระดับการศึกษาทางธรรม (เปรียญธรรม)	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่สะสม	ร้อยละสะสม
เปรียญธรรม ๑-๓	๗๔	๓๑.๔๙	๗๔	๓๑.๔๙
เปรียญธรรม ๔-๖	๓๐	๑๒.๗๗	๑๐๔	๔๔.๒๖
เปรียญธรรม ๗-๙	๙	๓.๘๓	๑๑๓	๔๘.๐๙
ไม่ได้สอบเปรียญธรรม	๑๒๒	๕๑.๙๑	๒๓๕	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๑๐ จะเห็นว่า ผู้ตอบส่วนใหญ่ไม่ได้สอบเปรียญธรรม และสำหรับผู้ที่มีเปรียญธรรมนั้นส่วนใหญ่มิได้สอบเปรียญธรรมในระดับ ๑ - ๓ (ร้อยละ ๓๑.๔๙) รองลงมาได้สอบเปรียญธรรมในระดับ ๔ - ๖ (ร้อยละ ๑๒.๗๗)

ตารางที่ ๔.๑๑ ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามการศึกษาทางธรรม : อภิธรรม

อภิธรรม	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่สะสม	ร้อยละสะสม
สอบอภิธรรม	๓๐	๑๒.๗๗	๓๐	๑๒.๗๗
ไม่ได้สอบอภิธรรม	๒๐๕	๘๗.๒๓	๒๓๕	๑๐๐.๐๐

ผู้ตอบแบบสอบถามในครั้งนี้มีผู้ที่ไม่ได้สอบอภิธรรมมากกว่าผู้สอบอภิธรรม โดยผู้สอบอภิธรรมมีจำนวน ๓๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๗๗ และสำหรับผู้ที่ไม่ได้สอบอภิธรรมมีจำนวน ๒๐๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๗.๒๓

ตารางที่ ๔.๑๒ ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามสมณศักดิ์

สมณศักดิ์	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่สะสม	ร้อยละสะสม
พระครู	๔	๑.๗๐	๔	๑.๗๐
พระมหา	๙	๓.๘๓	๑๓	๕.๕๓
ไม่มี/ไม่ระบุ	๒๒๒	๙๔.๔๗	๒๓๕	๑๐๐.๐๐

จากข้อมูลที่ได้จัดกลุ่มตามสมณศักดิ์พบว่า สามารถแบ่งกลุ่มตัวอย่างตามสมณศักดิ์ได้คือ เป็นพระครู ๔ รูป เป็นพระมหา ๙ รูป ที่เหลือจำนวน ๒๒๒ รูปไม่ได้ระบุตำแหน่งสมณศักดิ์

ตารางที่ ๔.๑๓ ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์

ตำแหน่งทางคณะสงฆ์	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่สะสม	ร้อยละสะสม
เป็นพระสังฆาธิการ	๑๕	๖.๓๘	๑๕	๖.๓๘
ไม่เป็นพระสังฆาธิการ / ไม่ระบุ	๒๒๐	๙๓.๖๑	๒๓๕	๑๐๐.๐๐

ข้อมูลจากผู้ตอบที่แจกแจงความถี่โดยจำแนกตามการมีตำแหน่งคณะสงฆ์ แสดงให้เห็นว่ามีผู้ตอบแบบสอบถามไม่ได้เป็นพระสังฆาธิการจำนวน ๒๒๐ รูป หรือมากถึงร้อยละ ๙๓.๖๑ มีผู้ตอบ ๑๕ รูป ที่เป็นพระสังฆาธิการ คิดเป็นร้อยละ ๖.๓๘ มีผู้ไม่ตอบประเด็นนี้จำนวน ๑๙ รูป

๔.๒ ผลการศึกษาตามกรอบวัตถุประสงค์

ผลการศึกษาในตอนต้นที่ ๔.๒ นี้จะเป็นการศึกษาในประเด็นของวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ โดยเรียงตามกรอบวัตถุประสงค์ที่ระบุไว้ในบทที่ ๑ และบทที่ ๓ ประเด็นแรกของกรอบวัตถุประสงค์เป็นการสำรวจศึกษาสภาพปัจจุบันของการเปิดรับสื่อและการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ (หัวข้อ ๔.๒.๑) ประเด็นที่สองเป็นการศึกษาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่สัมพันธ์กับการรับสื่อ และกระบวนการทางปัญญาเพื่อการรู้เท่าทันสื่อ (หัวข้อ ๔.๒.๒) และประเด็นที่สามเป็นผลการวิเคราะห์กระบวนการทางปัญญาในทางพระพุทธศาสนาเพื่อการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทย (หัวข้อ ๔.๒.๓)

ประเด็นวัตถุประสงค์: สภาพปัจจุบันของการเปิดรับสื่อและการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์

ประเด็นวัตถุประสงค์ในข้อที่ ๑ เป็นการสำรวจในมิติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการรับสื่อและการรู้เท่าทันสื่อของพระภิกษุและสามเณร เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการศึกษา ผู้ศึกษาจึงได้แบ่งประเด็นวัตถุประสงค์เป็นประเด็นย่อยคือ การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของพระภิกษุและสามเณร (หัวข้อ ๔.๒.๑) การเปิดรับสื่อของพระภิกษุและสามเณร (หัวข้อ ๔.๒.๒) ความรู้ในหลักธรรมที่เกี่ยวข้องในการเปิดรับสื่อ (หัวข้อ ๔.๒.๓) และ การรู้เท่าทันสื่อของพระภิกษุและสามเณร (หัวข้อ ๔.๒.๔)

๔.๒.๑ การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของพระภิกษุและสามเณร

ตารางที่ ๔.๑๔ ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามการถือครองโทรศัพท์มือถือแบบสมาร์ทโฟน

สมาร์ทโฟน	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่สะสม	ร้อยละสะสม
มี	๘๐	๓๔.๐๔	๘๐	๓๔.๐๔
ไม่มี	๑๕๕	๖๕.๙๖	๒๓๕	๑๐๐.๐๐

ตารางที่ ๔.๑๔ แสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสอบถามที่มีสมาร์ทโฟนมีจำนวน ๘๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๐๔ เปรียบเทียบกับผู้ที่ไม่มีสมาร์ทโฟนจำนวน ๑๕๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๕.๙๖ จากทั้งหมด ๒๓๕ รูป

ตารางที่ ๔.๑๕ ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามการถือครองโทรศัพท์มือถือแบบพื้นฐาน

โทรศัพท์พื้นฐาน	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่สะสม	ร้อยละสะสม
มี	๑๕๑	๖๔.๒๖	๑๕๑	๖๔.๒๖
ไม่มี	๘๔	๓๕.๗๔	๒๓๕	๑๐๐.๐๐

สำหรับข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถามซึ่งจำแนกตามการถือครองโทรศัพท์มือถือแบบพื้นฐานพบว่า กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๕๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๔.๕๓ ถือครองโทรศัพท์มือถือแบบพื้นฐาน

ตารางที่ ๔.๑๖ ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามการถือครองแท็บเล็ตพีซีหรือไอแพด

แท็บเล็ตพีซีหรือไอแพด	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่สะสม	ร้อยละสะสม
มี	๓๙	๑๖.๖๐	๓๙	๑๖.๖๐
ไม่มี	๑๙๖	๘๓.๔๐	๒๓๕	๑๐๐.๐๐

จากการจำแนกข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามการถือครองแท็บเล็ตพีซีหรือไอแพดนั้นพบว่า โดยส่วนมากกลุ่มตัวอย่างไม่ได้ถือครองแท็บเล็ตพีซี หรือไอแพดมีจำนวน ๑๙๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๓.๔๐

ตารางที่ ๔.๑๗ ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามการถือครองเครื่องคอมพิวเตอร์แบบพกพา

คอมพิวเตอร์แบบพกพา	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่สะสม	ร้อยละสะสม
มี	๙๖	๔๐.๘๕	๙๖	๔๐.๘๕
ไม่มี	๑๓๙	๕๙.๑๕	๒๓๕	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๑๗ แสดงข้อมูลการจำแนกข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถามตามการถือครองเครื่องคอมพิวเตอร์แบบพกพา พบว่ามีจำนวน ๑๓๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๙.๑๕ ที่ไม่ได้ถือครองเครื่องคอมพิวเตอร์แบบพกพา และจำนวน ๙๖ รูปที่ถือครองเครื่องคอมพิวเตอร์แบบพกพา คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๘๕

ตารางที่ ๔.๑๘ ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามการถือครองเครื่องคอมพิวเตอร์แบบตั้งโต๊ะ

คอมพิวเตอร์แบบตั้งโต๊ะ	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่สะสม	ร้อยละสะสม
มี	๔๙	๒๐.๘๕	๔๙	๒๐.๘๕
ไม่มี	๑๘๖	๗๙.๑๕	๒๓๕	๑๐๐.๐๐

ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจากการจำแนกตามการถือครองเครื่องคอมพิวเตอร์แบบตั้งโต๊ะพบว่า ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามไม่มีการถือครองคอมพิวเตอร์แบบตั้งโต๊ะจำนวน ๑๘๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๙.๑๕ ผู้ตอบจำนวน ๔๙ รูปมีคอมพิวเตอร์แบบตั้งโต๊ะ คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๘๕

๔.๒.๒ การเปิดรับสื่อของพระภิกษุ สามเณร

การวิเคราะห์ส่วนนี้เป็นการแสดงผลของค่าความถี่และสถิติเชิงพรรณนาที่เกี่ยวข้องกับการใช้เทคโนโลยีเพื่อเปิดรับสื่อ ผลการวิจัยแสดงได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑๙ ความถี่ผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามการถือครองอุปกรณ์ที่ใช้เป็นช่องทางการรับสื่อ

อุปกรณ์สื่อสารที่ถือครอง	ค่าคำตอบ	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่สะสม	ร้อยละสะสม
โทรศัพท์มือถือแบบสมาร์ทโฟน	มี	๘๐	๓๔.๐๔	๘๐	๓๔.๐๔
	ไม่มี	๑๕๕	๖๕.๙๖	๒๓๕	๑๐๐.๐๐
โทรศัพท์มือถือแบบพื้นฐาน	มี	๑๕๑	๖๔.๒๖	๑๕๑	๖๔.๒๖
	ไม่มี	๘๔	๓๕.๗๔	๒๓๕	๑๐๐.๐๐
แท็บเล็ตพีซีหรือ ไอแพด	มี	๓๙	๑๖.๖๐	๓๙	๑๖.๖๐
	ไม่มี	๑๙๖	๘๓.๔๐	๒๓๕	๑๐๐.๐๐
เครื่องคอมพิวเตอร์แบบพกพา	มี	๙๖	๔๐.๘๕	๙๖	๔๐.๘๕
	ไม่มี	๑๓๙	๕๙.๑๕	๒๓๕	๑๐๐.๐๐
เครื่องคอมพิวเตอร์แบบตั้งโต๊ะ	มี	๔๙	๒๐.๘๕	๔๙	๒๐.๘๕
	ไม่มี	๑๘๖	๗๙.๑๕	๒๓๕	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๑๙ พบว่าจากจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด ๒๓๕ รูป ส่วนใหญ่ผู้ตอบถือครองอุปกรณ์สื่อสารประเภทโทรศัพท์พื้นฐานที่ไม่ได้มีแอปพลิเคชัน เมื่อวิเคราะห์ในแต่ละประเภทพบว่าอุปกรณ์สื่อสารประเภทโทรศัพท์มือถือแบบสมาร์ทโฟนนั้น มีผู้ตอบร้อยละ ๖๕.๙๖ ที่ไม่ได้ถือครองและมีผู้ตอบร้อยละ ๓๔.๐๔ ถือครองอุปกรณ์สื่อสารประเภทนี้อยู่ ผู้ตอบแบบสอบถามที่ถือครองโทรศัพท์พื้นฐานจำนวน ๑๕๑ รูป หรือร้อยละ ๖๔.๒๖ กลุ่มตัวอย่างที่ไม่มีโทรศัพท์พื้นฐานมีจำนวน ๘๔ รูปคิดเป็นร้อยละ ๓๕.๗๔ ในอุปกรณ์ประเภทแท็บเล็ตพีซีหรือไอแพดมีผู้ตอบแบบสอบถามถือครองจำนวน ๓๙ รูปคิดเป็นร้อยละ ๑๖.๖ อุปกรณ์สื่อสารที่มีผู้ถือครองมากเป็นอันดับที่สองคือคอมพิวเตอร์แบบพกพาหรือโน้ตบุ๊ก ซึ่งมีผู้ถือครองจำนวน ๙๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๘๕ สำหรับคอมพิวเตอร์แบบตั้งโต๊ะนั้นมีผู้ถือครองจำนวน ๔๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๘๕

เมื่อถามต่อไปว่าพระภิกษุหรือสามเณรสนใจรับข้อมูลข่าวสารแต่ละประเภทในระดับใด โดยแบ่งประเภทข่าวสารตามลักษณะของสื่อที่ใช้ เช่น โซเชียลมีเดีย ข่าว สารคดี รายการบันเทิง หรือ โฆษณา ได้ผลแสดงดังตารางที่ ๔.๒๐

ตารางที่ ๔.๒๐ ความสนใจของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามประเภทของข่าวสารที่รับ

ประเภทของข่าวสาร	ค่าเฉลี่ย	มัธยฐาน	สูงสุด	ต่ำสุด	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
เนื้อหาที่แชร์ต่อกันในโซเชียลมีเดีย	๒.๗๙	๓.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๑.๒๐
ข่าว	๓.๓๖	๓.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๑.๐๙
สารคดีหรือรายการความรู้	๓.๗๒	๔.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๑.๑๔
รายการบันเทิง	๒.๘๔	๓.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๑.๓๐
โฆษณา	๒.๒๓	๒.๐๐	๕.๐๐	๐.๐๐	๑.๒๒

ผลจากตารางที่ ๔.๒๐ แสดงว่าพระภิกษุหรือสามเณรที่ตอบแบบสอบถามสนใจรายการประเภทสารคดีหรือรายการความรู้สูงสุดในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ ๓.๗๒ ลำดับที่สองที่พระภิกษุ สามเณรสนใจมากที่สุดรองลงมาเป็นรายการประเภทข่าวซึ่งผลจากตารางแสดงให้เห็นว่าพระภิกษุ สามเณรให้ความสำคัญในระดับ มาก ค่าเฉลี่ยของคะแนนความสนใจคือ ๓.๓๖ และมียุทธฐานที่ ๓.๐๐ ส่วนรายการที่พระภิกษุสามเณรให้ความสนใจน้อยที่สุดคือรายการประเภทโฆษณาซึ่งมีค่าเฉลี่ยความสนใจที่ ๒.๒๓ เป็นที่น่าสังเกตว่าถึงแม้ว่ารายการประเภทบันเทิงมีพระภิกษุสามเณรให้ความสนใจระดับ น้อย (คะแนนเฉลี่ยคือ ๒.๘๔) แต่รายการประเภทบันเทิงก็มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานที่สูงกว่ารายการประเภทอื่น (ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานคือ ๑.๓๐) แสดงว่าผู้ตอบมีความสนใจที่แตกต่างกันมากในข่าวสารประเภทนี้

เมื่อวิเคราะห์ต่อไปถึงระดับของการรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อแต่ละประเภท ได้แก่ สื่อจากคอมพิวเตอร์หรืออินเทอร์เน็ต โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร หรือสื่ออื่น ๆ พบผลตามตารางที่ ๔.๒๑

ตารางที่ ๔.๒๑ ระดับของการรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อแต่ละประเภท

สื่อ	การติดตามต่อวัน	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่สะสม	ร้อยละสะสม
คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต	๑ - ๒ ชั่วโมง	๙๔	๔๐	๙๔	๔๐.๐๐
	๓ - ๕ ชั่วโมง	๖๐	๒๕.๕๓	๑๕๔	๖๕.๕๓
	๕ ชั่วโมงขึ้นไป	๒๐	๘.๕๑	๑๗๔	๗๔.๐๔
	ไม่สนใจ หรือ เปิดรับน้อยกว่า วันละ ๑ ชั่วโมง	๖๑	๒๕.๙๖	๒๓๕	๑๐๐.๐๐
โทรทัศน์	๑ - ๒ ชั่วโมง	๔๘	๒๐.๔๓	๔๘	๒๐.๔๓
	๓ - ๕ ชั่วโมง	๑๗	๗.๒๓	๖๕	๒๗.๖๖

สื่อ	การติดตามต่อวัน	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่สะสม	ร้อยละสะสม
โทรทัศน์	๕ ชั่วโมงขึ้นไป	๕	๒.๑๓	๗๐	๒๙.๗๙
	ไม่สนใจ หรือ เปิดรับน้อยกว่า วันละ ๑ ชั่วโมง	๑๖๕	๗๐.๒๑	๒๓๕	๑๐๐.๐๐
วิทยุ	๑ - ๒ ชั่วโมง	๒๔	๑๐.๒๑	๒๔	๑๐.๒๑
	๓ - ๕ ชั่วโมง	๓	๑.๒๘	๒๗	๑๑.๔๙
	๕ ชั่วโมงขึ้นไป	๑	๐.๔๓	๒๘	๑๑.๙๑
	ไม่สนใจ หรือ เปิดรับน้อยกว่า วันละ ๑ ชั่วโมง	๒๐๗	๘๘.๐๙	๒๓๕	๑๐๐.๐๐
หนังสือพิมพ์	๑ - ๒ ชั่วโมง	๓๙	๑๖.๖๐	๓๙	๑๖.๖๐
	๓ - ๕ ชั่วโมง	๖	๒.๕๕	๔๕	๑๙.๑๕
	ไม่สนใจ หรือ เปิดรับน้อยกว่า วันละ ๑ ชั่วโมง	๑๙๐	๘๐.๘๕	๒๓๕	๑๐๐.๐๐
นิตยสาร	๑ - ๒ ชั่วโมง	๒๗	๑๑.๔๙	๒๗	๑๑.๔๙
	๓ - ๕ ชั่วโมง	๓	๑.๒๘	๓๐	๑๒.๗๗
	๕ ชั่วโมงขึ้นไป	๑	๐.๔๓	๓๑	๑๓.๑๙
	ไม่สนใจ หรือ เปิดรับน้อยกว่า วันละ ๑ ชั่วโมง	๒๐๔	๘๖.๘๑	๒๓๕	๑๐๐.๐๐
สื่ออื่น ๆ	๑ - ๒ ชั่วโมง	๓๐	๑๒.๗๗	๓๐	๑๒.๗๗
	๓ - ๕ ชั่วโมง	๑๑	๔.๖๘	๔๑	๑๗.๔๕
	๕ ชั่วโมงขึ้นไป	๖	๒.๕๕	๔๗	๒๐.๐๐
	ไม่สนใจ หรือ เปิดรับน้อยกว่า วันละ ๑ ชั่วโมง	๑๘๘	๘๐	๒๓๕	๑๐๐.๐๐

ผลจากตารางที่ ๔.๒๑ แสดงให้เห็นว่าสื่อที่พระภิกษุหรือสามเณรติดตามข้อมูลข่าวสาร โดยส่วนใหญ่จากคอมพิวเตอร์หรืออินเทอร์เน็ต เห็นได้จากร้อยละของความถี่สะสมตั้ง ๓-๕ ชั่วโมง

ขึ้นไปมีถึงร้อยละ ๖๕.๕๓ และถ้านับความถี่สะสมตั้งแต่ ๕ ชั่วโมงขึ้นไปจะมีพระภิกษุหรือสามเณรตอบถึงร้อยละ ๗๔.๐๔ (๑๗๔ รูป)

สื่อที่พระภิกษุให้ความสนใจเป็นลำดับที่สองคือสื่อจากโทรทัศน์ โดยจะเห็นว่าผู้ตอบแบบสอบถามที่ติดตามข่าวสารจากโทรทัศน์มีร้อยละ ๒๙.๗๙ สังเกตได้ว่าจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามที่ติดตามจากอินเทอร์เน็ตสูงกว่าการติดตามข่าวสารจากโทรทัศน์มาก

สื่อที่พระภิกษุสามเณรใช้เวลาในบริเวณน้อยหรือแสดงว่าไม่สนใจมากที่สุดคือสื่อประเภทวิทยุและนิตยสาร โดยพระภิกษุหรือสามเณรที่ตอบว่าไม่สนใจในการรับข่าวสารจากวิทยุนี้มีสูงถึง ๒๐๗ รูปคิดเป็นร้อยละ ๘๘.๐๙ พระภิกษุ สามเณรที่ตอบว่าไม่สนใจในการรับข่าวสารจากสื่อประเภทนิตยสารมีสูงถึง ๒๐๔ รูปคิดเป็นร้อยละ ๘๖.๘๑

๔.๒.๓ ความรู้ในหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันสื่อ

การศึกษาส่วนนี้จะเป็นการแสดงถึงค่าทางสถิติที่วิเคราะห์ความรู้ในหลักธรรมที่พระภิกษุสามเณร ใช้ประกอบการพิจารณาเพื่อรับข้อมูลข่าวสารและการวิเคราะห์ เพื่อแสดงถึงระดับของการรู้เท่าทันสื่อ

ตาราง ๔.๒๒ ความรู้หลักธรรมเกี่ยวกับการใช้ปัญญาประกอบการเชื่อ

ข้อมูล	ค่าเฉลี่ย	มัธยฐาน	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
ความรู้ในหลักธรรม	๗.๑๓	๗.๐๐	๐.๐๐	๑๔.๐๐	๓.๖๔
ภาพรวมการรู้เท่าทันสื่อ	๓.๖๐	๓.๖๕	๐.๐๐	๔.๖๕	๐.๖๑

จากตารางที่ ๔.๒๒ แสดงผลการประเมินค่าทางสถิติเชิงพรรณนาของความรู้หลักธรรมเกี่ยวกับการใช้ปัญญาประกอบการเชื่อพบว่าค่าเฉลี่ยอยู่ที่ ๗.๑๓ คะแนนจากคะแนนเต็ม ๑๔ คะแนน และสำหรับความรู้เท่าทันสื่อมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ ๓.๖๐ คะแนน แสดงให้เห็นว่าพระภิกษุ สามเณร มีความรู้หลักธรรมเกี่ยวกับการใช้ปัญญาประกอบการเชื่ออยู่ในขั้นปานกลาง โดยพิจารณาจากค่าเฉลี่ยและมัธยฐานที่อยู่ในระดับประมาณครึ่งหนึ่ง (๗ คะแนน) จากคะแนนเต็มทั้งหมด (๑๔ คะแนน) จากค่าคะแนนความรู้รวมในหลักธรรมในภาพรวมนั้นเมื่อนำมาวิเคราะห์ต่อไปถึงความรู้เกี่ยวกับกาลามสูตรและความรู้ในการประยุกต์หลักธรรมเพื่อการรู้เท่าทันสื่อสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒๓ ความรู้เกี่ยวกับกาลามสูตรและการประยุกต์หลักธรรมเพื่อการรู้เท่าทันสื่อ

ความรู้หลักธรรม	ค่าเฉลี่ย	มัธยฐาน	ต่ำสุด	สูงสุด	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
ความรู้หลักธรรมกาลามสูตร	๑.๑๗	๑.๐๐	๐.๐๐	๒.๐๐	๐.๘๑
การประยุกต์หลักธรรมเพื่อการรู้เท่าทันสื่อ	๕.๙๖	๖.๐๐	๐.๐๐	๑๒.๐๐	๓.๒๔

ตารางที่ ๔.๒๓ ได้แยกผลการวิเคราะห์ความรู้ในหลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นสองประเด็นคือความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมกาลามสูตรซึ่งมีจำนวนข้อคำถาม ๒ ข้อ และคะแนนความรู้เกี่ยวกับหลักการเท่าทันสื่อซึ่งมีจำนวนคำถาม ๑๒ ข้อหลักธรรมที่ได้นำมาเพื่อการสำรวจศึกษาความรู้หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการรับสื่อในที่นี้ใช้หลักธรรมกาลามสูตรเนื่องจากการรับรู้และการรู้เท่าทันสื่อนั้นใกล้เคียงกับหลักกาลามสูตรมากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๒๓ สรุปได้ว่าคะแนนค่าเฉลี่ยของความรู้ในความรู้หลักธรรมกาลามสูตรซึ่งเป็นหลักธรรมที่สามารถนำการรู้เท่าทันสื่อไปเทียบได้ใกล้เคียงมากที่สุดอยู่ในระดับ ๑.๑๗ และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๐.๘๑ ส่วนคะแนนความรู้เกี่ยวกับหลักการประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อการรู้เท่าทันสื่อซึ่งมีคะแนนเต็ม ๑๒ คะแนน ผลการทดสอบแสดงว่าคะแนนเฉลี่ยของการประยุกต์ใช้หลักธรรมเท่ากับ ๕.๙๖ โดยมีมัธยฐานคือ ๖.๐๐ ค่าคะแนนต่ำสุดและสูงสุดคือ ๐ และ ๑๒

เพื่อให้เห็นว่าจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมดนั้นมีจำนวนเท่าไรในแต่ละระดับคะแนนจึงได้วิเคราะห์แจกแจงให้เห็นถึงการกระจายของคะแนนที่ได้ซึ่งสามารถแสดงผลได้ตามตารางที่ ๔.๒๔ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒๔ การแจกแจงความถี่ของคะแนนความรู้ในหลักธรรมที่เกี่ยวข้องในภาพรวม

คะแนนรวม	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่สะสม	ร้อยละสะสม
๐	๑๒	๕.๑๑	๑๒	๕.๑๑
๑	๑๐	๔.๒๖	๒๒	๙.๓๖
๒	๖	๒.๕๕	๒๘	๑๑.๙๑
๓	๑๖	๖.๘๑	๔๔	๑๘.๗๒
๔	๑๐	๔.๒๖	๕๔	๒๒.๙๘
๕	๒๐	๘.๕๑	๗๔	๓๑.๔๙
๖	๑๗	๗.๒๓	๙๑	๓๘.๗๒
๗	๓๕	๑๔.๘๙	๑๒๖	๕๓.๖๒
๘	๒๙	๑๒.๓๔	๑๕๕	๖๕.๙๖
๙	๑๗	๗.๒๓	๑๗๒	๗๓.๑๙
๑๐	๑๕	๖.๓๘	๑๘๗	๗๙.๕๗
๑๑	๑๖	๖.๘๑	๒๐๓	๘๖.๓๘
๑๒	๑๓	๕.๕๓	๒๑๖	๘๑.๙๑
๑๓	๑๔	๕.๙๖	๒๓๐	๘๗.๘๗
๑๔	๕	๒.๑๓	๒๓๕	๑๐๐.๐๐

จากตารางแสดงการแจกแจงความถี่ของผู้ตอบแบบสอบถามพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามได้คะแนนส่วนใหญ่ ๗ คะแนน มีจำนวน ๓๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๘๙ รองลงมาคือค่าคะแนนที่เท่ากับ ๘ จำนวน ๒๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๓๔

ตารางที่ ๔.๒๕ ความถี่ และร้อยละของผู้ตอบตามระดับของคะแนนความรู้หลักธรรมกาลามสูตร

คะแนนความรู้หลักกาลามสูตร	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่สะสม	ร้อยละสะสม
๐	๖๐	๒๕.๕๓	๖๐	๒๕.๕๓
๑	๗๕	๓๑.๙๑	๑๓๕	๕๗.๔๕
๒	๑๐๐	๔๒.๕๕	๒๓๕	๑๐๐.๐๐

ความรู้หลักธรรมประกอบการเชื่อนั้นมีผู้ที่ตอบได้ถูกต้องคือตอบได้ทั้งสองข้อจำนวน ๑๐๐ รูปคิดเป็นร้อยละ ๔๒.๕๕ มีผู้ตอบถูกครึ่งหนึ่งคือ ๗๕ รูปคิดเป็นร้อยละ ๓๑.๙๑ และมีผู้ตอบผิดจำนวน ๖๐ รูปคิดเป็นร้อยละ ๒๕.๕๓ ผลการวิเคราะห์ในข้อนี้จึงแสดงให้เห็นว่าพระภิกษุและสามเณรส่วนใหญ่มีความรู้หลักธรรมเพื่อประกอบการเชื่อ

ตารางที่ ๔.๒๖ ความถี่ และร้อยละของผู้ตอบตามระดับของคะแนนความรู้เกี่ยวกับหลักการประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อการรู้เท่าทันสื่อ

คะแนนความรู้เกี่ยวกับหลักการประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อการรู้เท่าทันสื่อ	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่สะสม	ร้อยละสะสม
๐	๑๖	๖.๘๑	๑๖	๖.๘๑
๑	๑๑	๔.๖๘	๒๗	๑๑.๔๙
๒	๑๔	๕.๙๖	๔๑	๑๗.๔๕
๓	๑๖	๖.๘๑	๕๗	๒๔.๒๖
๔	๑๔	๕.๙๖	๗๑	๓๐.๒๑
๕	๓๐	๑๒.๗๗	๑๐๑	๔๒.๙๘
๖	๓๐	๑๒.๗๗	๑๓๑	๕๕.๗๕
๗	๒๖	๑๑.๐๖	๑๕๗	๖๖.๘๑
๘	๒๒	๙.๓๖	๑๗๙	๗๖.๑๗
๙	๑๘	๗.๖๖	๑๙๗	๘๓.๘๓
๑๐	๑๗	๗.๒๓	๒๑๔	๘๙.๐๖
๑๑	๑๔	๕.๙๖	๒๒๘	๙๗.๐๒
๑๒	๗	๒.๙๘	๒๓๕	๑๐๐.๐๐

จากตารางผู้ตอบแบบสอบถามที่มีความรู้หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับความรู้ที่เกี่ยวกับหลักการประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อการรู้เท่าทันสื่อส่วนใหญ่มีระดับความรู้ในระดับปานกลาง จากจำนวนคะแนนเต็ม ๑๒ คะแนน ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่จะมีคะแนนอยู่ที่ ๕ หรือ ๖ คะแนนเป็นส่วนใหญ่ ผู้ที่ได้รับคะแนนเต็มทั้ง ๑๒ ข้อนั้นมีอยู่ทั้งหมด ๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒.๙๘

ตารางที่ ๔.๒๗ ค่าทางสถิติของผู้ตอบคำถามในประเด็นของความหมายกาลามสูตรและที่มาของ
กาลามสูตร

ความหมายกาลามสูตร	ความถี่	ที่มากาลามสูตร	ความถี่
ใช่ (ร้อยละ)	๑๐๘ ๔๕.๗	ใช่ (ร้อยละ)	๘๕ ๓๖.๒
ไม่แน่ใจ (ร้อยละ)	๑๑๙ ๕๐.๗๔	ไม่แน่ใจ (ร้อยละ)	๑๓๒ ๕๖.๐๘
ไม่ใช่ (ร้อยละ)	๘ ๓.๕๖	ไม่ใช่ (ร้อยละ)	๑๘ ๗.๗๒

หมายเหตุ คำตอบที่ถูกของทั้งสองคือคำตอบว่าใช่ ตามแบบสอบถามที่แนบมา

ตารางที่ ๔.๒๗ เป็นตารางการทดสอบหัวข้อธรรมที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับความเชื่อตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ซึ่งการทดสอบในประเด็นนี้แยกเป็นสองประเด็นย่อยคือประเด็นความหมายและที่มาของกาลามสูตร ในประเด็นความหมายนั้นมีผู้ต้องถูก ๑๐๘ รูปคิดเป็นร้อยละ ๔๕.๗ ในส่วนที่เป็นคำถามเกี่ยวข้องกับหัวข้อธรรมที่มาของกาลามสูตร มีผู้ตอบถูกน้อยกว่าประเด็นแรกคือมีผู้ตอบถูกจำนวน ๘๕ รูปคิดเป็นร้อยละ ๓๖.๒

ตารางที่ ๔.๒๘ เป็นการทดสอบความรู้ในหลักธรรมตามหลักการกาลามสูตรที่สอดคล้องกับเนื้อหาของหลักธรรม เช่น การเชื่อด้วยการฟังต่อกันมา การเชื่อจากการลือต่อกันมา ฯลฯ ผลการทดสอบสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒๘ ค่าทางสถิติของคำตอบ

หลักธรรม	ใช่ (จำนวน, ร้อยละ)		ไม่แน่ใจ (จำนวน, ร้อยละ)		ไม่ใช่ (จำนวน, ร้อยละ)		คำตอบที่ถูกต้อง
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	
๑. ฟังต่อกันมา	๑๑๕	๔๘.๙๔	๖๔	๒๗.๒๓	๕๖	๒๓.๘๓	ใช่
๒. ลือต่อกันมา	๕๗	๒๔.๒๖	๖๗	๒๘.๕๑	๑๑๑	๔๗.๒๓	ไม่ใช่
๓. ถือสืบทอดกัน เป็นประเพณี	๑๑๕	๓๔.๑๒	๕๔	๒๒.๙๘	๖๖	๒๘.๐๙	ไม่ใช่
๔. เล่าลือต่อกัน	๔๔	๑๘.๗๒	๗๑	๓๐.๒๑	๑๒๐	๕๑.๐๖	ไม่ใช่
๕. อ้างตำรา	๑๓๒	๕๖.๑๗	๖๘	๒๘.๙๔	๓๕	๑๔.๘๙	ใช่
๖. อ้างตรรกะ	๔๐	๑๗.๐๒	๗๓	๓๑.๐๖	๑๒๒	๕๑.๙๑	ไม่ใช่
๗. อนุমান	๓๗	๑๕.๗๔	๕๓	๒๒.๕๕	๑๔๕	๖๑.๗๐	ไม่ใช่
๘. ตามอารมณ์	๖๐	๒๕.๕๓	๖๙	๒๙.๓๖	๑๐๖	๔๕.๑๑	ไม่ใช่
๙. ตรงกับทฤษฎี	๓๖	๑๕.๓๒	๗๙	๓๓.๖๒	๑๒๐	๕๑.๐๖	ไม่ใช่
๑๐. รูปลักษณ์	๙๒	๓๙.๑๕	๘๗	๓๗.๐๒	๕๖	๒๓.๘๓	ใช่
๑๑. เป็นครู	๓๙	๑๖.๖๐	๖๘	๒๘.๙๔	๑๒๘	๕๔.๔๗	ไม่ใช่
๑๒. เป็นครู	๔๒	๑๗.๘๗	๔๙	๒๐.๘๕	๑๔๔	๖๑.๒๘	ไม่ใช่

จากการทดสอบในประเด็นความรู้ในรายละเอียดของหลักกาลามสูตร พบว่าข้อที่มีผู้ไม่แน่ใจในคำตอบสูงสุดคือข้อหลักธรรมกับคำกล่าว “สมสุตาไม่เชื่อผู้สมครที่ปราศรียหาเสียงเลือกตั้งแม้ผู้สมครนั้นจะมีบุคลิกดีและพูดจาโน้มน้าว” ซึ่งเป็นหัวข้อคำสอนตามหลักกาลามสูตรที่สอนว่าอย่าปลงใจเชื่อ เพียงเพราะเห็นว่ารูปลักษณ์ภายนอกดูดี น่าเชื่อถือ

คำถามที่พบว่าผู้ตอบผิดเกินครึ่งคือ

- ประเด็นหัวข้อที่กล่าวว่า “กาลิเลโอค้านทฤษฎีโลกแบน” ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมที่สอนอย่าให้เชื่อด้วยการฟังตามกันมา
- ประเด็นหัวข้อที่กล่าวว่า “สมหวังดูฤกษ์ก่อนออกรถใหม่ เพื่อความมั่นใจในการขับขี่” ซึ่งสอดคล้องกับการสอนให้อย่าเชื่อด้วยการเล่าลือ
- และประเด็นหัวข้อ “สมลักษณะสังเสื่อกันหนาวมาขายลือตใหญ่เพราะตนเองรู้สึกหนาว” ซึ่งเป็นหัวข้อธรรมที่สอนให้อย่าปลงใจเชื่อโดยอาการที่ปรากฏตามความรู้สึก

ประเด็นที่มีผู้ตอบถูกน้อยที่สุดคือประเด็นที่กล่าวว่า “สมสุดาไม่เชื่อผู้สมัครที่ปราศรัยหาเสียงเลือกตั้งแม้ผู้สมัครนั้นจะมีบุคลิกดีและพูดจาโน้มน้าว” ซึ่งเป็นหัวข้อคำสอนตามหลักกาลามสูตรที่สอนว่าอย่าปลงใจเชื่อ เพราะเห็นว่ารูปลักษณ์ภายนอกดูดี น่าเชื่อถือ

ส่วนข้อที่มีผู้ตอบถูกสูงที่สุดมีอยู่สองประเด็นคือ ประเด็นที่กล่าวว่า “สมสมัยมีเพื่อนเป็นคนยิ้มง่าย เพื่อนจึงเชื่อว่าสมสมัยไม่มีความทุกข์” ซึ่งเป็นหัวข้อคำสอนในให้อาปลงใจเชื่อโดยการอนุমান และประเด็นที่กล่าวว่า “สมบุญณฝึกฝนตนเองด้วยการทรมานตนตามอาจารย์เพราะเชื่อว่าจะเป็นทางหลุดพ้น” ซึ่งเป็นประเด็นคำสอนอย่าให้เชื่อเพราะนับถือว่า สมณะนี้เป็นครูของเรา

ผลการทดสอบในตารางแสดงให้เห็นว่าถึงแม้หัวข้อหลักกาลามสูตรจะเป็นหัวข้อที่พระภิกษุ หรือสามเณรทราบว่าเป็นหัวข้อธรรมอะไร แต่ในรายละเอียดที่เป็นประเด็นหัวข้อย่อยของหลักธรรมผู้ตอบยังมีความเข้าใจที่แตกต่างกันไป

ตารางที่ ๔.๒๙ ค่าทางสถิติความคิดเห็นของพระสงฆ์เกี่ยวกับหลักธรรมที่สอดคล้องกับการรู้เท่าทันสื่อ

ธรรม	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ต่ำสุด	สูงสุด
มหาปเทศ ๔	๒.๙๘	๑.๔๘	๐	๕.๐๐
กาลามสูตร	๓.๓๗	๑.๕๘	๐	๕.๐๐
ภททียสูตร	๒.๙๑	๑.๕๑	๐	๕.๐๐
โยนิโสมนสิการ	๓.๖๔	๑.๕๐	๐	๕.๐๐

ตารางที่ ๔.๒๙ เป็นการสอบถามในความคิดเห็นว่าหลักธรรมใดสอดคล้องและเหมาะสมแก่การใช้ประกอบการพิจารณาข่าวสารข้อมูล โดยหัวข้อธรรมที่ใกล้เคียงกับหลักการรู้เท่าทันสื่อมากที่สุดได้แก่กาลามสูตร แต่คำตอบที่ได้รับแสดงว่าผู้ตอบส่วนใหญ่เห็นว่าโยนิโสมนสิการเป็นหัวข้อที่เกี่ยวข้องมากที่สุด แสดงรายละเอียดความคิดเห็นจำแนกรายหลักธรรมดังตารางที่ ๔.๓๐

ตารางที่ ๔.๓๐ ค่าทางสถิติความถี่และร้อยละ ความเกี่ยวข้องของหลักธรรมกับการรับข่าวสาร

หัวข้อหลักธรรม	มหาปเทศ ๔		กาลามสูตร		ภททียสูตร		โยนิโสมนสิการ	
	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ
ไม่เกี่ยวข้องกับการใช้ ดุลพินิจรับข่าวสาร	๒๙	๑๒.๓๔	๒๔	๑๐.๒๑	๒๖	๑๑.๐๖	๑๒	๕.๑๑
เกี่ยวข้องบ้างเล็กน้อย	๓๖	๑๕.๓๒	๓๐	๑๒.๗๗	๓๗	๑๕.๗๔	๒๑	๘.๙๔
มีความเกี่ยวข้อง แต่ ต้องเชื่อมโยงค่อนข้าง ไกล	๔๖	๑๙.๕๗	๒๙	๑๒.๓๔	๔๙	๒๐.๘๕	๒๗	๑๑.๔๙
เกี่ยวข้อง และ เหมาะสมกับการใช้ ประกอบการรับข่าวสาร	๗๓	๓๑.๐๖	๖๔	๒๗.๒๓	๖๘	๒๘.๙๔	๗๔	๓๑.๔๙
เหมาะสมตรงตัวที่สุด เหมาะแก่การใช้เป็น หลักพิจารณาแรก	๓๔	๑๔.๔๗	๗๓	๓๑.๐๖	๓๓	๑๔.๐๔	๘๕	๓๖.๑๗
ไม่ตอบ	๑๗	๗.๒๓	๑๕	๖.๓๘	๒๒	๙.๓๖	๑๖	๖.๘๑
รวม	๒๓๕	๑๐๐	๒๓๕	๑๐๐	๒๓๕	๑๐๐	๒๓๕	๑๐๐

ตารางที่ ๔.๓๐ เป็นการทดสอบในประเด็นความเชื่อมโยงของหลักธรรมในทางพุทธศาสนาต่างที่ผู้ตอบเห็นว่ามีความเกี่ยวข้องกับการรับข่าวสารในระดับใด พบว่ามีผู้ที่ไม่ได้ตอบในหลักธรรมภททียสูตรมากที่สุดคือร้อยละ ๒๒ และเห็นได้ชัดว่าผู้ตอบส่วนใหญ่เห็นว่าหลักธรรมที่เหมาะสมตรงตัวที่สุดในการใช้พิจารณาเพื่อรับสื่อคือ โยนิโสมนสิการ

๔.๒.๔ การรู้เท่าทันสื่อของพระภิกษุและสามเณร

ตารางที่ ๔.๓๑ ค่าทางสถิติของภาพรวมและรายละเอียดของการรู้เท่าทันสื่อ

การรู้เท่าทันสื่อ	ค่าเฉลี่ย	มัธยฐาน	ต่ำสุด	สูงสุด	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
ภาพรวมการรู้เท่าทันสื่อ	๓.๖๐	๓.๖๕	๐.๐๐	๕.๖๕	๐.๖๑
ความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักธรรมะ	๓.๘๓	๔.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐	๐.๘๘
การเข้าถึง และการเข้าใจลักษณะรูปแบบ และที่มา	๓.๐๐	๓.๐๐	๐.๐๐	๕.๐๐	๐.๗๕
การเข้าใจความหมาย ความสามารถวิเคราะห์และประเมินเนื้อหา	๓.๔๗	๓.๕๕	๐.๐๐	๔.๘๒	๐.๖๘
การสร้างและการสื่อสารเนื้อหา	๓.๗๖	๓.๘๐	๐.๐๐	๕.๐๐	๐.๘๘

ภาพรวมของคะแนนการรู้เท่าทันสื่อ นั้นแสดงให้เห็นว่าผู้ตอบมีระดับคะแนนระดับ มาก คือมีค่าเฉลี่ยของคะแนนที่วัดในภาพรวมเท่ากับ ๓.๖๐ จากคะแนนเต็ม ๕.๐๐ เมื่อพิจารณาคะแนนตามประเด็นย่อยของความรู้เท่าทันสื่อ พบว่าในประเด็นที่พระภิกษุ สามเณรมีความค่าเฉลี่ยความรู้เท่าทันสื่อได้น้อยคือ การเข้าถึง และการเข้าใจลักษณะรูปแบบและที่มา ของสื่อ โดยมีคะแนนเฉลี่ย ๓.๐๐ จากคะแนนเต็ม ๕.๐๐

การวิเคราะห์เพื่อประเมินความรู้ ความเข้าใจ และ ความเห็นที่มีต่อการใช้หลักธรรมของพระสงฆ์เพื่อการรู้เท่าทันสื่อ ได้วิเคราะห์จากข้อคำถามที่เกี่ยวข้องจำนวนทั้งหมด ๒๖ ข้อ การวิเคราะห์ทั้ง ๒๖ ข้อทำให้ทราบถึงความรู้ ความเข้าใจและความเห็นที่มีต่อการใช้หลักธรรมของพระสงฆ์เพื่อการรู้เท่าทันสื่อ ดังที่แสดงผลในตารางที่ ๔.๓๑ การวิเคราะห์ได้แบ่งประเด็นย่อยออกเป็น ห้าประเด็นคือ ๑) ประเด็นความเห็นที่มีต่อภาพรวมของการรับข่าวสารและการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์และสามเณร ๒) ประเด็นความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักธรรม ๓) ประเด็นการเข้าถึงและเข้าใจลักษณะ รูปแบบและที่มา ๔) ประเด็นการเข้าใจความหมาย ความสามารถวิเคราะห์และประเมินเนื้อหา และ ๕) ประเด็นการสร้างและสื่อสารเนื้อหา ในแต่ละประเด็นย่อยมีข้อความเพื่อแสดงความรู้ ความเข้าใจและความเห็น ดังนี้ คือ

ประเด็นความเห็นที่มีต่อหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันสื่อ ครอบคลุมข้อคำถามเพื่อชี้วัดความคิดเห็นต่อการรับข่าวสารอย่างมีสติ การเชื่อมโยงโลกนิเทศเข้ากับมิติทางธรรม ตลอดจนความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการบ่มเพาะสมาชิกในสังคมให้บริโภคข่าวสารด้วยสติและเชื่ออย่างมีเหตุผล

ประเด็นความคิดเห็นต่อการรู้เท่าทันสื่อของพระภิกษุ สามเณร ประกอบด้วยข้อคำถาม เพื่อชี้วัดการรับรู้ภูมิหลัง เจตนา และจุดยืนของผู้ผลิตสื่อ รวมถึงความคิดเห็นต่อภาวะอารมณ์ ความรู้สึกหลังการรับข่าวสาร

ประเด็นการเข้าถึงและเข้าใจลักษณะ รูปแบบและที่มาประกอบด้วยข้อคำถามเกี่ยวกับ ความสามารถตีความสัญลักษณ์ที่ใช้ในการสร้างความหมายผ่านสื่อนัยทางธุรกิจการค้า การปลูกฝังทัศนคติ และการเปิดรับข้อมูลที่หลากหลาย

ประเด็นการเข้าใจความหมาย ความสามารถในการวิเคราะห์และประเมินเนื้อหา ประกอบด้วยข้อคำถามเกี่ยวกับการเลือกรับสื่อที่ดี มีคุณภาพ และมีประโยชน์ การประยุกต์เนื้อหาที่ได้รับจากสื่อไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ การยอมรับในความแตกต่างระหว่างบุคคล เชื้อชาติ ศาสนา การแสวงหาข้อมูลจากแหล่งที่หลากหลายและตรวจสอบข้อมูลก่อนเชื่อ การคัดเลือกและประเมินค่าเนื้อหาที่รับผ่านแหล่งข้อมูลต่าง ๆ และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและเทคโนโลยีด้านการสื่อสารได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ในชีวิตประจำวัน

ประเด็นการสร้างและสื่อสารเนื้อหา ประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับความสำคัญของ คุณธรรม จริยธรรมที่บุคคลพึงมีต่อตนเอง ชุมชน และสังคม การแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นกับเพื่อนสมณะ/สามเณร ตามแนวทางปัญญาวัตรธรรมเพื่อขยายความเข้าใจในหลักธรรมและหลักการทางโลกที่ท่านเกี่ยวข้อง รวมถึงการสังเคราะห์ หรือประกอบสร้างสารเปลี่ยนบทบาทตนเองเป็นผู้ส่งสารอย่างมีประสิทธิภาพบนฐานแห่งกุศลจิต แนะนำหลักธรรมแก่ญาติโยมผ่านช่องทางต่าง ๆ ทั้งการพูดคุยและการเผยแพร่เนื้อหาผ่านช่องทางอื่น เช่นโซเชียลมีเดียเพื่อการใช้ดุลพินิจก่อนปลงใจเชื่อ

ประเด็นวัตถุประสงค์: หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่สัมพันธ์การเปิดรับสื่อ และกระบวนการทางปัญญาเพื่อการรู้เท่าทันสื่อ

เป็นการศึกษาเพื่อระบุหลักธรรมเกี่ยวกับการคิด การไตร่ตรองเมื่อได้รับสารเพื่อนำสู่ การตัดสินใจเชื่อ หรือไม่เชื่อ และการใช้ประโยชน์จากเนื้อหาสารตามความประสงค์ ทำการศึกษา จากเอกสารชั้นต้นได้แก่พระไตรปิฎก อาศัยวิธีการวิเคราะห์หมวดหมู่ (Thematic Analysis) และ การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ทั้งกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาและหลักการรู้เท่าทันสื่อ ประกอบการสอบถามด้วยเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล และการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ

หลักธรรมเพื่อการรู้เท่าทันสื่อ

ผู้วิจัยได้ข้อสรุปว่าหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันสื่อครอบคลุมตั้งแต่กระบวนการ เปิดรับข่าวสาร การคิดวิเคราะห์ ไปจนถึงการประกอบสร้างสารเพื่อทำการสื่อสารป้อนกลับหรือส่ง สารต่อยังแหล่งผู้รับอื่น ได้แก่หลักการเกี่ยวกับปัญญา โยนิโยมนสิการ กาลามสูตร และภททิสสูตร

รวมถึงหลักมหาปเทศ ๔ ที่ได้นำเสนอสาระสำคัญไว้ในบทที่ ๒ การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความคิดเห็นของพระสงฆ์เกี่ยวกับหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันสื่อ

ผู้วิจัยได้สอบถามพระสงฆ์ถึงหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันสื่อโดยใช้ข้อคำถามแบบตอบสั้น ไม่แสดงตัวเลือก ไม่ให้ข้อมูลประกอบ (Unaided Questions) สอบถามถึงหลักธรรมที่พระภิกษุ สามเณร นึกถึงเป็นลำดับแรก เมื่อต้องใช้ดุลพินิจในการรับข้อมูลข่าวสารอย่างมีเหตุมีผล และรู้เท่าทันสื่อโดยหลักธรรมที่พระภิกษุ สามเณรนึกถึงเป็นลำดับแรกจำนวนมากที่สุดคือหลักกาลามสูตร รองลงไปคือหลักของการมี สติ และ ลำดับต่อไปคือ โยนิโสมนสิการ

การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ

ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๙ ท่าน ประกอบด้วยพระสงฆ์ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญา และฆราวาสนักวิชาการพระพุทธศาสนา นักวิชาการด้านการสื่อสารมวลชน รวมถึงผู้ปฏิบัติงานด้านสื่อสารมวลชน (ดูรายชื่อผู้เชี่ยวชาญในภาคผนวก ก) ซึ่งผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แผลผลจากการสังเคราะห์เนื้อหาแล้วนำเสนอในประเด็นสำคัญ จำแนกเป็นสองด้านได้แก่ (๑) การระบุหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันสื่อ และ (๒) แนวทางการน้อมนำหลักธรรมนั้นเข้าในวิถีชีวิต โดยจะขอเสนอผลการวิเคราะห์จากประเด็นสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านในแต่ละด้านแล้ว จึงสรุปวิเคราะห์ในภาพรวมดังจะได้นำเสนอต่อไป

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ ๑ ให้ความเห็นว่า “ความเชื่อ” หรือการเชื่อเป็นพื้นที่แห่งความสุข ความสบายใจเพราะเป็นภาวะที่ไม่ระแวงสงสัย และสิ่งที่เชื่อมักเป็นฐานแห่งความคิดและการกระทำ จึงต้องระมัดระวังความเชื่อหรือรักษาระบบจัดการความเชื่อให้ดี โดยหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ปัญญามีหลากหลาย เนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาว่าด้วยปัญญา แต่หลักธรรมที่อาจปรับเข้ากับชีวิตประจำวันเพื่อการรับข่าวสารอย่างรู้เท่าทันได้แก่หลักที่เกี่ยวข้องกับการคิด เนื่องจากการรับรู้เหตุผลเกิดจากการคิด ทั้งการแยกส่วนประกอบที่เป็นดังการจำแนกสูตรเคมี ใช้การวิเคราะห์หลายชั้น เพราะสิ่งหนึ่งเมื่อรวมกับสิ่งอื่นอาจให้ผลต่างออกไปจากการปรากฏเป็นเชิงเดียว ธรรมะที่เหมาะสมและนำไปปรับใช้ได้ทันทีได้แก่โยนิโสมนสิการซึ่งว่าด้วยการเตรียมพื้นฐานจิตใจให้พร้อมรับกาลามสูตร ใช้เป็นเครื่องตรวจสอบความน่าเชื่อถือของแหล่งสาร ซึ่งความน่าเชื่อถือของแหล่งสารย่อมมีผลต่อเนื้อหาสารโดยปริยาย ทั้งนี้ท่าทีของกาลามสูตรคือความระแวง โดยหลักสำคัญมิใช่การ “ไม่เชื่อ” แต่เป็นการยัง ชะลอการปลงใจ สามารถใช้ในลักษณะ “ตะแครง” ที่สามารถคัดกรองเนื้อหา ความน่าเชื่อถือ การนำหลักธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวันจำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจในฐานะผู้รับสารโดยดเว้นท่าทีของความระแวงจนหวาดระแวง แต่ควรใช้ดุลพินิจอย่างเหมาะสมเพื่อสามารถประเมินค่า เลือกใช้เนื้อหาได้ตามความเหมาะสม การรู้เท่าทันสื่อจะเป็นไปได้อย่างชัดเจนขึ้นด้วยวุฒิ

ธรรม ๔ ได้แก่เปิดรับข่าวสารด้วยสติจากแหล่งสารอันเป็นกุศล ได้แก่การคบหาคนดี (สัปบุริสสังเสวะ) ฟังคำแนะนำที่ดี (สัทธัมมัสสวนะ) คิดถูกวิธี (โยนิโสมนสิการ) และการปฏิบัติถูกต้องตามธรรม (ธัมมานุธัมมปฏิบัติ) นอกจากนี้ต้องสร้างการรับรู้ในระดับสังคม เนื่องจากสมาชิกในสังคมล้วนเป็นสิ่งแวดล้อมของกันและกัน เทคโนโลยีการสื่อสารทำให้ความสามารถในการเข้าถึงสื่อกลายเป็นเรื่องปกติ ทิศทางการไหลของข่าวสารจึงถูกขยายขอบเขตและสร้างให้บุคคล ตลอดจนองค์กรสามารถเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสารได้ในเวลาเดียวกัน

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ ๒ ให้ความเห็นว่า "Media Literacy" การรู้เท่าทันสื่อคือการที่สื่อมวลชนพยายามคืนการตัดสินใจคุณค่าทางจริยธรรมให้กับผู้รับสื่อ ให้ผู้รับสารสามารถตัดสินใจได้ว่าผู้ส่งสารมีจริยธรรมหรือไม่ อย่างไร ทั้งนี้ผู้ส่งสารและผู้รับสารที่เข้าใจหลักการรู้เท่าทันสื่อ จะสามารถสื่อสารแบบไม่ก้าวล่วงไปในทิศทางการทำลายคุณค่าของความเป็นมนุษย์ การรู้เท่าทันสื่อมีประโยชน์คือปกป้องผู้รับสารจากการตกเป็นเหยื่อของผู้ที่มาหลอกล่อ บางครั้งสื่อมวลชนเองก็สามารถตกเป็นเหยื่ออันเกิดจากความไม่รู้ได้เช่นกัน การรับสื่อแบบเท่าทันจำเป็นต้องใช้สติและการใคร่ครวญ อาจเริ่มจากการถามคำถาม ๕ ประการว่า ใครทำสื่อที่ออกมา สื่อที่ใช้กลวิธีหรือเทคนิคอะไรที่ดึงดูดให้น่าสนใจ ถ้าผู้ชมที่ลักษณะต่างกันจะรับรู้เหมือนกันไหม หากสื่อที่แฝงฝังระบบค่านิยมหรือระบบคุณค่าวิถีชีวิตที่น่าพาให้ผู้ชมละเลยระบบคุณค่าวิถีชีวิต ควรเลิกรับสื่อที่เสีย และประการสุดท้ายคือสื่อที่นั้นเกิดขึ้นมาเพื่ออะไร และการนำเสนอโดยสื่อที่นั้นเล็งประโยชน์ใด ทั้งนี้การรับข่าวสารที่จำเป็นต้องอาศัยสติและดุลพินิจสูงได้แก่ “ข่าว” เนื่องจากในสมัยหนึ่งคนในสังคมถูกปลูกฝังว่าข่าวคือความจริงเพราะสิ่งนั้นเกิดจริง แต่ในขณะที่เดียวกันข้อมูลที่นำเสนอมีการจัดการรูปข่าวไวยากรณของสื่อหนังสือพิมพ์ สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ ต่างแขนงกัน อีกประการที่ส่งผลให้ข่าวหรือเนื้อหาที่ถ่ายทอดผ่านสื่อมีความต่างกัน ได้แก่สุนทรียะซึ่งการสร้างให้เรื่องราวมีความน่าติดตามถือเป็นส่วนหนึ่งของการเข้ารหัส ดังจะเห็นได้จากการจัดลำดับความสำคัญของพื้นที่สื่อ เช่น หน้าหนังสือพิมพ์ที่มีการให้เนื้อที่แก่ข่าวเด่นในลักษณะการพาดหัวข่าว หรือเขียนเรื่องราวให้น่าติดตาม หรือการออกอากาศทางโทรทัศน์ในช่วงที่มีความนิยมสูง (Primetime) ผู้รับสารจำเป็นต้องเปิดรับอย่างรู้เท่าทันโดยอาศัยสติและผู้ส่งสารต้องมีคุณธรรมประกอบกรปฏิบัติหน้าที่ กระบวนการที่เหมาะสมต่อการสร้างการรู้เท่าทันสื่อในกลุ่มพระสงฆ์ได้แก่การดำเนินงานผ่านระบบผู้แนะนำ โดยอาศัยผู้มีประสบการณ์สูงเป็นผู้ชี้แนะผู้มีประสบการณ์น้อยกว่า

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ ๓ ให้ความเห็นว่ากรรับสื่ออย่างรู้เท่าทันนั้น ผู้บริโภคสื่อจำเป็นต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายแฝง เนื่องจากทุกสื่อคือสิ่งประกอบสร้าง ยกตัวอย่างเช่นภาพถ่ายที่ถูกจัดองค์ประกอบทั้งตำแหน่ง ขนาดภาพ สีส้น ซึ่งบางครั้งถูกสื่อความหมายที่ไม่ได้ชัดแจ้งด้วยตัวเอง แต่ต้องผ่านการตีความหรือการถอดรหัสที่ผู้ถ่ายภาพเป็นผู้สร้างขึ้น ในยุคกำเนิดภาพถ่ายผู้คน

มีความเห็นต่อภาพถ่ายว่าเป็น “ภววิสัย” คือกดบันทึกภาพอย่างไรก็ได้ภาพอย่างนั้น และภาพถ่ายไม่สามารถเกิดขึ้นได้หากไม่มีการนำกล้องออกไปบันทึกเหตุการณ์หรือบันทึกภาพวัตถุ แต่ด้วยกาลเวลาที่เปลี่ยนไป สถานการณ์ได้ชี้ชัดว่าผู้สร้างเป็นผู้เลือก แม้แต่ในภาพเชิงข่าวยังมีการเลือกนำเสนอบางส่วนของภาพ หรือที่เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่าการ “ครอปปีง” (Cropping) เพื่อแสดงเนื้อหาให้เป็นไปตามความประสงค์ของผู้สร้างเนื้อหา หรือมีนัยตามที่ผู้ส่งสารต้องการนำเสนอ ภาพถ่ายจึงเป็นความจริงที่น่าเสนอผ่านเครื่องมือที่เรียกว่า “เฟรม” ของการถ่ายภาพ ผู้รับสื่อจำเป็นต้องพิจารณาให้รอบด้านว่าภาพถ่ายนั้นเกิดขึ้นด้วยจุดมุ่งหมายใด มีจุดประสงค์เพื่อการโน้มน้าวให้เกิดการรับรู้บางอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นการเฉพาะหรือไม่

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ ๔ ให้ความเห็นว่า ความพยายามทางการตลาดโดยผู้ประกอบการหรือผู้ขายสินค้าเป็นเหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่ได้รับสารจำเป็นต้องมีความรู้เท่าทันสื่อ โดยเฉพาะงานโฆษณาซึ่งมีจุดกำเนิดจากการแจ้งสรรพคุณสินค้าหรือบริการ พร้อมกระตุ้นให้ผู้บริโภคเกิดความต้องการในทางที่สอดคล้องกับคุณสมบัติของสินค้าหรือบริการนั้น ในยุคที่การแข่งขันมีสูงและผู้รับสื่อมีการใช้ดุลพินิจประกอบการรับสารมากขึ้น รูปแบบของงานโฆษณาจึงเพิ่มความกลมกลืนกับเนื้อหาอื่นจนบางครั้งยากจะสังเกตได้ อาทิ การโฆษณาที่แฝงในการนำเสนอข่าว หรือเป็นส่วนหนึ่งของละครโทรทัศน์ เป็นการยากสำหรับผู้บริโภคบางกลุ่มที่จะจำแนก หรือบางครั้งอาจไม่ทันรู้ตัวกำลังเสพสื่อโฆษณาบางอย่างอยู่ ในแง่ของการบวชเป็นพระอาจไม่มีโอกาสได้เป็นผู้เลือกเครื่องอุปโภคบริโภค แต่ผู้เลือกมาถวายได้แก่ญาติโยมที่อาจเลือกจ่ายซื้อหาโดยอาศัยข้อมูลที่ได้รับผ่านสื่อมวลชน ดังนั้นการรู้เท่าทันข่าวสารโฆษณา จึงส่งผลโดยอ้อมต่อความเป็นอยู่ของพระ การสร้างทักษะการรู้เท่าทันสื่อจึงควรสร้างพร้อมกันในทุกภาคส่วนของสังคม

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ ๕ ให้ความเห็นว่า ในความเป็นศิลปะของภาพยนตร์จะมีนัยแอบแฝงหรือมีข้อความที่ซ่อนอยู่ภายใต้การนำเสนอเนื้อหา ผู้ชมภาพยนตร์มักซึมซับเนื้อหา คุณค่าที่ส่งผ่านภาพยนตร์มาโดยไม่ทันรู้ตัว เนื่องจากเป็นสื่อที่ทำความเข้าใจง่ายเมื่อเล่าผ่านภาษาภาพ ทำให้ผู้รับสารได้รับสื่อที่อาจฝังในความทรงจำ ความบันเทิงที่น่าเสนอผ่านสื่อมวลชนมิได้มีกลุ่มเป้าหมายเป็นพระสงฆ์ แต่สื่อบันเทิงเป็นช่องทางที่มีศักยภาพในการบ่มเพาะปลูกฝังแนวคิดเนื่องจากนำพาสารเข้าสู่การรับรู้ในเวลาที่เหมาะสมกำลังเพลิดเพลินกับเรื่องราวต่าง ๆ ทำให้เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการใช้อารมณ์ความรู้สึกเข้าตัดสินใจ หรือการส่งผ่านคุณค่าต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องราวทางสังคมวัฒนธรรม มีแนวโน้มได้รับการยอมรับมากขึ้น หากสอดคล้องกับภาวะอารมณ์ แนวความเชื่อหรือเป็นไปในทางเดียวกับรูปแบบความคุ้นเคยของการสื่อสารอย่างที่เราเรียกว่า “ถูกจริต” กับผู้รับสาร ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่ออาจพิจารณาใช้สื่อประเภทนี้

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ ๖ ให้ความเห็นเกี่ยวกับการรู้เท่าทันเพลงและสื่อบันเทิงว่า เพลงคือ ภาพสะท้อนสังคมประการหนึ่ง โดยเป็นผลรวมทางความคิดและการรับรู้ตลอดจนอุดมการณ์ที่ ผู้ประพันธ์แสดงออกผ่านเนื้อร้องท่วงทำนอง ยกตัวอย่างเช่นเพลงปลุกใจที่ว่าด้วยเนื้อหาให้อีกheim และรักในความเป็นชาติ เพลงเสียดสีการเมือง หรือเพลงเชียร์กีฬาซึ่งแม้จะฟังสนุกแต่แฝงด้วยเนื้อหา ที่มีการแบ่งฝ่าย เลือกข้างอย่างชัดเจนและหนุนใจให้มีการกล้าจะพิชิต มีน้ำใจต่อกัน หากพิจารณา สังคมไทยจากเพลงจะเห็นได้ว่า “สังคมไทยป่วยไข้ด้วยความรัก” เพลงราวครึ่งหนึ่งของอุตสาหกรรม เพลงจึงมีเนื้อหาว่าด้วยภาวะออกหักรักคู่ซึ่งไม่สอดคล้องกับวิถีแห่งสมณเพศ แต่ด้วยธรรมชาติของ เพลงซึ่งมีทำนองประกอบคำร้องทำให้จดจำได้ง่าย การส่งเสริมให้พระสงฆ์รู้เท่าทันเพลงและสื่อ บันเทิงจึงไม่ควรละทิ้ง

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ ๗ ให้ความเห็นเกี่ยวกับการสร้างอัตลักษณ์ผ่านสื่อ ว่าสื่อเป็น ช่องทางที่สามารถสร้างการรับรู้อัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มโดยการให้ความหมาย คำอธิบายผ่านเนื้อหาที่ เผยแพร่ ไม่เฉพาะสื่อกระแสหลักแต่หมายรวมถึงสื่อใหม่ สื่อออนไลน์ที่สร้างตัวตนให้คนหลายกลุ่ม ผ่านความหมายที่ส่งผ่านทั้งทางตรงและความหมายที่แฝงมากับการใช้ภาษา ในกรณีของพระสงฆ์ การสร้างตัวตนมักอิงกับความเป็นพุทธ ได้แก่การให้ธรรมะแก่ญาติโยม แม้แต่คำเรียกขานยังมีภาษา เฉพาะ เช่น “เจริญพร” มีบ้างที่นำเสนอความเฉพาะตัวผ่านถ้อยคำ มุมมองที่มุ่งหวังความดึงดูดของ ตัวบุคคล ความสามารถเข้าถึงช่องทางในยุคข้อมูลข่าวสารนี้ทำให้การนำเสนออัตลักษณ์เกิดขึ้นอย่าง ชัดเจนมากขึ้น ดังจะพบการใช้ประโยชน์จากสื่อในแง่การช่วงชิงพื้นที่เพื่อนำเสนอเนื้อหาในแบบที่ทุก คนมีอำนาจสร้างเรื่องราวของตนเอง เพื่ออธิบายหรือบอกนิยามตัวตนอย่างที่ต้องการ เราจึงเห็น พระสงฆ์ที่นำเสนอความคิดเชิงสังคม หรือแนวคิดเชิงอุดมการณ์ที่นอกเหนือจากหลักธรรมแบบที่ผู้รับ สารคุ้นชินในยุคที่ผ่านมา หากมองพระสงฆ์ในแง่ผู้รับสาร การรับสื่อผ่านช่องทางออนไลน์ต้องอาศัย การรู้เท่าทันสูง เพราะช่องทางนี้มีลักษณะเปิดกว้าง ยังคัดกรองได้ยากกว่า เนื้อหาใดเหมาะสมหรือไม่ เหมาะ ดีหรือไม่ดีอย่างไร การใช้ธรรมะที่เกี่ยวข้องจะเป็นเครื่องคัดกรองที่มีประสิทธิภาพ

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ ๘ ให้ความเห็นเกี่ยวกับการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนว่า สังคมไทยเปิด กว้างขึ้น เรื่องการเผยแพร่ และรับสื่อ และแนวคิดการใช้ดุลพินิจก่อนเชื่อ และการประเมินค่าเนื้อหา ว่ามีความจริงเท็จอย่างไร มิให้พบเห็นได้มากขึ้น ผู้สร้างสารมีความตื่นตัวด้านการทำหน้าที่อย่าง รับผิดชอบมากขึ้นด้วยแรงผลักดันทั้งแบบเป็นทางการ ได้แก่การบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้อง และ แบบไม่เป็นทางการได้แก่ท่าทีการยอมรับของสังคม การปฏิบัติหน้าที่ของสื่อมวลชนต้องอาศัยการ รู้เท่าทันสื่ออย่างมากจึงจะสามารถสร้างเนื้อหาที่ถูกต้องเที่ยงตรง สามารถเป็นข้อมูลแสดงความ เป็นไปของสังคมได้รอบด้าน โดยต้องตรวจสอบแหล่งที่มาของสารอย่างจริงจัง เพราะหากเกิดความ ผิดพลาดด้านเนื้อหาผลกระทบต่อผู้รับสารอาจยิ่งใหญ่เกินจะคาดเดา ในฐานะสื่อมวลชนเห็นว่าคน

ทุกกลุ่มในสังคมสมควรได้รับการส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อ โดยต้องเริ่มที่กลุ่มผู้ใหญ่เป็นลำดับแรก เพราะการส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันคือการให้ความสามารถในการคัดกรองไปพร้อมกัน และสิ่งนี้จะเอื้อประโยชน์สืบเนื่องไปยังกลุ่มเปราะบางได้แก่เด็กและเยาวชน ในบริบทของพระสงฆ์เช่นกัน ควรมีการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อแก่พระสงฆ์ เพื่อจะเป็นกำลังสำคัญในการบ่มเพาะการใช้ดุลพินิจอย่างเหมาะสมประกอบการรับสารและใช้ประโยชน์จากสารต่อไป

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ ๙ ให้ความเห็นว่าการรู้เท่าทันสื่อมีความสำคัญกับผู้รับสื่อในสังคม เพราะสื่ออยู่รอบตัวและหลายครั้งที่ผู้รับสื่อถูกโน้มน้าวโดยไม่ทันระวังตัว หรือการมีความถี่ในการรับสารสูงอาจเข้าลักษณะสุภษิตาธิปไตยว่า “น้ำหยดลงหินทุกวันหินมันยังกร่อน” ความท้าทายที่พระสงฆ์และฆราวาสไทยกำลังเผชิญประการหนึ่งได้แก่การสื่อสารคุณค่า เพราะต้องอิงกับการตัดสินใจว่าอะไรคือสิ่งดี เมื่อเชื่อมโยงกับการบริโภคคือ “อะไรคือสิ่งจำเป็น” โดยน้ำเสียงของสื่อโดยเฉพาะสื่อโฆษณา มักชี้ให้ผู้บริโภคแล้ว และระวัง เช่น ระวังความไม่มั่นคง ระวังตกเทรนด์ ตามสมัยไม่ทัน โดยความกลัวเป็นโทสะ ที่มีขึ้นต่อได้แก่การแสวงหาสิ่งซึ่งจะลบล้างความกลัว เมื่อได้สิ่งนั้นก็เกิดความโลภอยากมีให้มากเพื่อปกป้องตนเอง โดยความพยายามนำเสนอคุณค่าเทียมของสื่อ อาจนำผู้รับสื่อทั้งที่เป็นพระและเป็นฆราวาสไปผิดทาง ซึ่งนี่คือความหลง ทั้งนี้ความสามารถในการเปิดรับสื่อไม่มีความเชื่อมโยงกับความสุข เพราะสังคมที่มีเสรีภาพในการเปิดรับและส่งเนื้อหาที่ปรากฏการทำร้ายตนเองในฐานะผู้สร้างเนื้อหา ควรพิจารณาให้สัดส่วนการนำเสนอเกี่ยวกับเนื้อหาที่เอื้อต่อการพัฒนาจิต และนำเสนอสิ่งธรรมดาให้เป็นธรรมดา ไม่ปลุกฝังการรับรู้ความไม่ปกติที่จะนำไปสู่ความกลัวแบบขาดเหตุผล และงดเว้นการนำเสนอเนื้อหาด้วยการเลือกข้าง ฟันธงแบบเพ่งโทษ เพราะอาจชักนำผู้รับสารให้โน้มเอียงด้วยอคติ ในฐานะผู้รับสาร จำเป็นต้องใช้ดุลพินิจประกอบการเชื่อ โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่มีบทบาทในการสร้างสังคมชาวพุทธให้เข้มแข็ง จำเป็นต้องมีข้อมูลสถานการณ์สังคม เพื่อสามารถเชื่อมโยงอธิบายธรรมได้ ทั้งนี้ข้อมูลต้องถูกต้องและทันสมัย มิใช่เป็นครูเป็นพระที่สอนเก่งแต่ข้อมูลไม่ทันโลก

ผลการสังเคราะห์ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเพื่อนำสู่ประเด็นสำคัญอันเป็นแนวทางการใช้ธรรมะในพระพุทธศาสนาเพื่อประกอบการรับสื่ออย่างรู้เท่าทัน

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์และนำเสนอดังต่อไปนี้

ผู้เชี่ยวชาญนำเสนอความจำเป็นของการปลูกฝังแนวคิดการรู้เท่าทันสื่อ โดยให้ความเห็นจากต่างบริบท แต่ล้วนชี้ประเด็นความสำคัญของการใช้ความคิดใคร่ครวญ เมื่อได้รับเนื้อหาผู้เชี่ยวชาญทางธรรมที่เป็นพระสงฆ์ ให้ความสำคัญกับการปรับฐานจิตใจฐานคิดและใช้ความคิด โดยหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการรับสื่อ ใช้สื่ออย่างรู้เท่าทันได้แก่หลักปัญญา โยนิโสมนสิการ กาลามสูตร และหลักสติ การใช้หลักธรรมได้แก่การปรับใช้หลักกุศลธรรม ๔ ได้แก่เปิดรับข่าวสารด้วยสติจากแหล่ง

สารอันเป็นกุศล ได้แก่การคบหาคนดี (สัปปุริสสังเสวะ) ฟังคำแนะนำที่ดี (สัทธัมมัสสวนะ) คิถุกุวิธี (โยนิโสมนสิการ) และการปฏิบัติถูกต้องตามธรรม (ธัมมานุธัมมปฏิบัติ) แล้วใช้กาลามสูตรเป็นเครื่องประกอบการพิจารณาเชื่อถือแหล่งสาร จากนั้นใช้หลักมหาปเทศ ๔ ในการตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาสาร โดยทั้งกระบวนการจำเป็นต้องอาศัยสติประกอบปัญญาผู้เชี่ยวชาญที่เป็นฆราวาสให้มุมมองความจำเป็นของการกระตุ้นทักษะการรู้เท่าทันสื่อ โดยเชื่อมโยงกับบริบททางโลกเป็นสำคัญ เนื่องจากพระสงฆ์ยังต้องเกี่ยวข้องกับความเป็นไปทางโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งความจำเป็นในการรับสื่อเดียวกับฆราวาสหรือรับสื่อที่ฆราวาสเป็นผู้สร้างเนื้อหา ตามฐานความเชื่อและมุมมองต่อข่าวสารที่ตนมี ทั้งนี้ผู้เชี่ยวชาญทั้งหมดมีความเห็นตรงกันว่าพระสงฆ์เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการบ่มเพาะศาสนิกชนให้สามารถใช้ปัญญาประกอบการเชื่อได้อย่างเหมาะสม การส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อแก่สังคมไทยควรเกิดขึ้นพร้อมกันในหลายกลุ่มเป้าหมาย และสร้างการตระหนักให้เกิดขึ้นทั้งด้านผู้ประกอบสร้างสารที่ดำเนินการด้วยความรับผิดชอบและด้านผู้รับสารที่บริโภคเนื้อหาอย่างมีสติ

ประเด็นวัตถุประสงค์: ผลการวิเคราะห์กระบวนการทางปัญญาในทางพระพุทธศาสนาเพื่อการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทยโดยการทดสอบความสัมพันธ์ของการใช้หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนากับการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์

เป็นผลจากการศึกษาการใช้หลักธรรมของพระสงฆ์เพื่อประกอบการเข้าถึงสื่อ การตีความ ประเมินค่าข่าวสารข้อมูลตลอดจนการประกอบสร้างสาร เพื่อมีบทบาทเป็นผู้ส่งสารต่อไป นำเสนอเป็นผลการสอบถามความคิดเห็นจากพระสงฆ์ถึงหลักธรรมที่เห็นว่าเกี่ยวข้องกับการคิดไตร่ตรองเมื่อรับข่าวสารเพื่อนำสู่การตัดสินใจเชื่อ หรือไม่เชื่อ และการใช้ประโยชน์จากข่าวสารนั้น ผลการศึกษาจำแนกเป็นสองส่วนได้แก่ (๑) ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการรับสื่ออย่างรู้เท่าทัน โดยผู้วิจัยได้ระบุหลักธรรมเพื่อการนี้ได้แก่ กาลามสูตร โยนิโสมนสิการ และมหาปเทศ ๔ และ (๒) การทดสอบความสัมพันธ์ของการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์และสามเณร อาศัยการทดสอบความสัมพันธ์ในทางประชากรศาสตร์กับความรู้ทางธรรมที่ได้กำหนดเป็นสมมติฐานไว้ โดยใช้ค่าสถิติไค-สแควร์ (Chi-square) และการทดสอบความสัมพันธ์โดยใช้สมการถดถอย เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ในหลักธรรมและการรู้เท่าทันสื่อ ได้แบ่งการทดสอบเป็นสี่แบบจำลองย่อยตามตัวแปรควบคุมที่กำหนด นำเสนอเป็นลำดับดังต่อไปนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางประชากรศาสตร์กับกระบวนการทางปัญญา

การวิเคราะห์ในส่วนนี้เป็นการทดสอบความสัมพันธ์ในทางประชากรศาสตร์ กับความรู้ทางธรรมที่ได้กำหนดเป็นสมมติฐานไว้ โดยสมมติฐานที่กำหนดไว้คือ ระดับความรู้ในทางโลกมีผลต่อการรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการรับสื่ออย่างไร ผลการศึกษาในการทดสอบนี้ได้ทดสอบโดยใช้ค่าสถิติไค-สแควร์ (Chi-square) ซึ่งได้ผลดังตาราง ๔.๓๒

ตารางที่ ๔.๓๒ ระดับการศึกษาทางโลก และ ความรู้หลักธรรม

ระดับการศึกษา+	มหาปเทศ ๔ (Chi-square = ๒๓.๒๗, p-value = ๐.๐๐๙๘)							กาลามสูตร (Chi-square = ๔๒.๙๒, p-value = ๐.๐๐๐๑)						
	๐	๑	๒	๓	๔	๕	Total	๐	๑	๒	๓	๔	๕	Total
Frequency														
Percent														
Row Pct														
Col Pct														
ปริญญาตรีหรือสูงกว่า	๕	๕	๓	๑๒	๒๗	๑๒	๖๔	๓	๒	๑	๖	๒๙	๒๓	๖๔
	๒.๑๓	๒.๑๓	๑.๒๘	๕.๑๑	๑๑.๔๙	๕.๑๑	๒๗.๒๓	๑.๒๘	๐.๘๕	๐.๔๓	๒.๕๕	๑๒.๓๔	๙.๗๙	๒๗.๒๓
	๗.๘๑	๗.๘๑	๔.๖๙	๑๘.๗๕	๔๒.๑๙	๑๘.๗๕		๔.๖๙	๓.๑๓	๑.๕๖	๙.๓๘	๔๕.๓๑	๓๕.๙๔	
	๒๙.๔๑	๑๗.๒๔	๘.๓๓	๒๖.๐๙	๓๖.๙๙	๓๕.๒๙		๒๐	๘.๓๓	๓.๓๓	๒๐.๖๙	๔๕.๓๑	๓๑.๕๑	
มัธยมศึกษาตอนปลาย / ปวช.	๓	๖	๑๑	๑๔	๒๖	๑๒	๗๒	๓	๔	๙	๘	๑๘	๓๐	๗๒
	๑.๒๘	๒.๕๕	๔.๖๘	๕.๙๖	๑๑.๐๖	๕.๑๑	๓๐.๖๔	๑.๒๘	๑.๗	๓.๘๓	๓.๔	๗.๖๖	๑๒.๗๗	๓๐.๖๔
	๔.๑๗	๘.๓๓	๑๕.๒๘	๑๙.๔๔	๓๖.๑๑	๑๖.๖๗		๔.๑๗	๕.๕๖	๑๒.๕	๑๑.๑๑	๒๕	๔๑.๖๗	
	๑๗.๖๕	๒๐.๖๙	๓๐.๕๖	๓๐.๔๓	๓๕.๖๒	๓๕.๒๙		๒๐	๑๖.๖๗	๓๐	๒๗.๕๙	๒๘.๑๓	๔๑.๑	
มัธยมศึกษาตอนต้นหรือต่ำกว่า	๙	๑๘	๒๒	๒๐	๒๐	๑๐	๙๙	๙	๑๘	๒๐	๑๕	๑๗	๒๐	๙๙
	๓.๘๓	๗.๖๖	๙.๓๖	๘.๕๑	๘.๕๑	๔.๒๖	๔๒.๑๓	๓.๘๓	๗.๖๖	๘.๕๑	๖.๓๘	๗.๒๓	๘.๕๑	๔๒.๑๓
	๙.๐๙	๑๘.๑๘	๒๒.๒๒	๒๐.๒	๒๐.๒	๑๐.๑		๙.๐๙	๑๘.๑๘	๒๐.๒	๑๕.๑๕	๑๗.๑๗	๒๐.๒	
	๕๒.๙๔	๖๒.๐๗	๖๑.๑๑	๔๓.๔๘	๒๗.๔	๒๙.๔๑		๖๐	๗๕	๖๖.๖๗	๕๑.๗๒	๒๖.๕๖	๒๗.๔	
Total	๑๗	๒๙	๓๖	๔๖	๗๓	๓๔	๒๓๕	๑๕	๒๔	๓๐	๒๙	๖๔	๗๓	๒๓๕
	๗.๒๓	๑๒.๓๔	๑๕.๓๒	๑๙.๕๗	๓๑.๐๖	๑๔.๔๗	๑๐๐	๖.๓๘	๑๐.๒๑	๑๒.๗๗	๑๒.๓๔	๒๗.๒๓	๓๑.๐๖	๑๐๐

ตารางที่ ๔.๓๒ ค่าทางสถิติการศึกษาทางโลก และ หลักธรรม (ต่อ)

ระดับการศึกษา	ภททียสูตร (Chi-square = ๒๘.๒๙, p-value = ๐.๐๐๑๖)							โยนิโสมนสิการ (Chi-square = ๓๖.๒๘, p-value = ๐.๐๐๐๑)						
	๐	๑	๒	๓	๔	๕	Total	๐	๑	๒	๓	๔	๕	Total
Frequency														
Percent														
Row Pct														
Col Pct														
ปริญญาตรีหรือสูงกว่า	๗	๔	๑	๑๓	๒๘	๑๑	๖๔	๓	๑	๑	๓	๓๓	๒๓	๖๔
	๒.๙๘	๑.๗	๐.๔๓	๕.๕๓	๑๑.๙๑	๔.๖๘	๒๗.๒๓	๑.๒๘	๐.๔๓	๐.๔๓	๑.๒๘	๑๔.๐๔	๙.๗๙	๒๗.๒๓
	๑๐.๙๔	๖.๒๕	๑.๕๖	๒๐.๓๑	๔๓.๗๕	๑๗.๑๙		๔.๖๙	๑.๕๖	๑.๕๖	๔.๖๙	๕๑.๕๖	๓๕.๙๔	
	๓๑.๘๒	๑๕.๓๘	๒.๗	๒๖.๕๓	๔๑.๑๘	๓๓.๓๓		๑๘.๗๕	๘.๓๓	๔.๗๖	๑๑.๑๑	๔๔.๕๙	๒๗.๐๖	
มัธยมศึกษาตอนปลาย / ปวช.	๕	๗	๑๑	๑๕	๒๒	๑๒	๗๒	๔	๒	๕	๗	๒๑	๓๓	๗๒
	๒.๑๓	๒.๙๘	๔.๖๘	๖.๓๘	๙.๓๖	๕.๑๑	๓๐.๖๔	๑.๗	๐.๘๕	๒.๑๓	๒.๙๘	๘.๙๔	๑๔.๐๔	๓๐.๖๔
	๖.๙๔	๙.๗๒	๑๕.๒๘	๒๐.๘๓	๓๐.๕๖	๑๖.๖๗		๕.๕๖	๒.๗๘	๖.๙๔	๙.๗๒	๒๙.๑๗	๔๕.๘๓	
	๒๒.๗๓	๒๖.๙๒	๒๙.๗๓	๓๐.๖๑	๓๒.๓๕	๓๖.๓๖		๒๕	๑๖.๖๗	๒๓.๘๑	๒๕.๙๓	๒๘.๓๘	๓๘.๘๒	
มัธยมศึกษาตอนต้นหรือต่ำกว่า	๑๐	๑๕	๒๕	๒๑	๑๘	๑๐	๙๙	๙	๙	๑๕	๑๗	๒๐	๒๙	๙๙
	๔.๒๖	๖.๓๘	๑๐.๖๔	๘.๙๔	๗.๖๖	๔.๒๖	๔๒.๑๓	๓.๘๓	๓.๘๓	๖.๓๘	๗.๒๓	๘.๕๑	๑๒.๓๔	๔๒.๑๓
	๑๐.๑	๑๕.๑๕	๒๕.๒๕	๒๑.๒๑	๑๘.๑๘	๑๐.๑		๙.๐๙	๙.๐๙	๑๕.๑๕	๑๗.๑๗	๒๐.๒	๒๙.๒๙	
	๔๕.๔๕	๕๗.๖๙	๖๗.๕๗	๔๒.๘๖	๒๖.๔๗	๓๐.๓		๕๖.๒๕	๗๕	๗๑.๔๓	๖๒.๙๖	๒๗.๐๓	๓๔.๑๒	
Total	๒๒	๒๖	๓๗	๔๙	๖๘	๓๓	๒๓๕	๑๖	๑๒	๒๑	๒๗	๗๔	๘๕	๒๓๕
	๙.๓๖	๑๑.๐๖	๑๕.๗๔	๒๐.๘๕	๒๘.๙๔	๑๔.๐๔	๑๐๐	๖.๘๑	๕.๑๑	๘.๙๔	๑๑.๔๙	๓๑.๔๙	๓๖.๑๗	๑๐๐

การทดสอบระหว่างความรู้ในทางโลกกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนานั้น พบว่า ความรู้ในทางโลกสัมพันธ์กับความรู้ที่มีต่อการเลือกใช้หลักธรรมประกอบการรับข่าวสารในทุกข้อ โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวมีนัยสำคัญทางสถิติที่วัดโดยค่า ไคสแควร์ (Chi-square) และพบว่าผู้ตอบที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีมีแนวโน้มที่จะตอบได้ว่าทุกหลักธรรมมีส่วนเกี่ยวข้องกับการพิจารณาใช้เพื่อรับสื่อ เช่น ผู้ตอบระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า มีแนวโน้มที่จะตอบในระดับคะแนน ๔ หรือ ๕ ส่วนผู้ตอบในระดับการศึกษาอื่นจะมีแนวโน้มที่จะตอบในค่ากลาง ๆ เช่น ในระดับ ๒ หรือ ๓

การทดสอบระหว่างความรู้ในทางโลกกับความรู้ในหลักธรรมมหาปเทศ ๔ พบว่าผู้ตอบส่วนใหญ่ที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรีหรือสูงกว่าเห็นว่ามหาปเทศ ๔ เป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาประกอบในการรับสื่อเกี่ยวในหลักธรรมด้านกาลามสูตร ภัททियสูตร และโยนิโสมนสิการ ก็เช่นเดียวกัน ที่ผู้ที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่านั้นเห็นว่าหลักธรรมทั้งสามเกี่ยวข้อง

ตารางที่ ๔.๓๓ ค่าสถิติระดับความรู้อาจารย์ทางธรรมกับความรู้ทางพระพุทธศาสนา: เปรียบเทียบ

ระดับ การศึกษา+	มหาปเทศ ๔ (Chi-square = ๖.๘๐๕๐, p-value = ๐.๙๖๒๘)							กาลามสูตร (Chi-square = ๑๓.๐๒๐๑, p-value = ๐.๖๐๐๗)						
	๐	๑	๒	๓	๔	๕	Total	๐	๑	๒	๓	๔	๕	Total
Frequency														
Percent														
Row Pct														
Col Pct														
เปรียบเทียบ ๑-๓	๙	๙	๙	๑๓	๒๒	๑๒	๗๔	๗	๕	๑๐	๖	๑๗	๒๙	๗๔
	๓.๘๓	๓.๘๓	๓.๘๓	๕.๕๓	๙.๓๖	๕.๑๑	๓๑.๔๙	๒.๙๘	๒.๑๓	๔.๒๖	๒.๕๕	๗.๒๓	๑๒.๓๔	๓๑.๔๙
	๑๒.๑๖	๑๒.๑๖	๑๒.๑๖	๑๗.๕๗	๒๙.๗๓	๑๖.๒๒		๙.๔๖	๖.๗๖	๑๓.๕๑	๘.๑๑	๒๒.๙๗	๓๙.๑๙	
	๔๐.๙๑	๓๔.๖๒	๒๔.๓๒	๒๖.๕๓	๓๒.๓๕	๓๖.๓๖		๔๓.๗๕	๔๑.๖๗	๔๗.๖๒	๒๒.๒๒	๒๒.๙๗	๓๔.๑๒	
เปรียบเทียบ ๔-๖	๓	๔	๕	๖	๗	๕	๓๐	๑	๑	๒	๓	๑๑	๑๒	๓๐
	๑.๒๘	๑.๗	๒.๑๓	๒.๕๕	๒.๙๘	๒.๑๓	๑๒.๗๗	๐.๔๓	๐.๔๓	๐.๘๕	๑.๒๘	๔.๖๘	๕.๑๑	๑๒.๗๗
	๑๐	๑๓.๓๓	๑๖.๖๗	๒๐	๒๓.๓๓	๑๖.๖๗		๓.๓๓	๓.๓๓	๖.๖๗	๑๐	๓๖.๖๗	๔๐	
	๑๓.๖๔	๑๕.๓๘	๑๓.๕๑	๑๒.๒๔	๑๐.๒๙	๑๕.๑๕		๖.๒๕	๘.๓๓	๙.๕๒	๑๑.๑๑	๑๔.๘๖	๑๔.๑๒	
เปรียบเทียบ ๗-๙	๑	๑	๑	๓	๑	๒	๙	๐	๑	๐	๐	๔	๔	๙
	๐.๔๓	๐.๔๓	๐.๔๓	๑.๒๘	๐.๔๓	๐.๘๕	๓.๘๓	๐	๐.๔๓	๐	๐	๑.๗	๑.๗	๓.๘๓
	๑๑.๑๑	๑๑.๑๑	๑๑.๑๑	๓๓.๓๓	๑๑.๑๑	๒๒.๒๒		๐	๑๑.๑๑	๐	๐	๔๔.๔๔	๔๔.๔๔	
	๔.๕๕	๓.๘๕	๒.๗	๖.๑๒	๑.๔๗	๖.๐๖		๐	๘.๓๓	๐	๐	๕.๔๑	๔.๗๑	
ไม่ได้สอบ	๙	๑๒	๒๒	๒๗	๓๘	๑๔	๑๒๒	๘	๕	๙	๑๘	๔๒	๔๐	๑๒๒

เปรียบเทียบ	๓.๘๓	๕.๑๑	๙.๓๖	๑๑.๔๙	๑๖.๑๗	๕.๙๖	๕๑.๙๑	๓.๔	๒.๑๓	๓.๘๓	๗.๖๖	๑๗.๘๗	๑๗.๐๒	๕๑.๙๑
	๗.๓๘	๙.๘๔	๑๘.๐๓	๒๒.๑๓	๓๑.๑๕	๑๑.๔๘		๖.๕๖	๔.๑	๗.๓๘	๑๔.๗๕	๓๔.๔๓	๓๒.๗๙	
	๔๐.๙๑	๔๖.๑๕	๕๙.๔๖	๕๕.๑	๕๕.๘๘	๔๒.๔๒		๕๐	๔๑.๖๗	๔๒.๘๖	๖๖.๖๗	๕๖.๗๖	๔๗.๐๖	
Total	๒๒	๒๖	๓๗	๔๙	๖๘	๓๓	๒๓๕	๑๖	๑๒	๒๑	๒๗	๗๔	๘๕	๒๓๕
	๙.๓๖	๑๑.๐๖	๑๕.๗๔	๒๐.๘๕	๒๘.๙๔	๑๔.๐๔	๑๐๐	๖.๘๑	๕.๑๑	๘.๙๔	๑๑.๔๙	๓๑.๔๙	๓๖.๑๗	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๓๓ พบว่าระดับความรู้ในการศึกษาทางธรรมที่ได้แบ่งเป็นกลุ่มไว้ ๔ กลุ่มคือ กลุ่มที่สอบเปรียบเทียบ ๑-๓ กลุ่มที่สอบเปรียบเทียบระดับ ๔-๖ กลุ่มที่สอบเปรียบเทียบ ๗-๙ และกลุ่มที่ไม่ได้สอบเปรียบเทียบนั้น ไม่มีความสัมพันธ์ทางสถิติอย่างมีนัยสำคัญต่อความรู้ในด้านหลักธรรมที่ใช้ประกอบในการพิจารณาข่าวสารเพื่อรับสื่อ ทั้งนี้จะเป็นไปได้ว่าความรู้ในทางธรรมนั้นสามารถนำไปใช้เพื่อพิจารณารับข่าวสารได้แล้ว ไม่ว่าจะป็นระดับใด

๔.๒.๕ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการทางปัญญาและการรู้เท่าทันสื่อ

การทดสอบโดยใช้สมการถดถอยเพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ในหลักธรรมและการรู้เท่าทันสื่อได้แบ่งการทดสอบเป็นสี่แบบจำลองย่อยตามตัวแปรควบคุมที่ใช้

แบบจำลองที่ ๑

$$\text{การรู้เท่าทันสื่อ}_i = \alpha_0 + \alpha_1 \text{กระบวนการทางปัญญา}_i + \alpha_2 \text{อายุ}_i + \alpha_3 \text{อายุพรรษา}_i + \alpha_4 \text{ตัวแปรหุ่นสถานะภาพ}_i + \varepsilon_i$$

แบบจำลองที่ ๒

$$\text{การรู้เท่าทันสื่อ}_i = \alpha_0 + \alpha_1 \text{กระบวนการทางปัญญา}_i + \alpha_2 \text{อายุ}_i + \alpha_3 \text{อายุพรรษา}_i + \alpha_4 \text{ตัวแปรหุ่นสถานะภาพ}_i + \alpha_5 \text{ตัวแปรหุ่นระดับการศึกษา}_i$$

แบบจำลองที่ ๓

$$\begin{aligned} \text{การรู้เท่าทันสื่อ}_i = & \alpha_0 + \alpha_1 \text{กระบวนการทางปัญญา}_i + \alpha_2 \text{อายุ}_i + \alpha_3 \text{อายุพรรษา}_i \\ & + \alpha_4 \text{ตัวแปรหุ่นสถานะภาพ}_i + \alpha_5 \text{ตัวแปรหุ่นระดับการศึกษา}_i \\ & + \alpha_6 \text{โซเชียลมีเดีย}_i + \alpha_7 \text{ข่าว}_i + \alpha_8 \text{สารคดีหรือความรู้}_i \\ & + \alpha_9 \text{รายการบันเทิง}_i + \alpha_{10} \text{โฆษณา}_i \\ & + \alpha_{11} \text{ตัวแปรหุ่นช.ม. การใช้อินเทอร์เน็ต} + \alpha_{12} \text{ตัวแปรหุ่นช.ม. การชมทีวี}_i \\ & + \varepsilon_i \end{aligned}$$

แบบจำลองที่ ๔

$$\begin{aligned} \text{การรู้เท่าทันสื่อ}_i = & \alpha_0 + \alpha_1 \text{กระบวนการทางปัญญา}_i + \alpha_2 \text{อายุ}_i + \alpha_3 \text{อายุพรรษา}_i \\ & + \alpha_4 \text{ตัวแปรหุ่นสถานะภาพ}_i + \alpha_5 \text{ตัวแปรหุ่นระดับการศึกษา}_i \\ & + \alpha_{11} \text{ตัวแปรหุ่นช.ม. การใช้อินเทอร์เน็ต} + \alpha_{12} \text{ตัวแปรหุ่นช.ม. การชมทีวี}_i \\ & + \varepsilon_i \end{aligned}$$

คำอธิบายตัวแปรตาม

การรู้เท่าทันสื่อ_i เป็นข้อมูลที่บ่งบอกถึงการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์รูปที่ *i*

คำอธิบายตัวแปรอิสระ

กระบวนการทางปัญญา_i เป็นข้อมูลที่สะท้อนถึงกระบวนการทางปัญญาของพระสงฆ์

คำอธิบายตัวแปรควบคุม

อายุ_i หมายถึงอายุของพระรูปที่ *i*

อายุพรรษา_i หมายถึงอายุพรรษาของพระรูปที่ *i*

ตัวแปรหุ่นสถานะภาพ_i หมายถึงตัวแปรที่เท่ากับ ๑ เมื่อผู้ตอบเป็นพระ และเท่ากับ ๐ เมื่อผู้ตอบเป็นสามเณรที่ *i*

ตัวแปรหุ่นระดับการศึกษา_i หมายถึงตัวแปรที่เท่ากับ ๑ เมื่อผู้ตอบมีการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป และเท่ากับ ๐ เมื่อผู้ตอบมีการศึกษาต่ำกว่าระดับปริญญาตรีของพระรูปที่ *i*

โซเชียลมีเดีย_i หมายถึงระดับความสนใจการรับสื่อผ่านช่องทางโซเชียลมีเดียของพระรูปที่ *i*

ข่าว_i หมายถึงความสนใจการรับข้อมูลข่าวสารจากรายการประเภทข่าวของพระรูปที่ *i*

สารคดีหรือความรู้_i หมายถึงความสนใจการรับข้อมูลจากรายการประเภทสารคดีของพระรูปที่ *i*

รายการบันเทิง_i หมายถึงความสนใจการรับข้อมูลข่าวสารจากรายการประเภทบันเทิงของพระรูปที่ *i*

โฆษณา_i หมายถึงความสนใจการรับข้อมูลข่าวสารจากรายการประเภทบันเทิงของพระรูปที่ *i*

ตัวแปรหุ่นชั่วโมงการใช้อินเทอร์เน็ต_i หมายถึงตัวแปรที่เท่ากับ ๑ เมื่อผู้ตอบใช้คอมพิวเตอร์หรืออินเทอร์เน็ตตั้งแต่ ๓ ชั่วโมง ขึ้นไป และเท่ากับ ๐ เมื่อผู้ตอบใช้ต่ำกว่า ๓ ชั่วโมง

ตัวแปรหุ่นชั่วโมงการชมทีวี_i หมายถึงตัวแปรที่เท่ากับ ๑ เมื่อผู้ตอบชมทีวีตั้งแต่ ๕ ชั่วโมง ขึ้นไป และเท่ากับ ๐ เมื่อผู้ตอบใช้ต่ำกว่า ๕ ชั่วโมง

$\alpha_0 \dots \alpha_{12}$ หมายถึงค่าคงที่ ที่จะได้จากการทดสอบสมการถดถอยแบบพหุคูณ

ϵ_i หมายถึงค่าความผิดพลาดเชิงสุ่มที่ได้รับจากการทดสอบสมการถดถอย

ตารางที่ ๔.๓๔ สมการถดถอยพหุคูณระหว่างการใช้สื่อและความรู้หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา

ตัวแปร	แบบจำลองที่			
	๑	๒	๓	๔
จุดตัด	๓.๑๘๕ ^{***} (๑๖.๘๑)	๓.๒๑๒ ^{***} (๑๗.๐๑)	๓.๑๙๗ ^{***} (๑๐.๘๔)	๓.๐๗๒ ^{***} (๑๕.๘)
กระบวนการทางปัญญา	๐.๐๖๐ ^{***} (๔.๑๙)	๐.๐๕๗ ^{***} (๓.๘๗)	๐.๐๕๒ ^{***} (๓.๓๗)	๐.๐๕๓ ^{***} (๓.๖๙)
อายุ	-๐.๐๐๕ (-๐.๖๘)	-๐.๐๐๕ (-๐.๕๙)	-๐.๐๐๖ (-๐.๗๓)	-๐.๐๐๒ (-๐.๒๖)
อายุพรรษา	๐.๐๐๖ (๐.๔๔)	-๐.๐๐๑ (-๐.๐๙)	-๐.๐๐๓ (-๐.๒๓)	-๐.๐๐๒ (-๐.๑๘)
ตัวแปรหุ่นสถานะภาพ	๐.๑๔๒ (๐.๙๕)	๐.๐๗๑ (๐.๔๖)	๐.๐๖๙ (๐.๔๔)	๐.๐๗๗ (๐.๕๑)
ตัวแปรหุ่นระดับการศึกษา		๐.๑๙๙ [*] (๑.๙๖)	๐.๒๒๙ [*] (๑.๘๔)	๐.๒๐๖ [*] (๑.๗๘)

ตัวแปร	แบบจำลองที่			
	1	2	3	4
โซเซียลมีเดีย			-0.024 (-0.34)	
ข่าว			0.107 (1.55)	
สารคดี/ความรู้			-0.011 (-0.18)	
รายการบันเทิง			-0.072 (-1.26)	
โฆษณา			0.011 (0.18)	
ตัวแปรหุ่น ข.ม. การใช้อินเทอร์เน็ต				0.245** (2.32)
ตัวแปรหุ่น ข.ม. การชมโทรทัศน์				0.344 (0.60)
F-Stat	4.74***	4.42***	2.60***	4.12***
Adj-R ^๒	0.126	0.112	0.172	0.134

หมายเหตุ : *** คือ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.0๑, ** คือ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.๐๕ และ * คือ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.๑

ตารางที่ ๔.๓๔ เห็นได้ชัดเจนว่า ไม่ว่าจะใช้แบบจำลองใดในการทดสอบจะพบว่าความรู้ในหลักธรรมทางพุทธศาสนานั้น มีความสัมพันธ์กับการรู้เท่าทันสื่อในทิศทางเดียวกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยพบว่าความสัมพันธ์ดังกล่าวมีค่านัยสัมพันธ์ทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ ๑% (0.๐๑) ในทุกแบบจำลอง ผลจากตารางแสดงประสิทธิภาพของการวิเคราะห์ด้วยค่า R^๒ ซึ่งพบว่าค่าสัมประสิทธิ์สมการถดถอยอยู่ที่ ร้อยละ ๑๑.๒ ถึง ๑๗.๒ และแสดงให้เห็นว่ามีประเด็นอื่นที่นอกเหนือจากการทดสอบครั้งนี้ ที่มีผลต่อความรู้เท่าทันสื่อ และพบว่าทุกแบบจำลองมีนัยสำคัญทางสถิติของตัวแปรที่ใช้ซึ่งค่า F ให้ค่าที่มีนัยสำคัญ ร้อยละ ๑

ในแบบจำลองที่ ๑ พบว่าทั้งอายุและอายุพรรษานั้น ไม่ได้มีความสัมพันธ์กับการรู้เท่าทันสื่อ และสถานะภาพความเป็นพระหรือสามเณร ไม่ได้มีความสัมพันธ์กับการรู้เท่าทันสื่อ แบบจำลองที่ ๒ ได้เพิ่มตัวแปรหุ่นที่เท่ากับ ๑ เมื่อผู้ตอบมีการศึกษาตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไป และเท่ากับ ๐ เมื่อผู้ตอบมีการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี ผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่าระดับการศึกษาไม่ได้มีความสัมพันธ์กับการรู้เท่าทันสื่อ

แบบจำลองที่ ๓ ได้เพิ่มตัวแปรความสนใจการรับรู้ข่าวสารจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ได้แก่ จากโซเซียลมีเดีย รายการข่าว รายการสารคดีความรู้ รายการบันเทิง และรายการโฆษณา ผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่า การรู้เท่าทันสื่อไม่ได้สัมพันธ์กับความสนใจในการรับข้อมูลข่าวสารที่ต่างกันแต่ละประเภท และแบบจำลองที่เป็นการวิเคราะห์สมการถดถอยเพื่อควบคุมความเข้มข้นของการบริโภคข่าวสารจากคอมพิวเตอร์และจากโทรทัศน์ ผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่า ความถี่ของการรับ

ข้อมูลข่าวสารผ่านทางอินเทอร์เน็ต มีผลทางบวกต่อการรู้เท่าทันสื่อ แต่ความถี่ของการชมโทรทัศน์นั้น ไม่ได้มีผลใด ๆ ต่อการรู้เท่าทันสื่อ

๔.๓ สรุปผลการทดสอบสมมติฐาน

จากสมมติฐานที่ได้กำหนดไว้ในบทที่ ๓ รวบรวมได้ดังนี้

H1 A: การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทยมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับระดับของกระบวนการทางปัญญาของพระภิกษุ

H2 A: กระบวนการรู้เท่าทันสื่อมีความสัมพันธ์กับประชากรศาสตร์ของพระสงฆ์

การทดสอบสมมติฐานในการศึกษาครั้งนี้ ได้ดำเนินการทดสอบโดยใช้เครื่องมือทางสถิติ คือการทดสอบสมการถดถอยดังที่ได้กล่าวไว้ในตอนที่ผ่านมา ผลการทดสอบสมมติฐานสามารถสรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๓๔ สรุปผลการทดสอบสมมติฐาน

สมมติฐาน	ผลการทดสอบ	นัยสำคัญทางสถิติ
H1 A	การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทยมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับระดับของกระบวนการทางปัญญาของพระภิกษุอย่างมีนัยสำคัญ (ตารางที่ ๔.๓๔)	1% Significant
H2 A	กระบวนการรู้เท่าทันสื่อไม่มีความสัมพันธ์กับอายุของพระสงฆ์และสามเณร	5% Significant
	กระบวนการรู้เท่าทันสื่อไม่มีความสัมพันธ์กับอายุพรรษาของพระสงฆ์และสามเณร	5% Significant
	กระบวนการรู้เท่าทันสื่อไม่มีความสัมพันธ์กับสถานะของพระสงฆ์และสามเณร	5% Significant
	กระบวนการรู้เท่าทันสื่อมีความสัมพันธ์กับการศึกษาพระสงฆ์และสามเณร	10% Significant
	กระบวนการรู้เท่าทันสื่อไม่มีความสัมพันธ์กับประเภทของข่าวที่พระสงฆ์และสามเณร	5% Significant
	กระบวนการรู้เท่าทันสื่อมีความสัมพันธ์กับระดับการใช้อินเทอร์เน็ตพระสงฆ์และสามเณร	5% Significant

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์นี้ แสดงให้เห็นชัดเจนว่า ความรู้หลักธรรมในทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการเชื่อในข้อมูลข่าวสารหรือความรู้ในหลักกาลามสูตรนั้น สามารถช่วยทำให้พระภิกษุหรือสามเณรสามารถรู้เท่าทันสื่อได้ ทั้งนี้ได้ควบคุมความแตกต่างของอายุ อายุพรรษาระดับการศึกษา รวมทั้งควบคุมความสนใจการบริโภคข่าวสารและความถี่ของการบริโภคข่าวสารไว้แล้ว

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาในสามประเด็นคือศึกษาในประเด็นความรู้เท่าทันสื่อของพระภิกษุ และสามเณร ศึกษาหลักธรรมว่าด้วยการใช้ดุลยพินิจก่อนที่จะปลงใจเชื่อ และทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการทางปัญญาในทางพระพุทธศาสนากับการรู้เท่าทันสื่อ การวิจัยใช้วิธีการแบบผสมผสาน (Mixed Method) ซึ่งประกอบด้วยวิธีการเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ การศึกษาในเชิงคุณภาพทำให้ได้แนวคิดสำคัญของกระบวนการทางปัญญาและการรู้เท่าทันสื่อของพระภิกษุและสามเณร ผลการศึกษาเชิงปริมาณเป็นผลจากการวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่างจากประชากรที่เป็นพระภิกษุและสามเณรในจังหวัดเชียงใหม่ การศึกษาครั้งนี้ถึงแม้จะใช้กลุ่มประชากรจากพระภิกษุและสามเณรในจังหวัดเชียงใหม่ แต่จากข้อเท็จจริงที่พบว่าพระภิกษุสามารถจาริกไปตามวัดในที่ต่าง ๆ ได้โดยคงสถานภาพเดิมแห่งสมณสาธูป ดังนั้นพระภิกษุสามเณรที่ตอบแบบสอบถามจึงอาจเป็นพระภิกษุหรือสามเณรที่จาริกจากวัดในจังหวัดอื่น กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นพระภิกษุสงฆ์ หรือสามเณรที่มีอายุตั้งแต่ ๑๕ ปีขึ้นไป โดยจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมดคือ ๒๓๕ รูป บทสรุปของผลการวิจัยออกเป็น ๓ ตอน ในแนวทางเดียวกันกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

ตอนที่ ๕.๑ ลักษณะของข้อมูล สถิติเชิงพรรณนาทางประชากรศาสตร์

ตอนที่ ๕.๒ ผลการศึกษาตามกรอบวัตถุประสงค์

๑) ประเด็นวัตถุประสงค์เรื่อง ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันของการเปิดรับสื่อ และการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ การศึกษาในประเด็นวัตถุประสงค์นี้ ผู้วิจัยได้ประเมิน และแสดงผลการศึกษาเป็นหัวข้อสำคัญคือ การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของพระภิกษุและสามเณร การเปิดรับสื่อของพระภิกษุ สามเณร ความรู้ในหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการรับสื่อ การรู้เท่าทันสื่อของพระภิกษุ สามเณร

๒) ประเด็นวัตถุประสงค์เรื่อง หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่สัมพันธ์กับการเปิดรับสื่อ และกระบวนการทางปัญญาเพื่อการรู้เท่าทันสื่อ

๓) ประเด็นวัตถุประสงค์ ผลการวิเคราะห์กระบวนการทางปัญญาในทางพระพุทธศาสนาเพื่อการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทยโดยการทดสอบความสัมพันธ์ของการใช้หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนากับการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์และสามเณร การศึกษาในประเด็นวัตถุประสงค์นี้ผู้วิจัยได้ประเมิน และแสดงผลการศึกษาเป็นหัวข้อสำคัญคือ การศึกษาความสัมพันธ์

ระหว่างลักษณะทางประชากรศาสตร์ กับกระบวนการทางปัญญา และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์
ระหว่างกระบวนการทางปัญญาและการรู้เท่าทันสื่อ

ตอนที่ ๕.๓ สรุปผลการทดสอบสมมติฐาน

ตอนที่ ๕.๑ ข้อมูลสถิติเชิงพรรณนา

ผู้ตอบแบบสอบถามมีอายุโดยเฉลี่ย ๒๔.๐๒ ปี และมีอายุพรรษาโดยเฉลี่ย ๖.๒๐ ปี
ข้อมูลผู้ตอบทั้ง ๒๓๕ รูปนั้นเป็นพระภิกษุ ๑๑๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๘๑ และเป็นสามเณร ๑๒๕
รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๑๙ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ ผู้ตอบแบบสอบถาม
ส่วนใหญ่อยู่ในมหานิกาย คิดเป็นจำนวน ๒๒๔ รูป หรือร้อยละ ๙๖.๕๕ และมีจำนวน ๘ รูปที่อยู่ใน
ธรรมยุติกนิกาย หรือคิดเป็นร้อยละ ๓.๔๕ ข้อมูลจากผู้ตอบที่แจกแจงความถี่ตามประเภทของวัดที่
สังกัดพบว่า ผู้ตอบส่วนใหญ่อยู่ในวัดประเภทวัตรราษฎร์ คิดเป็นร้อยละ ๗๐.๒๗ การศึกษาของผู้ตอบ
อยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. มีสัดส่วนมากที่สุด คือมี ๗๒ ราย จาก ๒๓๔ ราย คิดเป็น
ร้อยละ ๓๐.๗๗ สำหรับการจำแนกตามการศึกษาในทางธรรม พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีการศึกษาอยู่ใน
ระดับนักธรรมเอกมากที่สุดเป็นจำนวน ๑๕๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๗.๐๙ จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด
เมื่อจำแนกตามระดับการเรียนเปรียญธรรม พบว่ามีผู้ไม่ได้สอบเปรียญธรรมมากที่สุด (รวมกับผู้ที่ไม่ได้
ตอบ) เป็นจำนวน ๑๒๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๙๑ และมีผู้เรียนเปรียญธรรม ตั้งแต่ ๑ ประโยค ถึง
๙ ประโยค เท่ากับ ๑๑๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๐๙ ส่วนเรื่องการจำแนกตามการศึกษาทางธรรม
ในจำนวน ๒๓๕ รูป มีผู้ไม่ได้สอบอภิธรรมถึง ๒๐๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๗.๒๓ ข้อมูลที่จำแนกตาม
สมณศักดิ์จากทั้งหมด ๒๓๕ รูปพบว่าไม่ระบุสมณศักดิ์ ๒๒๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๙๔.๔๗ และ ๙ รูปมี
สมณศักดิ์เป็นพระมหา คิดเป็นร้อยละ ๓.๘๓ เมื่อจำแนกตามการมีตำแหน่งในคณะสงฆ์ ผลการวิจัย
แสดงให้เห็นว่ามีผู้ตอบแบบสอบถามไม่ได้เป็นพระสังฆาธิการจำนวน ๒๐๑ รูป หรือมากถึงร้อยละ
๘๕.๐๖ มีผู้ตอบ ๑๕ รูป ที่เป็นพระสังฆาธิการ คิดเป็นร้อยละ ๖.๔๔ ข้อมูลด้านสถิติเชิงพรรณนาของ
ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงเป็นแผนภูมิแท่งดังนี้

ตอนที่ ๕.๒ ผลการศึกษาตามกรอบวัตถุประสงค์: การเปิดรับสื่อและการรู้เท่าทันสื่อ
ของพระสงฆ์

สำหรับผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้อุปกรณ์เพื่อเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของพระภิกษุ
และสามเณร พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามที่มีสมาร์ทโฟนมีจำนวน ๘๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๐๔
ส่วนที่ไม่มีสมาร์ทโฟนจำนวน ๑๕๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๕.๙๖ การที่ผู้ตอบส่วนใหญ่ไม่มีสมาร์ทโฟน
เป็นไปได้ว่าผู้ตอบส่วนใหญ่เป็นสามเณร ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่คือร้อยละ ๖๔.๕๓ ถือครอง
โทรศัพท์มือถือแบบพื้นฐาน และส่วนใหญ่ไม่มีแท็บเล็ต ไม่มีคอมพิวเตอร์แบบพกพา และไม่มี
คอมพิวเตอร์แบบตั้งโต๊ะ

การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของพระภิกษุและสามเณร

ผลการวิเคราะห์ระดับของการเปิดรับสื่อของพระภิกษุและสามเณร พบว่า ส่วนใหญ่แล้ว ผู้ตอบถือครองอุปกรณ์สื่อสารประเภทโทรศัพท์พื้นฐานที่ไม่ได้มีแอปพลิเคชัน เมื่อวิเคราะห์ในแต่ละประเภทพบว่าอุปกรณ์สื่อสารประเภทโทรศัพท์มือถือแบบพกพา มีผู้ตอบร้อยละ ๖๕.๙๖ ที่ไม่ได้ถือครอง และมีผู้ตอบร้อยละ ๓๔.๐๔ ถือครองอุปกรณ์สื่อสารประเภทนี้อยู่ ผู้ตอบแบบสอบถามที่ถือครองโทรศัพท์พื้นฐานจำนวน ๑๕๑ รูป หรือร้อยละ ๖๔.๒๖ กลุ่มตัวอย่างที่ไม่มีโทรศัพท์พื้นฐานมีจำนวน ๘๔ รูปคิดเป็นร้อยละ ๓๕.๗๔ ในอุปกรณ์ประเภทแท็บเล็ตหรือไอแพด มีผู้ตอบแบบสอบถามถือครองจำนวน ๓๙ รูปคิดเป็นร้อยละ ๑๖.๖๐ อุปกรณ์สื่อสารที่มีผู้ถือครองมากเป็นอันดับที่สองคือ คอมพิวเตอร์แบบพกพาหรือโน้ตบุ๊ก ซึ่งมีผู้ถือครองจำนวน ๙๖ รูปคิดเป็นร้อยละ ๔๐.๘๕ สำหรับคอมพิวเตอร์แบบตั้งโต๊ะ มีผู้ถือครองจำนวน ๔๙ รูปคิดเป็นร้อยละ ๒๐.๘๕ เมื่อถามต่อไปว่าพระภิกษุหรือสามเณรสนใจรับข้อมูลข่าวสารแต่ละประเภทในระดับใด โดยแบ่งประเภทข่าวสารตามลักษณะของสื่อที่ใช้ เช่น โซเชียลมีเดีย ข่าว สารคดี รายการบันเทิง หรือโฆษณา พบว่าพระภิกษุหรือสามเณรที่ตอบแบบสอบถามสนใจรายการประเภทสารคดีหรือรายการความรู้สูงสุดในระดับมาก ลำดับที่สองที่พระภิกษุ สามเณรสนใจมากที่สุดคือรายการประเภทข่าว

การเปิดรับสื่อของพระภิกษุและสามเณร

การวิเคราะห์ต่อไปถึงระดับของการรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อแต่ละประเภท ได้แก่ สื่อจากคอมพิวเตอร์หรืออินเทอร์เน็ต โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร หรือสื่ออื่น ๆ พบว่าสื่อที่พระภิกษุหรือสามเณรติดตามข้อมูลข่าวสารโดยส่วนใหญ่จากคอมพิวเตอร์หรืออินเทอร์เน็ต สื่อที่พระภิกษุให้ความสนใจเป็นลำดับที่สองคือสื่อจากโทรทัศน์ โดยจะเห็นว่าผู้ตอบแบบสอบถามที่ติดตามข่าวสารจากโทรทัศน์ สื่อที่พระภิกษุสามเณรใช้เวลาในการบริโภคน้อยหรือแสดงว่าไม่สนใจมากที่สุดคือสื่อประเภทวิทยุ และนิตยสาร

ความรู้ในหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการรับสื่อ

การศึกษาในเชิงคุณภาพของการศึกษาคั้งนี้ทำให้ได้ทราบข้อมูลถึงหลักธรรมสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการรับสื่อและการรู้เท่าทันสื่อ ประเด็นการวิเคราะห์ต่อมาคือพระภิกษุ สามเณรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างนั้น มีความรู้ในหลักธรรมในทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการรับสื่ออย่างไร เมื่อมองในด้านภาพรวมของความรู้ในทางพุทธศาสนาของพระภิกษุ สามเณร โดยใช้คำถามที่เกี่ยวข้องจำนวน ๑๔ ข้อซึ่งมีข้อความที่เกี่ยวข้องกับหลักกาลามสูตร และ ข้อคำถามที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์หลักธรรมเพื่อการรู้เท่าทันสื่อ หลักธรรมที่ได้นำมาเพื่อการสำรวจศึกษา ความรู้หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการรับสื่อในที่นี้ ใช้หลักธรรมกาลามสูตร เนื่องจากการรับรู้และการรู้เท่าทันสื่อที่ใกล้เคียงกับหลักกาลามสูตรมากที่สุด

ผลการศึกษาพบว่าพระภิกษุ สามเณร มีความรู้ในหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการรับสื่อกับ การรู้เท่าทันสื่ออยู่ในชั้น ปานกลาง ซึ่งผลสรุปนี้ได้พิจารณาจากค่าเฉลี่ยและมัธยฐานที่อยู่ในระดับ ประมาณครึ่งหนึ่ง (๗ คะแนน) จากคะแนนเต็มทั้งหมด (๑๔ คะแนน)

เมื่อได้วิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อการรู้เท่าทันสื่อพบว่า คำถามที่มีผู้ตอบผิด เกินครึ่งคือความเข้าใจหลักธรรมที่ระบุว่าอย่าเชื่อด้วยการฟังตามกันมา หลักธรรมที่ระบุว่าอย่าเชื่อ ด้วยการเล่าลือ และหัวข้อธรรมที่ระบุว่าอย่าปลงใจเชื่อโดยอาการที่ปรากฏตามความรู้สึกลับ

ประเด็นที่มีผู้ตอบถูกน้อยที่สุดคือหัวข้อคำถามตามหลักกาลามสูตรว่าอย่าปลงใจเชื่อ เพราะเห็นว่ารูปลักษณ์ภายนอกดูดี น่าเชื่อถือ ส่วนข้อที่มีผู้ตอบถูกสูงที่สุดมีอยู่สองประเด็นคือ หัวข้อ คำถามว่าอย่าปลงใจเชื่อโดยการอนุমান และคำถามระบุว่าอย่าเชื่อเพราะนับถือว่า สมณะนี้เป็นครู ของเรา

การสอบถามความคิดเห็นที่คิดว่าหลักธรรมใดสอดคล้องและเหมาะสมแก่การใช้ ประกอบการพิจารณาข่าวสารข้อมูล โดยหัวข้อธรรมที่เหมาะสมมากที่สุดคือหัวข้อกาลามสูตร แต่ คำตอบที่ได้รับแสดงว่าผู้ตอบส่วนใหญ่เห็นว่าโยนิโสมนสิการเป็นหัวข้อที่เกี่ยวข้องโดยตรง คำตอบที่ ได้รับสอดคล้องกับการทดสอบระดับความเห็นต่อความสอดคล้องกับธรรมะที่เกี่ยวข้องกับการรับสื่อก

การทดสอบในประเด็นความเชื่อมโยงของหลักธรรมในทางพุทธศาสนาตามผู้ตอบเห็น ว่ามีความเกี่ยวข้องกับการรับข่าวสารในระดับใด พบว่ามีผู้ที่ไม่ได้ตอบในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกันคือร้อยละ ๓๔ และเห็นได้ชัดว่าผู้ตอบส่วนใหญ่เห็นว่าหลักธรรมที่เหมาะสมตรงตัวที่สุดในการใช้พิจารณา เพื่อรับสื่อคือ โยนิโสมนสิการ

การรู้เท่าทันสื่อของพระภิกษุและสามเณร

ภาพรวมของการรู้เท่าทันสื่อที่แสดงให้เห็นว่าผู้ตอบมีคะแนนระดับ มาก คือมีค่าเฉลี่ย ของคะแนนที่วัดในภาพรวมเท่ากับ ๓.๖๐ จากคะแนนเต็ม ๕.๐๐ เมื่อพิจารณาคะแนนตามประเด็นย่อยของความรู้เท่าทันสื่อ พบว่าในประเด็นที่พระภิกษุ สามเณรมีค่าเฉลี่ยความรู้เท่าทันสื่อในระดับ มากคือประเด็นความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักธรรมะ และประเด็นการสร้างและการสื่อสารเนื้อหา และ ประเด็นที่พระภิกษุ สามเณรมีค่าเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อในระดับปานกลางคือ ประเด็นการเข้าใจ ความหมาย ความสามารถวิเคราะห์และประเมินเนื้อหา และประเด็นการเข้าถึง และการเข้าใจ ลักษณะรูปแบบและที่มาของสื่อ โดยมีคะแนนเฉลี่ย ๓.๐๐ จากคะแนนเต็ม ๕.๐๐ จะเห็นได้ว่า ประเด็นที่พระภิกษุสงฆ์มีการรู้เท่าทันสื่อในระดับที่น้อยที่สุด คือประเด็นของการเข้าถึงและการเข้าใจ ลักษณะรูปแบบและที่มาของสื่อ

ผลการศึกษาตามกรอบวัตถุประสงค์: หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่สัมพันธ์การเปิดรับสื่อ และกระบวนการทางปัญญาเพื่อการรู้เท่าทันสื่อ

หลักธรรมที่เหมาะสมแก่การใช้สื่ออย่างรู้เท่าทันได้แก่หลักปัญญา โยนิโสมนสิการ กาลามสูตร และหลักสติ การใช้หลักธรรมได้แก่การปรับใช้หลักคุณธรรม ๔ ได้แก่เปิดรับข่าวสารด้วยสติจากแหล่งสารอันเป็นกุศล ได้แก่การคบหาคนดี ฟังคำแนะนำที่ดี คิดถูกวิธี และการปฏิบัติถูกต้องตามธรรมะ แล้วใช้กาลามสูตรเป็นเครื่องประกอบการพิจารณาเชื่อถือแหล่งสาร จากนั้นใช้หลักมหาปเทศ ๔ ในการตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาสาร โดยทั้งกระบวนการจำเป็นต้องอาศัยสติประกอบปัญญา

ผลการศึกษาตามกรอบวัตถุประสงค์: ผลการวิเคราะห์กระบวนการทางปัญญาในทางพระพุทธศาสนาเพื่อการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทยโดยการทดสอบความสัมพันธ์ของการใช้หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนากับการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์

ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางประชากรศาสตร์กับกระบวนการทางปัญญา

การวิเคราะห์ในส่วนนี้เป็นการทดสอบความสัมพันธ์ในทางประชากรศาสตร์กับความรู้ทางธรรมที่ได้กำหนดเป็นสมมติฐานไว้โดยสมมติฐานที่กำหนดไว้คือ ระดับความรู้ในทางโลกมีผลต่อการรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการรับสื่ออย่างไร ผลการศึกษาในการทดสอบนี้ได้ทดสอบโดยใช้ค่าสถิติไค-สแควร์ (Chi-square)

การทดสอบระหว่างความรู้ในทางโลกกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนานั้น พบว่าความรู้ในทางโลกสัมพันธ์กับความรู้ที่มีต่อการเลือกใช้หลักธรรมประกอบการรับข่าวสารในทุกข้อ โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวมีนัยสำคัญทางสถิติที่วัดโดยค่า ไคสแควร์ (Chi-square) และพบว่าผู้ตอบที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีมีแนวโน้มที่จะตอบได้ว่าทุกหลักธรรมมีส่วนเกี่ยวข้องกับการพิจารณาใช้เพื่อรับสื่อ เช่น ผู้ตอบระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่ามีแนวโน้มที่จะตอบในระดับคะแนน ๔ หรือ ๕ ส่วนผู้ตอบในระดับการศึกษาอื่นจะมีแนวโน้มที่จะตอบในค่ากลาง ๆ เช่น ในระดับ ๒ หรือ ๓

การทดสอบระหว่างความรู้ในทางโลกกับความรู้ในหลักธรรมมหาปเทศ ๔ พบว่าผู้ตอบส่วนใหญ่ที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรีหรือสูงกว่าเห็นว่ามหาปเทศ ๔ เป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาประกอบในการรับสื่อ เช่นเดียวกับกาลามสูตร ภัททิสสูตร และโยนิโสมนสิการ

พบว่าระดับความรู้ในการศึกษาทางธรรมที่ได้แบ่งเป็นกลุ่มไว้ ๔ กลุ่มคือ กลุ่มที่สอบเปรียญธรรม ๑-๓ กลุ่มที่สอบเปรียญธรรม ระดับ ๔-๖ กลุ่มที่สอบเปรียญธรรม ๗-๙ และกลุ่มที่ได้สอบเปรียญธรรมนั้น ไม่มีความสัมพันธ์ทางสถิติอย่างมีนัยสำคัญต่อความรู้ในด้านหลักธรรมที่ใช้ประกอบในการพิจารณาข่าวสารเพื่อรับสื่อ ทั้งนี้อาจจะเป็นไปได้ว่าความรู้ในทางธรรมนั้นสามารถนำไปใช้เพื่อพิจารณารับข่าวสารได้แล้ว ไม่ว่าจะในระดับใด

วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการทางปัญญาและการรู้เท่าทันสื่อ

การศึกษาในส่วนนี้ได้ทดสอบความสัมพันธ์ในเชิงปริมาณระหว่างกระบวนการทางปัญญา (ความรู้ในหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการรับและรู้เท่าทันสื่อ) กับ การรู้เท่าทันสื่อโดยใช้สมการถดถอย แยกเป็นสี่แบบจำลองย่อยตามที่แสดงไว้ในบทที่ ๓ และบทที่ ๔ ผลการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างความรู้หลักธรรมและการรู้เท่าทันสื่อชี้ได้ชัดเจนว่าไม่ว่าจะใช้แบบจำลองใดในการทดสอบ ความรู้ในหลักธรรมทางพุทธศาสนานั้นมีความสัมพันธ์กับการรู้เท่าทันสื่อในทิศทางเดียวกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยพบว่าความสัมพันธ์ดังกล่าวมีค่านัยสัมพันธ์ทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ ๑% (๐.๐๑) ในทุกแบบจำลอง ผลจากตารางแสดงประสิทธิภาพของการวิเคราะห์ด้วยค่า R^2 (R-Square) ซึ่งพบว่าค่าสัมประสิทธิ์สมการถดถอยอยู่ที่ ร้อยละ ๑๑.๒ ถึง ๑๗.๒ แสดงให้เห็นว่ามีประเด็นอื่นที่นอกเหนือจากการทดสอบครั้งนี้ที่มีผลต่อความรู้เท่าทันสื่อและทุกแบบจำลองมีนัยสำคัญทางสถิติของตัวแปรที่ใช้ซึ่งค่า F ให้ค่าที่มีนัยสำคัญ ร้อยละ ๑ แสดงให้เห็นว่าแบบจำลองมีความเหมาะสมในการทดสอบ

การทดสอบพบว่าทั้งอายุและอายุพรรษา ไม่ได้มีความสัมพันธ์กับการรู้เท่าทันสื่อ และสถานภาพความเป็นพระหรือสามเณรไม่ได้มีความสัมพันธ์กับการรู้เท่าทันสื่อ ผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่าระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับการรู้เท่าทันสื่อในระดับนัยสำคัญที่ ร้อยละ ๑๐

ผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่า ความถี่ของการรับข้อมูลข่าวสารผ่านทางอินเทอร์เน็ตมีผลทางบวกต่อการรู้เท่าทันสื่อ แต่ความถี่ของการชมโทรทัศน์นั้นไม่ได้มีผลใด ๆ ต่อการรู้เท่าทันสื่อ

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์นี้แสดงให้เห็นชัดเจนว่าความรู้หลักธรรมในทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการเชื่อในข้อมูลข่าวสาร หรือความรู้ในหลักกาลามสูตรนั้นสามารถช่วยทำให้พระภิกษุหรือสามเณรสามารถรู้เท่าทันสื่อได้ ทั้งนี้ได้ควบคุมความแตกต่างของอายุ อายุพรรษา ระดับการศึกษารวมทั้งควบคุมความสนใจการบริโภคข่าวสารและความถี่ของการบริโภคข่าวสารไว้แล้ว

ตอนที่ ๕.๓ สรุปผลการทดสอบสมมติฐาน

การวิเคราะห์ในเชิงปริมาณในการศึกษานี้ได้ตั้งสมมติฐานสำคัญไว้ ๒ ประเด็นคือ การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทยมีความสัมพันธ์กับระดับของกระบวนการทางปัญญาของพระภิกษุสามเณรหรือไม่ และกระบวนการรู้เท่าทันสื่อมีความสัมพันธ์กับประชากรศาสตร์ของพระสงฆ์และสามเณรหรือไม่ ผลการศึกษาพบว่า การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทยมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับระดับของกระบวนการทางปัญญาของพระภิกษุอย่างมีนัยสำคัญ และ กระบวนการรู้เท่าทันสื่อ นั้นสัมพันธ์กับประชากรศาสตร์ในเรื่องของการศึกษาและระยะเวลาที่ใช้ เพื่อการรับข้อมูลข่าวสารผ่านอินเทอร์เน็ต

๕.๒ อภิปรายผล

การรู้เท่าทันสื่อ หรือที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า Media Literacy คือทักษะและความสามารถในการเข้าถึง วิเคราะห์ ประเมินและผลิตสื่อได้ในหลายรูปแบบ^{๑,๒} โดยมุ่งให้ผู้รับสื่อสามารถป้องกันตนเองจากการถูกจูงใจจากเนื้อหาที่สื่อนำเสนอ สามารถใช้วิจารณ์ญาณวิเคราะห์เนื้อหา ประเมินค่าเนื้อหาที่เผยแพร่ผ่านสื่อและสามารถใช้ประโยชน์จากเนื้อหานั้นอย่างเหมาะสม^{๓,๔} การรู้เท่าทันสื่อจึงเป็นหนทางสร้างคุณภาพในการรับสาร เพราะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันจากเนื้อหาในเชิงลบ โดยแนวคิดการรู้เท่าทันสื่อได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในวงการศึกษาและการหล่อหลอมทางสังคม การรู้เท่าทันสื่อจึงเป็นเครื่องมือสำคัญของการดำรงชีวิตในสังคมข่าวสาร (Potter, ๒๐๑๐) ในหลายประเทศถือว่าการรู้เท่าทันสื่อเป็นทักษะที่จำเป็นในระดับเดียวกับทักษะด้านการคำนวณและการใช้ภาษา ประเทศในทางยุโรปบางประเทศได้บรรจุเนื้อหาความรู้เท่าทันสื่อในหลักสูตรของการศึกษาเช่นเดียวกับทักษะด้านคณิตศาสตร์ ดนตรี ศิลปะหรือเทคโนโลยี^{๕,๖} การศึกษาวิจัยที่ผ่านมา ได้แสดงว่าการรู้เท่าทันสื่อมีความเชื่อมโยงกับรูปแบบเชิงพฤติกรรมที่แสดงในบริบทต่าง ๆ ในสังคม^๔ และการศึกษาที่ผ่านมาได้ทดสอบกระบวนการของการรู้เท่าทันสื่อของบุคคลที่มีสถานะต่าง ๆ เช่น ^๕Aarsand & Melander (๒๐๑๖) ที่ได้ศึกษาการรู้เท่าทันสื่อกับเยาวชนอายุ ๗-๘ ปี หรือการศึกษาของ ^๗Perryman, Fernando, & Tripathy (๒๐๑๖) และ ^๘Suwana & Lily (๒๐๑๗) ที่

^๑ From "The State of Media Literacy," by Potter, W. J., 2010, Journal of Broadcasting & Electronic Media, 54(4), pp. 675-696.

^๒ From "An Empirical Study on Media Literacy from the Viewpoint of Media," by Şişman, B., & Yurttaş, Ö. U., 2015, Procedia - Social and Behavioral Sciences, p. 174, 798-804.

^๓ From "RECONCEPTUALIZING (NEW) MEDIA LITERACY," by Aczel, P., 2014, Perspectives of Innovations, Economics & Business, 14(1), pp. 47-53.

^๔ From "Determining the Relationship between Media Literacy and Social Skills," by Akti, S., & Gürol, A., 2012, Procedia - Social and Behavioral Sciences, 64, 238-243.

^๕ From "Appropriation through guided participation: Media literacy in children's everyday lives," by Aarsand, P., & Melander, H., 2016, Discourse, Context & Media, 12, pp. 20-31.

^๖ From "Media Literacy and Universal Access in Europe," by Sourbati, M., 2009, Information Society, 25(4), pp. 248-254.

^๗ From "Do gender differences persist? An examination of gender diversity on firm performance, risk, and executive compensation," by Perryman, A. A., Fernando, G. D., & Tripathy, A., 2016, Journal of Business Research, 69(2), pp. 579-586.

^๘ From "Empowering Indonesian women through building digital media literacy," by Suwana, F., & Lily, 2017, Kasetsart Journal of Social Sciences, 38(3), pp 212-217.

ได้ศึกษาประเด็นการรู้เท่าทันสื่อกับกลุ่มสตรี หรือ การศึกษาของ “Harshman (๒๐๑๘) ที่ได้ศึกษาประเด็นการรู้เท่าทันสื่อของครูและนักเรียน อย่างไรก็ตามยังไม่มีการศึกษาการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทยซึ่งถือเป็นสถาบันที่มีผลต่อสังคมไทย งานวิจัยนี้จึงถือเป็นงานวิจัยแรกที่ได้ศึกษาในประเด็นนี้

พระสงฆ์ไทยมีบทบาทเป็นผู้ส่งสารในฐานะบุคลากรทางศาสนา ที่เป็นกลไกการเผยแพร่หลักธรรมสู่สังคม ดำเนินบทบาทโดยการประกอบสร้างเนื้อหาและกระจายเนื้อหานั้นสู่สังคม ผ่านช่องทางต่าง ๆ ตามโครงสร้างการสื่อสารที่ปรากฏตั้งแต่ระดับการสื่อสารระหว่างบุคคลในลักษณะการสนทนาธรรม บรรยายธรรม ไปจนถึงสื่อมวลชนเช่นการเป็นผู้ดำเนินรายการประเภทธรรมะ หรือแต่งหนังสือธรรมะ ตลอดจนเผยแพร่ข้อคิดเห็น คำแนะนำสู่ผู้ศรัทธา ส่งผลต่อการสร้างความรู้ และเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ตลอดจนถึงการปลูกฝังความดีหรือแนวคิดเชิงคุณค่าที่สังคมรับรู้ร่วมกันในลักษณะการขัดเกลาทางสังคม^{๙๐} ในขณะเดียวกันพระสงฆ์ยังมีสถานะเป็นผู้รับสื่อเนื่องจากอยู่ภายใต้บริบททางสังคมเดียวกับประชาชนกลุ่มอื่น ๆ ในประเทศไทย ซึ่งขึ้นชื่อว่าเป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนา

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า พระภิกษุและสามเณรที่ตอบแบบสอบถามมีโทรศัพท์มือถือส่วนใหญ่เป็นแบบพื้นฐาน และบางส่วนมีโทรศัพท์แบบสมาร์ตโฟน โทรศัพท์มือถือจึงเป็นอุปกรณ์สำคัญในการเข้าถึงช่องทางการสื่อสารของพระในประเทศไทย ข้อมูลผลการวิจัยยังแสดงให้เห็นว่าพระภิกษุสามเณร ให้ความสนใจในเนื้อหาของสื่อประเภทที่เป็นสารคดีและข่าวมากกว่ารายการบันเทิงหรือข่าวสารประเภทโฆษณา ข่าวในกลุ่มนี้ถือได้ว่าเป็นข่าวสารเพื่อความรู้และเพื่อการศึกษา^{๙๑} ซึ่งนับว่าพระภิกษุสามเณรได้มีการพิจารณาความเหมาะสมของประเภทสื่อที่สอดคล้องกับบริบทของสมณะอย่างใดก็ดี ประเด็นหนึ่งที่น่าสังเกตได้แก่ความสนใจของพระสงฆ์ในการรับสื่อบันเทิง ที่แสดงข้อมูลว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่สนใจติดตามในระดับ “น้อย” แต่มีค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานสูงกว่าเนื้อหาประเภทข่าว และสารคดี แสดงว่ามีพระสงฆ์ส่วนหนึ่งที่ให้ความสนใจสื่อบันเทิง เป็นไปได้ว่าเป็นการติดตามข่าวสารทางโลกเพื่อสามารถใช้เป็นตัวอย่าง สะท้อนถึงหลักธรรมเมื่อถึงเวลาแบ่งปันข่าวสารข้อมูลในการบ่มเพาะญาติโยมให้ตั้งในธรรม

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า แหล่งที่มาของข่าวสารที่พระภิกษุและสามเณรรับรู้มาจากสื่อประเภทคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต โดยพระภิกษุและสามเณรส่วนใหญ่ใช้เวลาประมาณ ๑ – ๕ ชั่วโมงต่อวันในการรับข้อมูลข่าวสารจากแหล่งนี้ ผลการวิจัยนี้ทำให้ทราบว่าสื่อกลางที่เหมาะสมสำหรับพระภิกษุ สามเณร เพื่อเข้าถึงพระภิกษุสงฆ์ในระดับกว้างคือสื่อประเภทคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต ส่วนสื่ออื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็น โทรทัศน์ วิทยุ วารสาร หรือหนังสือพิมพ์นั้น พระภิกษุสามเณรใช้เพื่อการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารน้อย ผลการวิจัยในประเด็นนี้บ่งชี้ว่าพระภิกษุ สามเณรใน

^๙ From "Developing global citizenship through critical media literacy in the social studies," by Harshman, J., 2018, The Journal of Social Studies Research, 42(2), pp. 107-117.

^{๙๐} From "Buddhist participatory communication for rural development," by Rodloytuk, P., 2017, The Journal of International Communication, 13(1), pp. 119-136.

^{๙๑} From "Learning from Educational Media," by Kirkorian, H. L. & Anderson, D. R., 2009, In The Handbook of Children, Media, and Development, pp. 188-213.

ประเทศไทยมีกระบวนการเข้าถึงสื่อโดยใช้เทคโนโลยี ด้วยเหตุที่สื่อจากคอมพิวเตอร์ และอินเทอร์เน็ต เป็นสื่อที่มีอิทธิพลต่อผู้บริโภคได้อย่างรวดเร็วและให้ผลทันทีตามแนวคิด needle and bullet^{๑๒} ประเด็นที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ต่อไปคือ พระภิกษุและสามเณรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีการรู้เท่าทันสื่อในระดับใด

ความรู้เท่าทันสื่อสามารถแบ่งย่อยเป็นองค์ประกอบในด้านต่าง ๆ ได้ เช่น การเข้าถึง การวิเคราะห์ การประเมินเนื้อหา รวมถึงการประกอบสร้างสื่อและการสื่อสารเนื้อหาต่าง ๆ ที่ได้ประกอบสร้างในรูปแบบต่าง ๆ^{๑๓,๑๔} การวัดระดับของการรู้เท่าทันสื่อในการศึกษารั้งนี้จึงได้แบ่งวัดระดับตามองค์ประกอบย่อย ซึ่งพบว่าค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นหรือความเข้าใจในสื่อที่มีต่อหลักธรรม นั้นมีค่าสูงสุดและ การเข้าถึง การเข้าใจลักษณะ รูปแบบ และที่มีของสื่อมีค่าคะแนนต่ำสุด ถึงแม้ว่า พระภิกษุสงฆ์และสามเณรมีระดับการรู้เท่าทันสื่อในระดับ “ดี” แต่ความรู้ที่ขาดในการรู้เท่าทันสื่อคือ ประเด็นของรูปแบบและที่มาของสื่อ การให้การศึกษาต่อพระภิกษุ สามเณร ในด้านการรู้เท่าทันสื่อ ควรมุ่งเน้นให้เกิดความเข้าใจในประเด็นนี้มากที่สุด

เมื่อได้วิเคราะห์ในประเด็นของหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันสื่อของพระภิกษุ สามเณร ประเด็นการวิเคราะห์ต่อมาคือพระภิกษุ สามเณรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างนั้น มีความรู้ในหลักธรรมในทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการรับสื่อ เมื่อมองในด้านภาพรวมของความรู้ในทางพุทธศาสนาของพระภิกษุ สามเณร โดยใช้คำถามที่เกี่ยวข้องจำนวน ๑๔ ข้อที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับหลัก กาลามสูตร ข้อคำถามทั้ง ๑๔ ข้อครอบคลุมในประเด็นความรู้ในหลักธรรม ๑๐ ประการใน กาลามสูตร ได้แก่

- (๑) อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการฟังตาม ๆ กันมา
- (๒) อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการสืบ ๆ กันมาตามประเพณี
- (๓) อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการเล่าลือ
- (๔) อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการอ้างตำรา หรือคัมภีร์
- (๕) อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยวิสัยแห่งตรรกะ
- (๖) อย่าปลงใจเชื่อ โดยการอนุมาน
- (๗) อย่าปลงใจเชื่อ โดยอาการที่ปรากฏตามความรู้สึก
- (๘) อย่าปลงใจเชื่อ เพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีที่ตนยึดถือ
- (๙) อย่าปลงใจเชื่อ เพราะเห็นว่ารूपลักษณะภายนอกดูดี น่าเชื่อถือ
- (๑๐) อย่าปลงใจเชื่อ เพราะนับถือว่ามีสมณะนี้เป็นครูของเรา

^{๑๒} From "An Empirical Study on Media Literacy from the Viewpoint of Media," by Şişman, B., & Yurttaş, Ö. U., 2015, Procedia - Social and Behavioral Sciences, p. 174, 798-804. Loc.cit.

^{๑๓} From "RECONCEPTUALIZING (NEW) MEDIA LITERACY," by Aczel, P., 2014, Perspectives of Innovations, Economics & Business, 14(1), pp. 47-53. Loc.cit.

^{๑๔} From "The State of Media Literacy," by Potter, W. J., 2010, Journal of Broadcasting & Electronic Media, 54(4), pp. 675-696. Loc.cit.

กาลามสูตรจึงเป็นหลักธรรมที่สอดคล้องกับการรู้เท่าทันสื่อโดยตรง อย่างไรก็ตามเมื่อวิเคราะห์ว่าพระภิกษุ สามเณรได้เชื่อมโยงหลักธรรมข้อใดเพื่อพิจารณาในการรับข่าวสาร ได้พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนมากเห็นว่าหลักธรรมที่เหมาะสมในการพิจารณา ประกอบการรับข้อมูลข่าวสารคือโยนิโสมนสิการ รองลงมาคือ กาลามสูตร สะท้อนท่าทีในการรับสารของพระสงฆ์ว่าเป็นแบบตั้งรับ โดยให้ความสำคัญกับการปรับพื้นฐานในความคิดมากกว่าการตัดสินความน่าเชื่อถือของแหล่งสาร ทั้งนี้ กาลามสูตรเป็นหลักธรรมที่พระสงฆ์คุ้นเคยมากกว่าภิกษุสามเณรแม้โดยเนื้อหาจะมีความเกี่ยวข้องคล้ายคลึงกัน

ผลการวิจัยในภาพรวมของความรู้ในหลักธรรมกาลามสูตร ซึ่งรวมประเด็นทั้ง ๑๐ ข้อ (ในข้อคำถาม ๑๔ ข้อ) พบว่าโดยเฉลี่ยพระภิกษุ สามเณรเข้าใจหลักธรรมกาลามสูตร ในระดับ “ปานกลาง” ด้วยค่าคะแนนส่วนเฉลี่ยของความรู้กาลามสูตรเท่ากับ ๗.๑๓ จากคะแนนทั้งหมด ๑๔

การวิเคราะห์ความรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับกาลามสูตรทั้ง ๑๔ ข้อ ได้ถูกแบ่งการทดสอบย่อยเป็นสองกลุ่มคือ ความรู้ในหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการรับสื่อ และประเด็นความรู้ที่สามารถเชื่อมโยงหลักธรรม (กาลามสูตร) ในการรู้เท่าทันสื่อ ประเด็นย่อยของความรู้หลักธรรมเป็นการทดสอบว่าพระสงฆ์ และสามเณร เข้าใจในหลักกาลามสูตรได้ในระดับใดซึ่งได้ทดสอบจากข้อคำถามสองข้อ ผลการทดสอบชี้ให้เห็นว่าค่าคะแนนเฉลี่ยการทดสอบ (ค่าเฉลี่ย ๑.๑๗) และค่ามัธยฐาน (เท่ากับ ๑) แสดงถึงการรู้หลักธรรมที่เกี่ยวข้องในระดับ “ปานกลาง” เช่นเดียวกับความรู้ในระดับเชื่อมโยงหลักกาลามสูตรกับการรู้เท่าทันสื่อซึ่งผู้วิจัยทดสอบจากข้อคำถาม ๑๒ ข้อ ที่พบว่าค่าเฉลี่ย (๕.๓๖) และค่ามัธยฐาน (๖.๐๐) อยู่ในระดับ “ปานกลาง” เช่นเดียวกัน

ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรู้ในหลักธรรมจึงสรุปได้ว่าพระภิกษุ สามเณรในประเทศไทยเข้าใจหลักธรรมที่สอดคล้องกับการรู้เท่าทันสื่อและสามารถเชื่อมโยงความรู้ในหลักธรรมเข้ากับการรู้เท่าทันในระดับ ปานกลาง ผลการวิจัยจึงเป็นข้อบ่งชี้ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ให้ความรู้ในหลักธรรมข้อนี้กับพระภิกษุ และสามเณรเพิ่มขึ้น เพื่อให้สามารถนำไปใช้ในการรับข้อมูลข่าวสารและรู้เท่าทันสื่อ

ถึงแม้จะพบว่าพระภิกษุ สามเณรมีความรู้ในหลักธรรมที่สอดคล้องกับการรู้เท่าทันสื่อ แต่ในระดับของการวิเคราะห์เพื่อประยุกต์ใช้หลักกาลามสูตรบางประเด็น พระภิกษุ สามเณร ยังไม่ได้นำหลักธรรมนี้ประยุกต์ใช้ได้ เช่น หลักธรรมที่สอนว่าอย่าปลงใจเชื่อเพราะรูปลักษณ์และพูดจาโน้มน้าว หลักคำสอนอย่าให้เชื่อด้วยการฟังตามกันมา หรือหลักธรรมที่สอนอย่าให้เชื่อด้วยการเล่าลือ รวมทั้งหลักธรรมที่สอนอย่าให้ปลงใจเชื่อโดยอาการตามความรู้สึก ส่วนข้อที่มีผู้ตอบถูกสูงสุดมีอยู่สองประเด็นคือ ประเด็นที่กล่าวว่า “สมสมัยมีเพื่อนเป็นคนง่าย เพื่อนจึงเชื่อว่าสมสมัยไม่มีความทุกข์” ซึ่งเป็นหัวข้อคำสอนให้อย่าปลงใจเชื่อโดยการอนุমান และประเด็นที่กล่าวว่า “สมบุรณฝึกฝนตนเองด้วยการทรมานตนตามอาจารย์เพราะเชื่อว่าจะเป็นทางหลุดพ้น” ซึ่งเป็นประเด็นคำสอนอย่าให้เชื่อเพราะนับถือว่า สมณะนี้เป็นครูของเรา

ผลการวิจัยที่ได้นี้แสดงให้เห็นว่าประเด็นที่ปรากฏสอดคล้องกับในทางพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน เช่น การสอนไม่ให้เชื่อในเนื้อหาใดเพียงเพราะสำคัญว่าผู้พูดนั้นเป็นครูอาจารย์ที่เรานับถือ หรือ การไม่อนุমানว่าคนมีเพื่อนที่ดูเป็นสุขจะไม่มีทุกข์นั้น พระภิกษุ สามเณรจะสามารถ

ประยุกต์ใช้หลักธรรมกาลามสูตรได้ดี แต่หากประเด็นที่เกี่ยวข้องเป็นประเด็นที่ไม่ได้ถูกนำเสนอในทางพระพุทธศาสนา การประยุกต์ใช้หลักธรรมก่อนปลงใจเชื่อของพระภิกษุและสามเณรยังมีข้อจำกัดอยู่

สมมติฐานในงานวิจัยนี้ได้กำหนดว่าปัจจัยด้านประชากรศาสตร์ของพระและสามเณร น่าจะมีผลสำคัญ ที่ทำให้พระและสามเณรมีความรู้ในหลักธรรมต่าง ๆ นั้น แตกต่างกัน งานวิจัยนี้ได้ผลว่าระดับการศึกษาทางโลก ทำให้ความรู้ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันสื่อมีความแตกต่างกันในทุกหลักธรรม แต่ระดับความรู้ทางธรรมที่วัดโดยระดับของเปรียญธรรมนั้นพบว่าระดับความรู้ทางธรรม ไม่ได้มีความสัมพันธ์กับความรู้ในหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันสื่อ ผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าความเข้าใจที่จะสามารถประยุกต์หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนากับการรู้เท่าทันสื่อ ควรมีองค์ประกอบที่มาจากทางโลกมากขึ้น ทั้งนี้ต้องพิจารณาประกอบกับวินัยเพื่อหาความสมดุลของการเปิดรับสื่อ เพื่อสร้างความเข้าใจให้สังคมสามารถดำรงสถานะ พร้อมกับดำเนินกิจการในการศึกษาได้อย่างเหมาะสม ทั้งกรณีสามเณรที่จำเป็นต้องรับสื่อที่เหมาะสมกับวัย สถานภาพ และภิกษุที่จำเป็นต้องมีข้อมูลบริบททางโลกพอแก่การทำความเข้าใจความเป็นไปและอยู่ร่วมสังคมได้อย่างกลมกลืน ในฐานะผู้ถือสิกขาบทและผู้ชี้้นำความเชื่อแก่สังคมพุทธ

ข้อสมมติฐานหลักของการวิจัยนี้คือการที่ผู้วิจัยตั้งประเด็นถึงความเชื่อมโยงของความรู้ในหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา หรือหลักธรรมกาลามสูตรกับระดับการรู้เท่าทันสื่อของพระภิกษุ สามเณร ด้วยเหตุผลที่ว่าพระภิกษุ สามเณรที่สามารถเข้าใจหลักธรรมกาลามสูตรในระดับสูงนั้น น่าที่จะมีความสามารถในการเข้าใจ วิเคราะห์ ประเมินผลกระทบหรือสามารถประกอบสร้างสื่อได้ดีกว่าผู้ที่มิเข้าใจหลักธรรมกาลามสูตรในระดับที่น้อยกว่า หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าหลักธรรมกาลามสูตรสามารถทำให้รู้เท่าทันสื่อได้ดีขึ้น งานวิจัยในต่างประเทศได้ศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อ และได้พบปัจจัยต่าง ๆ ที่สำคัญที่ส่งผลต่อระดับการรู้เท่าทันสื่อ เช่น Kirkorian, H.L. & Anderson ^{๑๔} ได้เสนอว่าปัจจัยด้าน เขาวนปัญญา (Cognitive Ability) ความรู้เดิมของเรื่องราวนั้น (Prior Knowledge of Content) รวมถึงโครงสร้างของเรื่องราว (Story Structure) มีอิทธิพลสำคัญในการรู้เท่าทันสื่อ หรืองานวิจัยของ ^{๑๖} Diergarten, Möckel, Nieding, & Ohler ที่ได้ศึกษาและพบว่าปัจจัยด้านอายุมีผลต่อการเรียนรู้ในประเด็นของข้อมูลข่าวสาร งานวิจัยในต่างประเทศได้พบอีกว่าสถาบันการศึกษาไม่ได้มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อ ^{๑๗} ลักษณะทางประชากรศาสตร์ เช่น เพศก็ไม่ได้มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อที่แตกต่างกัน

อย่างไรก็ตามงานวิจัยที่ได้กล่าวมานั้นยังไม่มียานใดที่เชื่อมโยงประเด็นทางพุทธศาสนา เข้ากับการรู้เท่าทันสื่อ ผลจากวิจัยโดยใช้แบบจำลองสมการถดถอยที่ได้จากการวิจัย ชี้ให้เห็นว่า

^{๑๔} From "Learning from Educational Media," by Kirkorian, H. L. & Anderson, D. R., 2009, In The Handbook of Children, Media, and Development, pp. 188-213. Loc.cit.

^{๑๖} From "The impact of media literacy on children's learning from films and hypermedia," by Diergarten, A. K., Möckel, T., Nieding, G., & Ohler, P., 2017, Journal of Applied Developmental Psychology, 48, pp. 33-41.

^{๑๗} From "Determining the Relationship between Media Literacy and Social Skills," by Akti, S., & Gürol, A., 2012, Procedia - Social and Behavioral Sciences, 64, 238-243. Loc.cit.

ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีค่าคะแนนของการรู้หลักธรรมกาลามสูตรได้ดีนั้น จะมีค่าคะแนนที่ตอบ เกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันสื่อได้ดีด้วย ไม่ว่าจะใช้ตัวแปรที่ควบคุมอายุ อายุพรรษาหรือไม่ก็จะได้ผล เช่นเดียวกัน ผลการวิจัยจึงสามารถยืนยันถึงความสัมพันธ์ของหลักกาลามสูตรที่มีต่อการรู้เท่าทันสื่อ ได้เป็นอย่างดี

ข้อค้นพบ

ประเด็นที่เป็นข้อค้นพบจากการวิจัยนี้สรุปได้ดังนี้

๑. พระภิกษุ สามเณร ในประเทศไทยเข้าถึงข้อมูล ข่าวสาร โดยใช้แหล่งข้อมูลจาก อินเทอร์เน็ต มากกว่าการใช้สื่อประเภทอื่น

๒. พระสงฆ์ในประเทศไทยส่วนใหญ่ใช้เวลาส่วนหนึ่งในแต่ละวันติดตามข้อมูลข่าวสาร ประเภท ข่าว และสารคดี โดยใช้เวลาประมาณ ๑ – ๕ ชั่วโมงต่อวันในการติดตามข้อมูลข่าวสาร

๓. พระภิกษุสงฆ์และสามเณรมีระดับการรู้เท่าทันสื่อในระดับ “มาก” แต่ความรู้ที่ขาด ในการรู้เท่าทันสื่อคือประเด็นของรูปแบบและที่มาของสื่อ การให้การศึกษาต่อพระภิกษุ สามเณร ใน ด้านการรู้เท่าทันสื่อควรมุ่งเน้นให้เกิดความเข้าใจในประเด็นนี้มากที่สุด

๔. ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรู้ในหลักธรรมสรุปได้ว่าพระภิกษุ สามเณรในประเทศไทยเข้าใจหลักธรรมที่สอดคล้องกับการรู้เท่าทันสื่อและสามารถเชื่อมโยงความรู้ในหลักธรรมเข้ากับ การรู้เท่าทันสื่อในระดับ ปานกลาง ผลการวิจัยจึงเป็นข้อบ่งชี้ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ส่งเสริมความรู้ ในหลักธรรมข้อนี้กับพระภิกษุ และสามเณรเพิ่มขึ้น พร้อมทั้งส่งเสริมทักษะในการเชื่อมโยง เพื่อให้ สามารถนำไปใช้ในการรับข้อมูลข่าวสารและรู้เท่าทันสื่อ

๕. ผลการวิจัยที่ได้นี้แสดงให้เห็นว่าประเด็นที่ปรากฏสอดคล้องกับหลักธรรมในทาง พระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน เช่น การสอนไม่ให้เชื่อเพียงเพราะเห็นว่าผู้พูดเป็นครูอาจารย์ที่นับถือ หรือ การงดเว้นการเชื่อโดยอนุমান พระภิกษุ สามเณรจะสามารถประยุกต์ใช้หลักธรรมกาลามสูตรได้ ดี แต่หากเป็นประเด็นที่ไม่ได้ถูกนำเสนอในทางพระพุทธศาสนานั้น การประยุกต์ใช้หลักธรรมก่อน ปลงใจเชื่อของพระภิกษุและสามเณรยังมีข้อจำกัดอยู่

๖. ผลการวิจัยพบว่าหลักธรรมทางพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่เหมาะสมที่จะใช้เพื่อ เป็นเครื่องมือการรู้เท่าทันสื่อ ซึ่งพระภิกษุที่สามารถเข้าใจหลักธรรมกาลามสูตรได้ดีจะสามารถเรียนรู้ การเท่าทันสื่อได้ดี

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

๑. การสำรวจการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ เป็นภาวการณ์รู้เท่าทันสื่อในเวลาและสภาพ บริบทปัจจุบัน ข้อมูลผลวิจัยมาจากกลุ่มตัวอย่างที่เลือกเจาะจงตามสถานภาพการถือเพศบรรพชิต การใช้ข้อมูลเพื่ออ้างอิงควรพิจารณาความเหมาะสมสอดคล้องของการเป็นตัวแทนที่มีบริบทสอดคล้อง หรือมีบริบทใกล้เคียงกัน

๒. ผู้ใช้ผลวิจัยอาจนำไปปรับใช้เพื่อออกแบบกระบวนการวิธีส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อแก่กลุ่มพระสงฆ์ หรือสามเณรได้ตามความเหมาะสม เช่นผลวิจัยที่แสดงชัดว่าพระสงฆ์รับสื่อผ่านช่องทางที่เป็นดิจิทัล หรือออนไลน์ ดังนั้นการสร้างเนื้อหาเพื่อสื่อสารกับกลุ่มพระสงฆ์ควรพิจารณาออกแบบให้สอดคล้องกับความนิยมในช่องทางรับสื่อดังกล่าวด้วย

๓. ควรพิจารณาส่งเสริมพระสงฆ์ในฐานะแกนนำการรู้เท่าทันสื่อ เนื่องจากพระสงฆ์เป็นผู้มีศักยภาพสูงในการเป็นสื่อบุคคล

๔. ควรบรรจุการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อเข้าในหลักสูตรการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมและสถาบันการศึกษาของสงฆ์ในทุกระดับ

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑. การวิจัยนี้ถือเป็นงานวิจัยแรกที่ศึกษาในประเด็นความสัมพันธ์ของเครื่องมือทางธรรมกับความประยุกต์ใช้ในทางโลก ซึ่งได้พบว่าหลักความรู้ทางธรรมที่เหมาะสมนั้นเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการเรียนรู้เพื่อเท่าทันสื่อ ด้วยเหตุที่เป็นงานแรกของการศึกษาในประเด็นนี้ ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ขึ้นในการศึกษาต่อไป ที่สามารถทำได้ด้วยการผนวกการศึกษาในเชิงคุณภาพด้วยเครื่องมือนอกเหนือจากที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เช่น การทำการสนทนากลุ่ม พระภิกษุสามเณร เพื่อนำมาประกอบกับผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณด้วยสถิติ และการสัมภาษณ์เชิงลึกในงานวิจัยครั้งนี้

๒. ผู้สนใจอาจทำการสำรวจการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ โดยทำการศึกษาเป็นช่วงเวลาอย่างต่อเนื่อง เพื่อสามารถวิเคราะห์เปรียบเทียบกับบริบทการสื่อสารที่เปลี่ยนแปลงไปตามระยะเวลา

๓. อาจขยายการสำรวจให้ครอบคลุมพื้นที่มากขึ้น เช่นศึกษาในขอบเขตกลุ่มประเทศอาเซียน เพื่อได้ข้อมูลประกอบการพิจารณาส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อแก่ประชากรพระสงฆ์ในภูมิภาคอาเซียน

๔. การวิจัยอีกรูปแบบหนึ่งที่สามารถดำเนินการต่อเนื่องจากการวิจัยนี้ คือการวิจัยในลักษณะเชิงทดลอง (Experimental Research) ซึ่งจะช่วยให้สามารถวิเคราะห์ผลโดยการควบคุมปัจจัยอื่น เช่น ผู้วิจัยสามารถออกแบบเนื้อหาของข้อมูลข่าวสารในการทดลองได้ซึ่งจะทำให้ผู้ตอบรับรู้และประเมินในประเด็นเดียวกัน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ผลิธัมม์, ๒๕๕๕.

พีระ จิระโสภณ. “ทฤษฎีการสื่อสารมวลชน”. เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและทฤษฎีการสื่อสาร. หน่วยที่ ๑๑: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช : นนทบุรี, ๒๕๓๕.

พรทิพย์ เย็นจะบก. ถอดรหัส ลับความคิด เพื่อการรู้เท่าทัน: คู่มือการเรียนรู้เท่าทันสื่อ. กรุงเทพฯ: ปินโต พัลลิซซิ่ง, ๒๕๕๒.

วรชัญ ครุจิต และฉัตรฉวี คงดี. “การสำรวจการเรียนการสอนความรู้เท่าทันสื่อในสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย”. รายงานวิจัย. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมระดับชาติเพื่อนำเสนอผลงานวิจัยด้านการสื่อสาร ครั้งที่ ๑, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔.

อำนวยการ ยัสโยธา. กาลามสูตร : พระสูตรว่าด้วยความเชื่อแบบพุทธกับการดำเนินชีวิตประจำวันยุคข้อมูลข่าวสารครองโลก. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์, ๒๕๔๗.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

จินดารัตน์ บวรบริหาร. “ความรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ตการประเมินความเสี่ยงและพฤติกรรมการป้องกันตัวเองของนักเรียนชั้นมัธยมปลายในเขตกรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. คณะนิเทศศาสตร์, สาขาวิชาการจัดการการสื่อสารแบบบูรณาการ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

วาที ชันธวาร และก่อพงษ์ พลโยธา. “การใช้และความพึงพอใจกับการรู้เท่าทันสื่อโทรทัศน์: นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”. รายงานวิจัย. คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๕๒.

วิโรจน์ ศรีหิรัญ. “ความรู้เท่าทันหนังสือพิมพ์ของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร”. รายงานวิจัย. คณะนิเทศศาสตร์. มหาวิทยาลัยสยาม, ๒๕๕๑.

สายน้ำผึ้ง รัตนงาม. “พุทธวิธีการรู้เท่าทันสื่อเพื่อพัฒนาชีวิต: ศึกษากรณีสื่อโทรทัศน์และสื่อสังคมออนไลน์ประเภทเฟซบุ๊ก”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

อนงค์นาฏ รัศมีเวียงชัย และกิติมา สุรสุนธิ. “การรู้เท่าทันสื่อของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาในโรงเรียนชุมชนประชาธิปไตยวิทยาการ”. **รายงานโครงการวิจัย**. คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖

อรรถพร กงวิไล. “ความรู้เท่าทันสื่อในการเปิดรับรายงานผลการสำรวจประชามติของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร”. **รายงานวิจัย**. คณะนิเทศศาสตร์. มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น, ๒๕๕๕.

เอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์. “การวิเคราะห์ระดับมีเดียลิตเตอเรชี่ของนักศึกษาในประเทศไทย”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์**. คณะครุศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

(๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

สำนักงานพระพุทธศาสนา. **จำนวนพระสงฆ์ในประเทศไทย พ.ศ.๒๕๕๗**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.onab.go.th/> [๑๑ กันยายน ๒๕๕๘].

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. **การสำรวจสถานะทางสังคมและวัฒนธรรม พ.ศ.๒๕๕๔**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.nso.go.th/> [๑๑ กันยายน ๒๕๕๘].

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน) กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. **รายงานผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ปี ๒๕๕๗**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: www.etda.or.th [๑๑ กันยายน ๒๕๕๘].

สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ. **รายงานผลการดำเนินงานประจำปี พ.ศ.๒๕๕๗**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://broadcast.nbtc.go.th> [๑๑ กันยายน ๒๕๕๘].

Thoman E. and Jolls T. **Literacy for the ๒๑st Century : An Overview & Orientation Guide To Media Literacy Education**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: www.medialit.org [๑๑ ก.ย. ๒๕๕๘].

๒. ภาษาอังกฤษ

Aarsand, P., & Melander, H. (2016). **Appropriation through guided participation: Media literacy in children's everyday lives**. *Discourse, Context & Media*, 12, 20-31. doi:<https://doi.org/10.1016/j.dcm.2016.03.002>

Aczel, P. (2014). **RECONCEPTUALIZING (NEW) MEDIA LITERACY**. *Perspectives of Innovations, Economics & Business*, 14(1), 47-53. doi:10.15208/pieb.2014.06

Akti, S., & Gürol, A. (2012). **Determining the Relationship between Media Literacy and Social Skills**. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 64, 238-243. doi:<https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.11.028>

- Diergarten, A. K., Möckel, T., Nieding, G., & Ohler, P. (2017). **The impact of media literacy on children's learning from films and hypermedia.** *Journal of Applied Developmental Psychology*, 48, 33-41. doi:https://doi.org/10.1016/j.appdev.2016.11.007
- Harshman, J. (2018). **Developing global citizenship through critical media literacy in the social studies.** *The Journal of Social Studies Research*, 42(2), 107-117. doi:https://doi.org/10.1016/j.jssr.2017.05.001
- Kirkorian Heather, L., & Anderson Daniel, R. (2009). **Learning from Educational Media.** *The Handbook of Children, Media, and Development.* doi:doi:10.1002/9781444302752.ch910.1002/9781444302752.ch9
- Perryman, A. A., Fernando, G. D., & Tripathy, A. (2016). **Do gender differences persist? An examination of gender diversity on firm performance, risk, and executive compensation.** *Journal of Business Research*, 69(2), 579-586. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.jbusres.2015.05.013
- Potter, W. J. (2010). **The State of Media Literacy.** In (Vol. 54, pp. 675-696).
- Rodloytuk, P. (2007). **Buddhist participatory communication for rural development.** *The Journal of International Communication*, 13(1), 119-136. doi:10.1080/13216597.2007.9674710
- Sourbati, M. (2009). **Media Literacy and Universal Access in Europe.** *Information Society*, 25(4), 248-254. doi:10.1080/01972240903028680
- Suwana, F., & Lily. (2017). **Empowering Indonesian women through building digital media literacy.** *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 38(3), 212-217. doi:https://doi.org/10.1016/j.kjss.2016.10.004
- Şişman, B., & Yurttaş, Ö. U. (2015). **An Empirical Study on Media Literacy from the Viewpoint of Media.** *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 174, 798-804. doi:https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.662

ภาคผนวก ก

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญ

ดร. พระมหาประสิทธิ์ ญาณปทีโป	นักวิชาการพระพุทธศาสนา และนักกิจกรรมขับเคลื่อนสังคมด้านการส่งเสริม คุณธรรม จริยธรรม
คุณณอมสิงห์ โกศลนาวิน	นักวิชาการพระพุทธศาสนาและนักกิจกรรมขับเคลื่อน สังคม
อาจารย์ศิริธร ศิริวรรณ	อาจารย์ นักวิชาการสื่อสารมวลชนด้านภาพยนตร์
อาจารย์ ดร.ศิรค์ วงศ์อาษา	อาจารย์ นักวิชาการสื่อสารมวลชนด้านการสื่อสาร การตลาด
อาจารย์ ดร. วิโรจน์ สุทธสีมา	อาจารย์ นักวิชาการสื่อสารมวลชนด้านวารสารศาสตร์ และนักวิจารณ์ภาพยนตร์
อาจารย์ กรรณ เกตุเวช	อาจารย์ นักวิชาการด้านศิลปการถ่ายภาพ
อาจารย์คำณ คุณะติลก	อาจารย์ นักวิชาการสื่อสารมวลชนด้านการสื่อสารการ แสดงและการเสริมพลังทางสังคม
คุณพงษ์ธร จันทร์เลื่อน	นักวิชาการอิสระด้านสังคมวิทยา และสิทธิมนุษยชน
คุณปารีสสา กาญจนกุล	ผู้ปฏิบัติงานด้านสื่อสารมวลชน

ภาคผนวก ข

ประเด็นสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ

คำชี้แจง

ให้ผู้สัมภาษณ์ทำการชี้แจงวัตถุประสงค์การสัมภาษณ์แล้วให้ทำการสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อจากมุมมองด้านวิชาการ วิชาชีพของแต่ละท่าน แล้วจึงสอบถามตามประเด็นต่อไปนี้

๑. การรู้เท่าทันสื่อในมุมมองทางวิชาการ วิชาชีพของท่านเป็นอย่างไร
๒. ตามความเข้าใจของท่าน หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันสื่อมีอะไรบ้าง และพระสงฆ์มีวิธีปรับใช้อย่างไร
๓. การถือสมณเพศเอื้อต่อการรู้เท่าทันสื่อหรือไม่ มีปัจจัยอะไรประกอบ
๔. แนวทางการสร้างสังคมเพื่อการรู้เท่าทันสื่อคืออะไร
๕. มีกระบวนการที่เหมาะสมอย่างไรบ้างที่จะเอื้ออำนวยให้พระสงฆ์สามารถปรับตัวให้มีการรู้เท่าทันสื่อสูงยิ่งขึ้นและใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาข้อใดในกระบวนการดังกล่าว

ภาคผนวก ค

ประมวลบทสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการ

ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ประกอบด้วยพระสงฆ์ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญา และฆราวาสนักวิชาการพระพุทธศาสนา นักวิชาการด้านการสื่อสารมวลชน รวมถึงผู้ปฏิบัติงานด้านสื่อสารมวลชน ในประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ ระหว่างวันที่ ๗ - ๒๕ มีนาคม พ.ศ.๒๕๖๐ จึงได้ประมวลส่วนหนึ่งของบทสัมภาษณ์ที่มีประเด็นนอกเหนือจากเนื้อหาหลักที่ได้สังเคราะห์นำเสนอในผลการศึกษา เพื่อผู้สนใจสามารถศึกษาเพิ่มเติม

พระสงฆ์ไทยกับการรู้เท่าทันสื่อ

ดร. พระมหาประสิทธิ์ ญาณปทีโป

“เราไม่ได้มีเหตุผลในการใช้ชีวิตเท่าไร เราใช้ชีวิตบนความเชื่อ”

กาลามสูตร เกิดขึ้นไม่ได้หากขาดโยนิโสมนสิการ มิฉะนั้นจะเป็นเพียง How to ทั้งนี้ การนำหลักกาลามสูตรมาใช้ต้องทำให้ถูกต้อง คือมิใช่มีเพื่อปิดใจปิดกั้นความเชื่อ แต่ให้ใช้เป็นวิธีคิด ที่รองรับการรับรู้

ในทางพระพุทธศาสนา การรับรู้มีได้พูดถึงเฉพาะข่าวสารข้อมูลภายนอก แต่เป็นทุกอย่างที่มากกระทบจากข้างนอกแล้วส่งผลมาถึงภายใน ดังนั้นจึงหมายความครอบคลุมถึงอายตนะ ภายนอกและธรรมารมณ์ซึ่งเป็นผลจากการได้เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ได้รส ได้สัมผัส

พระต้องรับสื่ออย่างมีสติ เป็นกลาง ไม่อคติ และเป็นไปโดยสร้างสรรค์ คือโยมสร้างสื่อ พระต้องใช้ประโยชน์ เช่นข่าว ละคร เพลง ล้วนเป็นเครื่องมือที่เอื้อให้พระสามารถสอนโยมได้ ชัดเจนขึ้นถือเป็นการ “พูดเรื่องเดียวกัน” กับโยม ซึ่งจะสามารถทำได้ต่อเมื่อมีประสบการณ์ร่วม เพราะไม่ใช่ทุกคนที่จะสนใจเรื่องสมัยพุทธกาล การเล่าเรื่องที่มีความทันสมัยจึงจำเป็น รวมถึงการ สามารถสร้างเนื้อหาที่น่าสนใจ และเรื่องทางเทคนิคเช่นการดัน post facebook ให้ขึ้นมาอยู่ใน ตำแหน่งที่น่าสนใจ เป็นต้น

พระปิดกั้นสื่อไม่ได้บางครั้งไม่ได้ตั้งใจจะดูแต่ผ่านไปเห็นจึงต้องเลือกรับให้เป็นโดยมี “ตัวกรอง” ในใจ ที่จะสนับสนุนให้พระเลือกได้อย่างเหมาะสมโดยอิงกับวินัย ไม่รับสื่อเกินจะเป็น รับเฉพาะสิ่งที่เป็นประโยชน์ ไม่เพิ่มพูนกิเลส พระที่ระบบกรองไม่ดี เหมือนตะแกรงแต่ทุกคนจะมีความถี่ห่างไม่เท่ากัน ข้อมูลที่รับมาจะเป็นคุณหรือโทษอยู่ที่วิธีคิด มโนสุจริตหรือทุจริตไม่ได้ขึ้นกับ ปัจจัยนำเข้าอย่างเดียว แต่อยู่ที่ฐานคิด อย่างไรก็ตามไม่ใช่ทุกสื่อที่ส่งถึงพระ บางช่องทางจะมาถึง พระได้น้อย แท้จริงแล้วในสังคัมพระเองมีความพยายามปลูกฝังการใช้ปัญญา การรู้เท่าทันอยู่ เหมือนกัน เพราะเห็นความสำคัญที่ว่า หากพระทำได้สำเร็จในวันใด มุมมองที่พระมีต่อสื่อจะพลิกไป โดยสิ้นเชิงและนี่จะสร้างความแตกต่างได้เพราะถือเป็นเรื่องช่วยบ่มเพาะชาวพุทธซึ่งเป็นคนส่วนหนึ่งในสังคัม ถ้าพลังพลังของพระยังไม่พอจะขับเคลื่อนสังคัมโดยสร้างความเปลี่ยนแปลงผ่านการรู้เท่าทัน สื่อ แต่แนวคิดการรู้เท่าทันสื่อนี้จะเอื้อให้พระสามารถใช้สื่อเพื่อสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงในสังคัมได้ สามารถไปสร้างสื่อที่มีวัตถุประสงค์จากการรู้เท่าทันมีตัวกรองหลายชั้น สามารถวิเคราะห์ตกผลึกได้อย่าง ลึกซึ้ง

การสร้างความรู้เท่าทันสื่อในพระถือว่าท้าทาย เพราะสังคัมเรามีพระที่บวชมานาน ยึดถือในสิ่งเดิม จะทำให้คิดเปลี่ยนเป็นเรื่องยากเพราะทิวทัศน์ถูกบ่มเพาะมานาน เชื่อมาตลอดอยู่ดี ๆ มามีทางเลือกให้เลือกรับสื่อ บางรูปอ่านหนังสือพิมพ์ฉบับเดียวมานาน หากจะสร้างให้พระรู้ทันสื่อ อาจวางกลุ่มนี้ไว้ก่อน อย่ายไปยุ่งกับท่านมาก สุดท้ายท่านอาจไม่ได้มีข้อมูลมากเท่าไรเพราะท่านรับ สื่อจำกัด ข้อมูลจึงตัน กลุ่มที่ควรให้ความสำคัญคือ “สามเณร” เพราะผู้ใหญ่เปลี่ยนยาก ไม่ใช่แค่ พระ แต่ชาวบ้านก็เป็นเหมือนกัน การขับเคลื่อนควรเริ่มจากพระแกนนำ เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มี บทบาทในการร่วมขับเคลื่อนสังคัมอยู่แล้ว มีเครือข่ายที่เป็นที่ยอมรับ ผลกระทบที่มาจากงานจึง

ครอบคลุมคนจำนวนมากยิ่งหากเริ่มดำเนินงานที่กลุ่มพระวิทยากรที่จะไปสอนคนอื่นต่ออย่างจะเห็นผลได้เร็ว ผลคืออยู่หลายแห่ง ท่านก็ได้ ญาติโยมก็ได้ สังคมก็ได้สิ่งที่ดีไปพร้อมกัน

การรู้เท่าทันสื่อในบริบทพระพุทธศาสนา

คุณณอมสิงห์ โกศลนาวิน

ทุกสังคมล้วนได้รับผลกระทบจากสื่อ ไม่ว่าจะเป็นสื่อที่เป็นหนังสือ หนังสือพิมพ์ ทีวี วิทยุ หรือแม้กระทั่งพวก flyers ต่าง ๆ นานา ป้ายตามต้นไม้ที่ถูกตอกไว้ว่าเชื่อพระเจ้าแล้วจะดี พวกนี้ก็เป็นสื่อที่ส่งผลกระทบต่อความคิดของคนในสังคมทั้งนั้น

สื่อแต่ละประเภทก็นำเสนอแต่ละอย่างและรับใช้ใครบางคน แม้แต่สื่อที่บางคนอาจจะมองข้ามเช่นแบบเรียนก็บรรจุเนื้อหาและความเชื่อบางอย่าง แบบเรียนไทยในยุคหนึ่งสอนให้เราเกลียดประเทศเพื่อนบ้าน ผมเคยทำงานร่วมกับพม่า และพม่ายังถามว่าทำไมคนไทยเกลียดพม่า แต่ในขณะที่เดียวกันพม่าเองก็ไม่ชอบคนไทย

แต่ละประเทศจะมีหนังสือพิมพ์หลายหัวที่วิจารณ์ในหลายแง่มุมคือถ้าเราดูอันใดอันหนึ่งเราจะเกิดอคติทันทีคือเราจะเหมือนกับว่าเอนเอียงไปทางด้านใดด้านหนึ่งทันที เราอาจจะเห็นว่าสื่อบางหัว หนังสือพิมพ์บางหัวรับใช้กลุ่มนักการเมืองบางกลุ่มชัดเจนบางกลุ่มก็รับใช้อีกกลุ่มอย่างชัดเจน เพราะฉะนั้นคนที่เสพอยู่อย่างนี้เรื่อยๆก็จะมีรู้สึกรู้สึกว่าฉันถูกในแง่มุมนั้น พวกนี้บางที่เราต้องคิดว่าเขามีจุดประสงค์อะไร หนังสือตรงนี้นำเสนออะไร เวลาเราเห็นอะไรบ่อย ๆ แบบ “น้ำหยดลงหินทุกวันหินยังกร่อน” หินเราอ่อนกว่าหิน ได้ยินกรอกทุกวันก็อาจจะคล้อยตามได้ เช่นเคยมีความเชื่อว่าชีวิตนี้มีความสุขก็พอแล้ว แต่เปิดทีวี เปิดสื่ออื่น ๆ ดู ได้ยินว่าวันนี้คุณมีพอกินไหม คุณมีหนี้ไหม คุณยังไม่มีบ้าน คุณยังต้องมีลูก มีประกันอะไรเยอะแยะ กลายเป็นว่าเราลืม concept เดิมเพราะเราได้ยินว่าทุกวันว่าชีวิตไม่ปลอดภัย ต้องมีประกันชีวิต ต้องมีรถต้องผ่อนบ้าน อะไรเหล่านี้ทำให้เราไม่พอ และบางที่ไม่รู้ตัวด้วยว่าจริง ๆ เรามีพ้อหรือไม่

ในทางพุทธมองได้ชัดเจนมากประการหนึ่งคือคือการโน้มน้ำหนักมาตั้งแต่สมัยก่อน เริ่มที่ทำให้คนกลัว ความกลัวนั้นเป็นโทษ เพราะกลัวแล้วทำให้ต้องการอะไรบางอย่างมาเพื่อลบล้างความกลัวนั้น เพื่อปกป้องตนเองจากความกลัวนั้น และความรู้สึกไม่พอใจและนำสู่ความต้องการก็กลายเป็นโลภะคือ โลกที่ต้องมีให้เยอะ เพื่อปกป้องตัวเอง สิ่งทำให้เป็นอย่างนั้นมันคือความหลงคือ โง่ อะไรที่ทำให้หลงก็คือสื่อทั้งนั้น ทำให้คนมองไม่เห็นความเป็นจริงของชีวิต ซึ่งต่อให้มีมาก ๆ ก็ไม่ได้รับรองว่าคนพวกนี้มีความสุขและไม่ได้หมายความว่าเขาจะสามารถเอาตัวรอดทางจิตวิญญาณ เศรษฐีฆ่าตัวตายเยอะแยะไป สังคมบริโภคหรือไม่บริโภคคนก็มีความต้องการอยู่แล้วแต่ที่อันตรายคือความต้องการอย่างไม่สิ้นสุด เพราะแทนที่จะกินเพื่อตัวเองเท่านั้น กลับบริโภคอย่างไม่บันยะบันยังด้วย จะเห็นว่าหลายบริษัทที่รวยแล้ว หรือคนที่รวยแล้วยังหาเงินไม่หยุดยั้ง อันนี้เป็นเพราะความกลัว เขาไม่สามารถรู้สึกว่าเขาจะรู้สึกปลอดภัยต้องหาต่อไปเรื่อย ๆ ไม่ใช่เพียงความสนุกเพราะมันเลยไปถึงการพร้อมที่จะเบียดเบียนคนอื่นแล้ว

คนจะเสพลือควรต้องดูหลาย ๆ มุม อ่านมาก ๆ สังคมมนุษย์เป็นที่ ๆ ฟังคำพูดอะไรมาก็ อาจจะทำมาคิดว่าเป็นเรื่องจริง ได้ยินอะไรมาก็พร้อมจะเชื่อไว้ก่อนโดยไม่หาข้อมูลเพิ่มเติม พร้อมจะ พุดถึงคนนั้นในแง่ร้ายให้ผู้อื่นรับฟัง บางทีบวกเพิ่มไปด้วยทั้ง ๆ ที่เราไม่เคยรู้เลยว่าคนที่มาบอกเรารู้ จจริงหรือเปล่า ในข่าวก็เช่นกัน ดูข่าวแล้วพร้อมจะเชื่อทั้งที่บางหัวข้อข่าวจากบางแหล่งดูเหมือนเขียน ภาษาไทยไม่เป็นด้วยซ้ำ และเรื่องการพร้อมจะเชื่อของคนในสังคมมีมานานแล้ว

คนกลุ่มที่มีแนวโน้มจะถูกชักจูงได้ง่ายคือกลุ่มที่มีการศึกษาน้อย แต่คนที่มีการศึกษามาก ก็ไม่เชื่อว่าจะไม่เชื่อเพียงแต่กลุ่มนี้เลือกที่จะเชื่อบางอย่างที่สนับสนุนความเชื่อของเขา ความต้องการ ของเขา และจะเปิดโอกาสให้ตัวเองรับข้อมูลหลากหลาย แล้วเลือกเชื่อสิ่งที่สอดคล้องกับความเชื่อ พื้นฐานของตัวเอง บางกรณีจะเลือกบางด้านของข้อมูลเพื่อส่งต่อความเชื่อของตัวเองอีกทอดหนึ่ง ด้วยทั้ง ๆ ที่อาจจะรู้หลายด้าน แต่ก็มีความเป็นไปได้สูงที่จะเลือกบอกเฉพาะสิ่งที่ตัวเองเชื่อพูด เหมือนกับถูกทั้งหมด ทั้งที่รู้แต่ไม่ได้เลือกจะนำมาพูด ส่วนคนที่มีการศึกษาไม่มากก็จะมีข้อจำกัด เรื่องขอบเขตการรับสื่อ พวกนี้รับสื่อได้ไม่กว้างมาก หากเป็นกลุ่มที่รับสื่อมากขึ้นอีกหน่อย หากมี เนื้อหาที่ตรงกับความคิดตัวเองก็อาจจะคิดว่าใช่ นี่อันตราย

การสอนเรื่องการรู้เท่าทันสื่อต้องเริ่มที่การศึกษาทุกระดับโดยเริ่มให้ครูเป็นผู้รู้จักค้นหา ข้อมูล คนที่เป็นครูต้องมีข้อมูลที่แน่น มีความน่ารักน่าเคารพ ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ภัลยาณมิตรธรรมซึ่งมี ๗ ประการ คือน่ารัก น่าเคารพ ประพฤติปฏิบัติให้เกิดได้จริงหนักแน่นใน ถ้อยคำ รู้ลึกในคัมภีร์ มีความสามารถในการถ่ายทอด รู้จักพูด ไม่ชักนำสู่ฐานที่ไม่ดี พูดเป็นบาลีคือ ปิโย ครู ภาวนีโย วัตตาวจหนักขโม คัมภีร์จะถกถกตตา โนจัญฐานเนนิโยชเย ซึ่งนี่เป็นคุณสมบัติ ของครู ซึ่งถ้าครูไม่มีสิ่งเหล่านี้จำเป็นต้องมีการพัฒนา ครูบางคนเชี่ยวชาญทางการสอนมาก แต่ ข้อมูลไม่ทันสมัย อย่างนี้ไม่ได้เพราะครูต้องทำการบ้าน ระบบการศึกษาต้องเปลี่ยนไม่ใช่ปล่อยให้ ผ่านไปแล้วทำตามความคาดหวังของคนสอน เชื่อฉันแล้วจะผ่าน แบบนี้ครูไม่ได้อะไรใหม่ ๆ นักเรียน ก็ไม่ได้อะไรใหม่ ๆ แล้วอย่างนี้เราจะคาดหวังให้สื่อพัฒนาไปได้อย่างไรในเมื่อคนที่เสพมาตลอดมาจาก ระบบการศึกษาจากหนังสือที่เรียน จากคำที่ถูกสอนว่าคุณต้องเป็นไปตามรูปแบบนี้

การปลูกฝังการรู้เท่าทันสื่อต้องมองทั้ง ๓ ระดับ คือ ส่วนตัว คือคนต้องมีสติเท่าทันว่า เรื่องนั้น ๆ เป็นเพียงความคิดมุมมองของคน ๆ หนึ่ง ซึ่งเราสามารถหาข้อมูลเพิ่มเติม ๒ คือสังคม ต้องสามารถช่วยเหลือกัน ฟังกัน เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ ฟังหูไว้หูอย่าหูเบาเชื่อทันที ๓ ระดับประเทศที่เรามีกฎหมายแบบใดโครงสร้างแบบใด ปรับได้ไหม ซึ่งอาจจะดีขึ้นจากคนที่เปิดกว้าง สู่การเรียนรู้ ยอมรับในความหลากหลาย โดยการเรียกร้องให้ผู้อื่นยอมรับความหลากหลายนี้แสดง ถึงว่าคนที่ออกมาพูดไม่สามารถยอมรับความหลากหลายได้ ความท้าทายของสังคมคือการเปิดพื้นที่ที่ เอื้อต่อการวิพากษ์ได้จริง ๆ เพราะบ้านเราไม่มี ที่พบได้มากคือการนำเสนอในเชิงอารมณ์ว่าตัวเอง รู้สึกอย่างไร ไม่ได้นำข้อมูลในเชิงอื่น ๆ มาประกอบ

ภาวะการเติมเต็มข้อมูลเอง หรือการ “นั่งเทียน” ที่พบมากคือการทำงานแบบนัก ประวัติศาสตร์ เพราะนักประวัติศาสตร์คือผู้มองเห็นในสิ่งที่ประวัติศาสตร์ไม่ได้เขียนไว้ ถ้าเราไปดู เฉพาะตัวบทว่าเหตุการณ์เกิดอย่างนั้นอย่างนี้ บางครั้ง คนเขียนก็เขียนในมุมมองของตัวเอง ดังนั้นวิธีคิด คือทำอย่างไรจึงจะมองเห็นสิ่งที่ประวัติศาสตร์ไม่ได้เขียน นี่ต้องอาศัยการอนุมาน ซึ่งก็ไม่ได้แม่นยำไป ทุกครั้งและก่อให้เกิดความเสียหายได้ บางครั้งมีผู้อาศัยข้อมูลที่จริงครึ่งไม่จริงครึ่งมาสร้างประโยชน์

แก่ตัวเอง ถ้าติดตามข่าวสารทางวิทยาศาสตร์ประวัติศาสตร์จะเห็นได้ว่าข้อมูลเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา แล้วอะไรคือความจริง มันไม่มีความจริงสัมบูรณ์ (absolute truth) มีแต่ความจริงที่เป็นประโยชน์ ณ เวลานั้น สังคมแห่งการอนุমানเกิดขึ้นมานานแล้ว คนทุกข์เพราะคิด สื่อ โดยเฉพาะสื่อโฆษณาจะนำให้คนคิดในเชิงทุกข์ นี่เป็นสิ่งที่ทำให้สังคมเดือดร้อน ถ้าผู้รับสารรู้เท่าทันว่าสื่อเนื้อหาที่สร้างทุกข์ จะน่าจะเสฟสื่ออย่างน้อยลง หมายถึงเสฟอารมณ์ของตนเองน้อยลง หากรู้ทันตัวเองจะสามารถหลุดจากการถูกรอบงำโดยระบบได้มากโดยรู้ว่าอะไรคือสิ่งสำคัญ คนบางคนใช้เวลาตลอดชีวิตกับการทำงาน เพราะหวังว่าชีวิตจะดีขึ้น แบบนี้จำเป็นต้องย้อนกลับมาถามตัวเองว่าอะไรคือดี แล้วดีขึ้นคืออะไร

เราเห็นได้ว่า คำว่า “คนดี” เปลี่ยนความหมาย เปลี่ยนบริบทไปมาก ความเป็นคนดีเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เมื่อพูดถึงคนดีเรานึกถึงคนหน้าตาอย่างไร ลองสังเกตในสื่อว่าคนที่ถูกดีเด่นหน้าตาอย่างไร แล้วเด็ก ป. ๖ ชายปาห้องโก๋เลี้ยงแม่พิการ นี่ก็เป็นความดีอย่างหนึ่ง แต่ไม่ได้ถูกชื่นชมนำเสนอออกสื่อ มีสื่อส่วนหนึ่งเหมือนกันที่นำเสนอความดีในด้านอื่น ๆ เช่นรายการ “คนค้นคน” แต่ก็นำเสนอความดีที่ชาวบ้านมาก ๆ หรืออีกรายการคือ “ไม้ค้ำปลดหนี้” ซึ่งก็นำเสนอความดีที่มีดราม่าประกอบ ว่าเป็นคนดี แต่ชีวิตเศร้า น่าสงสาร ทำไมเราจึงใช้ผู้มีลักษณะดังคูดงดงามมานำเสนอสินค้า เช่นถ้าเราตีหมาแพ้ยี่ห้อนี้แล้วเราจะหล่อเหมือนคนคนนี้ ถ้าเราไปวัดเราจะเป็นคนดี ซึ่งความจริงไม่ใช่ การไปวัดไม่ได้ช่วยให้คนดีขึ้น แต่คำสอนที่อยู่ในวัดที่หากเรานำมาใช้แล้วจะสามารถทำให้เรามีชีวิตที่ดีขึ้นได้ ซึ่งก็ไม่ได้หมายความว่าเราจะรวย แต่เราไปวัดแล้วสามารถหาทางให้อยู่กับตัวเองได้อย่างมีความสุข แม้แต่ในบริบทพระที่วัดแห่งหนึ่ง (สงวนนาม) ห่มดองเดินออกมา วัดสะอาดมาก น่าเลื่อมใส โดยที่เราไม่ถามว่าเขาทำอะไรกัน อีกภาพคือพระอีกรูปจิ๋วระปะ ๆ ๆ ไม่ใส่รองเท้า ไม่ได้ดูสมณะแต่ดูโทรม นี่ก็อาจจะถูกมองว่าน่าเลื่อมใส ซึ่งมุมมองทั้งสองแบบนี้มีปัญหาทั้งคู่ เพราะเราไม่ได้ดูบริบทว่าพระพุทธานุสนอะไร พระสองรูปนี้เป็นไปตามบริบทพุทธศาสนาหรือเปล่า จีวรขาดเป็นรูคือผิดวินัย หรือการเจาะจงจะฉันทมังสวิรัตินี้ไม่ได้ พอคนเห็นว่าพระไม่ใส่รองเท้า จีวรขาดก็ว่าท่านน่าเลื่อมใส เวลาท่านขอระดมเงินสร้างอะไรเป็นล้านเป็นสิบล้านก็ไม่มีใครว่าอะไร จริง ๆ พระโปรดมทุนอย่างนี้ไม่ได้ และพระที่ว่าเนี้ยบ ๆ คือเนี้ยบแบบไหน ภาพภายนอกกลม่อให้คนเชื่อตามได้ ยกตัวอย่างถ้าเรานำคนที่ไม่มีชื่อเสียงและดูโทรม ๆ มาเป็นพรี่เซ็นเตอร์สินค้าความงามโดยที่ไม่ได้เปรียบเทียบแบบก่อน - หลัง สินค้านั้นอาจไม่ประสบความสำเร็จ ดังนั้นการที่สื่อสร้างภาพการรับรู้ต่าง ๆ นานา ทำให้คนรู้สึกจำเป็นต้องทำบางอย่าง ซึ่งบางทีมันเกินความจำเป็น

สื่อควรเป็นพื้นที่แห่งการแลกเปลี่ยนและพิสูจน์ พระพุทธศาสนาสอนได้นำสนใจมาก ว่าคุณอย่าเชื่อเพียงเพราะคนนั้นเป็นใคร หรือเพียงเพราะเราเชื่ออย่างนั้นมาก่อน อย่าเพิ่งเชื่อ ให้สร้างเชื่อแล้วนำไปพิสูจน์ รับผิดชอบ แล้วนำไปพิสูจน์ ไม่ต้องเชื่อแต่นำไปทำดู เช่นเห็นใครทำกับข้าวมาอย่าเพิ่งเชื่อว่าร่อย ให้ชิมดูก่อน การรับสื่อก็เช่นกันที่ต้องเข้าใจว่านี่คือการนำเสนอในมุมหนึ่ง จากนั้นให้วิเคราะห์ดู ไปรับสื่ออื่นเพิ่มเติม และรอเวลา นี่จะทำให้ความขัดแย้งในสังคมน้อยลงได้

จริงอยู่ที่ข้อขัดแย้งในสังคมส่วนหนึ่งอยู่ที่การขาดพื้นที่ในการวิพากษ์ แต่ในขณะที่เดียวกันหากการตั้งคำถามในสังคมมีขึ้นแบบต้องการข้อสรุปจนเกินไป ทำให้ความปั่นป่วนมีมากขึ้น เช่นบางเรื่องที่เราได้ยินข่าวผู้มีชื่อเสียงไปมีความสัมพันธ์กับใครคนหนึ่ง เราพยายามรู้ให้ได้ว่าเป็นใคร การอนุমানเกิดขึ้นตั้งแต่จุดนี้ มีคนถูกทำร้ายจากการอนุমানเหล่านี้ไปเท่าไรเมื่อมีข้อมูลที่เปิดเผยออกมาว่าไม่ใช่อย่างที่คิดก็ไม่ได้มีการออกมาขอโทษไปทุกครั้ง

การทำให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเท่าทันสื่อได้จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างหลายอย่าง เช่นระบบการศึกษา ระบบสังคม ทั้งหมดเริ่มจากตัวเรา คือระบบการศึกษากับสังคมช่วยในวงกว้าง และสามารถสื่อให้คนสามารถเข้าใจและสามารถเริ่มแก้ไขจากตัวเอง เพราะถ้าเราไม่เริ่มที่ตัวเองแต่ไปพยายามแก้ไขให้คนอื่นเราจะไม่ต่างจากการเป็นสื่อที่นำเสนอข้อมูลเพียงด้านเดียวเพื่อจะเปลี่ยนสังคมให้เป็นไปตามที่ตัวเองต้องการ

รู้เท่าทันเพลงและสื่อบันเทิง

ดร.วิโรจน์ สุทธสีมา

ในเมืองไทยถ้าพูดถึงตัวเนื้อหาระยะ เพลงไทยแบ่งได้สองอย่างอย่างแรกคือพวกภาพสะท้อนสังคมสังคมเป็นอย่างไรเพลงก็เขียนมาอย่างนั้นเช่น สังคมไทยตอนนี้กำลังวิกฤตป่วยใจมาก เพลงก็เขียนมาแบบนั้นหรืออีกทางหนึ่งก็คือว่าเพลงอาจจะไม่ได้สะท้อนสังคมแต่อาจจะอยู่ภายใต้แนวคิด อุดมการณ์ความรู้สึกเฉพาะของคนที่ยื่นเพลงกลุ่มคนที่ทำเพลงเท่านั้น หลายครั้งก็รู้สึกว่าเพลงมีอิทธิพลต่อคนค่อนข้างมาก เช่น พวกประเภทอกหักรักพุ่มพวย บางครั้งคนทั่วไปอาจไม่ได้คิดถึงจุดที่เนื้อเพลงพูดถึง แต่พอฟังเพลงปุ๊บเราจะผลึกตัวเองไปให้ถึงอารมณ์ขนาดนั้น ไปให้ถึงเนื้อหาขนาดนั้นของเพลง

เนื้อหาในเพลงไทยเกิน ๕๐ เปอร์เซ็นต์ หรือมากกว่านั้น เป็นเนื้อหาว่าด้วยความรักและมักเป็นความรักที่เกี่ยวข้องกับความรักที่ไม่สุขสมหวัง เพราะฉะนั้นถ้าเกิดคนฟังเพลงแล้วนึกถึงสังคมก็จะมองว่าสังคมนี้เป็นสังคมที่เรียกว่าป่วยไข้ป่วยไข้เรื่องความรักเจ็บป่วยกับความรักทุกข์ทรมานกับความรักแต่ในความเป็นจริงแล้ว คนที่อยู่ในสังคมก็ไม่ได้เจ็บป่วยทรมาน หรือว่าจะทุกข์กับความรักอะไรขนาดนั้นเพียงแต่เนื่องจากว่าเพลงเป็นหนทางการระบายออกคนที่เขียนเพลงก็มุ่งหมายให้คนกลุ่มหนึ่งที่ฟังเพลงมีอารมณ์เยอะ ๆ ระบายออกมาก ๆ ดังนั้น เพลงจึงสะท้อนให้เห็นความเจ็บปวดเรื่องความรัก และผมคิดว่าจำนวนมากคนที่รู้สึกอารมณ์แบบไหนก็มักจะเลือกเพลงที่สัมพันธ์กับความรู้สึกตัวเองแบบนั้น คือ มีเรื่องที่เราอยู่แล้วจึงเลือกเพลงเศร้า และผลที่ได้อาจจะเป็นได้สองอย่างคือหนึ่ง เศร้ายิ่งกว่าเดิมสอง คือเป็นหนทางในการระบายแล้วก็จบกันไป

หากถามว่าเราเชื่อเนื้อหาในเพลงไหม เราอาจจะมองว่าเมื่อเราอกหักเมื่อเราเสียใจ เราต้องหาทางออกบางอย่างกับมันซึ่งมีศิลปินบางคนก็ประเภทที่ถ่ายทอดความรู้สึกแบบนี้ผ่านเพลง เคยมีกรณีคุณออฟ ปองศักดิ์ร้องเพลงที่ว่าด้วยการอยากจบชีวิต ไม่อยากมีชีวิตอยู่ อันนั้นก็เป็นไปได้เช่นเดียวกันแต่เพลงบางครั้งก็มองในแง่บวก เช่น บอกให้คนรู้สึกเข้มแข็งทำให้คนรู้สึกว่าชีวิตต่อไปได้ความเชื่อที่มากับเพลง เนื้อหาอุดมการณ์ที่มากับเพลงผมคิดว่ามีอิทธิพลพอสมควรในความคิดของคนหรือทั้งที่ไม่ใช่เพลงอกหักเพลงที่ดังมากในบ้านเราอย่างเช่น Bodyslam ก็มีอุดมการณ์เรื่องการต่อสู้ชีวิตเรื่องการไม่ยอมแพ้เข้าใจว่าหลายคนได้คุณค่าชีวิตที่ดีจากเพลงของ Bodyslam ประเภทที่แบบว่า เรือเล็กต้องออกจากฝั่งต้องต่อสู้ดิ้นรนกับชีวิตเพลงประเภท แสงสุดท้าย

เพลงหลายต่อหลายเพลงของ Bodyslam ก็เป็นเพลงประเภทแบบ ฉันทะบิณได้สโลแกน เขา อยากเห็นคนไทยบินได้ก็คือ ทำให้คนรู้สึกต่อสู้ฝ่าฟันทั้งที่จะทำต่อไปได้หรือกระทั่งเพลงประเภท Heavy Metal ยุคก่อนเช่นเพลงของหิน เหล็ก ไฟอย่างเพลงที่ชื่อว่าศรัทธา ศรัทธาของผู้กล้าก็ถือเป็น

เพลงที่ทำให้คนรู้สึกว่าเป็นเพลงปลอมประโลมจิตใจให้มีกำลังใจในการสู้ต่อไป ก็ได้เหมือนกันง่ายๆ เพลงแรกที่นึกถึงหรืออาจจะเป็นเพลงเดียวที่นึกถึงด้วยซ้ำคือเพลง ขอฝันใฝ่ในฝันอันเหลือเชื่อชื่อเพลง ความฝันอันสูงสุดซึ่งบทบาทมันปลุกใจให้คนรู้สึกถ้าดูจากเนื้อเพลงจะรักชาติจนชีวิตเป็นผุยผงจะยอม ตายหมายให้เกียรติดำรงจะบอกว่า เพลงปัจจุบันนี้มันขัดเกล่าให้คนรู้สึก ว่า ต้องวางเรื่องที่ไม่ดีเอาไว้ จะเจออุปสรรคถ้าโถมเข้ามา ก็ยังปลุกใจสังเกตเสียงร้องเสียงร้องของคุณสันติ ลุนเผ่จะเสียงใหญ่ ก้อง กังวานทำให้คนรู้สึกอีกเหมิมทำให้รู้สึกอยากจะมีชีวิตภายใต้อุดมการณ์แบบไทยต่อสู้เพื่อความเป็นไทย และไปหาชีวิตที่ดีกว่าในอนาคตใครที่เป็นศัตรูกับความเป็นไทยเราควรจะต้องทำให้รู้สึกอีกเหมิมแบบ นั้นเห็นใหม่ว่าจะมีอุดมการณ์เรื่องความรักชาติเรื่องความเป็นชาติแฝงเข้ามาด้วย เพลงเชียร์กีฬา ส่วนมากก็ดูร้ายแรง สนุกสนานแต่สิ่งหนึ่งที่เพลงเชียร์กีฬาได้ปลุกฝังอุดมการณ์ไว้ชัดเจนก็คือการแบ่งเขา แบ่งเรา สังเกตได้ว่าเพลงเชียร์กีฬาจะเป็นเพลงที่จะบอกว่า

ให้เราพิชิต เอาชนะคู่แข่งให้ได้ตั้งนั้นแปลว่าเพลงเชียร์กีฬามันคือเพลงที่ทำให้เราเป็นพวกหนึ่ง คนที่แข่งกีฬากับเราเป็นอีกพวกหนึ่งถ้าใครเรียนคอนเซปต์เรื่องกีฬามาจะพบว่าอันนี้มันเป็นคอนเซปต์ เรื่องการแข่งขันแต่ในขณะเดียวกันเราก็พูดถึงในแง่เรื่องแพ้-ชนะการมีน้ำใจนักกีฬา การเป็นเพื่อนมี มิตรภาพต่อกันเห็นว่าเพลงเชียร์กีฬาหลายเพลง อุดมการณ์ไม่เหมือนกันบางเพลงบอกให้แบ่งเขาแบ่ง เรา เราเป็นศัตรูอีกฝ่ายหนึ่งเป็นศัตรู เราจะสู้กันแต่อีกแห่งหนึ่งเราก็พูดถึงกีฬาในแง่ของการมีน้ำใจและเป็น มิตรภาพ แล้วแต่ว่าจะใช้เพลงไหน ในมิติแบบไหน เรานึกถึงเพลงคาราบาวยุคก่อนว่าเป็นเพลงที่มี แนวโน้มต่อต้านนักการเมือง ถ้าฟังเพลงคาราบาวยุคก่อนอาจจะมองว่านักการเมืองไทยแทบไม่มีดี เลย เต็มไปด้วยเรื่องคอร์รัปชั่น เรื่องการทำสิ่งไม่ถูกต้องหรือกระทั่งเพลงที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง โดยตรง เช่น เพลงหลวงพ่อคุณก็ยังอุตสาหมีเนื้อหา ให้หลวงพ่อคุณเขกหัวจะได้ไม่ไปคดโกงหรือทำ อะไรกับใครอย่างนี้เป็นต้น ศิลปินแต่ละคนก็จะมีแนวโน้มความเชื่อบางอย่างเรื่องการเมือง เพราะฉะนั้นเขาก็จะแสดงออกแบบนั้น เช่นบางคนเชื่อว่าการเมืองหรือนักการเมืองเป็นสิ่งที่ไม่ดีเพลง ก็จะมีพูดถึงในแง่ร้ายของนักการเมืองตลอดเวลาเอาเข้าจริงแล้ว ถ้าเกิดตั้งแต่ฟังเพลงมาแทบจะไม่เคย เจอเพลงที่พูดถึงการเมืองในแง่บวกเท่าไร

ถ้าเด็กโตขึ้นมา การเรียนรู้ทุกอย่างอยู่กับเพลงเด็กจะมองว่าการเมือง เรื่องอำนาจเป็นเรื่องในแง่ร้ายทั้งหมดอย่างแรก จริงๆเวลาพูดถึงความรู้เท่าทันในตัวสื่อต่างๆอยากให้มีมองสองอย่างคือ ว่าให้มีมองหนึ่งคือ ลักษณะของสื่อหนึ่ง ๆ สองคือเนื้อหาถ้าพูดในแง่ของเนื้อหา ก็ต้องรู้ก่อนว่าเนื้อหาทุก อย่างที่ใส่มาในสื่ออาจจะแฝงความคิดบางอย่างของคนที่เขียนเพลงทำเพลงมาสองเราต้องดู ประเภทของสื่อด้วยประเภทของสื่อที่ว่าก็คือเช่นถ้าเป็นเพลงเพลงไม่ใช่สารคดี เพลงไม่ได้สะท้อน ข้อเท็จจริงแต่เพลงมันคืออารมณ์เพราะฉะนั้นเพลงคือจินตนาการ จะเป็นอะไรก็ได้มันจินตนาการถึง อะไรก็ได้เพราะฉะนั้นการฟังเพลงก็ต้องรู้เท่าทันถึงหวังจังหวะ ทำนอง อารมณ์ด้วยเพลงบางเพลงก็จะ ใช้อารมณ์ที่มันฮึกเหิม เข้มแข็งเพื่อปลุกเร้าให้คนรู้สึกอะไรบางอย่างเพลงบางเพลงมากับห้วงเวลา บางอย่างในประวัติศาสตร์ชาติไทยเช่นเพลงประเภทเพลงปลุกใจให้รักชาติเพลงบางเพลงมันมากับ กลุ่มคนบางกลุ่มเช่นพวกจ๊กโก่อกหักหรือวัยรุ่นเอาจริง ๆ คนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ฟุ่มเฟือยมาก ๆ และ ต้องการที่จะฟังเพลงเศร้าเพื่อจะปลดปล่อยอาจจะมีการทำอะไรบางอย่างเพื่อปลดปล่อยไปด้วยเป็น แบบนั้นเพราะฉะนั้นตัวสื่อ คือสื่อเพลงเราต้องเข้าใจมันเหมือนกันว่ามีไว้เพื่ออะไร

สื่อมวลชนกับการรู้เท่าทันสื่อ - รู้ทันเพื่อทำหน้าที่ให้สมบูรณ์ ปารีสสา กาญจนกุล

ตอนนี้สังคมไทยเปิดรับสื่อมากขึ้นแต่การรู้เท่าทันอาจจะในระดับหนึ่ง ในระดับที่รู้แล้วว่าข้อเท็จจริงเป็นอย่างไร เหตุการณ์เป็นอย่างไร มีการเปิดรับข้อมูลต่างๆเพิ่มมากขึ้น มีการค้นหาข้อมูลเพิ่มมากขึ้นเพราะมีสื่อให้เลือก ถ้าเราเลือกอ่านสื่อนี้แล้ว มันไม่ตรงกับความคิดของเรา เราอาจจะมีการเลือกอ่านสื่ออื่น มีการเลือกอ่านสื่อหลายๆสื่อ ฟังและรับฟังสื่อต่างๆมากขึ้น แต่ในระดับที่ไม่ถึงการรวมตัวที่จะบอกว่าสื่อนี้ไม่ถูกต้องสื่อนี้จะต้องปรับเปลี่ยน ยังไม่ถึงขั้นนั้น แค่อ่านรับรู้แล้วหาข้อมูลด้วยตนเองอาจจะไม่มีในสังคมปัจจุบัน แต่ขั้นที่รวมตัวเหมือนกับการเรียกร้องให้สื่อต้องทำหน้าที่อย่างนั้นอย่างนี้ อาจจะยังเห็นไม่มากในตอนนี้อยู่ ถ้าในฐานะผู้บริโภค เราสังเกตตั้งแต่ต้นนอนไปถึงเข้านอนสื่อจะเข้ามาหาเรามากตั้งแต่เข้าจดค่า อยู่ที่ว่าเราจะเลือกรับสื่ออย่างไร อย่างไรก็ตามถ้าเราใช้สติปัญญาในการเลือกรับสื่อ ก็จะเป็นกรอบในการคุ้มครองตัวของผู้บริโภคเองว่าจะเลือกรับสื่อแบบไหน เช่น สื่อโฆษณา เราจะไม่ตกเป็นเหยื่อของความขาว ความพอมถ้าเรารู้เท่าทันสื่อ อยากรู้บอกผู้บริโภคว่าเวลารับสื่อ เราอาจจะเปิดรับได้แต่เราสามารถพิจารณาได้ว่าสื่อที่เรารับหรือควรจะมีกระแสไม่รับอย่างเดียว เรามีสิทธิในฐานะผู้บริโภคที่จะมีการบอกได้ว่าสิ่งที่นำเสนอมานั้น ไม่ถูกต้องนะ ที่จริงมองทุกกลุ่ม แต่กลุ่มที่เพราะบางอาจจะเป็นกลุ่มเยาวชน หรือวัยรุ่นที่อาจจะไม่รู้เท่าทันสื่อได้ไม่มากเท่าผู้ใหญ่การที่ผู้ใหญ่ มาขับเคื่อนก่อนและทำให้เขาเห็นว่า การรู้เท่าทันสื่อเป็นอย่างไรจะส่งผลถึงตัวเด็ก เยาวชนด้วย อันนี้ก็น่าจะเริ่มที่ผู้ใหญ่ก่อนเพราะเด็กเองอาจจะไม่ความสามารถในการรับสื่อหรือรู้เท่าทันสื่อทุกๆไปได้มากนัก

ในมุมมองส่วนตัวอาจจะมีการที่ตัดสินคนไปแล้ว ถ้าในกรณีข่าวที่ออกมาผิดพลาดถ้าเราเห็นบางข่าว อาจจะต้องการขอขมากันที่หลัง หรือขอโทษที่หลังแต่ถ้าเราเสพข่าวไปตอนแรกว่าคนนี้ผิด สิ่งนี้ไม่ถูกต้อง อาจจะผลกระทบที่ว่าคนตัดสินเขาไปแล้วเป็นคนไม่ดีถ้าจะมองว่าตอนนี้คนแค่มือถือก็เป็นสื่อในมือแล้ว จะเห็นว่าในข่าวทีวีทั่วไปทุกช่องมักจะเอาคลิปข่าวที่เกิดขึ้นในเฟซบุ๊ก สังคมออนไลน์ มาออกอากาศเป็นข่าวถ้ามองว่าตรงนี้เป็นสื่ออาจจะมองว่าอันตรายอย่างหนึ่งการพิจารณาหรือการเลือกรับข้อมูลค่อนข้างตรงถึงตัวบุคคลถ้ามองว่าที่ผ่านมาเรามีสื่อกระแสหลัก สื่อหลักๆเหล่านี้ เวลาที่ส่งข่าวเข้าไปจะผ่านกระบวนการกลั่นกรอง ไม่ว่าจะเป็นการกลั่นกรองจากตัวผู้สื่อข่าวเองว่าพิจารณาแล้วว่าข่าวว่านี้ถูกต้อง ส่งไปที่บรรณาธิการ และพิจารณาก่อนออกอากาศมีขั้นตอนการกลั่นกรอง แต่กรณีที่มีคลิปไม่ได้มีการกลั่นกรองจากใครเลยจากผู้ถ่ายและอัพโหลดขึ้น จากสังคมออนไลน์ และออกอากาศสู่สาธารณะเลยถ้าเราไม่รู้เท่าทันสื่อก็อาจจะตกเป็นเหยื่อหรืออาจจะมองว่าสิ่งนั้นสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องหรือที่จริงไปเลยก็ได้ เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นว่าทำไมต้องรู้เท่าทันสื่อสื่อเองก็ต้องรู้เท่าทันสื่อด้วยกันเองเหมือนกัน เพราะมีรูปแบบของสื่อหลายประเภทที่เข้ามาเวลาทำข่าวเราก็จะมีการหาข้อมูลก่อน ซึ่งอาจจะข้อมูลจากเอกสารที่เราอ่านเจอหรืออ่านจากข่าวก่อนหน้านี้ว่ามีความเป็นมาเป็นไปอย่างไร แล้วเราถึงจะเลือกว่าเราจะไปสัมภาษณ์ใคร หรือจะไปหาใครที่เป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารของเราอาจจะต้องเลือกสัมภาษณ์จากหลายๆแหล่ง

ถ้าสมมติว่าเราทำข่าวที่มีความขัดแย้งเราก็ต้องพูดคุยประเด็นทั้งสองด้าน ไม่ว่าจะป็นภาครัฐ หรือกลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย เพื่อให้หน้าหนังสือข่าวสามารถที่จะนำเสนอ แต่เราจะไม่

เป็นคนตัดสินว่าถูกหรือผิด อยู่ที่คนฟังหรือคนเสพข่าวของเราว่าจะต้องพิจารณาว่า ข่าวนี้นั้นเป็นอย่างไร เราก็มีหน้าที่นำเสนอข่าวตัวเองถือว่าเป็นสิ่งที่ประชาชน เชื่อถือถ้าในกรณีที่สื่อไม่นำเชื่อถือก็จะหมดเรื่องความศรัทธาที่มีต่อองค์การสื่อสารมวลชนอันนี้ถือว่าอันตรายที่ทำให้สื่อจะต้องตรวจสอบกันเองด้วย ถึงจะได้ต้องมีสมาคมชมรม ต่างๆมากมาย เพื่อทำหน้าที่ในการตรวจสอบ ว่าสิ่งที่ทำเป็นจริงหรือไม่กรณีที่สื่อทำผิดก็ไม่ใช่ว่ามันจะผ่านไปเรื่อยๆ เพราะตอนนี้มีการตรวจสอบมีการตั้งคำถามกับสื่อว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นได้ทำหน้าที่เกินเลยหรือไม่ ถ้าจะดูอย่างเช่น ข่าวกรณี ดาราพระเอกดังที่เสียชีวิตไปก่อนหน้านี้ เราจะเห็นว่าการทำงานที่ของสื่อค่อนข้างจะติดลบและมีกระแสค่อนข้างมากกว่าสื่อทำหน้าที่ทำหน้าที่ไม่ถูกต้อง ทางสมาคมก็ต้องออกมาขอโทษ หรือว่าออกมาแสดงความรับผิดชอบต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เพราะฉะนั้นสื่อในปัจจุบันเองก็ต้องรู้ตัวเองไม่ต้องทำอะไรที่ผิดพลาด เพราะสังคมตรวจสอบได้ง่ายกว่าในอดีตจริงๆแล้ว ถ้าจะบอกว่ามีการแฉมา หรืออะไรมา มันมีอยู่ตลอดเวลาขึ้นอยู่กับว่าเราเลือกจะนำเสนอในมุมมองที่เขาต้องการให้เป็นสู่ต่อนั้นหรือเปล่าก็อยู่ที่วิจารณญาณของคนทำงานด้านนี้ ว่าเราจะตกเป็นเหยื่อของกลุ่มต่างๆเหล่านี้เองหรือ ซึ่งที่ผ่านมาก็ยังไม่เคยที่จะต้องเป็นเหยื่อ หรือว่ามีการฟ้องร้องหรือมีการเรียกร้องอะไรเกิดขึ้น ก็ยังคงทำหน้าที่สื่อเพื่อประชาชนต่อไปจริงๆ ก็เชื่อว่าคนที่เป็นผู้สื่อข่าวทุกคนก็จะมีจรรยาบรรณของตนเองในการประกอบวิชาชีพคงไม่มีใครที่อยากจะเข้ามาสู่อาชีพนี้เพื่อแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวเพื่อที่จะมีอิทธิพลบางอย่างสำหรับตัวสื่อมวลชนเอง เพราะสิ่งที่ทำจะสะท้อนถึงบทบาทของตัวเอง เรื่องของการอยู่ในสังคมเรื่องการยอมรับนับถือจากแหล่งข่าว รวมไปถึงการยอมรับนับถือจากประชาชนที่เป็นผู้เสพข่าวของเรา ดังนั้นตัวสื่อมวลชนเองก็ต้องทำหน้าที่ของตัวเองให้ดีที่สุดเพื่อที่การนำเสนอข่าวออกไปให้กับประชาชนนั้นให้เขาได้รับข้อมูลข่าวที่ถูกต้อง ครบถ้วนและก็เป็นการสะท้อนกลับมาที่ดีว่า สื่อมวลชนคนนี้ สำคัญนี้ องค์กรนี้ทำหน้าที่อย่างถูกต้องแล้ว เสียงชื่นชมน่าจะเป็นกำลังใจที่ดีให้สื่อมวลชนให้ทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์สืบไป

ความหมายแฝงในงานภาพยนตร์และการตีความภาพยนตร์พร้อมเสพความหมาย

อาจารย์ศิริธร ศิริวรรณ

เมื่อมนุษย์สร้างงานศิลปะขึ้นมา ย่อมต้องการสื่อสารบางอย่างแก่ผู้ฟัง ผู้ชม และผู้ดู

ศิลปะภาพยนตร์ก็เหมือนกัน ในความงามของภาพยนตร์ ความเป็นศิลปะของภาพยนตร์ มีนัยยะแอบแฝงหรือมีข้อความที่ซ่อนอยู่ภายใต้หนังเช่นเดียวกันอย่างในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง เห็นได้ชัดเจนว่าภาพยนตร์ถูกนำมาใช้ในสื่อที่เป็นสื่อชวนเชื่ออย่างฮิตเลอร์จะมีผู้กำกับหญิงคู่ขวัญชื่อ เลนีย์ ไรเฟินสตาห์ล ซึ่งกำกับหลายเรื่อง แล้วใช้ภาษาภาพยนตร์หนังที่เล่าว่า ฮิตเลอร์ เป็นเหมือนกับพระเจ้า หนังนี้มันมีความไว มันเข้าใจง่ายดังนั้นเวลาที่เล่าภาษาผ่านภาพ คนเราจะซึมซับโดยไม่รู้ตัว เราอาจจะบอกว่าหนังไม่ใช่เรื่องจริง สร้างมาชั่วโงมครั้งแล้วก็จบแต่ความจริงแล้ว ภาพเหล่านั้นจะฝังอยู่ในความทรงจำของผู้ชมเสมอทั้งรู้ตัว และไม่รู้ตัว

ในช่วงที่เราพยายามจะถอดรหัสหนังในเชิงของความหมาย ชั้นแรกนี้จะทำให้เราดูหนังไม่สนุกเลยจะเกิดการตีความไปหมด และก็มันจะขาดความงาม แต่เมื่อก้าวผ่าน แหะเข้าใจแล้วมันจะทำให้เราเข้าถึงสารที่อยู่ข้างใต้นั้นไปอีกระดับหนึ่งด้วยและยังสามารถชื่นชมกับสุนทรีย์ของความงาม

ของมนุษย์และศิลปะ ได้ด้วยเช่นเดียวกัน เช่น Train to Busan ง่ายๆ ใกล้ตัว เป็นหนังที่ตื่นเต้นมาก หนังขอมบี้แต่ทำไมทุกคนถึงร้องไห้เพราะเล่นประเด็นของครอบครัววงยูเป็นพ่อที่ห่างไกลจากลูก แต่ตอนหลังก็เป็นฮีโร่ในการปกป้องลูกแต่สิ่งที่เข้าถึงคนได้มากกว่านั้นคือว่าตัวละครแต่ตัวในเรื่องนี้ ถูกใช้เป็นสัญลักษณ์แทนค่าทั้งหมด

อย่างลุงที่เป็นตัวไม้ตึกก็เป็นตัวแทนของทุนนิยมสามัญที่เข้าไปจัดการทุกอย่าง พร้อมทั้งจะทำลายทุกคนเพื่อให้มีชีวิตรอด คนรักสองคนเป็น “สตาร์ครอสสเลิฟเวอร์” นี่เป็นคำหนึ่งจากเชคสเปียร์ว่าคู่รักที่ไม่มีทางสมหวังกัน สตาร์ครอสคือดวงดาวที่ไม่มีวันบรรจบกัน หรือทำไม ลูกสาวของพระเอกมีลักษณะบางอย่างคล้ายผู้ชาย มีทั้งความเป็นผู้หญิงและผู้ชาย

สุดท้ายแล้วคนที่ใช้ชีวิตเหลือรอดก็สะท้อนบางอย่าง หมายถึงว่าอนาคตยังมีความหวังอยู่ที่เด็กที่เติบโตมาในท้องที่ไม่ได้รับรู้เรื่องของขอมบี้เลยกับเด็กที่รู้แล้วว่าโลกมันโหดร้าย แต่พร้อมที่จะสร้างสังคมแบบใหม่และนี่คือนัยยะของหนังและมันก็ได้มีแค่ของเรื่อง ความสัมพันธ์ การต่อสู้ทางสังคมอย่างเดียวกันเป็นในแง่ของการเผยแพร่วัฒนธรรมด้วยเช่นเดียวกันมันมาในรูปแบบของสื่อเหล่านี้ที่จะเร็ว แรงและก็จะมีการกระทบสูงเพราะว่าคนดูอยากเอาตัวเข้าไปอยู่ใน ภาพยนตร์เหล่านั้น

สื่อกับอคติ

พงศธร จันทรลีโอน

เวลาเราพูดถึงสื่ออาจจะไม่ได้จำกัดเฉพาะสื่อที่เป็นกระแสหลักเท่านั้นรวมไปถึงสื่อทางเลือกอื่นๆ ด้วยที่มันปรากฏในพื้นที่ที่อนุญาตให้ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศที่เราเรียกว่าเกย์ กระจาย ทอม ดี ตุ๊ด ทั้งหลายนี้ปรากฏอยู่คือมันมีมากมาย หลากหลายในมุมมองเยอะขึ้นหรือหลายมิติมากยิ่งขึ้นคือไม่ได้ออกมาในแนวตลก สนุกสนานหรือเป็นแนวเดิมๆ เหมือนสมัยก่อนที่มาในลักษณะเดิมๆ เช่นต้องตลก หรือไม่ตลกก็ต้องสวยงามหรือไม่สวยงามก็ต้องเป็นอะไรที่แปลกประหลาดแล้วมันไม่ได้ออกมาในสื่อกระแสหลักกระแสเดียวมันมีกระแสอื่นๆ ด้วยโดยเฉพาะสื่อที่เขาสร้างด้วยตัวของเขาเองมันออกมาในมุมที่สร้างสรรค์มากยิ่งขึ้นคือไม่ได้ไปผลิตซ้ำแต่เรื่องเดิมจนครบ เฉพาะนั้นคนที่ถูกเรียกว่า คนหลากหลายทางเพศนี้เขาเริ่มใช้สื่อในการที่จะสร้างอัตลักษณ์ใหม่ให้กับตัวเอง ในมุมใหม่ๆ การแสดงออกในภาพที่ไม่ได้เป็นแบบเดิมทำให้เขามีอำนาจในการที่จะอธิบายตัวตนใหม่ในรูปแบบใหม่ ในมุมมองใหม่แต่ทั้งนี้เอง สังคมเองก็ยังจำกัดพื้นที่ให้เขาว่าถ้าเป็นเกย์ กระจาย หรือเป็นคนหลากหลายทางเพศ ถ้าจะได้รับการยอมรับบนสื่อนี้ต้องออกมาในภาพลักษณ์ที่ดี ดูสวยงามคือไปๆ มาๆ ก็กลับมาแบบเดิมคือถ้าจะออกมาแล้วให้คนยอมรับก็ยังคงเป็นพื้นที่เดิมคือต้องสวย ต้องเก่ง ต้องดี ต้องรวยทั้งนี้ถ้ามุมมองอื่นๆ มันกลายเป็นเรื่องที่ต้องทำให้ตกลงตอนนี้เรามีเกย์ กระจายน้อยๆ ที่เขาถือมือถือแล้วเขาก็อัปเดตตัวเอง เขาก็ Live สดตัวเองบนท้องนาบนกองฟางแบบนี้ เป็นต้นแต่ภาพลักษณ์ที่ออกมามันก็ปะปนกัน ระหว่างความคิดสร้างสรรค์คือเขากำลังช่วงชิงพื้นที่ ยกตัวอย่างเช่นจะมีกระเทยกลุ่มหนึ่งที่เขามีโอกาสที่จะเดินบน Cat Walk แต่กระเทยน้อยๆ หรือกระเทยบ้านนอกที่อยู่บ้านนอก เขาไม่ได้มีโอกาสแบบนั้นเขาก็ใช้พื้นที่ของเขา เป็นพื้นที่ในการแสดงออกของเขาพยายามเอาการแต่งกายในรูปแบบอื่นๆ ที่ไม่ได้มองแค่สวยงามเฉยๆ แต่มันออกมาเป็นความคิดสร้างสรรค์ในสไตล์ของเขาแบบนี้มันทำให้เขามีพื้นที่ในการที่จะอธิบายตัวตนของเขาในรูปแบบที่เขา

เป็นอยู่ซึ่งอาจจะไม่ต้องซ้ำในรูปแบบกระแสหลักที่ออกมาสวยงามอย่างเดียวแต่คนพวกนี้เขามีความคิดสร้างสรรค์หรือมีความครีเอทีฟในการที่จะใช้สื่ออธิบายตัวตนอย่างที่ตัวเขาเป็นโดยที่ทำให้สังคมยอมรับ เราจะเห็นว่าคนที่เขาแสดงภาพนี้ผ่าน Live สดหรือแม้กระทั่งในพื้นที่ Social online ทั้งหลายนี้ ควรให้ความสนใจบางครั้งคนก็เป็นแสนๆ ที่เดียวสิ่งเหล่านี้เกิดการยอมรับในอีกมิติหนึ่งเหมือนกันคือ ไม่ได้ออกมาแค่สวยงามอย่างเดียวแต่ความคิดสร้างสรรค์มันบรรเจิดด้วยเช่นกัน อันนี้ก็เป็นการใช้สื่ออย่างสร้างสรรค์อาจจะไม่ได้เฉพาะผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศทุกๆ คนด้วยซ้ำไปที่เขาสามารถใช้สื่อพวกนี้เป็นและเขาสามารถใช้สื่อพวกนี้อธิบายในสิ่งที่เขากำลังต้องการที่จะสื่อสารกับสังคม แต่การที่ผู้มีความหลากหลายทางเพศพยายามจะใช้สื่อพวกนี้มูมหนึ่งก็คือว่า ต้องการที่จะให้ความหมายใหม่อย่างรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็แล้วแต่แต่กำลังสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้กับเขาในสังคมแบบใหม่ๆ สังคมที่เปิดเสรีที่ให้พื้นที่ที่อธิบายตัวตนได้อย่างหลากหลายในขณะเดียวกันสิ่งสำคัญในการใช้สื่อออนไลน์นี้ สำคัญก็คือว่าคนทุกคนมีอำนาจในการที่จะสร้างเรื่องราวของตนเองการสร้างเรื่องราวของตัวเองทำให้เขามีอำนาจในการที่จะอธิบายหรือบอกนิยามตัวตนของเขาอย่างที่เขาต้องการจะเป็น

สิ่งสำคัญก็คือว่าคนสร้างสื่ออาจจะต้องเปิดทัศนยะบางอย่างเพื่อที่จะให้เห็นว่าสังคมไม่ต้องมาตกอยู่ในร่องของสังคม ในแง่ที่ว่าสังคมมักจะบอกว่าถ้าจะได้รับการยอมรับ มันมีคุณลักษณะบางอย่างแต่มีบางคนที่พยายามอธิบายนอกเหนือจากคุณลักษณะที่สังคมต้องการยอมรับมันเช่นบอกว่า กระเทยสวย กระเทยต้องเป็นแบบนี้แต่การใช้ Social Media อธิบายใหม่ว่ากระเทยไม่จำเป็นต้องสวยก็ได้หรือกระเทยเป็นกระเทยนี้ก็ไม่จำเป็นต้องตามที่สังคมคาดหวังก็ได้ หมายความว่าเขาเปิดพื้นที่ที่ฉีกตัวเองออกจากสังคมเดิม ๆ เป็นการช่วงชิงในการใช้สื่อในการที่จะอธิบายตัวตนเพื่อที่จะใช้สื่อพวกนี้ในการสื่อสารสังคมในรูปแบบที่ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นไปตามสื่อกระแสหลักหมายความว่า สื่อกระแสหลักยังถูกรอบงำในอุดมการณ์บางอย่างไม่ว่าจะเป็นเรื่องของคุณงามความดีหรือแม้กระทั่งอุดมการณ์เรื่องของความเหมาะสม ไม่เหมาะสมมีกรอบเรื่องจริยธรรม เรื่องศีลธรรมนี้ เข้าไปอยู่ในสื่อหมายความว่าสื่อที่ดีกับสื่อไม่ดีหรือเรื่องที่ดีกับเรื่องที่ไม่ดีสื่อที่อยู่บน Social online อาจจะไม่ได้อยู่ในเกณฑ์นี้ตลอดว่า ถ้าฉันจะต้องเป็นสื่อที่ต้องสร้างขึ้นมานี้ ต้องเป็นสื่อที่ดีเสมอไป

การ Live สดนี้ มันเป็นการลักลอบทางสังคมมันเหมือน flash mob ดีหัวแล้วกลับออกไปเลยคือใครไม่ได้มาสนใจว่า Live มีระบบเซนเซอร์หรือเปล่าหรือถ้าเขาจะเซนเซอร์ เขาจะเซนเซอร์ตัวเองแต่การ Live สดมันเปิดโอกาสให้เขาสามารถที่จะอธิบายตัวตนของเขาและใช้สื่ออย่างที่เขาอยากจะใช้หรือที่ไม่ต้องคำนึงถึงว่ามันถูกต้องทางศีลธรรมไหมมันถูกต้อง หรือคาดหวังกับที่สังคมต้องการยอมรับหรือเปล่าคือสื่อพวกนี้มันแวบๆแต่การแวบๆ นี้มันมีอิทธิพลและมันก็ส่งผลกระทบต่อสิ่งที่ส่งเหล่านี้ให้กับสังคมว่าสื่อบางสื่อ ไม่สามารถที่จะเสนอภาพหรือเรื่องราวแบบนี้ในกระแสหลักเพราะมันมีการคัดแยกความเป็นสื่อที่ดีกับสื่อไม่ดีเนื้อหาที่ดีกับเนื้อหาที่ไม่ดีเพราะฉะนั้นคนที่มีความหลากหลายทางเพศ หรือแม้กระทั่งผู้หญิงผู้ชายถ้าเขาจะอธิบายในมูมหนึ่งที่เรียกว่าหลุดกรอบไปเลย เช่น Live สดเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ตอนนี้เรื่องอาบน้ําไม่ใช่เรื่องส่วนตัวแล้วการนอนบนตัวไม่ใช่เรื่องส่วนตัวหรือแม้กระทั่งการทำอะไรที่อยู่ในห้อง มันกลายเป็นไม่ใช่เรื่องส่วนตัวแล้ว มันกลายเป็นพื้นที่สาธารณะที่ใครๆ ก็ดูได้ถ้าฉันอยู่ในห้องน้ํา ห้องนอนฉันอยู่ในที่ลับ คือมันไม่มีที่ลับแล้ว มันถูกทำให้เป็นที่ๆ มันเปิดไปหมดแต่สื่อกระแสหลักทำเรื่องพวกนี้ได้ไหมหรือที่ถามตรงๆ ผู้หญิงเองผู้ชายเองทำเรื่องพวกนี้ในสื่อแม้กระทั่งสื่อทางเลือกในสื่อ Social Media หรือออนไลน์ทั้งหลายได้มากกว่าคน

เหล่านี้มาน้อยแค่ไหนคืออย่าไปมองว่า คนเหล่านี้หมกมุ่นเรื่องเพศหรือเรื่องของตัวเองแต่เรื่องนี้กำลังทำทำระบบจริยธรรม ศีลธรรมของสังคมมันกำลังเปิดพื้นที่ของความเป็นเสรีใหม่ให้กับเขาเนื้อตัวและร่างกายเป็นสิ่งที่ฉันจัดการตัวของตัวเองได้และเนื้อตัวของฉันนี่ เป็นเรื่องที่เขาสามารถที่จะบอกให้สังคมว่า ฉันเป็นแบบไหนก็ได้หรือที่ไม่ได้แคร์ว่านั่นมันโป้ไหม ผิดจริยธรรมไหมหรือมันล่อแหลมทางเพศไหม หรือมันละเมิดทางเพศของคนในสังคมหรือเปล่าคือมันหลุดไปจากกรอบซึ่งมันกลายเป็นเรื่องทำให้เขาสามารถที่จะแสดงตัวตนของเขา มากกว่าสิ่งที่เขาปรากฏอยู่บนพื้นที่สาธารณะ แต่พื้นที่ส่วนตัวของเขาเอง เขาก็เผยเนื้อตัวร่างกายที่ไม่ต้องอำพรางอะไรให้กับสังคมแต่ใช้เนื้อตัวร่างกายเป็นตัวสื่อกับสังคมว่านี่แหละคือตัวฉันซึ่งสื่อกระแสหลักไม่อนุญาตให้ทำอยู่แล้วอาจจะเรียกว่าเต็มเต็มก็ได้ หรืออาจจะเรียกว่าเป็นการช่วงชิงก็ได้หรืออาจจะเรียกว่าเป็นการใส่ความหมายใหม่ให้กับสังคมต่อเรื่องชีวิตของเขาเรื่องเนื้อตัวร่างกายของเขา เรื่องความเป็นอยู่ของเขาซึ่งไม่ได้จำกัดอยู่ในกรอบเล็กๆ แต่มันกลายเป็นพื้นที่ที่เปิดกว้างให้เขาอยากทำอะไรก็ได้ตามที่เขาต้องการจะทำ

มองเหรียญให้ครบด้าน – ภาพถ่าย กับ การรู้เท่าทันและการกำหนดกรอบรับรู้

กรรณ เกตุเวช

"Photographic never lie, But the liar take photography" ภาพถ่ายนั้น จะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ ถ้าเราไม่ได้นำกล้องออกไป แล้วไปบันทึกเหตุการณ์นั้นนั้น หรือสิ่งสิ่งนั้นในโลกของความเป็นจริง บางสิ่งเคยอยู่ตรงนั้น ณ เวลาหนึ่ง จึงเกิดเป็นภาพขึ้นมาได้ การที่มันเป็นรอยประทับ มันเป็นการคัดลอกสิ่งที่มีอยู่บนธรรมชาติมันทำให้ภาพถ่ายน่าเชื่อถือ ซึ่งเอาจริงๆ มีหลายภาพมากที่มันไม่ได้เป็นความจริงตามที่ปรากฏ แต่เป็นความจริงที่น่าเสนอผ่านเครื่องมือที่เรียกว่า "เฟรม" ของการถ่ายภาพ ความจริงที่ว่าจึงเหมือนเรานำเหรียญมาดูเพียงด้านเดียว หากต้องการเห็นให้ครบรอบด้าน เราต้องพลิกเหรียญ ภาพถ่ายก็เช่นเดียวกัน

ช่างภาพคนหนึ่ง หากต้องการจะถ่ายภาพสักภาพ ต้องเลือกมุมที่จะยืน เลือกเวลาที่จะถ่ายภาพ ออกแบบแสง ใช้จังหวะในการกดชัตเตอร์ จะเห็นได้ว่าทุกสิ่งถูกประกอบสร้างขึ้นมาจากองค์ประกอบทุกอย่างที่อยู่ในเฟรมภาพอาจจะถูกแอบแฝงความหมายที่ต้องผ่านการตีความ ผ่านการถอดรหัส

ในยุคแรกๆของภาพถ่ายมีคำว่า “ภาพถ่ายไม่เคยโกหก” เนื่องจากมองว่าภาพถ่าย เป็นภววิสัย ช่างภาพไม่ได้เป็นผู้ประกอบสร้างภาพ เพียงกดชัตเตอร์แล้วเกิดเป็นภาพขึ้นมา เมื่อเวลาผ่านไป ภาพถ่ายอยู่ในการรับรู้ของผู้รับสารว่าผู้สร้างเป็นผู้เลือกโดยใส่ความเป็นอัตวิสัยลงไป ในภาพ แม้แต่ในภาพเชิงข่าว จริงๆแล้วก็มีการเลือกจังหวะ เลือกมุมมอง มีการครอบปั้งเกิดขึ้น เพื่อให้เกิดความหมาย นัยยะที่ช่างภาพต้องการนำเสนอ ดังนั้น ผู้ชมภาพถ่ายในฐานะผู้รับสารจะตีความเฉพาะสิ่งที่เห็นไม่ได้ จำเป็นต้องใช้ดุลพินิจว่าภาพถ่ายภาพนั้นเกิดด้วยจุดมุ่งหมายใด วัตถุประสงค์อันใด มีความพยายามในการโน้มน้าวหรือชักจูงให้เกิดการรับรู้ ความคิด ความเชื่อใดหรือไม่

อ่านสื่อเพื่อ ถอดความหมายและรู้ให้ทันข่าว

คำรณ คุณะดิลก

"Media Literacy" การรู้เท่าทันสื่อคือการที่ผู้ส่งสารพยายามค้นหาการตัดสินใจคุณค่าทางจริยธรรมให้กับผู้รับสาร ต้องการผู้รับสารเข้าสามารถตัดสินใจได้ว่าผู้ส่งสารนั้น ๆ มีจริยธรรมหรือเปล่า และเป็นเพื่อการระงับระหว่างการสื่อสารว่าจะไม่ก้าวล่วงไปในทิศทางการทำงานคุณค่าของความเป็นมนุษย์

ประโยชน์ของการรู้เท่าทันสื่อมีมาก ดังคำพูดหนึ่งว่า “หากเราไม่รู้ทันใคร เราก็จะตกเป็นเหยื่อของคนที่มาหลอกล่อเรา” บางครั้ง ตัวสื่อมวลชนเองหรือว่าคนทั่ว ๆ ไปเองก็รู้ รู้แต่ไม่รู้จริง จึงตกเป็นเหยื่อของผู้มีเจตนาไม่บริสุทธิ์ การจะรู้เท่าทันสื่อได้อาจอาศัยคำถามเบื้องต้นเพื่อการคัดกรองได้แก่ (๑) ใครทำสื่อที่ออกมา (๒) สื่อที่ใช้นั้นใช้กลวิธีหรือเทคนิคอะไรที่ดึงดูดใจ (๓) ถ้าเพื่อนเราคุยกับคนอื่นดูจะรับรู้เหมือนกันไหม (๔) สื่อที่เผยแพร่มีระบบค่านิยมหรือระบบคุณค่าวิถีชีวิตหรือไม่อย่างไร (๕) สื่อที่ออกมาเพื่ออะไรและต้องการจะขายอะไร การตั้งคำถามเหล่านี้ จะสามารถประเมินในเบื้องต้นว่าสื่อที่ออกมา ต้องการบอกอะไรเป็นพื้นฐาน และเหตุผลของการบอกสิ่งนั้น เหตุผลในการนำเสนอด้วยรูปแบบวิธีนั้น ๆ ความจริงเท็จของข้อมูลที่ส่งผ่าน การสามารถใคร่ครวญว่าถ้าเราไม่เชื่อในสื่อ หรือในสารนั้นเราจะเป็นอย่างไร ถ้าเราทำแบบใหม่ไม่ทำตามสื่อเราจะได้ผลที่ดีขึ้นหรือไม่ โดยคำถามนี้จะทำให้ผู้บริโภคสื่อมีโอกาสตกเป็นเหยื่อของสื่อมวลชนได้น้อยลง

สื่อต้องทำตัวอย่างไร ในแง่มุมที่สำคัญ จะขอให้ความเห็นเกี่ยวกับสื่อดั้งเดิม (Traditional Media) สื่อที่เราเห็นในปัจจุบันพวกหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ สื่อที่จะนำเสนอข้อมูลข่าวสารควรจะต้องรอบด้านเกิดอะไรขึ้นตั้งแต่ต้น ก็ไม่ใช่ผลิกลามนำเสนอมาด้วยความรวดเร็ว หากสื่อมวลชนมีจริยธรรมและความรับผิดชอบกับงาน จะตรวจสอบข้อมูลข่าวสาร

เป็นความจริงที่ผู้อยู่ในอุตสาหกรรม ธุรกิจสื่อ ความรวดเร็วเป็นเรื่องของการแข่งขัน หากไม่รับนำเสนอ หรือนำเสนอเนื้อหาข่าวสารล่าช้ากว่าคู่แข่งถือเป็นการเสียเปรียบ แต่ตอนนี้ถึงเวลาแล้ว ที่สื่อต้องยอมรับอย่างหนึ่งว่าถ้านำเสนอข้อมูลข่าวสารช้า แต่รอบด้านจะมีผลดีกว่านำเสนออย่างรวดเร็ว แต่มีความเสี่ยงว่าสิ่งที่เรานำเสนอจะไม่ตรงกับความเป็นจริง ที่กล่าวมาคือมุมมองในแง่ของ Traditional Media แต่สิ่งที่ซับซ้อนกว่าสื่อดั้งเดิมคือ เรื่อง Social Media เราอาจจะตอบไม่ได้ด้วยซ้ำว่าใครคือ Sender ใครคือผู้ส่งสารเพราะเนื้อหาจากหลายทางมาก ดังนั้น ภาระจึงตกเป็นของผู้อ่าน ที่ผู้รับสารต้องรู้เท่าทันอย่างหนึ่งว่า อะไรที่เกิด บอกผ่าน Social Media สามารถสืบหาต้นตอได้ยาก ในฐานะผู้รับสารหรือบุคคลธรรมดาจำเป็นต้องมี “เซิร์ช” ติดตัว หรือภูมิคุ้มกันติดตัวว่าข้อมูลที่ปรากฏบน Social Media ไม่ได้หมายความว่าเชื่อถือได้ทั้ง ๑๐๐ % นอกจากเรื่องสื่อสังคมออนไลน์ยังมีเรื่องข่าว เรามักจะถูกปลุกฝังว่าข่าวคือความจริงเวลาเราดูข่าวเรารู้สึกว่า นั่นคือสิ่งที่เกิดขึ้นแต่ในขณะเดียวกันเนื้อหาที่นำเสนอได้ผ่านการจัดการรูปข่าวไวกรรมของสื่อหนังสือพิมพ์ สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ ต่างแขนงกัน มีความพยายามในการสร้างสุนทรีย์ให้หน้าตื่นตื่นและน่าติดตาม นี่เป็นสองลักษณะของการรับข่าวสาร ซึ่งจะเห็นได้ชัดในกรณีหน้าหนังสือพิมพ์ ว่าพาดหัวใหญ่ขนาดไหน มีการให้เนื้อที่กับข่าวนี้แค่ไหน แนวคิดการให้พื้นที่ตามความสำคัญยังปรากฏในข่าวทาง

โทรทัศน์ทางวิทยุมันที่จะอยู่ในข่าว ไพรม์ไทม์ ข่าวที่มีความสำคัญรองลงมาอาจถูกนำเสนอในช่วงข่าว ดึก เป็นต้น

รู้เท่าทันโฆษณาและการศึกษาอุดมการณ์ผ่านโฆษณา

ดร. คิธ วังศ์อาษา

พูดถึงธรรมชาติของโฆษณาก็ต้องย้อนกลับไป พูดถึงเรื่อง Concept ของสินค้าเพราะว่า งานโฆษณา เกิดขึ้นมาเพื่อการขายสินค้าหรือบริการที่นี้พอมีสินค้าหรือบริการนั้นก็ต้องการ ขายของเหล่านั้นให้ได้มากขึ้นดังนั้นงานโฆษณาก็ถูกนำมาใช้เพื่อที่จะบอกเล่าถึงสรรพคุณ บอกเล่าถึง เนื้อหาของสินค้าเหล่านั้น

ถ้ามากไปกว่านั้นก็จะพยายาม จะชวนหรือว่าทำให้ผู้บริโภคเกิดความอยาก เทคนิค ทางการโฆษณาจะพยายามกระตุ้นให้ผู้บริโภคเกิดความอยากในลักษณะต่างๆ โดยนักโฆษณา พยายามจะทำงานโฆษณาให้เนียนขึ้นคือสำคัญคือคำว่า "เนียน" จนเรามองไม่เห็นว่าเป็นจริงแล้วมันคือ งานโฆษณาหรือเป็นเนื้อหาที่เป็นส่วนหนึ่งของข่าว ทุกวันนี้มีเนื้อหาโฆษณาแฝงเข้าไปในข่าว ในละคร ในรายการโทรทัศน์ แต่บางครั้งกลมกลืนมาก มันกลายเป็นอยู่ในเนื้อหาของรายการด้วยซ้ำ ทำให้ผู้ชม ส่วนหนึ่งไม่รู้ตัวว่ากำลังเสพสื่อโฆษณาบางอย่าง

อุดมการณ์ที่แฝงมากับงานโฆษณา ไม่ใช่นักที่เราจะมองเห็น เช่นเรื่องของความขาวเรา เห็นบ่อยครั้ง เวลาที่เราดูโฆษณาเราเห็นว่าต้องขาว ต้องสวยถึงจะประสบความสำเร็จ หรืออีกอย่าง เห็นได้ชัด คือเรื่องเกี่ยวกับความผอม ตัวแสดงที่เป็นผู้หญิงที่ผอม และสวย จะประสบความสำเร็จจน ทำให้เราพยายามกลายเป็นผู้หญิงเหล่านั้น เราเชิดชูผู้หญิงที่มีลักษณะเหล่านั้นโดยหลงลืมคุณค่าแห่ง ความหลากหลาย สัมไปว่าคนในสังคมมีหลายหลายรูป อาจเผลอเชิดชูคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็น อุดมการณ์ที่แฝงมากับงานโฆษณาที่เราบริโภคอยู่ในชีวิตประจำวัน

ภาคผนวก ง

แบบสอบถามเรื่อง “การใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อการรู้เท่าทันสื่อ”

คำชี้แจง

กราบনমসকর แบบสอบถามนี้เป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือจัดเก็บข้อมูลงานวิจัยเรื่อง “การใช้กระบวนการทางปัญญาตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทย” ซึ่งเป็นงานวิจัยในหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต เชียงใหม่ ข้อมูลที่ได้จะถูกประมวลผลในภาพรวม ไม่เจาะจงถึงผู้หนึ่งผู้ใด และผู้วิจัยจะใช้ข้อมูลนี้ เพื่อประโยชน์ทางวิชาการเท่านั้น ขอความกรุณาท่านตอบแบบสอบถามตามความเป็นจริง / ความ คิดเห็น โดยแบบสอบถามมี ๔ ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาว่าด้วยการใช้ดุลพินิจก่อนเชื่อ

ตอนที่ ๓ ความรู้ ความเข้าใจ การใช้ประโยชน์ และความคิดเห็นเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ

ตอนที่ ๔ ความคิดเห็นอื่น ๆ ของผู้ตอบแบบสอบถามต่อการใช้หลักธรรมใน พระพุทธศาสนาและหลักการรู้เท่าทันสื่อ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณในความร่วมมือมา ณ โอกาสนี้

alicha_treer@hotmail.com

QR Code สำหรับแบบสอบ

12. ท่านมีอุปกรณ์สื่อสารต่อไปนี้หรือไม่ (โปรดตอบทุกข้อ)

- โทรศัพท์มือถือแบบพื้นฐาน (ไม่สามารถติดตั้งแอปพลิเคชัน) มี ไม่มี
- โทรศัพท์มือถือแบบสมาร์ทโฟน มี ไม่มี
- แท็บเล็ต หรือ iPad มี ไม่มี
- เครื่องคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคลแบบพกพา มี ไม่มี
- เครื่องคอมพิวเตอร์แบบตั้งโต๊ะ มี ไม่มี

☐
☐
☐
☐
☐

13. โดยปกติ ท่านสนใจรับข่าวสารประเภทต่อไปนี้ในระดับใด (กรุณาตอบทุกข้อ)

	ไม่สนใจ / ไม่เปิดรับ	สนใจน้อย ไม่พยายามแสวงหา	เปิดรับตามโอกาส แต่ไม่ติดตาม	ค่อนข้างสนใจ เมื่อมีโอกาสจะรับชม หรือรับฟัง	ชื่นชอบและติดตาม
☐ เนื้อหาที่แชร์กันในโซเชียลมีเดีย					
☐ ข่าว					
☐ สารคดีหรือรายการความรู้					
☐ รายการบันเทิง					
☐ โฆษณา					

14. ท่านเปิดรับเนื้อหา ข่าวสารข้อมูลจากช่องทางเหล่านี้โดยเฉลี่ยวันละกี่ชั่วโมงโดยประมาณ

- คอมพิวเตอร์ หรืออินเทอร์เน็ตทางโทรศัพท์ ชั่วโมง
- (การเข้าอ่านข่าวในเว็บไซต์หรือแฟนเพจของสำนักข่าวถือเป็นคำตอบข้อนี้)
- โทรทัศน์ ชั่วโมง วิทยุ..... ชั่วโมง
- หนังสือพิมพ์..... ชั่วโมง นิตยสาร..... ชั่วโมง
- สื่ออื่น ๆ นอกเหนือจากตัวเลือกนี้ ชั่วโมง

สำหรับเจ้าหน้าที่

☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐

ตอนที่ 2 ความรู้เกี่ยวกับหลักการในพระพุทธศาสนาว่าด้วยการใช้ดุลพินิจก่อนเชื่อ

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

1) หากกล่าวถึงหลักการในพระพุทธศาสนาว่าด้วยการใช้ดุลพินิจในการรับข้อมูลข่าวสารอย่างมีเหตุผล ท่านนึกถึงหลักการใดเป็นลำดับแรก

หลักการ (โปรดระบุ)

2) ท่านคิดว่าหลักการใดต่อไปนี้จะเหมาะแก่การใช้ประกอบการพิจารณารับข่าวสารข้อมูลในระดับใด (โปรดตอบทุกข้อ)

	ไม่เกี่ยวข้องกับ การใช้ดุลพินิจรับ ข่าวสาร	เกี่ยวข้องบ้าง เล็กน้อย	มีความเกี่ยวข้อง แต่ต้องเชื่อมโยง ค่อนข้างไกล	เกี่ยวข้อง และ เหมาะสมกับการใช้ ประกอบการรับ ข่าวสาร	เหมาะสมตรงตัวที่สุด เหมาะแก่การใช้เป็น หลักพิจารณาแรก
มหาปเทศสี่					
กาลามสูตร					
ภัททียสูตร					
โยนิโสมนสิการ					

โปรดทำเครื่องหมาย✓ ลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

		ใช่	ไม่ใช่	ไม่แน่ใจ
1	กาลามสูตรคือหลักธรรมว่าด้วยการใช้ดุลพินิจก่อนปลงใจเชื่อ			
2	กาลามสูตรมีที่มาจากเหตุการณ์อันเป็นวิกฤตความเชื่อของชาวกาลามะในสมัยพุทธกาล			
ท่านคิดว่าบุคคลต่อไปนี้แสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับหลักกาลามสูตร หรือนำหลักกาลามสูตรมาใช้หรือไม่				
3	กาลิเลโอด้านทฤษฎีโลกแบน			
4	สมหวังดูฤกษ์ก่อนออกรถใหม่เพื่อความมั่นใจในการขับขี่			
5	สมฤดีปล่อยคอมพิวเตอร์ในวันลอยกระทงเพราะเชื่อว่าเป็นธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติมานาน			
6	สนใจเชื่อห้ามรถยนต์อายุเกิน 5 ปีวิ่งบนท้องถนนเพราะมีการแชร์ทางเฟซบุ๊ก หลายครั้ง			
7	สมศรีอ่านหนังสือหลายเล่มเพื่อเปรียบเทียบเนื้อความในเรื่องเดียวกัน			
8	สมชายเชื่อว่าครูทุกคนเป็นคนดี สมฤดีเป็นครู สมชายจึงเชื่อว่าสมฤดีเป็นคนดี			
9	สมสมัยมีเพื่อนเป็นคนอึดง่าย เพื่อนจึงเชื่อว่าสมสมัยไม่มีความทุกข์			
10	สมลักษณ์สั่งเสื้อกันหนาวมาขายล็อตใหญ่เพราะตนเองรู้สึกหนาว			
11	สมสิริให้สุชาติเช่าบ้านเพราะนิยมพรรคการเมืองเดียวกัน			
12	สมสุดาไม่เชื่อผู้สมัครที่ปราศรยาหาเสียงเลือกตั้งแม้ผู้สมัครนั้นจะมีบุคลิกดีและพูดจาโน้มน้าว			
13	สมวรรณเขียนสัปดาห์ก่อนออกงานหมดก่อนรับประทานเพราะแม่เชื่อว่าถ้ากินเข้าไปจะมีต้นส้มออกขึ้นบนศีรษะ			
14	สมบุรณฝึกฝนตนเองด้วยการทรมานตนตามอาจารย์เพราะเชื่อว่าจะเป็นทางหลุดพ้น			

ตอนที่ 3 ความรู้ ความเข้าใจ การใช้ประโยชน์ และความคิดเห็นเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ

หมายเหตุ “สื่อ” ในข้อความต่อไปนี้หมายถึง โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ โฆษณา คลิปวิดีโอ ข้อมูลต่าง ๆ ในอินเทอร์เน็ตและโซเชียลมีเดีย

โปรดทำเครื่องหมาย✓ ลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

		1	2	3	4	5
	(1=ไม่เห็นด้วยอย่างมาก, 2=ไม่เห็นด้วย, 3= ค่อนข้างเห็นด้วย, 4=เห็นด้วย, 5= เห็นด้วยอย่างมาก)					
1	การรับข่าวสารอย่างมีสติมีส่วนเชื่อมโยงกับธรรมะในพระพุทธศาสนา					
2	พระสงฆ์และสามเณรจำเป็นต้องเปิดรับข่าวสารข้อมูลทางโลกเพื่อเท่าทันความเป็นไปในสังคม					
3	หลักกาลามสูตรมีความจำเป็นต่อการบริโภคข่าวสาร					
4	พระสงฆ์เป็นส่วนสำคัญในการบ่มเพาะสังคมในการบริโภคข่าวสารอย่างมีสติ					
5	การสนทนากับกัลยาณมิตรช่วยกระตุ้นทักษะการรู้เท่าทัน และการเชื่อมอย่างมีเหตุผล					
		1	2	3	4	5
6	สื่อมีเจตนาบริสุทธิ์ในการนำเสนอข่าวสาร ประชาชนสามารถวางใจในการทำงานของสื่อ					
7	สื่อมวลชนมีความเป็นกลางในการนำเสนอข่าวสาร					
8	สื่อทำงานอย่างเป็นอิสระจากอำนาจรัฐ อำนาจเงิน และอำนาจการเมือง					
9	พรรคการเมืองมักมีสื่อเป็นของตนเอง					
10	ทัศนคติบางอย่างที่เกิดขึ้นหลังรับชมรายการทางโทรทัศน์ หรือการเปิดรับข้อมูลจากสื่ออื่น ๆ เป็นผลมาจากความคิด ความรู้สึกของท่านเอง ไม่เกี่ยวกับสื่อที่เปิดรับ					
		1	2	3	4	5
11	ท่านสามารถตีความสัญลักษณ์ที่ใช้ในการสร้างความหมายผ่านสื่อ					

		1	2	3	4	5
	(1=ไม่เห็นด้วยอย่างมาก, 2=ไม่เห็นด้วย, 3= ค่อนข้างเห็นด้วย, 4=เห็นด้วย, 5= เห็นด้วยอย่างมาก)					
12	ท่านอธิบายได้ว่าการที่คนในสังคมมีความเห็นต่อกลุ่มคน เชื้อชาติ ศาสนาอย่างสรุป เหมารวมลักษณะเฉพาะกลุ่มทั้งเชิงบวกและเชิงลบเป็นผลจากสื่อ					
13	ท่านอธิบายได้ว่าเนื้อหาที่ได้รับผ่านสื่อมีนัยทางการค้าแฝงอยู่					
14	การอ่านหนังสือพิมพ์หนึ่งฉบับทำให้ได้รับข้อมูลข่าวสารไม่ต่างจากอ่านจากหลาย ฉบับเพราะนำเสนอเนื้อหาข่าวเหมือนกัน					
15	ท่านอธิบายได้ว่าการที่สื่อแต่ละสำนักนำเสนอข่าวสารข้อมูลต่างกันเป็นผลจากจุดยืน ที่ต่างกันของสื่อ					
16	ท่านสามารถเลือกรับสื่อที่ดี มีคุณภาพ และมีประโยชน์					
17	ท่านสามารถประยุกต์เนื้อหาที่ได้รับจากสื่อไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้อย่างมี ประสิทธิภาพ					
18	ท่านยอมรับในความแตกต่างระหว่างบุคคล เชื้อชาติ ศาสนา					
19	เมื่อต้องการทราบข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งใด ท่านจะแสวงหาข้อมูลจากแหล่งที่หลากหลาย และตรวจสอบข้อมูลก่อนเชื่อ					
20	ท่านสามารถใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและเทคโนโลยีด้านการสื่อสารได้อย่างเหมาะสม กับสถานการณ์ในชีวิตประจำวัน					
21	ท่านคัดเลือกและประเมินค่าเนื้อหาที่รับผ่านแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ว่าน่าเชื่อถือ ถูกต้อง					
		1	2	3	4	5
22	ท่านเห็นความสำคัญของคุณธรรม จริยธรรมที่บุคคลพึงมีต่อตนเอง ชุมชน และสังคม					
23	ท่านแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นกับเพื่อนสภมณะ /สามเณร เพื่อขยายความเข้าใจ ในหลักธรรมและหลักการทางโลกที่ท่านเกี่ยวข้องอยู่เสมอ					

		1	2	3	4	5
	(1=ไม่เห็นด้วยอย่างมาก, 2=ไม่เห็นด้วย, 3= ค่อนข้างเห็นด้วย, 4=เห็นด้วย, 5= เห็นด้วยอย่างมาก)					
24	ท่านให้สติ ให้ความรู้ หรือชี้แนะญาติโยมผ่านช่องทางต่าง ๆ ทั้งการพูดคุยและการเผยแพร่เนื้อหาผ่านช่องทางอื่น เช่นโซเชียลมีเดีย					
25	ท่านแนะนำหลักธรรมแก่ญาติโยมเพื่อการใช้ดุลพินิจก่อนปลงใจเชื่อ					
26	ท่านสามารถสื่อสารกับญาติโยมได้อย่างมีประสิทธิภาพบนฐานแห่งกุศลจิต					

ส่วนที่ 4 โปรดแสดงความคิดเห็นเพื่อการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อโดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

จบการสอบถาม กราบนมัสการด้วยความขอบพระคุณ

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ-นามสกุล : นางสาวอลิษา ตริโรจนานนท์
ว/ด/ป เกิด : ๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๑๙
สถานที่เกิด : จังหวัดเชียงใหม่
การศึกษา : ศิลปศาสตรบัณฑิต (การสื่อสารมวลชน)
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
วารสารศาสตรมหาบัณฑิต (การสื่อสารเพื่อการพัฒนา)
คณะวารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ประสบการณ์การทำงาน : อาจารย์ประจำคณะการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ปีที่เข้าศึกษา : ๒๕๕๕
ปีที่สำเร็จการศึกษา : ๒๕๖๐
ที่อยู่ปัจจุบัน : อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่